MAGADAN

Mihail Solomon

Editura
Fundației Culturale Române

Magadan este povestea brutala, eroica şt pilduitoare a celor opt ani de detenţie pe care ziaristul român Mihail Solomon i-a petrecut in lagărele sovietice de muncă silnică din Orientul îndepărtat E numele unui lagăr de pe ţărmul mării Obolsk. unul dintre multele care alcătuiau complexul penitenciar (mai cunoscut după nume) Kolima. in acest loc al morţii, supus unui regim de exterminare, Mihail Solomon a izbutit să scape cu viaţa ca prin minune. Mărturia lui. care nu-si cruţă cititorul de amănuntele ce fac oroarea închisorii, e un document preţios prin exactitate pentru a înţelege ce înseamnă univers concentrations! Meritul ei stă în capacitatea autorului de a descrie, o dată cu propria experienţă. întreaga lume penitenciară din primii ani de după război: o lume care nu e altceva decîi o parte a societăţii europene interbelice (iar uneori a cetei asiatice), cu aristocrati, artiştii, intelectualii, negustorii, oamenii de rind Si bandiţii ei, transferată de Stalin in lagărele Siberiei. *Magadan* nu e o carte confortabilă, e o carte cutremurătoare ca istoria însăşi, pe care *trabuie* s-o citiţi

Lei 2900

ISBN 973-9155-10-3

Notă biografică

Mihail Solomon s-a născut la Galaţi, la 8 decembrie 1909. A făcut liceul „Roman-vodă" din Roman, urmat de studii juridice la Montpellier, în Franţa. în iunie 1934, a devenit membru al Baroului Ilfov. A fost redactor la ziarele *Argus* şi *Timpul,* sub direcţia lui Grigore Gafencu. Din octombrie 1938 şi pînă la înrolarea în armata engleză, a fost corespondentul ambelor ziare la Londra. în 1946, s-a întors în ţară. La 7 februarie 1948, a fost arestat de autorităţile române şi predat celor sovietice. în acelaşi an, a fost judecat de un tribunal sovietic (o Troika) si condamnat la moarte pentru „spionaj". Pedeapsa capitală i-a fost comutată la 25 de ani muncă silnică într-o regiune arctică din Extremul Orient, la Kolîma. în 1955, a revenit în România, unde a fost arestat din nou şi închis timp de nouă ani. A fost eliberat la 23 august 1964. în 1965, a plecat în Anglia, iar în acelaşi an s-a stabilit în Canada, unde trăieşte şi astăzi.

Mihail Solomon este autorul a şapte cărţi cu caracter biografic, politic şi literar, scrise şi publicate între 1965 şi 1992. Dintre ele, Editura Fundaţiei Culturale Române va publica în 1994 *Calvarul meu românesc,* memorialul anilor de detenţie petrecuţi de Mihail Solomon în închisorile româneşti.

Mihail Solomon

MAGADAN

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE ROMÂNE
București -1993

Coperta de VASILE OLAC

Editura Fundației Culturale Române
Aleea Alexandru nr. 38
Sector 1, București 71273
ROMÂNIA
Tel. 679.65.43; 633.11.62

ISBN 973-9155-10-3

Prefață

într-unul din acele vaste și inumane lagăre de concentrare siberiene în care cele mai vii, inteligente și originale suflete ale Uniunii Sovietice sînt condamnate să-și petreacă viețile din ordinul asasinilor grotești care îi domină pe locuitorii terorizați ai acestei țări nefericite, autorului cărții de față i s-a spus de către unul din doctorii temniței: „Dumneata ești una dintre milioanele de victime care sînt silite să muncească aici. încear-că să vezi totul și apoi nădăjduiește să trăiești și să poți povesti oamenilor din afară, care par să fie atît de greu de convins. Spune-le ce ai văzut și prin ce ai trecut în toți acești ani. Dacă-i vei face să te creadă, acesta va fi cel mai mare serviciu pe care l-ai putea face milioanelor dintre noi care nu vor ieși niciodată de aici".

Mihail Solomon a supraviețuit pentru a scrie, cu măiestrie și sensibilitate impresionante, istoria celor șaptesprezece ani de temniță brutală pe care i-a trăit. Povestea sa are accentul adevărului care nu poate fi negat și vibrează de însuflețirea pe care nu o poate trăi decît cel care și-ajurat să se justifice și să-i justifice pe cei ce i-au împărtășit experiențele în timpul acestor ani înspăimîntători care rămîn pierduți pentru viața lor. Imaginea pe care o zugrăvește, a răutății și degradării omenești, are intensitatea nemiloasă a unei mărturii cum *eOzi din viața*

lui Ivan Denisovici a lui Soljenițîn; dar ea descrie o lume mult mai cuprinzătoare și este pretutindeni pătrunsă de o ironie și un umor care lipsesc în mare măsură din capodopera lui Soljenițîn.

După războiul pe care l-a petrecut luptînd în Orientul Mijlociu, Mihail Solomon a ales să se întoarcă în România pe care o iubea și pe care o părăsise împotriva voinței lui atunci cînd Polonia fusese invadată în 1939. Aici începe tragica ironie care străbate pretutindeni povestirea lui: omul care a intrat în „Mișcarea România Liberă" în Palestina și care s-a întors să trăiască și să muncească în țara sa natală în numele unei ordini sociale mai drepte, cu toate că fusese avertizat de un prieten englez că noul regim comunist ar fi putut să considere inacceptabile sentimentele sale liberale și democratice, a fost fără nici o milă predat rușilor de către compatrioții săi români, iar rușii, l-au ținut timp de opt ani în diferite temnițe siberiene, în condiții de indescriptibilă mizerie și degradare.

Chiar după ce fusese astfel trădat, Mihail Solomon a continuat să aibă încredere în patria pentru care luptase și a salutat cu entuziasm știrea că avea să fie repatriat pe pămîntul său natal. Acolo însă el a înțeles caracterul cu adevărat monolitic al comunismului și a văzut cît de greșit fusese să se aștepte la umanitate, compasiune sau dreptate din partea comuniștilor, fie ei ruși, polonezi sau români. Chiar din pragul acestei „vieți libere" despre care avusese naivitatea să creadă că îl așteaptă, a fost din nou, cu și mai multă brutalitate, arestat și întemnițat — de data aceasta de către compatrioții săi marxiști, dornici în a arăta stăpînilor lor ruși că și ei erau în stare să construiască o societate mai bună înfrîngînd și mutilînd sufletele oamenilor sau - dacă aceasta ar fi dat greș - oasele lor. „Nouă ani de captivitate aveau să urmeze acelei nopți în care mă întorsesem 'acasă'. Nouă ani de suferințe incredibile, de umiliri și degradări. Au fost multe clipele cînd aveam să descopăr că temnițele

românești și temnicerii români erau încă și mai cruzi decît cele și cei care mă făcuseră să sufăr atît în Siberia".

Ținînd seama de ceea ce istorisește despre maltratările, bătăile, „pedepsele" și întreaga experiență a răutății omenești pe care tirania o face cu putință - este un adevărat miracol că Mihail Solomon a putut supraviețui. Începînd cu arestarea, în urma unor acuzații măsluite, la București, în 7 februarie 1948, povestirea sa se citește asemenea unui coșmar kafkian. Cu toate acestea, de-a lungul întregului iad și al ororii de vis urît a celor ce au urmat, autorul găsește prilejul să surîdă în fața absurdității comportamentului omenesc; de pildă, cererea copilărească a unuia dintre temniceri dorind să afle de la el cuvintele unui cîntecel dintr-un film cu Deanna Durbin și promițîndu-i în schimb un tratament mai puțin sălbatic. Și ni se înfățișează de asemenea o bogăție de instantanee fascinante și profund emoționante - suferințele și umilințele îndurate de demna și curajoasa văduvă a compozitorului Serghei Prokofiev; soarta tragică a unui tînăr violonist, David Zeller, provocată de gelozia sexuală a soției unui comandant de lagăr; povestea patetică și zguduitoare a unei actrițe germane, Camilla Horn; soarta celor care au îndrăznit să se răzvrătească împotriva condițiilor animalice ale vieților lor la Norilsk.

Cu o pregnanță pe care o poate dărui numai arta pusă în slujba adevărului, autorul își povestește în amănunt întîlnirile cu intelectuali, scriitori, artiști și sute de alte ființe inocente, azvîrlite laolaltă în pustietățile siberiene de cei mai criminali ideologi pe care i-a cunoscut lumea vreodată. Și cu toate acestea, nici chiar în abisurile minelor de la Kolîma, Mihail Solomon nu și-a părăsit voința de a supraviețui și de a face ca această supraviețuire să ajungă să fie încărcată de adevărate înțelesuri.

„Zece ani după clipa asta, de acum, n-ai decît să scrii tot ce poftești despre cruzimea și crimele noastre. N-are să ne mai deranjeze, pentru că la vremea aceea noi vom fi solid instalați

la putere'[1], i-a spus scriitorului un ofițer de securitate român în timpul unui interogatoriu. Faptul că oamenii de curaj, de cinste incoruptibilă ajung să „deranjeze" este dovedit de actuala întemnițare și de sălbaticele brutalități cărora le-au căzut victimă Siniavski, Litvinov și nenumărați alții în lagărele și în temnițele de tortură siberiene. Și toți aceștia, ca și alții ca ei, nu-i mai au decît pe cei asemenea lui Mihail Solomon care mai vorbesc în numele lor, în agonia nesfîrșită pe care o îndură. Am face foarte bine să punem la inimă povestirea aceasta a lui și să medităm profund la înțelesul pe care ea îl are pentru democrațiile occidentale.

Irving Layton

(Prefața ediției apărute la Editura Château Books Publishers, Montreal, New York, în 1971.)

Capitolul I

Justiția Roșie

„Zece ani după clipa asta, de acum, n-ai decît să scrii tot ce poftești despre cruzimea și crimele noastre. N-are să ne mai deranjeze, pentru că la vremea aceea noi vom fi solid instalați la putere."

Un ofițer de securitate român în timpul unui interogatoriu luat lui Mihail Solomon

Constanța, România, 29 noiembrie 1948:

„Pentru crima de spionaj împotriva Uniunii Sovietice în favoarea Marii Britanii, potrivit articolului 58, paragraful 6... al Hotărîrii Prezidiului Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste din 7 iunie 1943, Tribunalul îl găsește pe Mihail Solomon vinovat pentru toate acuzațiile și-l condamnă la moarte prin împușcare. Condamnările la moarte fiind automat comutate prin Hotărîrea Prezidiului U.R.S.S. din 1 iunie 1947, sentința de condamnare la moarte este comutată la 25 de ani muncă silnică în lagărele penale din Extremul Nord al Siberiei. Sfîrșitul pedepsei la 5 iunie 1973. Promulgată fără drept de apel."

Cu cită cruzime s-a întipărit asupra conștiinței mele finalitatea nemailăsînd nici o speranță a acestei sentințe pronunțată împotriva mea de către Tribunalul teritorial rus - faimoasa „troică"! Cîteva cuvinte nemiloase doar - „25 de ani de muncă silnică în lagărele penale din Extremul Nord al Siberiei" - și viitorul meu a fost hotărît pentru următorii 17 ani.

La încheierea celui de al doilea război mondial, eu, asemenea altor sute de mii de ființe omenești înaintea mea, am fost menit sclaviei siberiene, spre care eram mînat prin legendarul Transsiberian. Nu mai fusesem niciodată în Rusia, dar citisem mult despre ea. încă de pe atunci mă impresionase în mare măsură trenurile - trenurile militare nesfîrșite, înghițind sute de oameni, trenurile de mărfuri, trenurile blindate și acum trenurile purtînd nenumărați captivi de-a lungul unei jumătăți de continent - constituiau o caracteristică a acestei țări imense. Călătoria mea cu un asemenea tren avea să reprezinte o

introducere potrivită în această Rusie. Dacă se va fi dovedit că aveam să pot supraviețui.

La orele șase seara, în ziua de 1 decembrie 1948, un lung tren de marfă s-a oprit pe o linie secundară la periferiile Constanței, în România, pentru a-și primi încărcătura de 55 de bărbați și patru femei. în fața mea s-a deschis atunci acel frig deosebit, sălbatic, misterios, în care intră duhoarea excrementelor omenești și a sudorii trupurilor nespălate. Întîlnisem acum și cunoscusem înainte tortura; începea acum pentru mine experiența rusă.

Am fost împinși, îmbrînciți și aruncați într-un vagon deschis. Era un vagon de marfă românesc, de zece tone, însă atmosfera dinăuntru era de-a binelea rusească. Nu-mi venea să cred în realitatea scenei care ni se înfățișa atunci.

Oamenii erau înghesuiți în spatele unor pereți de sîrmă ghimpată groși de un metru. Această sîrmă ghimpată era prinsă în cuie de tavan, de podea și de pereții vagonului și o mică intrare, nu mai mare decît gura unei vizuini de iepure, ne era deschisă să ne tîrîm înăuntru. Cînd toți prizonierii au fost împinși înăuntru, capetele acestei cortine de sîrmă ghimpată au fost prinse în cuie de dușumeaua vagonului astfel că, bine închiși în cușcă, puteam să ne începem acum, „în siguranță", călătoria spre destinația ce ne era menită.

înăuntrul acestei închisori mobile se mai afla încă o altă dortină de sîrmă ghimpată, care ne separa de cele patru femei. Una dintre ele, o brunetă, era o grecoaică, o primadonna de la Opera din Simferopol; o alta era frumoasa soție a unui colonel român. Celelalte două femei erau foste ofițerese sovietice care încercaseră să dezerteze în Occident.

Zăceam direct pe dușumea. Nu existau nici căldură, nici posibilități de a ne spăla. Toaleta noastră era o gaură lată de două degete sfredelită în podeaua vagonului. Cu permisiune specială și în anumite momente special fixate, ni se îngăduia să ne apropiem de această gaură, să îngenunchem și să facem ce puteam pentru a nimeri deschizătura găurii. Dacă nu reușeam s-o facem, eram siliți să ștergem înjur cu mînecile. Sînt milioane de viraje și curbe pe drumurile pline de hîrtoape ale

sistemului feroviar rusesc, și curînd nu se mai puteau număra mînecile murdare. Femeile aveau la dispoziție o toaletă asemănătoare, și pentru a menține o anumită decență ele agățau o pătură pe sîrma ghimpată dintre noi de fiecare dată cînd vreuna dintre ele încerca să se folosească de gaura respectivă.

Prima comandă care ni s-a dat a fost să ne predăm pantofii, ca măsură de precauție împotriva celor care ar fi încercat să evadeze. O grămadă enormă de pantofi, de încălțăminte feminină și cizme soldățești, s-a strîns curînd în mijlocul vagonului sub supravegherea constantă a celor trei siberieni care ne păzeau. Garda se schimba la fiecare patru ceasuri.

Ni s-a poruncit apoi să ne așezăm pe podeaua vagonului, cu spatele sprijinit de perete, cu brațele și picioarele încrucișate, fără să ne mișcăm sau să vorbim între noi. Zăvoarele și balamalele de fier dinăuntrul vagonului erau acoperite cu cîte un deget de gheață. Aerul pe care-l respiram era paralizant de rece. Nu existau nici paie, nici pături cu care să ne putem încălzi, și cu toate acestea ușa vagonului era menținută întredeschisă. Era strict interzis să încerci să ațipești! Ca în închisoare, somnul era drămuit între orele zece seara și cinci dimineața. Gărzile instalaseră un felinar de vînt, cu paravan, astfel așezat ca ei să rămînă în umbră, în timp ce o lumină slabă care ne bătea în față ne menținea pe noi sub pînda lor permanentă.

Exact cu zece luni înainte, mai eram unul dintre cei mai fericiți oameni din București. Lungul și îngrozitorul război se terminase, în sfîrșit, și eu supraviețuisem. Nu numai atît; slujisem cauza libertății într-un mod despre care s-ar fi putut afirma că fusese onorabil, așa cum îmi spuneam eu, de-a lungul celor cinci ani de lupte. Cînd războiul izbucnise o dată cu invadarea Poloniei, în toamna anului 1939, știam destul de bine ce va urma ca să mai vreau să rămîn în România; plecasem deci în Palestina, unde intrasem în „Mișcarea România Liberă“. Patru ani mai tîrziu mă înrolasem în armata britanică și participasem la operațiunile din Africa de Nord și Orientul Mijlociu.

Apoi, la începutul lui 1948, eram îndărăt acasă, sănătos şi teafăr. Numai cei care au trecut prin înfiorătorul joc de noroc al războiului ştiu cît de complexă poate fi o asemenea senzaţie. Aveam o slujbă bună ca redactor la un ziar şi scrisul meu începuse să fie cunoscut. La vîrsta de 38 de ani, sănătatea şi energia îmi erau neştirbite, şi mă simţeam mai tînăr ca niciodată. In cele din urmă, mă căsătorisem de curînd cu o femeie frumoasă, inteligentă, şi reuşisem împreună, într-un fel sau altul, să cumpărăm pentru suma incredibil de modestă de 8 500 de dolari una din cele mai frumoase vile din oraş, o vilă complet mobilată, cu picturi, covoare scumpe şi o grădină cu flori acoperind jumătate de acru. Aveam chiar şi servitori care ne făceau menajul în vilă - o fată în casă, o bucătăreasă şi un grădinar, care era şi şofer. După foamea şi lipsurile anilor de război totul părea un paradis care ne-ar fi fost anume păstrat, anume pentru noi doi.

Faptul că ne aveam unul pe altul, şi aveam amîndoi casa aceasta, era ceva atît de miraculos încît nici nu plecasem pînă atunci în luna de miere. Fireşte, ne gîndisem s-o facem. O croazieră liniştită pe Mediterana, pentru care ne scosesem şi paşapoartele. Deşi eram acum căsătoriţi de opt luni, se ivise mereu cîte un fleac care părea să ne fi împiedicat să ne luăm biletele de călătorie. în acea dimineaţă fatală de 7 februarie 1948 această călătorie şi toate planurile mele de viitor au fost sfărîmate pentru totdeauna.

Cînd am părăsit lumea fermecată a vilei noastre în acea dimineaţă de februarie eram încă lipsit de orice grijă şi orice spaimă de vreun fel. Ştiam că oamenii din noul guvern al României aveau vederi politice foarte diferite de ale mele proprii, dar nu-mi trecuse niciodată prin cap că aş fi putut fi în primejdie. Desigur, fusesem avertizat. Tulburările care se pregăteau în ţara mea erau de multă vreme evidente pentru britanicii cu care avusesem legături în armată. Cei de la Cartierul general al forţelor din Orientul Mijlociu manifestaseră multă îngrijorare cînd îmi anunţasem intenţia de a părăsi armata după terminarea războiului şi de a mă întoarce acasă ca ziarist, şi făcuseră tot ce fusese în stare să mă convingă să

renunț la ideea asta. Prietenii mei englezi îmi spuseseră că eu eram un om mult prea pro-occidental în sentimentele mele ca să mă mai pot socoti în siguranță în noua Românie, însă eu nu i-am crezut. Eram sigur că îmi cunoșteam propria țară mult mai bine decît ar fi putut-o cunoaște ei. Temerile nevestei mele nu fuseseră însă la fel de ușor de liniștit. Știu că ea a plîns în noaptea de 30 decembrie 1947, după abdicarea regelui Mihai, cînd eu am insistat să mă duc pînă la clădirea parlamentului ca să asist la proclamarea „Republicii Populare Române".

- Au să te-mpuște, mi-a strigat.

Eram atît de convins că spunea prostii, încît nu numai că m-am dus totuși acolo în noaptea aceea, dar l-am luat cu mine și pe atașatul de presă de la legația britanică. Cred că comuniștii nu m-au iertat niciodată pentru asta.

Pentru un om cu simpatii față de monarhia constituțională, proclamarea unei „Republici Populare" nu putea fi un eveniment bine venit. Dar, pe de altă parte, nu simțeam o antipatie absolută față de noile stări de lucruri. O parte a problemei o constituia regele Mihai. Fiul unui tată cu educație și formație germană și al unei prințese grecoaice, regele era lipsit de o personalitate puternică. Pentru a înrăutăți și mai mult lucrurile, el avea și un impediment de vorbire. Cu toate acestea, era foarte iubit de români și devenise eroul național în august 1944: într-un moment cînd capitala țării era aproape complet înconjurată de tancuri germane, el îl arestase pe dictatorul român, Ion Antonescu, împreună cu întregul guvern pro-hitlerist. Mihai, într-un anumit moment sprijinit de U.R.S.S., era acum forțat de Stalin să abdice. În momentul de față el este agent de bursă în Elveția.[1]

Vremea era plăcută în acea dimineață de februarie, cu o adiere de primăvară în aer. Pornind pe jos, mă gîndeam la unele schimbări pe care am fi vrut să le facem în grădina noastră îndată ce avea să se limpezească vremea. Era sîmbătă,

---

1 Momentul la care se referă autorul este anul 1971, anul apariției cărții de față. (*Toate notele din volum aparțin editorului englez*).

o zi cu cer albastru şi fără vînt, și mă simțeam atît de împăcat cu lumea întreagă încît mi-am aprins o țigară, ceea ce a fost întotdeauna un adevărat lux pentru mine.

De la vila noastră pînă la colțul de unde luam tramvaiul era cale de o plimbare cam de cinci minute. Ajunsesem tocmai la stația tramvaiului cînd un tînăr prost îmbrăcat, ținîndu-și mîna dreaptă în buzunar, și-a făcut deodată apariția în fața mea.

- Bună dimineața, domnule, mi-a spus. Mă recunoașteți, poate?

Nu-l recunoşteam.

- Dar trebuie să vă amintiți de mine, a insistat el. Am fost la dumneavoastră la redacție doar acum cîteva zile. V-am povestit cum am fost azvîrlit în stradă, împreună cu nevasta și copiii.

Nu-mi aduceam aminte de nimic de felul acesta și de altfel îmi venea și tramvaiul.

— Trebuie să mă duc, i-am spus. Vino la redacție dacă crezi că ai ceva în care te pot ajuta eu.

Schimbul acesta de replici trebuie să fi durat doar cîteva secunde. Dar cum s-a dovedit apoi, fusese timp de-ajuns pentru ca șase bărbați în haine de piele negre și cu șepci negre pe cap să mă înconjoare. I-am privit surprins. Cel care părea să fie conducătorul lor purta ochelari negri și mi s-a adresat aproape în șoaptă:

— Trebuie să ne urmezi la circumscripția de poliție, unde să dai o declarație cu privire la o problemă confidențială.

— Ce problemă confidențială şi cine eşti dumneata? Am încercat să mă desprind din cercul acestor haine negre și să fug cît m-ar fi ținut picioarele. Dar am simțit îndată o lovitură teribilă în ceafă și, chiar dacă nu mi-am pierdut cunoştința, am căzut în genunchi. M-au ridicat ca pe o pană și m-au aruncat de-a dreptul în fundul unui Packard negru nou-nouț, care părea să se fi ivit ca din pămînt. S-au îngrămădit cu toții după mine, ținîndu-mă întins pe jos cu ghetele lor murdare, și mașina a pornit cu toată viteza prin traficul orașului. Nu-mi venea să cred, literalmente, că era adevărat ceea ce mi se întîmpla.

Furios, mi-am spus în sinea mea că aveam să-l sun pe procurorul general, pe ministrul Justiției, pe primul-ministru. Aveam să fac un scandal de toată frumusețea! Aveau să-și dea seama cine eram eu cînd aveau să citească ziarele a doua zi dimineață!

Pînă să fi avut timp să-mi duc asemenea planuri la capăt, mașina s-a oprit în curtea unei clădiri guvernamentale. Era Ministerul Afacerilor Interne. Smuls fără prea multă ceremonie afară din mașină, am fost dus la un lift care m-a urcat pînă la etajul al patrulea. Totul părea absolut normal. Bărbați și femei, funcționari guvernamentali și oameni obișnuiți circulau pe culoare. Nimeni nu părea să aibă nici cea mai vagă idee de ce mi se întîmpla mie, și pe nimeni nu părea să-l intereseze asta.

Unul dintre cei care mă escortau a deschis o ușă și m-a împins într-o încăpere. Arăta ca un birou obișnuit, cuprinzînd două mese, o mașină de scris și cîteva scaune. Doi bărbați în civil jucau cărți. La un birou era instalată o stenografă tînără, cu înfățișare prostească și care se privea cu multă atenție în oglinjoara poșetei. Nimeni nu a acordat nici cea mai mică atenție apariției mele printre ei. Escorta mea m-a părăsit acum, și îmi amintesc că-mi era tot mai greu să gîndesc, calm, din cauza unei dureri de cap care făcea să-mi zvîcnească țeasta.

De, mi-am spus, nu-i chiar așa de rău. Sînt într-o clădire a Ministerului Afacerilor Interne. E sigur că legea are să mă protejeze. Proștii ăștia în negru și-au depășit probabil atribuțiile, asta e tot. Am să primesc fără îndoială scuze oficiale.

Am început să fumez ca să-mi mai liniștesc frica. După mai mult de un sfert de oră un milițian român a intrat în încăpere și s-a așezat în fața mea. Probabil că a venit aici pentru mine, m-am gîndit. Dar el nu a scos nici un cuvînt și tot nu era nimeni cu care aș fi putut să stau de vorbă. începusem să-mi pierd cumpătul. Aveam impresia că aveam să leșin. Mi-era gura uscată și durerea de cap devenise insuportabilă. Aș fi vrut să spun ceva, să ridic glasul, să ies pur și simplu din cameră fără nici un cuvînt, cînd ușa s-a deschis deodată și a intrat un bărbat de statură mijlocie, îmbrăcat într-un costum bine croit, de stofă

bună, purtînd o cravată de mătase de care era prinsă o potcoavă enormă bătută cu rubine. Ochii lui nu promiteau nimic bun. Părea mai curînd un luptător de circ decît un funcționar oficial, dar toată lumea din cameră a luat imediat poziție de drepți.

Noul venit, cum aveam să aflu curînd, nu era altul decît faimosul inspector general al securității statului, Dulbergher Dulgheru[1].

- Domnule inspector, am început. Am fost atacat pe stradă și adus aici ca un sac de cartofi. Protestez împotriva unei asemenea barbarii...

- Deci iată-l pe faimosul domn Solomon, în carne și oase! Ne întâlnim și noi, în sfîrșit! a spus marele om străpungîndu-mă cu ochii său verzi.

— Ce vreți să spuneți?

— Nimic. Voiam doar să-mi exprim surprinderea... Și cine spuneți că v-a molestat? Trebuie să fie o greșeală, o eroare grosolană. Â propos, sînteți din Cernăuți?

— Nu. M-am născut la Galați, dar am locuit în București din 1933.

- Hmmm. Trebuie să fie vorba de o gafă, o greșeală stupidă, din neglijență. Trebuie să vă prezint scuzele mele, domnule Solomon. îmi pare nespus de rău... Pe urmă, adresîndu-se milițianului, a spus pe un ton oficial:

- Ai grijă să nu i se întîmple nimic rău domnului Solomon în drum spre casă.

S-a înclinat, s-a întors pe călcîie și a dispărut. Am răsuflat ușurat. Poate făcuseră într-adevăr o greșeală. Dar am recunoscut semnalele de primejdie și pe loc mi-am dat seama că va trebui să plec cu orice preț, înainte de a fi realmente prea tîrziu.

Urmîndu-l pe milițian în jos pe scări, m-am hotărît să mă duc direct acasă, să-mi împachetez repede cîteva lucruri și să mă ascund undeva pînă aș fi găsit un mijloc de a ieși din țară. Dar unde m-aș fi putut ascunde? M-am hotărît să discut

---

1 Numele său adevărat era Dulbergher, și fusese contabil. Cînd a intrat în partidul comunist, și-a schimbat numele în Dulgheru. Mai tîrziu, cei care-l cunoscuseră dinainte se refereau la el numindu-l Dulbergher-Dulgheru.

chestiunea cu socrul meu și să-l sun pe prietenul meu de la Ambasada britanică, mai ales că-mi spusese să iau contact cu el la caz de nevoie.

între timp ajunsesem la parter și ne aflam chiar în fața ușii turnante de la intrarea principală. Un singur pas și aș fi ieșit din toată această chestiune atît de neplăcută. Afară soarele mi se părea mai strălucitor și mai luminos decît îl văzusem vreodată înainte.

însă în loc de a mă conduce spre ieșire, jandarmul a deschis o ușă dintr-o parte și mi-a făcut semn să intru. O tăbliță pe ușă spunea „Ofițer de serviciu". Ce aveam eu de a face cu ofițerul de serviciu? m-am întrebat intrînd. Eram într-o încăpere mare, la parter, cu ferestre imense dînd spre stradă. Soarele strălucea mai departe. Nu erau prea multe mobile înjur, doar cîteva mese și scaune.

Am văzut doi bărbați în cameră. Unul, probabil ofițer de securitate, controla o bocceluță care, evident, îi aparținea celuilalt, un bătrîn, îmbrăcat într-un palton uzat. Bătrînul era fără cravată, cu părul tuns scurt și cu fața albă ca de ceară.

- Pretinzi că ai fost general în armată, dar ești doar un bandit, și nimic altceva! Unde-ai ascuns mesajele pe care ți le-au transmis ăia de la spital?

- Jur, jur că n-am primit nici un mesaj, spunea bătrînul. E o greșeală, o greșeală, și a izbucnit în plîns.

- Dumnezeu să se îndure de tine dacă ți le-oi găsi eu pe undeva! Am să te bat pînă-ai să faci pe tine. Securistul continua să-l înjure în timp ce-și urma controlul amănunțit al fiecărui obiect din bocceaua jalnică a celuilalt. Bătrînul plîngea mai departe.

Nici unul dintre ei nu mi-a dat nici o importanță. M-am apropiat de biroul cel mai mare din încăpere și mi-am aruncat privirile peste hîrtiile care se aflau pe el. Deodată am văzut o bucată de hîrtie pe care scria cu cerneală neagră:

> *„Numitul Mihail Solomon urmează să fie ținut fără a comunica cu nimeni în celula nr. 15- din ordinul inspectorului general al Securității statului".*

Nu era nici o semnătură. O clipă m-a cuprins o panică totală; am privit spre ușă. Trebuia să fac o încercare să fug de aici!

Aproape îndată mi-am dat seama cît de ridicol era acest gînd. Ei se aşteptau, fără îndoială, să fac o asemenea prostie! Dar orice aş fi putut face, trebuia să-l fac imediat. Mai bine s-o sun pe nevastă-mea. Erau trei telefoane pe masă. Am ridicat binişor receptorul unuia din ele și am făcut pe furiş numărul meu de acasă. Am auzit soneria la capătul celălalt al firului. Dacă aș fi reușit să-i spun nevestei mele unde eram — dar în cele cîteva secunde în care aşteptasem răspunsul, securistul a sărit ca o panteră și mi-a smuls receptorul din mînă.

- Ce-ți trece prin cap să faci aici? a mîrîit el.

- S-o sun pe nevasta mea să-i spun unde sînt...

- De aici, a spus el, nu suni pe nimeni! Pe urmă și-a reluat pe îndelete cercetarea bătrânului.

Din clipa aceea n-am mai avut nici o iluzie în ce priveşte soarta care mă aştepta. *Eram în stare de arest.* Simțeam că mă înăbuș și-mi dăduseră lacrimile. însă nu era vreme acum să-mi plîng singur de milă. Ofițerul de serviciu a apărut în fața mea și apoi a trecut în spatele biroului. A scos niște formulare tipărite dintr-un sertar și mi-a poruncit cu brutalitate:

- Golește-ți buzunarele. Nu încerca să ascunzi ceva.

M-am supus. Mi-am pus pe masa lui portvizitul, ceasul de la mînă, stiloul, un inel cu chei și un pachet de țigări, aproape gol. El le-a luat și le-a înregistrat pe o foaie de hîrtie. Cele patru țigări mi le-a dat înapoi.

- Scoate-ți cravata.

— Sînt arestat? m-am aventurat să-l întreb. El a ridicat doar din umeri. Cînd a terminat inventarul obiectelor din posesia mea, mi l-a pus în față și m-a făcut să-l semnez în toate cele trei exemplare. Am semnat fără să citesc, cu o mînă care-mi tremura.

Ofițerul de serviciu a deschis o ușă, m-a împins într-un coridor, pe urmă a deschis o altă ușă mai mică și mi a făcut semn să trec prin ea. Mă aflam pe o scară de oțel în spi n1 lă care șerpuia în jos spre subsol. Lumina era foarte proastă și m-am împiedicat de două ori înainte de a ajunge în josul scării

Am fost preluat de un alt paznic, un tinerel de mai puțin de douăzeci de ani, care mi-a spus că trebuie să mă dezbrac în

pielea goală. Pe urmă a făcut un control minuțios al veșmintelor mele. în cele din urmă mi le-a dat îndărăt fără să spună un singur cuvînt. M-am îmbrăcat în grabă, pe urmă l-am urmat pe paznic printr-un coridor pustiu și slab luminat cu uși de oțel de o parte și de alta. Mirosul de latrină era aproape insuportabil pentru mine. în cele din urmă ne-am oprit în fața ușii cu numărul 15. Paznicul a împins în lături ușa mare de oțel, pe urmă a descuiat o a doua ușă cu bare de fier și mi-a făcut semn să intru. Un moment mai tîrziu eram singur în spatele gratiilor.

Mi-au trebuit cîteva minute să-mi obișnuiesc ochii cu semiîntunericul din celulă. Era un bec în mijlocul tavanului, dar atît de mic încît lumina lui palidă de-abia putea pătrunde prin ceața celulei plină de umezeală. Aveam impresia că mă aflu într-o baie de aburi, deși nu erau nici aburi și nici căldură. Mi-am dat seama curînd de faptul că celula mea era situată aproape în mijlocul coridorului subteran. O fereastră destul de mare, protejată de o plasă foarte solidă de sîrmă, dădea spre coridor, și într-o parte se aflau o toaletă pe jumătate mascată, un duș și o chiuvetă.

Mobilierul consta din două paturi solide de beton, o masă de beton acoperită cu un fel de mușama și o bancă de beton. Două saltele murdare, pe jumătate putrezite, pline cu hîrtii murdare, erau întinse pe paturi. Pereții, am constatat treptat, erau acoperiți cu mii de inscripții - nume, fraze, mesaje de adio — toate reprezentînd prin ele însele mici drame. Pe unul din pereți cineva gravase un crucifix enorm.

De-abia atunci am remarcat o ființă omenească privindu-mă de pe unul din paturi. Cu capul ras, cu fața palidă, murdar și nebărbierit, la început părea să fie o fantomă. Era îmbrăcat în zdrențe și mă privea fix, cu privirea aceea ciudată, șleampătă, a bolnavilor mintali.

Am încercat să-i surîd.

— Pe mine mă cheamă Solomon, am spus.

Și-a spus și el nwmele. Fusese președintele Organizației de tineret a partidului doctorului luliu Maniu. (Doctorul luliu

Maniu fusese preşedintele Partidului Naţional Ţărănesc şi un convins pro-occidental).

- Nu cred că o să stăm mult aici, am spus, căutînd să par bine dispus.

-Nu? a spus el privindu-mă obosit. Eu sînt aici de treisprezece luni.

— Treisprezece luni! am ţipat cuprins de oroare.

— Ai fost condamnat? am întrebat. A rîs amar.

- Cui îi mai pasă de-asta? a spus. Acum e perioada de teroare a revoluţiei comuniste. N-au vreme să te mai judece. În cinci sau zece ani, poate, au să găsească o explicaţie pentru nebunia asta a lor de acum. Dar acuma... A făcut un gest din mînă, ca şi cum ar fi spus: eşti un om mort, ca şi mine de altfel.

— E cu neputinţă, i-am strigat şi eu în faţă. Eu venisem tocmai atunci, ca să zic aşa, din stradă. Cu neputinţă! Nu mai sîntem în vremea Bastiliei şi a ghilotinei.

- Ascultă-mă şi dumneata pe mine, mi-a spus el. Eşti un naiv. Ai să te obişnuieşti. Mai bine aşază-te cît poţi mai comod şi împacă-te cu situaţia asta în care n-ai alegere. Şi nu-ţi mai face sînge rău. Ce-o fi să se întîmple se-ntîmplă oricum.

Dar toate mi se întîmplau atît de pe neaşteptate încît nu-mi venea să cred că sînt adevărate încă.

— în ce mă priveşte pe mine, am spus, eu am să ies în cîteva ceasuri. E o neînţelegere la mijloc, asta e tot.

Cu coada ochiului mi s-a părut că văd ceva mişcîndu-se în mijlocul uşii celulei şi pentru prima dată am văzut atunci deschizătura aceea oblonită.

Mi-am ridicat vocea.

— Uite ce, am spus, nu-mi pasă cine eşti dumneata sau ce-ai făcut, dar nu vreau să te aud că critici guvernul nostru. E limpede?

Tovarăşul meu de celulă m-a văzut privind pieziş spre ferestruica din uşă şi a înţeles.

— Foarte bine, a răspuns laconic şi s-a întins la loc pe salteaua lui putredă. Eu mi-am scos ţigările, i-am oferit şi lui una. De-abia atunci mi-am dat seama că nu mai aveam bricheta.

- Nu-ți face griji din asta, a spus el.

Și-a scos gheata dreaptă, și pe urmă niște vată murdară din saltea. După ce răsucise între degete vata dîndu-i forma unei țigări răsucite cu mîna, a așezat-o pe dușumea și, apăsînd-o cu talpa ghetei, a început s-o frece încolo și încoace, tot mai repede pînă începuse să-i curgă sudoarea de pe frunte. S-a oprit o vreme, a mirosit țigara asta de vată și a reînceput. După patru sau cinci încercări a izbutit să obțină puțin fum. A rupt atunci bucata asta de vată în două și a început să sufle în ea cît de tare putea pînă a apărut o primă scînteie. Și-a aprins țigara și mi-a pasat și mie sulul de vată.

- Camels, a remarcat. Astea-s scumpe. Ultima țigară pe care-am mai avut-o a fost acum cinci luni. Am cules un muc de la latrină. O aruncase paznicul, mi-nchipui.

N-am putut face altceva decît să-l privesc lung, stupefiat.

— Dacă reușești să privești lucrurile sub aspectul lor mai luminos, a continuat el, se poate spune că avem chiar mult noroc aici. Avem o „cameră particulară de baie“, numai a noastră, o toaletă, apă curgătoare caldă și rece și un duș! Ăsta-i adevărat lux! Doar clienții de soi sînt cazați într-o celulă ca asta. Firește s-ar putea să se poarte așa, mai frumos, pentru că vor să stoarcă de la noi toate informațiile pe care le pot scoate, știi bine. Ar trebui să vezi cum e dincolo jos, la subsolul al doilea. I se spune „submarinul". Acolo nu poți să respiri decît atîta vreme cît merge sistemul de ventilație. Cînd se opresc ventilatoarele, te înăbuși pur și simplu. Și mai e și al treilea subsol. Un etaj mai jos încă. Celule de izolare specială. „Marea Moartă" i se spune. Acolo zic și eu că e ceva.

Am început să bănuiesc că acest tovarăș de celulă se juca de-a uzura nervoasă cu mine.

- îmi spui povești, i-am spus.

- Departe de mine gîndul ăsta. Așteaptă și-ai să vezi.

Am început să auzim zgomote dinspre capătul cel mai depărtat al blocului de celule.

- Aha, aduc mîncarea, mi-a explicat colegul de carceră. Prima mîncare a zilei.

Un bătrîn care șchiopăta a deschis ferestruica din ușă și cu degete murdare i-a înmînat colegului meu, printre gratii, două turte de mălai nu mai mari decît palma. Pe urmă a turnat vreun sfert de litru de supă în două gamele ruginite. Ceremonia aceasta s-a desfășurat într-o tăcere solemnă. Cînd șchiopul a închis la loc ferestruica, tovarășul meu de celulă a pus cele două gamele pe masă laolaltă cu cele două turte.

- Masa e servită!

M-am strîmbat.

- Te cred că nu ți-e foame! Mai așteaptă vreo două zile pînă ai să vezi că poți să mănînci și murdăriile astea. în timp ce spunea asta am văzut cum i se formează o grimasă în colțul buzelor lipsite cu totul de sînge. E rece și miroase! Aceeași porcărie în fiecare zi! în astea două mese pe zi nu ne dau mai mult de 600 calorii. Și-ți trebuie minimum 1 500 ca să-ți ții zilele!

Am privit și eu într-una din gamele. Era un fel de apă chioară, poate de-ajuns de bună pentru bărbierit, și la fund vreo jumătate de duzină de boabe de fasole.

- Asta e așa-zisa supă a prizonierilor! Dar stai să vezi la masa de seară. E ceva foarte ușor. Frunze de urzici...

— Și ce-i cu micul dejun? am întrebat.

— Asta nu există.

S-a dus la toaletă și a vărsat acolo conținutul celor două gamele. Pe urmă a început să mestece încet 200 de grame de turtă de mălai. A terminat în mai puțin de un minut și acuma se uita uimit la ceea ce i se părea un miracol - turta mea rămasă neatinsă.

- Ia-o, am spus. A făcut gestul de a refuza, dar s-a supus repede și în scurt timp mîncase și turta mea.

- Uneori turta asta e caldă, îți mai încălzește stomacul, vreau să spun, și te face să uiți că e amestecată cu tot felul de gunoaie. Dar de cele mai multe ori ți-o aduc rece.

O dată spuse acestea, s-a retras la priciul lui de ciment și eu m-am dus spre al meu și m-am întins pe saltea. Tăcerea de moarte care se așternuse mă invita să mă gîndesc mai limpede la nenorocirea care mă lovise. Ce-ar fi fost să mă rețină aici

de-a binelea? Ce-ar fi fost ca asemenea lucruri să se întîmple într-adevăr acuma în București? Nu! Era nu neputință să rețină astfel un om nevinovat în închisoare doar din cauză că l-ar fi urît pentru opiniile lui politice, nu-i așa? *Trebuiau* să mă ducă în fața vreunui fel oarecare de tribunal, tribunal de clasă, tribunal de partid, curte marțială — orice. *Trebuiau* să dovedească vinovăția mea! Dar n-au ce, m-am gîndit. Nu mă pot condamna pe baza unor simple bănuieli!

Am fost întrerupt în gîndurile mele de colegul de carceră.

- Scoală-te! E ora două. Se schimbă garda.

Doi bărbați au trecut grăbiți prin fața ușii noastre, ne-au numărat și au dispărut. M-am întins la loc. Ora două! în clipa aceasta iubita mea soție mai aștepta încă să mă întorc acasă. Cu fiecare minut care trecea, surpriza ei avea să se schimbe în îngrijorare. Avea să telefoneze la toți cei care mă cunoșteau, încercînd să dea de mine. Pentru prima dată de cînd ne căsătorisem, n-aveam să fiu acasă la masa de seară. Mi se umpluseră ochii de lacrimi și îmi alunecau acum lacrimi și pe obraz. Rușinîndu-mă de mine însumi, mi-am acoperit ochii. Cred că am plîns ceasuri întregi. N-am auzit nimic, nici cînd ne-au adus masa de seară, nici cînd s-a schimbat iarăși garda. Tovarășul meu de celulă ațipise sau stătea pur și simplu cu ochii închiși.

Cîndva în cursul după-amiezii, m-am ridicat și m-am întins spre peretele din față. Mi-am deșurubat blacheul de metal, de pe vîrful tocului pantofului și folosindu-l ca o unealtă de scris, am început să compun un poem pentru soția mea pe care să-l scriu direct în piatră. Dar înainte de a fi terminat, ușa a fost smucită cu violență și doi oameni au pătruns în celulă.

— De ce zgîri peretele? au întrebat.

— Dar n-am făcut nimic altceva decît ce-au făcut atîția alții înaintea mea.

- Ei, ai să vezi ce-ai să pățești tu pentru asta! Și, surîzînd sarcastic, au ieșit. Tovarășul de celulă m-a privit cu reproș.

- Ai putea să dai de bucluc pentru o chestie ca asta. Cîinii ăștia de-abia așteaptă chestii din astea, să știi... Nu și-a terminat fraza căci ușa s-a deschis din nou și unul dintre paznici mi-a comandat să ies afară. Am ieșit în coridorul de-abia

luminat și l-am urmat. A deschis cea de a treia ușă pornind de la celula mea și mi-a poruncit:

- Intră!

M-am uitat la el și la locul unde trebuia să intru. Mi se părea că e pur și simplu un zid de cărămidă.

- Intră! a lătrat el pentru a doua oară, și ridică-ți mîinile în sus!

Mi-am ridicat mîinile și el mi-a dat un brînci atît de violent din spate încît m-am pocnit cu fruntea de zid. Ușa s-a trîntit cu zgomot în spatele meu, și atunci am văzut că „celula" mea de pedeapsă era doar un spațiu în perete - lat de o cărămidă, astfel că nu puteam să fac nici cea mai mică mișcare. Nasul îmi atingea peretele de cărămidă din față și spinarea îmi era țintuită de ușa de fier din spate. N-aveam nici o posibilitate să-mi cobor mîinile.

- Asta e de-a dreptul un asasinat cu sînge rece, am mormăit pentru mine doar. Cît au de gînd să mă țină în situația asta barbară? Un ceas?

După multă vreme am simțit că nu mai pot îndura durerea înfricoșătoare pe care mi-o provoca această poziție. Nimeni nu-mi dădea nici o atenție. Conștient că eram pe punctul să leșin, am urlat:

- Lăsați-mă să ies! Nu mai pot să suport, lăsați-mă să ies!

- Dacă nu-ți ții gura, îți torn o găleată cu apă în cap, ticălosule...

Am simțit ferestruica de metal din ușa din spatele meu deschizîndu-se și închizîndu-se la loc. Paznicul s-a îndepărtat. Am tăcut și am așteptat un miracol. La fiecare șase ore mă scoteau la toaletă cîte un minut, apoi mă aduceau îndărăt la peretele de cărămidă.

A durat cu totul 24 de ore. Cînd m-am întors în celula 15, membrele îmi erau acoperite de pete roșii, urîte, și mi le simțeam ca de lemn.

-Ai avut noroc că ți-au dat drumul așa de repede, mi-a spus tovarășul de celulă. Pot s-o facă mult mai rău, să știi.

Timp de două zile nu m-am ridicat de pe patul meu decît ca să merg pînă la toaletă. Beam apă încontinuu.

- De ce nu-ţi mănînci mîncarea? m-a întrebat unul dintre gardieni a doua zi; te întreb, de ce nu mănînci?

- Sînt bolnav. Nu pot să mănînc nimic. A rîs şi a plecat înjurîndu-mă. în a patra zi de post a intrat în celula noastră un doctor tînăr însoţit de doi gardieni.

- Ce-i cu dumneata? De ce nu mănînci? a întrebat doctorul.

- N-am poftă de mîncare, domnule doctor.

- E şocul. Are să-ţi treacă. Dar pînă atunci trebuie să te forţezi să mănînci ceva. Pentru dumneata e o chestiune de supravieţuire. Şi de ce nu dormi? Nu eşti obişnuit să dormi în închisoare? Am să-ţi dau ceva. A făcut cu ochiul spre unul dintre gardieni şi au ieşit toţi trei din celulă.

- Tot din „doctoria" aia cu care m-au tratat zilele trecute? l-am întrebat pe colegul meu de celulă.

- Nu, de data asta s-ar putea să-ţi dea într-adevăr ceva.

în aceeaşi seară gardianul de serviciu m-a chemat pînă la uşă cu gamela. Mi-a turnat cîteva picături de valeriană. N-am putut să suport mirosul sedativului şi l-am aruncat imediat în closet.

în dimineaţa următoare, spre marea noastră surpriză, am primit o ceaşcă de ceai şi o felie subţire de pîine neagră. Gardianul care mi-a dat acestea mi-a spus:

- Eşti la regim special timp de o săptămînă. Prescripţia doctorului.

Era prima rază de lumină în întunericul deznădăjduit în care mă cufundasem.

- Vezi, i-am spus, înecîndu-mă de emoţie, tovarăşului meu de suferinţă, lucrurile au început să se mişte afară. Au mobilizat pe toată lumea. N-au să lase nimic neclintit să mă scoată din coşmarul acesta. Eu sînt nevinovat. Au să-mi dovedească nevinovăţia!

Tovarăşul de celulă nu mi-a răspuns nimic. La prînz mi-au dat o farfurie de macaroane şi puţină mămăligă cu brînză. Seara am primit nişte orez cu lapte.

Dar zilele continuau să se tîrască şi nu se vedea nici un semn că are să mi se dea drumul. Mă mai hrăneam încă şi acum cu speranţe nebuneşti, dar erau în tot mai mare măsură ameste-

cate cu îndoieli şi cu disperare. Pofta de mîncare îmi pierise iarăşi şi partenerul meu căpăta partea leului din raţiile mele speciale.

Un nou şoc mi se pregătea pentru zilele următoare. într-o seară, tovarăşul de celulă a fost luat şi am rămas singur pentru prima dată. Şi de-abia acu m am devenit conştient de singurătatea mea, de oboseala, de lipsa oricărei speranţe. Am umblat în sus şi în jos prin celulă timp de douăzeci şi patru de ore ca să obosesc şi astfel, din oboseala fizică, să ajung să dorm.

îi duceam dorul soţiei mele, celor iubiţi, paradisului meu pierdut de afară. îmi treceam prin amintire fiecare moment fericit de care mai puteam să-mi aduc aminte din toţi anii din urmă. Cînd îmi mai reaminteam cîte un detaliu uitat, îl exploram cu minuţiozitate, cum ar face un chirurg cu un caz misterios. încercam să vorbesc în diferitele limbi străine pe care le cunoşteam. Mi-am strîns laolaltă toate cunoştinţele pe care le-aş fi putut avea din artă, poezie, filosofic, istorie, politică. Dar nu a durat mult. începuseră să-mi cedeze nervii. Eram ca un înotător istovit de valurile dezlănţuite, incapabil să-mi mai găsesc drumul spre ţărm.

într-o asemenea seară, un gardian tînăr - de-abia scos dintr- o şcoală de recalificare a unei fabrici şi acum „promovat[11] paznic de închisoare - m-a întrebat pe şoptite, tîrziu după miezul nopţii:

- De ce nu te sui în pat? Ai vreo supărare mai mare?

îmi displăcea să intru în discuţii cu gardienii pentru că simţeam că ei căutau să mă tragă de limbă, să obţină informaţii pe care să le raporteze mai departe spre a-şi dovedi loialitatea şi astfel să-şi asigure promovarea pe poziţii mai înalte, pe spinarea nenorociţilor de prizonieri. Nu i-am răspuns.

- Uite ce, mi-a spus, cu vocea scăzută. Mi-e milă de tine! Am impresia că eşti victima intrigilor cuiva. Ce aş putea să fac să te ajut?

I-am privit faţa copilăroasă şi pentru prima dată am început să simt că, poate, era sincer.

- Nu poţi să faci nimic, îţi mulţumesc. Şi-a coborît capul în semn de simpatie şi m-a lăsat în pace. Cîteva minute mai tîrziu

a venit la ușa celulei, a ridicat ferestruica și mi-a trecut în mînă ceva pe care-l ținuse pînă atunci între degetele strînse.

- Du-te dincolo de perete, la toaletă, scrie ceva pentru acasă și mîine cînd ies din tură am să le-o duc chiar eu!

Am ezitat o vreme privindu-l uimit.

— Du-te, a spus. Nici eu n-am prea mult timp.

Ideea de a scrie acasă îmi venise în minte cînd și cînd, dar renunțasem la ea, dîndu-mi seama că era absurdă. Dintr-o dată mi se oferea prilejul, ca un dar de la Dumnezeu, prin acest mesager care se arătase dispus să o facă! M-am dus dincolo de peretele scund unde se afla closetul, și cu degetele tremurînde am desfășurat fîșia micuță de hîrtie și am găsit înăuntru un capăt bont de creion, nu mai mare decît degetul meu gros. De abia-l puteam ține în mînă să scriu sprijinindu-mi hîrtia pe peretele aspru, în semiîntunericimea celulei. îmi mai amintesc încă de cele cîteva rînduri pe care le-am scris cu litere de tipar: „Sînt viu și mă gîndesc la tine în fiecare clipă. Fă tot ce poți ca să mă scapi. Dumnezeu să vă aibă în pază pe toți. Te sărut, Mike“. Pe urmă am adăugat: „Dă-i celui care-ți aduce asta zece mii de lei“ (50 de dolari în bani americani.)

Am înfășurat hîrtia la loc în jurul vîrfului de creion și am așteptat, cu inima bătîndu-mi tare, să se întoarcă omul meu. A trecut o veșnicie pînă i-am auzit iarăși pașii. Și-a întins mîna și i-am trecut mesajul. El m-a bătut ușor peste mînă și mi-a spus încet:

- Du-te la culcare acum. E ora două dimineața. îți aduc curînd vești bune. Nu-ți mai face griji!

A închis binișor ferestruica și a plecat. M-am agățat de acest mesaj așa cum se agață un om care se îneacă de un fir de pai. Era ultima mea speranță. N-am putut să dorm nici o secundă. Tot restul acelei nopți mi l-am petrecut într-o stare de încordare teribilă. în douăsprezece ore el ar fi urmat să se întoarcă! încă douăsprezece ore și aveam să am primele știri de la soția mea! Dacă s-ar fi putut ca aceste douăsprezece ceasuri să treacă mai repede...

Devreme, a doua zi, dimineața, a intrat bărbierul închisorii să mă radă. Prima dată cînd mă rădeam în două săptămîni. Pe

urmă mi l-am amintit pe tovarăşul meu de celulă care-mi spusese că eram bărbierit doar în unul din două cazuri - înainte de proces, sau înainte de a ni se da drumul. Cu optimism, am început să mă joc cu gîndul nebunesc că aş fi putut fi deodată pus în libertate.

în loc de aşa ceva, după ce am fost ras, am fost dus la un fotograf care mi-a aşezat o tăbliţă purtînd un număr scris cu creta pe piept şi mi-a făcut mai multe fotografii sub o lumină orbitoare. însuşi gîndul de a fi fotografiat cu un asemenea număr, ca un criminal de rînd, m-a zguduit, şi visul de a mă vedea pus în libertate mi s-a risipit.

M-am întors în celulă într-o stare de desăvîrşită deznădejde. Se adunau nori negri. Simţeam că ce era mai rău avea să urmeze de acum înainte. Pe cînd începusem să străbat iarăşi celula în sus şi în jos, uşa a fost deodată smucită în lături şi a intrat inspectorul general Dulgheru urmat de mai mulţi oameni. S-a încruntat Ja mine cuprins de o furie rece.

- Ticălosule! Criminalule! Parazitule împuţit! Cum îndrăzneşti să-mi mituieşti oamenii să-ţi ducă mesaje afară din închisoare? Primul pumn pe care mi l-a dat m-a lovit în mijlocul pieptului atît de neaşteptat încît m-a proiectat îndărăt în perete. Cum îndrăzneşti, te întreb? a tunat el. Ştii ce meriţi să-ţi fac? Să-ţi frîng mădularele, unul cîte unul, să te jupoi de piele şi să-ţi dau cu sare. Ar trebui să te dau pe mîna lui King Kong! N-ai auzit încă de King Kong? Ia poziţia de drepţi cînd îţi vorbesc eu!

M-am supus.

S-a întors spre oamenii lui.

- Duceţi-1 la „Marea Moartă"! Asta are să-l înveţe minte! A trîntit uşa după el şi m-a lăsat pe mîna sadicilor agenţi.

Pentru prima dată în viaţă am fost pus în lanţuri. Cătuşele la mîini erau atît de strîns fixate încît atunci cînd le băteau piroanele cu ciocanul îmi ţîşnea sîngele din vene. Silit să stau drept în picioare cu nişte dureri intolerabile am constatat că nu era decît un singur inel mai larg, care nu-mi permitea să fac decît cîte un pas de cîţiva centimetri. Lanţurile erau îngrozitor de grele. Am aflat mai tîrziu că atîrnau peste opt kilograme.

Am fost, astfel înlănțuit, condus la „Marea Moartă", despre care îmi povestise fostul meu tovarăș de celulă. Acolo jos era atît de puțină lumină încît abia reușeam să văd ceva. Celula în care fusesem azvîrlit nu era mai mare decît un sicriu în picioare. Apa picura pe pereți. Era groaznic de frig și plin de curenți reci de aer. Dar am constatat că mă puteam apleca. Asta mi-a îngăduit să-mi rup o fîșie din cămașă și să-mi leg lanțurile de la glezne de cătușele de la mîini, ușurîndu-mi astfel puțin durerea provocată de greutatea lor.

Am rămas în „Marea Moartă" timp de două zile și două nopți. Cînd m-am reîntors în celula mea, mi se părea cerul pe pămînt. Mi-am dat seama cu acest prilej cît de puțin e nevoie ca să faci fericită o ființă omenească. A venit doctorul și mi-a aplicat o alifie pe locurile în care lanțurile îmi intraseră adînc în carne. Cu toate acestea, fiecare gest îmi era o tortură. Dar eram fericit că rezistasem la această încercare. De data aceasta nu mai țipasem și nici nu mai cerusem îndurare. îmi aminteam cu mîndrie de cuvintele lui Clemenceau, „Mourir debout".

Zilele se tîrau mai departe. La cîteva zile după întoarcerea mea din „Marea Moartă" a fost adus în celula mea un tînăr student. Am bănuit ceva și mi-am ținut gura. Am avut dreptate, căci am auzit mai tîrziu că era folosit ca iscoadă de securiști.

După el a venit un inginer feroviar ceva mai în vîrstă, un om foarte liniștit. Cam pe vremea aceea am început să-mi fixez cîte o dată pentru punerea mea în libertate: 15 martie. De ce 15? De ce martie? Nu știu. Probabil pur și simplu pentru că voiam să ajung liber, sau altminteri să-mi pun capăt suferințelor. M-am convins singur că dacă pînă la 15 martie familia și prietenii mei nu reușeau să-mi obțină punerea în libertate, trebuia să accept faptul că și ei renunțaseră la orice speranță.

De ce să-i mai chinuiesc și pe ei și pe mine cînd eram, oricum, condamnat? Să pun capăt de acum acestei situații. Cu cît mai curînd, cu atît mai bine.

Amintindu-mi acum de purtarea mea în cursul acelor zile îngrozitoare, nu mi-o pot explica altfel decît ca fiind o eclipsă a rațiunii. Ideea de a face din data de 15 martie capătul vieții lucra monstruos în mine ca o boală. îmi domina existența. Nici

nu-mi mai era milă de mine sau de cei pe care-i iubeam; pur și simplu simțeam că nu mai pot îndura mai departe tortura și umilința. O dată ce aș fi acceptat inutilitatea de a mai continua lupta, știam că mi-aș fi recăpătat o oarecare liniște sufletească și aș fi putut privi lucrurile cu o seninătate fatalistă.

Pentru că la vremea aceea am fost singur în celulă timp de cîteva zile, am avut posibilitatea să rup o fîșie lungă din saltea. Am răsucit-o ca pe o frînghie și am legat-o de capătul de sus al dușului. Mi-am făcut și un ștreang. Cînd totul a fost gata mi-am camuflat ștreangul înfășurîndu-l în jurul dușului. Din cînd în cînd mă duceam în colțul acela tainic și îl priveam cu încordare, încîntat de ceea ce realizasem.

Și pe urmă a venit data fatală de 15 martie. Ascultam fiecare pas, cheile întorcîndu-se în broaștele ușilor, fiecare mișcare pe coridorul de afară, cu respirația tăiată. Nu s-a întîmplat nimic. S-a făcut miezul nopții. Noul meu tovarăș de celulă dormea adînc. Mă învîrteam fără zgomot prin celulă. Mi-am făcut un bilanț al vieții: eșec total!

Ignorasem orice fel de sfaturi, inclusiv o scrisoare oficială, din partea cartierului general al armatei britanice sub ordinele căruia făcusem războiul, prin care se încerca să fiu convins să renunț. Mă întorsesem într-o țară în care drepturile omului însemnau acum mai puțin decît gunoiul și noroiul de pe stradă. Acum trebuia să plătesc pentru această încăpățînare. în loc de a muri încet de foame, prin tortură și decădere mintală, mai bine să părăsesc scena atîta vreme cît mai eram încă om.

Trebuie să fi fost trecut de ora două noaptea cînd m-am apropiat de duș. Am desfășurat frînghia, mi-am pus un picior pe robinetul dușului, celălalt pe chiuvetă, mi-am fixat ștreangul pe după gît și mi-am dat drumul.

M-am trezit dintr-un vis frumos! Mă plimbam braț la braț cu o verișoară de a mea, într-o grădină frumoasă cu pomi de aur și auzeam ciripitul păsărelelor. Era soare și cald. Și dintr-o dată am simțit cum cineva toarnă apă rece peste tot trupul meu și am auzit un glas.

- Trăiește. își revine în fire!

Voiam să-mi deschid ochii și nu eram în stare s-o fac. Cu un mare efort am izbutit. Am văzut o mulțime de oameni stînd în picioare și privind în jos spre mine. Unde eram? Mi-ăm revenit. Zăceam pe dușumea, ud leoarcă de la cele două găleți care fuseseră turnate peste mine și tremuram tot de frig. Niște necunoscuți mi-au ridicat trupul de pe jos și mi l-au întins pe saltea. Un bărbat într-un halat alb mi-a făcut o injecție. De-abia atunci mi-am dat seama de stupiditatea gestului meu. Eram scîrbit de mine însumi și mi se făcuse rușine, dar nimeni n-a scos nici un cuvînt de reproș. Tremurînd tot sub pătura subțire, m-am văzut, în clipa aceea, dezonorat și de-a dreptul ridicol. De ce nu murisem mai bine? Cum reușiseră să mă salveze?

Am aflat mai tîrziu de la vecinul meu de celulă. Mi-a spus că, absolut din întîmplare, se ridicase din patul lui la un minut sau două după ce eu mă dusesem dincolo de peretele despărțitor și, nevăzîndu-mă în patul meu, s-a dus direct la duș și m-a găsit spînzurat acolo. A alergat la ușă, a dat alarma și s-a repezit îndărăt să mă susțină în aer, făcînd asta în ciuda faptului că era un bătrîn de 65 de ani, încercînd astfel să-mi ușureze puțina respirație pe care aș mai fi avut-o, pînă avea să vină ajutorul. Cînd au sosit gardienii și paza militară, mi-au tăiat frînghia improvizată și m-au lungit pe podea. Gîndindu-mă mai tîrziu la toată experiența asta a mea, mi-am făgăduit că, indiferent de ce mi s-ar mai fi putut întîmpla, din clipa aceea începînd - întrucît Providența Divină îmi cruțase viața - aveam să rezist pînă la capătul puterilor.

în cursul următorilor 17 ani aveam să trec prin încercări inimaginabile, suferințe față de care moartea ar fi putut părea o adevărată binecuvîntare, dar nu m-am mai gîndit nici o singură dată să mai încerc să mă omor. Începînd din acel moment nenorocit, am fost hotărît să supraviețuiesc. Ceilalți n-aveau decît să-și ducă pînă la capăt acțiunile asasine dacă aveau poftă, mi-am spus. Eu n-aveam să mai încerc niciodată să mă sinucid.

Dimineața am fost dus în biroul Inspectorului General.

- Ei și ce? mi-a rînjit el în față. Crezi că am fost impresionați de toată comedia asta a ta? Și dacă mori, cui îi pasă măcar

atîtica? îți trimitem stîrvul la crematoriu și-ți risipim cenușa în cele patru vînturi. Vrem să-ți punem unele întrebări înainte să se întîmple așa ceva, asta-i tot.

Ședea cu brațele încrucișate la piept și mi-a aruncat o privire disprețuitoare. După un moment de gîndire, a spus:

— Am să dau ordin să fii transferat într-un loc în care să nu mai poți să-ți încerci trucurile astea murdare. Un loc în care ai să regreți amar confortul și condițiile generale de trai de care te-ai bucurat aici.

După aceea Dulgheru s-a îndreptat spre oglindă, și-a netezit cu grijă părul, și-a potrivit cravata de mătase și și-a admirat dunga perfectă a pantalonilor.

- Asta-i tot, Solomon! Bagi de seamă că nu-ți mai spun „domnule". Nu ești demn de așa ceva. Ne mai vedem noi, odată, într-o zi...

A sunat și un gardian m-a dus îndărăt în celulă. în după amiaza aceea am fost chemat în biroul ofițerului de serviciu, mi s-au dat obiectele personale, inclusiv ceasul de mînă, și am fost dus spre ieșire. în fața intrării principale era parcată o mașină americană neagră, luxoasă, un Buick cred, așteptîndu-mă pe mine. Cînd am coborît scările de piatră ale Ministerului de Interne, am respirat pentru prima dată, după o lună și jumătate de duhoare a subsolurilor, aerul proaspăt, cald și înmiresmat al pămîntului lui Dumnezeu.

Intrasem iarna și acum aici afară era primăvară de-a binelea. M-am așezat pe bancheta moale a limuzinei, cu doi polițiști în civil de o parte și de alta. Un alt agent ședea în față, alături de șofer. Unul dintre oamenii de lîngă mine mi-a arătat revolverul.

- Cu poliția să nu glumești, omule, a spus. O singură mișcare greșită și te-ai dus pe copcă...

Am dat din cap.

Mașina a cotit pe Calea Victoriei, strada cea mai elegantă a Bucureștiului, și am văzut zeci de oameni plimbîndu-se fără griji pe trotuare, văzîndu-și fiecare de treburile lui de fiecare zi. Am prins o imagine fugară a mea însumi în oglinda retrovizoare a mașinii și am fost stupefiat de chipul cadaveric pe

care l-am văzut acolo - obrajii supți, ochii roșii în orbitele încercănate, tenul murdar. Cînd am trecut prin fața cafenelei la modă, „Capșa“, unde tot felul de oameni eleganți se întîlneau după-amiezile să trăncănească între ei, mi-am amintit de zilele fericite cînd eu însumi eram în stare să intru în asemenea locuri costisitoare. Mă gîndisem oare vreodată pe atunci la oamenii nevinovați, cărați în limuzine dintr-o temniță într-alta? Mașina a cotit la stînga pe cheiul Dîmboviței, a luat-o pe Calea Rahovei și a intrat în curtea prelungă a unei case cu două etaje, unde fusese pe vremuri primăria orașului.

Mașina a oprit în fața unei intrări din spate și mi s-a ordonat să cobor. Am intrat într-o pivniță adîncă unde am regăsit coridoarele întunecoase, de-acum familiare. în biroul ofițerului de serviciu a trebuit să-mi predau din nou toate obiectele personale. încă o dată s-a făcut un inventar și a trebuit să mă dezbrac la piele și să mă supun unui control amănunțit. Toată lumea vorbea cu voce scăzută și mi s-a spus să fac la fel. Regulile erau stricte: era interzis să vorbești, interzis să umbli, interzis să bați în ușă, interzis să dormi la alte ore decît între zece seara și cinci dimineața. De la cinci dimineața pînă la zece seara trebuia să stai pe o bancă mică cu fața spre ușă, cu ochii mari deschiși. în orice clipă era cineva la ferestruica de control. Dacă prizonierul era surprins moțăind, îi dădea primul și ultimul avertisment. A doua abatere însemna izolarea în totală singurătate.

Am fost dus într-una din celule. Cînd i-am trecut pragul, capul mi-a atins tavanul jos, boltit. M-a dus gîndul'la vreo mînăstire pe care ar fi putut-o cunoaște un călugăr din Evul Mediu. O lumină tulbure venea dintr-o gaură în perete unde ardea o candelă mică. Dușumeaua era din ciment gol. Nu exista fereastră și mobilierul consta din două paturi cu saltelele și păturile lor. Deși de acum obișnuit cu diferite feluri de temniță, am avut impresia că intru într-un mormînt. Aerul era atît de stătut și de urît mirositor încît a trebuit să-mi duc batista la nas.

în lumina aceea slabă am văzut chipul unui om întins pe unul din paturi. Era prea slăbit ca să se mai poată ridica măcar

în capul oaselor. Cu pleoapele larg deschise și privirea fixă, părea un cadavru. Fața îi era albăstrie și sufla greu. Mi-a răspuns cu mare efort la salut. Treptat am aflat de la el că era un inginer german care fusese arestat pentru că se dusese la legația americană să întrebe cum s-ar fi putut întoarce la Frankfurt, unde avea nevastă și doi copii. Nu mai putea mînca, și rația de turte pe mai multe zile îi era înșirată la picioarele patului ca niște soldați de plumb. Nu-și mai putea ridica nici măcar mîna. Am încercat să-l ajut și la apelul de dimineață am strigat:

- Omul ăsta de aici moare!

- Ține-ți fleanca și nu vorbi dacă nu te întreabă nimeni! a spus unul dintre gardieni zăvorind la loc ușa.

Cîteva zile mai tîrziu un medic cunoscut din București a fost adus laolaltă cu noi. Era îmbrăcat într-o haină de blană scumpă și cu o căciulă de blană pe care și le luase ca să nu-i fie frig în drumul său spre Viena. El și cu cîțiva prieteni la fel de bogați fuseseră trași pe sfoară de un negustor evreu folosit drept unealtă de serviciul de contraspionaj rusesc. Negustorul se oferise să-i treacă fără riscuri la Viena pentru 2 000 de dolari de om. Plini de încredere, plătiseră banii ceruți și la miezul nopții porniseră într-un camion rusesc, luînd cu ei cîteva lucruri de preț. La periferia orașului camionul fusese oprit; sub amenințarea puștilor pasagerii primiseră ordinul să coboare și au fost puși să se întindă cu fața în jos într-un șanț pînă se terminase percheziția. Erau convinși că aveau să fie împușcați pe loc. Fuseseră însă duși la închisoare și puși fiecare în celule separate.

Pentru asemenea „criminali serioși" cum eram noi nu era prevăzută asistența medicală și hrana consta invariabil dintr-o ciorbă de urzici la ora două și din nou la ora șase seara. O dată pe zi ni se dădeau 100 de grame de turtă rece. Slăbisem pînă într-atît în următoarele două săptămîni, încît oasele ne ieșeau prin piele și eram în stare doar să schițăm cele mai mărunte gesturi. Germanul agoniza. Trei zile la rînd am raportat înrăutățirea stării sale. în ziua a patra au venit doi gardieni și au încercat să-l ridice în pat. Era prea greu pentru ei, astfel că

l-au tras pur și simplu de picioare, cu capul lovindu-i-se de podeaua de ciment și pe scări. Le-am mai auzit pașii pînă au ajuns în curte. Nu s-a mai știut după aceea nimic despre acest inginer. în zilele acelea, am auzit că trupurile celor care mureau înainte de proces erau arse, ca să nu se mai încurce cu formalitățile de înmormîntare. Mai tîrziu am aflat că cei închiși în celula de alături de noi au trebuit să stea patruzeci și opt de ore cu un cadavru intrat în putrefacție înainte să vină să-l ia de acolo.

în acea perioadă a început să mă chinuie teribil foamea. O dată m-am dus pînă la closet să culeg de pe jos cîteva grăunțe de porumb care căzuseră din gamelele golite, dar eram atît de slăbit încît de-abia m-am putut apleca să le string de pe podea. O lună după arestarea doctorului însă ni s-a mai dat un adaos la rația noastră pentru că paznicii au adus unele din proviziile pe care și le luase cu el în acea călătorie nenorocită. Nu era cine știe ce - o bucată de pîine, o bucățică de brînză și un tub aproape gol de pastă de dinți. Doctorul mi le-a dat toate mie. Pîinea era tare ca piatra, toată prăfuită și mucegăită. El mi-a spus că risc mîncînd-o dar nu-mi mai păsa. Foamea era mai puternică decît teama de infecție. Am turnat puțină apă în gamela mea și mi-am muiat pîinea în ea. După două zile am început s-o ronțăi laolaltă cu dumicați de brînză. Mi s-a părut ceva minunat.

în zilele următoare suferințele provocate de foame au devenit tot mai violente. Mă surprindeam visînd cu ochii deschiși la tot felul de banchete somptuoase și la băuturi delicioase spre care îmi întindeam zadarnic mîinile în timp ce-mi lăsa gura apă. Sînt sigur că intrasem aproape în delir. Doctorul, căzut într-o apatie generală, nu putea mînca nimic din turtele lui și adesea și le vîra în buzunarul de la piept al pulovărului de lînă, ca să le mănînce mai tîrziu. îmi amintesc că mă furișam uneori pe lîngă el cînd adormea și, cu îndemînarea unui hoț de buzunare, folosindu-mă de degetul arătător și de cel gros îi extrăgeam de acolo coji de pîine amestecate cu fire de lînă și sudoare.

Cîte o perioadă mai scurtă de timp, încercînd să lupt împotriva leşinului, sugeam în neştire din tubul gol de pastă de dinţi. Aroma mentolată îmi mai liniştea parcă foamea. Cînd n-a mai fost nici mirosul acesta de mentă, am mîncat lînă din pături şi chiar var de pe pereţi. Pe urmă, deodată, din motive pe care nu pot să mi le explic, m-am hotărît să fac greva foamei. Am refuzat turta de mălai şi ciorba. Gardienii m-au privit surprinşi dar n-au spus nimic. în a patra zi am fost dus în faţa ofiţerului de serviciu.

Inspectorul general Dulgheru, proaspăt ras, parfumat şi elegant ca întotdeauna, mă aştepta acolo.

— De ce refuzi să mănînci? m-a întrebat.

- Fie că mănînc, fie că nu, tot sînt pe lista celor condamnaţi la moarte, am spus. Prefer să-mi grăbesc moartea în semn de protest împotriva tratamentului inuman pe care ni-l aplicaţi.

Şi-a netezit părul cu gestul care-mi devenise acum familiar şi atunci am auzit primele acuzaţii formulate împotriva mea.

- Ai scris articole prin care lăudai Planul Marshall. Ai spus că guvernul nostru ar trebui să-l accepte. Noi nu ţi-am urmat sfatul. Cînd o să cerem ajutoare prin Planul Marshall şi o să primim alimente prin Marshall o să vă hrănim mai bine. Pe urmă, întorcîndu-se spre gardian, a lătrat:

- Ia-l de-aici!

- N-o să primiţi niciodată ajutoare de la lumea civilizată atîta vreme cît torturaţi oameni nevinovăţii am pufnit spre el în vreme ce mă scoteau din cameră. Dulgheru s-a făcut roşu la faţă şi le-a dat oamenilor lui un alt ordin.

- La camera rece cu el!

Camera rece era o celulă goală cu duşumea de ciment şi fără nici o mobilă. O găleată ruginită era pusă într-un colţ pentru a sluji la toate nevoile. Toată ziua erai silit să te mişti ca să te mai încălzeşti cît de cît şi ca să poţi dormi pe rogojina murdară şi zdrenţuită pe care ţi-o aruncau înăuntru noaptea. La fiecare două zile consecutiv ţi se dădeau cîte o sută de grame de pîine şi apă rece. în ziua a treia îţi primeai raţia „plină“. Cum uşile nu se potriveau aici prea bine în balamale mai puteai vedea cîte ceva din ce se petrecea afară pe coridor. Dar o asemenea

curiozitate, dacă era surprinsă în flagrant delict, era brutal pedepsită. Prizonierul era dezbrăcat la piele, i se turna în cap o găleată cu apă rece și era silit să alerge zi și noapte în jurul pereților celulei pînă își pierdea cunoștința. Mulțumesc lui Dumnezeu că am fost cruțat de această încercare oribilă.

în ziua de 3 iunie 1948, pe cînd așteptam obișnuitul ordin de stingere, ușa celulei s-a deschis și gardianul de noapte mi-a făcut semn să ies, luîndu-mi toate obiectele personale. Mi-am luat jumătatea de prosop pe care mi-o lăsase un prizonier dinainte și am ieșit din celulă. Sus, ofițerul de serviciu mi-a restituit șireturile de la pantofi, cravata, ceasul, banii, cheile și celelalte obiecte și a spus:

— Sînteți un om liber, domnule! S-a înclinat și mi-a strîns mîna în vreme ce eu îl priveam cu cea mai mare neîncredere.

- Vă înțeleg sentimentele, mi-a spus afabil. Aveți perfectă dreptate să nu vă încredeți în noi, dar eu vă spun care sînt faptele. Începînd din acest moment, sînteți un om liber și vă puteți duce oriunde doriți. A scos două țigări americane, mi-a oferit una și a aprins-o. Știți, mi-a spus, cruzimea acestui război ne silește uneori să facem lucruri pe care le regretăm din toată inima. Dar trebuie să ne înțelegeți... Păru să-și lase fraza neterminată. Deodată mă privi curios. Unde vă e pălăria? a întrebat. Ați venit aici cu pălărie, nu?

- Da, dar am schimbat-o pe căciulița asta de ski, și i-am arătat căciulița.

- înțeleg, tot cu gîndul că vă trimitem în Siberia, poate? Nu mai fiți așa exagerat!

Era însă adevărat că mă temusem că aveam să ajung în Siberia.

— Ei, noroc și călătorie plăcută, a spus și ne-am despărțit în fața intrării principale.

Era trecut de ora zece seara cînd am ajuns, singur și de capul meu, în curtea principală. Nu mă supraveghea nimeni. Singur, în sfîrșit! Am căutat să mă bucur de liniștea naturii și mi-am umplut pieptul cu mireasma florilor și cu adierea blîndă a serii de iunie.

Liber! Cuvîntul acesta vrăjit era electrizant. Oare familia mea știe că am fost eliberat? mă întrebam. Sau va fi o surpriză pentru ei? M-am hotărît să-i cruț de emoții inutile și să mă duc acasă pe jos. Asta avea sâ-mi dea timp să mă reculeg și să-mi revin de pe urma șocului. Cîțiva metri mă mai despărțeau acum de strada de afară. Strada pustie mă aștepta ca un prieten vechi. Tot ce aveam de făcut era să trec de poarta principală deschisă. Pe urmă am auzit un claxon de mașină în spate. Mi-am întors capul și am văzut o mașină mică cu doi bărbați înăuntru. Un domn bine îmbrăcat mi s-a adresat politicos:

- Pot să vă conduc acasă, domnule Solomon?

- Nu, mulțumesc, nu mă grăbesc.

— Da, dar ne grăbim noi...

- Dumneavoastră cine sînteți?

- N-avem vreme să vă explicăm. Avem ordine să vă ducem acasă imediat.

A deschis brutal portiera mașinii și mi-a făcut semn să urc. Am înțeles că trebuia să mă supun. Cînd m-am așezat în mașină și am văzut ceafa capului rotund, ras complet, al șoferului, am înțeles că vechile mele spaime nu erau deloc coșmaruri. în aparență mulțumit de felul în care-și făcuse treaba, însoțitorul meu mi-a oferit o țigară și a aprins-o.

- *Gri șa, pașii...* l-am auzit spunînd pe cînd șoferul schimba vitezele. Mi s-a tăiat respirația cînd mi-am dat seama din cunoștințele mele limitate de limbi străine ce însemna asta. Nu ne mai duceam nicăieri. Eram acum în mîinile rușilor.

Capitolul II

Palatul prinţului - o temniţă rusă

„Bog vîsoki, ţar daleki"
(Dumnezeu e sus, (arul e departe)

Zicală rusească

Maşina aluneca acum pe marile bulevarde şi puteam să privesc înjur şi să-i urmăresc pe oamenii obişnuiţi văzîndu-şi de treburile lor obişnuite de fiecare zi, cu totul inconştienţi de sufletele chinuite şi trupurile torturate ale concetăţenilor lor, ale căror vieţi şi destine se găseau în puterea regimului. Pe cînd eram dus acum spre destinaţia mie necunoscută, vedeam perechi tinere plimbîndu-se la braţ, mese mici cu feţe de masă albe în faţa restaurantelor liniştite, şi toate celelalte scene atît de bine ştiute din nopţile de primăvară - oameni rîzînd, sărutîndu-se, pălăvrăgind fericiţi, respirînd pur şi simplu aerul curat al lui Dumnezeu.

Eu şedeam în maşină înfiorîndu-mă în paltonul meu şi minunîndu-mă cît de recent încă mai fusesem un om liber, asemenea celor de afară; cum fusesem scos din scenă ca şi cînd vreun scamator necunoscut ar fi pocnit din degete arătîndu-mă pe mine. De ce? De ce? întrebarea aceasta mi se învîrtea neîncetat în mintea tulbure. Poate că şi cititorul meu se întreabă ce anume făcea ca tocmai eu să fiu astfel ales de regimul de stat ca un duşman.

M-am născut la Galaţi, cel mai important port românesc pe Dunăre. Părinţii mei au fost negustori aparţinînd păturilor mijlocii şi eu mi-am petrecut cea mai mare parte a copilăriei, inclusiv anii de liceu, în orăşelul moldovenesc Roman, unde familia mea se refugiase în timpul primului război mondial şi

unde locuiau părinții mamei mele. Roman era situat în inima celui mai bogat dintre județele producătoare de cereale ale țării. Unii dintre moșierii de aici își puteau urmări familia prin strămoși pînă în vremurile bizantine. Țăranii însă trăiau din cele cîteva pogoane primite de la guvernarea liberală prin reforma agrară din 1918-1921. însă după ani de stagnare și datorită lipsei de utilaje moderne, un număr tot mai mare de țărani se îndatorau tot mai fără speranță la cămătari și la bănci. La vremea cînd eu ajunsesem la majorat, agricultura românească se găsea într-o stare jalnică și negustorii, care depindeau de fermieri și de țărani, dădeau faliment cu sutele.

Curînd a devenit foarte greu pentru un student din condiția mea socială să mai găsească banii necesari pentru a-și continua studiile. Mulți studenți învățau cîte o meserie și lucrau ca muncitori manuali în timp ce-și terminau învățătura. în ce mă privește, eu scosesem un săptămînal înainte de a fi împlinit 21 de ani, și poate cu acest ziar îmi făcusem primii dușmani politici. Neliniștea din țară constituia un teren propice pentru fascismul care pe atunci devenea tot mai puternic printre țărani și șomeri.

Unul dintre cei care au căutat cel mai activ să strîngă foloase de pe urma acestei atmosfere tulburi era profesorul A. C. Cuza[1], care preda economia politică la Universitatea din Iași și era un crîncen antisemit. Căutînd să lanseze un partid politic propriu, el preconiza transferarea în masă a evreilor români în Madagascar. în 1931, în cursul unei campanii electorale în orașul Roman, el a promis unui public credul că prăvăliile și casele evreilor aveau să fie împărțite între români dacă partidul său avea să cîștige puterea în urma alegerilor.

în editorialul pe care l-am scris după mitingul organizat de Cuza, m-am referit la discursul pronunțat de el ca fiind „un apel zoologic adresat unor animale de către unul din cei mai vechi prostituați politici ai României". E sigur că nu fusese o evaluare foarte inteligentă a lui Cuza și nici un punct de vedere

---

1 Alexandru C. Cuza era înrudit cu principele Alexandru Ioan Cuza care a unificat cele două principate române, Moldova și Muntenia, în 1859.

matur, dar la vremea aceea eu nu aveam decît douăzeci și unu de ani. Profesorul Cuza m-a dat în judecată pentru calomnie și a trebuit să mă prezint în fața unui tribunal de jurați. Mulțumită talentului avocaților mei, am fost achitat cu șapte voturi contra cinci. Două voturi în plus împotriva mea ar fi însemnat cel puțin un an de pușcărie. Așa cum s-au terminat lucrurile am fost în stare să-mi continui școala doar cu cîteva zile de întrerupere pitorească.

După absolvire, am fost primit în barou, ca mulți alții dintre colegii mei. însă practicarea dreptului în România reprezenta pe atunci un mod foarte puțin practic de a-ți cîștiga existența, mai ales pentru un începător, și m-am hotărît să-mi continui și activitatea de gazetar. Veniturile din presă erau foarte mici, dar cel puțin îmi permiteau să am ce mînca, în vreme ce mulți dintre colegii mei de studii mureau de foame.

Cînd Hitler și-a început marșul spre putere în Germania, regimul corupt și nevertebrat al României intrase în dezagregare și radicalii se grăbeau să umple vidul creat. Fasciștii, acum urmîndu-l pe ostilul meu prieten Cuza, își denumiseră organizația Cămășile Albastre. Cei care preferau ideile și tacticile lui Hitler erau cunoscuți sub denumirea de Garda de Fier, sau Cămășile Verzi. Se îmbrăcau în verde și mai foloseau accesorii paramilitare, cum ar fi pumnale, pistoale și curele de piele peste piept. Era evident că Berlinul le punea la dispoziție fonduri, precum și arme. Liderul lor era Corneliu Zelea Codreanu, și, ca și rivalii lor fasciști, își recoltau clientela electorală în mare măsură dintre țărani, dintre intelectualii nemulțumiți și, în proporții surprinzătoare, dintre membrii clerului.

Dar fanatismul lor fierbinte era prea dur pentru țara obișnuită cu alte metode, și, în 1936, după o serie de asasinate brutale cărora le căzuseră victime oponenții lor politici, Codreanu și acoliții lui au fost traduși în fața justiției și au primit sentințe grele de închisoare. Partidul lor era acum oficial interzis, dar aceasta nu-i diminua influența sau ritmul de activitate. Acțiunea lor subterană devenise mai sinistră decît oricînd, și, parcă pentru a o sprijini, presa de dreapta începuse

acum să ceară asasinarea Magdei Lupescu (amanta regelui Carol) și răsturnarea regelui însuși.

Cei dintre noi care urmăreau instituirea unui guvern democratic nu aveau o viață ușoară. Mulți erau înjunghiați, împușcați sau dispăreau pur și simplu. Măîntreb acum, gîndindu-mă la acele vremuri, cum am putut fi atît de norocos încît să scap de o asemenea soartă. Eram sălbatic atacat de presa de dreapta, însă aceste atacuri veneau în mod evident din partea dușmanilor mei politici. Huliganii m-au lăsat în pace. Lucrul cel mai rău pe care mi-l făceau era să telefoneze familiei mele, la orele cînd știau că eu nu sînt acasă, și să-i anunțe că „dreptatea" „avusese grijă de mine". Deși mă arătam totdeauna teafăr după asemenea anunțuri, lucrurile începuseră să ne consume nervos.

Fermentul acesta tulbure care se manifesta în România se făcea simțit acum pretutindeni în Europa. Era tot mai limpede că se mergea repede spre o explozie îngrozitoare, care să arunce în aer întreaga Europă Centrală. După München, în 1938, mi-am dat seama că trebuie să plec din țară. Umbra ororilor naziste, care se întindea tot mai apăsătoare după căderea Cehoslovaciei, nu anunța nimic bun pentru România, strînsă cum era, ca un sandvici, între Uniunea Sovietică la nord-est și germanii hrăpăreți în vest. Adăugîndu-se la aceasta, mai erau cei trei milioane de unguri și germani din România, aceștia constituind o minoritate imprevizibilă.

Regele Carol al II-lea al României era un adversar înverșunat al lui Hitler; el era unul dintre puținii conducători care avea curajul convingerilor sale. Curînd după ce eu părăsisem România, filo-germanii cei mai importanți din întreaga țară fuseseră arestați, și 13 lideri ai Gărzii de Fier, printre care și Codreanu, fuseseră executați, iar membrii Gărzii de Fier și simpatizanții naziștilor erau uciși peste tot prin țară.

La vremea aceea mi se părea că singura speranță pentru țara mea, și de fapt pentru întreaga Europă, o reprezentau aliații tradiționali ai României - Marea Britanie și Franța. Și așa s-a și văzut că a fost, chiar dacă doar temporar. În toamna lui 1938 eram la Londra. Eram corespondentul a două ziare

democratice românești, *Timpul* și *Argus*. Unul din evenimentele cele mai importante despre care am transmis corespondențe a fost vizita în Anglia a regelui Carol al II-lea și a moștenitorului său, viitorul rege Mihai I. Ei s-au întîlnit cu membrii guvernului englez în noiembrie și au reușit să pregătească terenul pentru un acord unilateral, potrivit căruia suveranitatea teritorială a României avea să fie garantată militar de către Anglia în cazul că România ar fi fost amenințată vreodată. Acordul a fost semnat la 13 aprilie 1939, o lună după ce trupele germane intraseră în Praga. Dar, cum Marea Britanie și lumea întreagă aveau să constate curînd, era vorba aici de un acord care nu mai putea fi respectat.

Din punctul meu de observație mai crutat, din Anglia, îmi formasem acum o idee limpede despre ceea ce avea să se întîmple în Europa. Convins că stăpînirea lui Hitler asupra Europei avea să fie doar una vremelnică, eram de asemenea sigur că singura cale de a-l opri era forța militară. Cu această convingere formată, am plecat din Londra în 1939 ca să mă reîntorc la București. Am mai stat aici doar cît să-mi aranjez treburile personale, apoi, cu o viză britanică pe pașaportul meu românesc, am plecat spre Palestina. în Palestina m-am înrolat în forțele militare britanice din cadrul Comandamentului militar al Orientului Mijlociu și am luat parte la acțiunile armate din Egipt și Africa de est. Către sfîrșitul războiului, datorită faptului că vorbeam limba germană, am fost transferat de pe teatrul de operațiuni din Africa orientală îndărăt în Orientul Mijlociu și mi s-a dat misiunea de a-i vizita pe prizonierii de război germani din lagărele 305 și 306. Mai exact îi căutam pe acei prizonieri care s-ar fi făcut vinovați de crime de război și s-ar fi ascuns sub nume false.

Era vorba pe atunci doar de un zbor de o oră și jumătate, cu avioane militare Dakota, din Egipt pînă la Ierusalim, unde se afla la vremea respectivă cartierul general al Comandamentului Palestinei. Deseori eram în măsură să-mi iau liber de la îndatoririle mele din lagărele de prizonieri de război și să merg în Țara Sfîntă. La început, asemenea excursii constituiau concedii odihnitoare. Dar violența era la ordinea zilei pretutin-

deni și pacea Orașului Vechi era frecvent sfărîmată de ciocniri între grupul Stern și militarii britanici.

Cînd războiul s-a terminat, în 1945, îmi erau deschise două posibilități. Puteam rămîne în armata britanică în Palestina, sau mă puteam întoarce în România. Am menționat înainte faptul că prietenii mei din armată m-au avertizat să nu mă întorc în patrie, dar eram pe atunci de-ajuns de tînăr ca să fiu idealist. Mă gîndeam că puteam fi folositor țării în lupta sa pentru restabilirea democrației. La 14 martie 1946 eram îndărăt la București, lucrînd pentru aceleași ziare cărora le fusesem corespondent la Londra în primele zile ale războiului. Am rămas la *Timpul* și la *Argus* pînă la arestarea mea cu care începe această carte. Nu aveam cum să știu atunci că *Timpul* și *Argus* aveau să fie preluate de comuniști la două săptămîni după ce oamenii în haine de piele neagră mă ridicaseră în dimineața aceea din stația de tramvai.

Acum, pe bancheta din spate a limuzinei nu puteam decît să ghicesc dacă următorul pas avea să însemne viața sau moartea. Cît de murdar, cît de brutal lucrau rușii! Aici, în inima Bucureștiului, din mijlocul unui milion de compatrioți ai mei, eram purtat pe sus, încă în stare să mai văd, dar nu să și fiu văzut, încă în stare să mai aud, dar fără să pot fi auzit.

Ne-am oprit de mai multe ori cînd semafoarele erau pe roșu. La una din aceste opriri am simțit mireasma liliacului. Am privit înjur și am văzut crengi grele de liliac aplecîndu-se peste trotuar. Primăvara era în toi și părea să existe peste tot bucurie și speranță nouă pentru oricine, dar nu și pentru mine.

Mașina a pătruns în cartierul Filipescu, cel mai elegant din București, și curînd s-a oprit în fața unei vile cu un singur etaj, care fusese pe vremuri reședința prințului Nicolae, fratele fostului rege Carol al Il-lea. Cînd mașina a trecut pe sub portalul arcat, am văzut doi soldați ruși, cu puștile lor mitralieră cărora li se spunea „balalaika", legănîndu-li-se amenințătoare de curelele petrecute pe după gît. Ei au închis poarta de fier după noi.

Lucrul de care mă temusem cel mai mult devenise acum realitate. După ce am fost percheziționat de un ofițer rus am fost dus jos (din nou într-un subsol) și împins cu brutalitate dincolo de o ușă grea. Era întuneric beznă. Dușumeaua era alunecoasă de ceea ce păreau să fie excremente omenești. Cînd mi s-au obișnuit ochii cu întunericul am fost în stare să disting un fel de estradă în mijlocul camerei. Aceasta era, cum am aflat apoi, *nara,* patul obișnuit, din toate lagărele și închisorile rusești. Situat la o înălțime de mai puțin de un metru de la pămînt, se întindea de la un perete la altul, fără să ofere altceva decît niște scînduri goale pe care urmau să doarmă ocupanții camerei. Singur în acest pat uriaș, m-am gîndit că aș fi putut găsi oarecare odihnă, însă adevărate legiuni de ploșnițe au apărut nu se știe de unde și mi-au demonstrat că nici așa ceva nu era cu putință.

Dimineața următoare (cel puțin, presupun că se făcuse dimineață, căci altminteri lumina de zi nu era de văzut în acest subsol) am fost dus la toaleta propriu-zisă, ca să golesc acolo conținutul bidonului de lapte constituind în celulă singura instalație sanitară pusă la dispoziție. La lavatoriu, cum i se spunea, nu exista posibilitatea să mă spăl. Pe urmă, îndărăt în celulă, am văzut cu ochii, pentru prima dată în cele cinci luni de cînd dura detenția mea, o pîine neagră, un castron cu o fiertură de ovăz cu ceva grăsime și o ceașcă de ceai.

Cîteva ceasuri mai tîrziu ușa celulei s-a deschis și un subofițer cu degetul pe trăgaciul revolverului mi-a comandat să ies. *Ruki Nazad,* mi-a strigat în față. Văzînd că nu-l înțeleg, mi-a împins brațele strîns lipite pe corp la spate. Am urcat niște scări și am intrat într-o încăpere mobilată de-a dreptul fabulos, și care trebuie să fi folosit cîndva cabinetul unui prinț de sînge regal.

Un civil mohorît m-a privit din spatele unui birou imens. în fața lui se afla în picioare un căpitan, pe care l-am recunoscut ca fiind civilul bine îmbrăcat care mă luase de la sediul Securității române în noaptea precedentă.

- Știi unde te afli? m-a întrebat căpitanul care făcea oficiul de translator.

- Nu, domnule.
- Eşti la *kontrarazuedka* (serviciul de contrainformaţii) şi vei răspunde pentru faptele tale în faţa autorităţilor sovietice.
- Eu nu am nimic să vă spun! Sînt cetăţean român, mă aflu pe teritoriu românesc, în timp de pace şi nu mă puteţi deţine în mod legal nici un singur moment!
După ce i s-au tradus în ruseşte aceste cuvinte ale mele, cel din spatele biroului a început să rîdă în hohote.
— Ai fost transferat în mod legal în mîinile noastre de către autorităţile româneşti. Uite aici! Mi-a întins să citesc două documente dactilografiate, unul în limba rusă, celălalt în româneşte. Textul român spunea:

3 iunie 1948

Subsemnatul Vladimirovici L., în numele înaltului Comandament Sovietic, pe de o parte, şi Comisarul de Siguranţă Gh. Istoc, în numele Ministerului Afacerilor Interne Român, pe de altă parte, în conformitate cu regulile şi prevederile privind problemele penale, am procedat la transferul numitului Mihail Solomon, ziarist, din Bucureşti, Strada dr. Lister 47, în mîinile autorităţilor sovietice, sus-numitul fiind considerat de înaltul Comandament Sovietic criminal de război şi ca atare urmînd să fie judecat de tribunalele militare sovietice pentru crime de război împotriva umanităţii.

Înspăimîntat de această acuzaţie înfricoşătoare, am aruncat documentul îndărăt pe masă.
- Protestez împotriva acestei deformări absurde a adevărului! am spus. Eu nu am călcat niciodată pe teritoriul sovietic. Am fost înrolat în armata britanică în timpul ultimului război şi am devenit, prin însuşi acest fapt, aliatul vostru! Cum îndrăzniţi să mă faceţi criminal de război!
- Linişteşte-te! mi s-a comandat. Asta de aici e doar o formalitate pentru transfer. Nu e acuzaţia care te-a adus aici.
- Cu toate acestea, nu aveţi nici un drept să mă reţineţi! Oricare ar fi acuzaţiile pe care intenţionaţi să le formulaţi împotriva mea, eu nu trebuie să răspund decît în faţa justiţiei româneşti!
- Asta e părerea ta şi poţi s-o păstrezi pentru tine, a strigat capturatorul meu şi a poruncit să fiu scos de acolo. înapoi în

celulă nu mi-am mai putut stăpîni mînia în fața urzelii de minciuni pe care o citisem. Sâ mă transforme într-un criminal de război! Acesta era deci țelul urmărit de acești sadici! Cu cită cruzime striveau sub cizmele lor ultimele rămășițe ale demnității, dreptății umane!

În noaptea următoare am fost scos iarăși din celulă cu același ceremonial - cu mîinile la spate, cu pistolul în coaste, escorta mea ținînd toată vremea degetul pe trăgaci. De data această am intrat în biroul ofițerului de serviciu. Acolo mă așteptau un ofițer inferior, un om măruntel, aproape pitic, cu pomeții proeminenți, cu fruntea îngustă și cu o claie de păr bogat, negru, care-i cădea în ochi. Părea să fie un amestec de rus și asiatic. A rînjit adresîndu-mi-se într-o românească stricată.

- Numele tău? Mihail? Mișa? Eu tot Mișa! și m-a bătut pe umăr, prefăcîndu-se însuflețit de simpatie față de mine. Ascultă, a spus, devenind deodată foarte serios. Dacă scoți un cuvînt, un singur cuvînt de acum înainte, s-a zis cu tine! *lasno?* Clar? Ești kaput. Și acuma dezbrăcarea!

Dezbrăcîndu-mă în cămașă și în lenjerie de corp mi-am văzut hainele dispărînd într-o boccea. Asta e, m-am gîndit. Mi-a sunat ceasul. Au să mă împuște și-au să-mi arunce trupul în vreun șanț sau în lacul Băneasa, așa cum au făcut cu nenumărați alții. După toate posibilitățile, vor să-mi păstreze cu grijă hainele ca să nu fie sfîșiate de gloanțe.

Unul dintre ajutoarele lor mi-a împins cu forța brațele la spate și a început să le lege cu un cablu telefonic. Nu aveau cătușe? Cînd sîrma a început să mă taie în carne nu mi-am putut reține un geamăt, dar am primit o lovitură atît de sălbatică peste fată, încît sîngele mi-a țîșnit din buze și mi-a umplut gura. Acum trecuseră la ultimul act al mascaradei. Au început să-mi înfășoare capul cu bandaje groase, acoperindu-mi ochii, urechile și buzele, și lăsîndu-mi libere doar nările, astfel că arătam fără îndoială ca unul care suferise o gravă fractură a craniului. Eram orb. Mi-au aruncat o pătură militară în spinare și mi-au îndesat o șapcă de soldat peste cap. Păreau mulțumiți de ce făcuseră.

- Acum ești un dezertor sovietic! a spus ofițerul, părînd că se amuză.

Înecîndu-mă în sîngele care-mi intrase în gură, chinuit de sîrma care-mi tăia mîinile, sufocat de mantaua grea pe care mi-o încheiaseră strîns la gît, și orb, îmi așteptam moartea cu o senzație de ușurare. Numai dacă n-ar mai dura prea mult! în sfîrșit, m-au înșfăcat de mînecile atîrnînde ale mantalei și m-au purtat pe sus pe niște scări, urcînd. Aerul rece de afară m-a mai liniștit. Eram în curte. Acolo aștepta un camion, cu motorul în mers. Probabil pentru ultima mea călătorie, m-am gîndit. Pe neașteptate am fost răsturnat pe o parte și am căzut ca un sac de cartofi pe dușumeaua camionului. Această nouă suferință a venit să se adauge celor dinainte. S-ar fi putut să-mi fi frînt cîteva coaste. Cine mai știe? Și cui îi mai păsa de cîteva coaste cînd se apropiase sfîrșitul? Au mai urcat după mine cîțiva soldați. Călcînd peste mine s-au instalat cît mai confortabil. Camionul a pornit cu mare viteză.

Doar cîteva minute încă, m-am gîndit, și se termină totul. Probabil că mă așteaptă lacul. Dar în locul tăcerii absolute de la periferiile orașului, auzeam, tot mai limpede, și în ciuda bandajelor care-mi acopereau fața, clopotele tramvaielor. Puteam chiar să disting alternanțele de lumină și întuneric.

Eram încă în oraș, nu mai încăpea nici o îndoială în această privință, dar unde? în cele din urmă camionul s-a oprit. Dus pe sus de brațele vînjoase ale soldaților, care, era evident, făceau parte din temuta poliție secretă rusă MVD, am fost smuls de pe dușumeaua camionului. Zguduiturile mersului îmi mai slăbiseră întrucîtva bandajele, și puteam să văd la cîțiva centimetri în față, ca printr-un văl gros.

Ajunsesem la intrarea din spate a gării principale a Bucureștiului. Ajutat de cei doi soldați, am trecut peste mai multe linii ferate și am ajuns în cele din urmă la un peron unde era un tren care aștepta în întuneric. Unde mă duceau? Cu un mare efort am putut desluși stația de destinație: Constanța! Mă cuprinse ca o febră. Constanța este un mare port românesc. M-a cuprins deznădejdea căci știam acum că eram în drum spre Rusia. Moartea ar fi fost de o mie de ori mai bună.

Am urcat într-un vagon de clasa a treia. în fața mea se așezase sublocotenentul cu pomeții ieșiți în afară. Am aflat mai tîrziu că el era gardianul șef al închisorii militare sovietice. Alături de mine ședea un soldat mongol. Durerea de la încheieturile mîinilor devenise acum insuportabilă. Mi se părea că doar amputarea mîinilor mi-ar mai fi putut salva restul trupului. Am făcut, în ciuda durerii ucigătoare, o încercare de a-mi mai slăbi legăturile. Ofițerul mi-a remarcat gestul și m-a pocnit cu răutate în fluierul piciorului. De mai multe ori am avut impresia că am să mă prăbușesc, că am să-mi pierd cunoștința, dar de fiecare dată îmi veneam iarăși în fire. în cursul nopții, sîngele care mi se coagulase în gură mi-a provocat o sete sălbatică. Cu un ultim efort, disperat, mi-am deschis gura și am murmurat:

— *Vodă... Vodă...* Apă.

Rugămintea aceasta deznădăjduită n-a făcut decît să-l irite pe ofițer. Deranjat din ațipeala lui, s-a ridicat mîrîind și m-a lovit cu toată greutatea pumnului său enorm în plină față. Sîngele a reînceput să curgă din belșug muindu-mi bandajele.

- Capitalistule! țipa el. Parazitule ordinar! *Ya tebe dam vodu!* îți dau eu ție apă!

Mulțumit, și-a întins iarăși picioarele ca să-și reia somnul. De ce nu muream mai bine? De ce-și întorsese Dumnezeu Atotputernicul fața de la mine? mă întrebam. Cînd au început să-mi curgă lacrimile, m-am simțit parcă mai ușurat.

La primele ore ale dimineții trenul s-a oprit într-un mic sat undeva pe cîmp. Soarele răsărea tocmai în toată splendoarea sa ridicîndu-se deasupra orizontului ca să scalde peisajul rustic în toate nuanțele roșului. Era duminică dimineața și domnea peste tot tăcerea. Am privit pe fereastră. Pe scările unui vagon deraiat de cale ferată, care slujise drept adăpost temporar unui sărman muncitor feroviar, stătea în picioare o fetiță. Purta uniformă neagră, cu guler alb și cravata roșie - uniforma de școală elementară. Părul îi era frumos pieptănat și arăta foarte serioasă cu ochii ei mari, minunat de frumoși. Văzîndu-mă privind pe sub bandajele mele însîngerate, a rămas tăcută

cîteva minute, apoi a dat fuga înăuntru. O clipă mai tîrziu s-a întors cu o cană de lapte cald şi mi-a făcut semn să-l iau.

Cum nu aveam voie să mă mişc sau să vorbesc, am dat din cap în semn de recunoştinţă. Ofiţerul, care urmărise această scenă, a venit la fereastră şi i s-a adresat surîzînd fetiţei.

-Davai, devoşca... davai... Dă-o încoace, fetiţo, dă-o încoace.

Fetiţa, convinsă că avea să-mi treacă mie cana, i-a dat-o ofiţerului în mînă. El a luat cana, i-a băut conţinutul pînă la ultima picătură, şi, ştergîndu-se la gură cu mîneca uniformei, i-a dat-o înapoi fetei.

-Haraşo... Spasibo... Haraşo... (Foarte bun... Mulţumesc... Foarte bun) a spus, cu adevărat încîntat. Fetiţa a început să plîngă şi a dat fuga înăuntru să mai aducă o cană pentru mine. Cînd ea se întorsese, trenul începuse de acum să se îndepărteze de această gară.

N-am să uit niciodată faţa acelei fetiţe, inima aceea de aur necunoscută, din cine mai ştie ce sat uitat de Dumnezeu. în vagon, cei doi ruşi rîdeau să se prăpădească.

Calculasem în mare că vom ajunge la Constanţa pe la ora şase dimineaţa. Puţin înainte de zori, după repetate cereri din partea mea, ofiţerul m-a dus în cele din urmă la toaletă şi, silit de nevoie, mi-a desfăcut sîrma de telefon de pe încheieturile care-mi erau acum vinete. A stat cu piciorul băgat pe uşă pînă am terminat. Mai uitîndu-se o dată la mine, a fluierat uşor hotărîndu-se la urmă să bage sîrma în buzunarul uniformei. Doi gardieni ruşi înarmaţi, s-a gîndit, fără îndoială, o să ajungă, desigur, să mă păzească, chiar dacă mi se lăsau mîinile libere. Curînd după aceea, a răsărit soarele şi trenul s-a oprit undeva în plin cîmp. Toţi pasagerii au trebuit să coboare. Ce se întîmplase? După toate aparenţele, cu vreo jumătate de oră înainte ca noi să fi ajuns la destinaţie, se ciocniseră două trenuri de marfă şi linia ferată fusese distrusă pe o lungime de vreo trei sute de metri. A trebuit să coborîm şi noi. Ofiţerul mi-a cerut bani să cumpere ţigări. Cînd i-am spus că ce-mi mai rămăsese din banii mei trebuia să fie în buzunarele hainei, de fapt în bocceaua pe care o luase el, a insistat că trebuia să mai fi avut ceva bani, ascunşi asupra mea.

M-a lăsat apoi în paza soldatului cu pușca. Soldatul mi-a comandat să mă așez pe bocceaua cu lucrurile mele. Prefăcîndu-mă că nu înțeleg, am rămas în picioare și priveam în jur căutînd vreun prilej să încerc să evadez. Nu era nici cea mai mică șansă. Terenul era complet plat și nu erau nici un fel de copaci; orice încercare de a o lua la fugă, ar fi făcut din mine o țintă ușoară pentru un om înarmat. Pe lîngă aceasta, gardianul se enervase că nu voiam să mă așez.

Cînd îmi pierdusem orice speranță că aș fi putut încerca să fug, am tresărit deodată văzînd trecîndu-mi prin față niște prieteni și cunoștințe din București. încărcați cu coșuri, cutii și pungi de tot felul, și ținîndu-și copiii de mînă, erau în drum spre malul mării să-și petreacă acolo vacanța. Păreau fericiți și această întrerupere neașteptată a drumului nu s-ar fi zis că-i deranja peste măsură. Dar nici unuia dintre ei nu ar fi avut cum să-i treacă prin minte că soldatul acesta rus, rănit, era în realitate prietenul lor dispărut, și cînd au trecut pe lîngă mine, cu o expresie de milă în ochii lor la vederea aspectului și situației mele jalnice, eu nu puteam face altceva decît să păstrez tăcerea. Știam foarte bine că orice încercare de a le atrage atenția sau de a mă face identificat de ei mi-ar fi atras de îndată represalii violente.

O oră mai tîrziu am urcat într-un alt tren de numai trei vagoane, trimis de la Constanța ca să preia pasagerii trenului oprit de deraiere. De data aceasta escortatorii mei și cu mine am fost siliți să stăm în picioare pe coridor, căci nu erau locuri în compartiment.

M-am gîndit să încerc să profit de această situație. Am descuiat ușa coridorului, sperînd că am să pot sări din mers ca să încerc astfel acea șansă de una la sută de a scăpa din mîinile rușilor. Dar mă părăsise norocul. Orice gînd de a sări din tren era în afară de orice discuție, întrucît oamenii atîrnau peste tot pe scările vagonului, ca albinele într-un stup. O jumătate de ceas mai tîrziu eram la Constanța. în timp ce vilegiaturiștii goliseră gara cît ai bate din palme, eu am rămas sub paza soldatului cu pușca în vreme ce ofițerul a plecat să caute un telefon să ceară să se trimită la gară o „Maria neagră". Probabil

că „lada“ fusese deja în gară și plecase cînd constatase că trenul avea întîrziere. în sfîrșit, vehiculul hodorogit, despre care era vorba, a sosit și am fost împins în el sub paza constantă a soldatului, în vreme ce ofițerul se urcase în față, alături de șofer.

Soldatul care nu reușise să mă facă să mă așez acolo pe cîmp avea acum prilejul să se răzbune pentru nesupunerea mea. L-am văzut pregătindu-se să mă lovească cu patul puștii. Dar descoperisem pe dușumeaua camionului o bucată de sticlă groasă, probabil de la o fereastră spartă. Avea cam forma unui pumnal, lungă poate de șase sau șapte degete. Îndreptîndu-l înspre fața lui, l-am silit să se dea îndărăt. A înjurat și mi-a spus într-o mulțime de feluri, dar insultele acestea verbale nu erau nici pe departe la fel de primejdioase ca loviturile cu patul armei.

Am străbătut orașul Constanța. Recunoșteam mirosul familiar al mării, cînd mașina s-a oprit în fața unei case obișnuite, cu etaj, din cărămidă. Acum mi-au desfăcut bandajele de pe față. Mi s-a poruncit să urc la etaj într-o cameră la capătul unui coridor lung. Era tîrziu dimineața, duminică 5 iunie 1948.

Camera, cu ferestrele mari dînd spre grădină, avea poate vreo șapte metri lungime și era lată de vreo trei metri. Mobila consta din două mese lungi aranjate în formă de T și din cîteva scaune. Pe una din mese era un telefon de tip vechi, dinainte de război. Pe unul din pereți era un portret al lui Stalin. într-un colț se afla un seif improvizat - o ladă simplă de lemn căptușită pe dinafară cu tabla de la niște cutii de conserve presate. în jurul mesei ședeau mai mulți ofițeri superiori. Președinte era un adevărat buldog, masiv, cu capul ras, într-o tunică largă, cu o cămașă deschisă la gît abia acoperindu- i pieptul uriaș, păros. El era șeful cel mare.

Un tînăr, cu dantura perfectă, strălucitoare, cu bucle negre, cu ochi frumoși, negri și îmbrăcat în niște pantaloni impecabili, albi, de tenis, cămașă și pantofi eleganți de piele, s-a apropiat surîzînd:

- Nu-ți fie frică. Aici te afli printre evrei. Păream probabil surprins. S-a întors spre ofițeri și, vorbind în idiș, a început să

facă prezentările. *Polkovnic* (colonel) David Bielinki, șeful secției de *kontrarazvedka.* Colonelul a dat din cap. *Polkovnic* Bozenzweig, procuror militar, *polkovnic* Beznikov, președintele curții militare, maiorul Levin, căpitanul Epstein, locotenent Haham, și așa mai departe, pînă a terminat tot cercul de ofițeri. Pe urmă s-a prezentat și el, Sașa Roth!

Eram atît de surprins încît nu puteam să scot literalmente nici un cuvînt. Le-am arătat mîinile înnegrite de lipsa de circulație a sîngelui în aceste 12 ore din urmă și fața pătată de sînge uscat. Sașa s-a întors spre ceilalți ofițeri și a explodat:

- Uitați-vă, domnilor, ce i-au făcut banditii români acestui sărman evreu! în zadar am încercat să explic lucrurile și să le spun exact situația mea, că și dăduseră ordin unui subofițer care, foarte repede, mă dezbrăcase și-mi luase hainele să le curețe și să le calce. A făcut același lucru și cu cămașa mea. A venit și un frizer și m-a tuns și m-a ras. A apărut și un lighean cu apă caldă să mă spăl pe față. în cincisprezece minute, zdrențele murdare ale fostului „dezertor" îmi fuseseră luate și eram iarăși îmbrăcat civil.

A venit și un soldat aducîndu-mi un platou enorm cu tot felul de gustări reci și aperitivul căruia rușii îi spun *zakuski.* Mi s-a adus și un ceai tare, cu lămîie și zahăr și biscuiți, la acest prim mic dejun într-o închisoare sovietică. Nu mi-a trebuit mult să-l dau gata. Cînd am terminat, mi s-a oferit o țigară americană. Ca să-mi exprim recunoștința, m-am înclinat în fața chelului, colonelul Bielinki, și i-am spus în idiș: ‚A- venit Mesia!"

- Mesia nu a venit încă, a răspuns colonelul în idiș, cu un accent gutural neevreiesc, dar depinde în întregime de dumneata dacă are să vină sau n-are să vină să-ți sarăîntr-ajutor...

Unul dintre colonei m-a întrebat ce știam despre războiul dintre arabi și Israel, mai ales despre regiunea Ierusalimului, întrucît nu se puteau lămuri din ziare unde se desfășurau exact luptele. Le-am spus că fusesem în închisoare în ultimele cinci luni și aveam doar cunoștințe foarte limitate despre război, dar dacă mi-ar fi adus o hartă a Ierusalimului, aș fi putut să le indic

unele din locurile despre care se vorbea, astfel ca să poată să tragă singuri concluziile.

De fapt, eu însumi voiam să aflu mai multe despre evoluția războiului. Au adus o tablă, au prins de ea o hartă a Israelului și a Ierusalimului, și au continuat să-mi adreseze întrebări timp de mai bine de două ore. Eram atît de absorbit încercînd să le dau răspunsuri cît mai precise, încît uitasem complet situația în care mă aflam.

Trebuie să se fi făcut ceasurile două după-amiază cînd Roth s-a apropiat de mine cu un surîs larg pe față și m-a rugat, într-o englezească stricată, să-i spun colonelului cît de bine știa el englezește. Sașa, după cum am descoperit mai tîrziu, se născuse la Ujgorod, în Cehoslovacia. Deși era acum cetățean sovietic, părea încă foarte dornic să-și cîștige favoarea superiorilor lui ruși și să-i impresioneze cu multele sale calități.

M-am executat deși știam că nimeni n-avea să mă creadă pe mine și complimentele mele. El m-a luat de braț, s-a scuzat în fața onorabilei adunări, și, conducîndu-mă în jos pe scări, mi-a spus - pe englezește, desigur - că aveam să începem „lucrul" împreună luni dimineață; și că pînă atunci avea să aibă grijă să mi se dea un „partener de cameră" cît mai plăcut. (Întîmpina dificultăți în a găsi cuvîntul englezesc pentru rusescul *kamera,* sau celulă).

S-au deschis uși, s-au închis uși și am pătruns pe un coridor prost luminat. O poartă grea de fier,-cu zăvoarele și barele mîncate de rugină, s-a tras la o parte cu mult zgomot.

„Camera" lui Sașa nu era cu nimic mai bună decît celelalte celule pe care le cunoscusem pînă atunci. Mă frecam la ochi și căutam să mi-i obișnuiesc cu semiîntunericul ca să văd această groapă înfiorătoare, cînd am descoperit în fața mea un om înalt, de o paloare mortală și îmbrăcat în zdrențe. M-a privit atent fără să scoată o vorbă. Deodată l-am recunoscut. Nu era altul decît Teddy Negropontes. Teddy era fiul unui industriaș grec prin naștere, bogat și plin de inițiative, proprietar al mai multor fabrici în România. Mama lui fusese damă de onoare a reginei mame (mama regelui Mihai). Firește, în aceste împrejurări, Teddy devenise un apropiat și poate cel mai bun prieten

al fostului rege Mihai. Teddy dispăruse în împrejurări misterioase în ajunul Crăciunului trecut, după ce ieșise din palatul regal din Calea Victoriei.

Mi-a căzut în brațe. îi curgeau lacrimile șiroaie pe obraji. Și eu plîngeam în hohote. Sașa a părăsit cu discreție „camera". Broasca turcească, veche desigur de secole, s-a închis la loc și am rămas (după cum am crezut) singuri. însă Sașa era la ferestruica de control; cînd văzu că-l remarcasem ne-a mai aruncat înăuntru cîteva țigări.

- Nu uita, a spus, luni începem „lucrul".

„Lucrul" nu a început nici luni dimineața, nici marți dimineața, nici cîteva zile mai tîrziu.

- Să nu-i crezi niciodată! mi-a spus Teddy. Tot ce spun ei urmărește să te deruteze. Să te facă să înnebunești de-a binelea.

Am avut timp de-ajuns la dispoziție ca să ne gîndim la viața noastră și să ne săturăm de vorbit. Eram ținuți sub cheie, cum ar veni, în vechea închisoare turcească din Constanța, o temniță avînd vîrsta de cel puțin 150 de ani. Celulele erau înalte de aproape cinci metri, pereții aveau aproape doi metri grosime, dar de-abia dacă aveam loc să ne întindem trupurile. Pe dușumele erau risipite cîteva furci de paie umede. De la o fereastră mică, plasată la aproape patru metri înălțime în perete, lumina zilei se strecura printre două rînduri de bare de fier și o plasă de sîrmă împletită. Nu erau instalații de căldură.

L-am întrebat pe Teddy cum supraviețuise peste iarnă.

Mi-a explicat că exista pe coridor o sobiță de tablă pusă acolo pentru folosul paznicilor. Din timp în timp, nu mai mult de trei minute pe zi, ușa de fier se deschidea să lase să intre puțină căldură și fum. Restul timpului deținuții tremurau sau se plimbau prin celulă să se mai încălzească.

însă mîncarea era cu mult mai bună decît în închisorile românești. La ora șase dimineața ni se dădeau 600 de grame de pîine neagră militară, o supă de ovăz cu grăsime și două bucăți de zahăr; la amiază aproape un litru de supă de morcovi; la ora două un ceai rusesc tare (fără zahăr) ca se ne spălăm mațele și să ne țină de foame pînă a doua zi dimineață la șase.

L-am întrebat pe Teddy, care era aici de şase luni, ce avea să ni se întîmple.

- Oficial mi s-a spus, a răspuns el, că sentinţa de condamnare la moarte pentru spionaj a fost comutată la 25 de ani de muncă silnică în lagărele din Siberia.

— Dar eu n-am fost acuzat de spionaj! am spus.

- Ai să fii. Ca şi mine şi ca toţi ceilalţi.

Probabil că am arătat cam buimăcit, căci a căutat cîteva cuvinte de îmbărbătare.

- N-are să dureze mult.

- Dar cît de mult?

- Cinci ani poate.

- Cinci ani! mi-am repetat în sinea mea. Cum aveam să supravieţuiesc cinci ani în Siberia?

Cîteva zile mai tîrziu, Teddy a fost luat din celulă şi nu s-a mai întors. Am rămas singur. Puteam să ţip cît mă ţineau puterile, puteam să scrijelesc pe pereţii de piatră (cu unghiile), şi chiar să cer o porţie suplimentară de „supă" de la bucătarul milos. (Bucătarii sînt oameni cu inimă, mi-am spus, probabil pentru că nu ajung niciodată să le fie foame).

Cinci zile mai tîrziu mi-a venit şi mie rîndul să fiu scos din celulă. Saşa Roth mă aştepta cu surîsul lui veşnic. La început mi-a înmînat o *postanovlenie* - un decret provizoriu - prin care eram reţinut pe o perioadă de 14 zile sub acuzaţia de spionaj împotriva Uniunii Sovietice, potrivit articolului 58, paragraful 6, din Codul Penal sovietic.

- Semnează aici, mi-a spus.

Am protestat şi am refuzat să semnez.

El a surîs şi mi-a spus cu bunătate că era vorba doar de o perioadă de două săptămîni, o simplă formalitate la serviciul penitenciar.

- Nu ţi se cere să semnezi că recunoşti asemenea acuzaţii, mi-a explicat.

Am semnat.

Acum a început „lucrul" împreună. La început, el mi-a cerut cu insistenţă să transcriu pentru el în engleză cuvintele unui şlagăr la modă „Eşti totdeauna în inima mea", aşa cum fusese

cîntat într-un film de Deanna Durbin. Nimeni în Constanța nu cunoștea cuvintele cîntecului, filmul nu mai rula, și eu eram ultima lui speranță. I-am spus că, din păcate, nici eu nu le cunoșteam. Nu m-a crezut.

- Imposibil! țipa, cum se poate ca dumneata, un intelectual, să nu le cunoști?

în zadar am încercat să dau vina pe un lapsus de memorie, pe tratamentul care-mi fusese aplicat și pe lipsa de vitamine. Mi-a adus vitamine, portocale, grepuri și alte fructe. După cîteva zile, m-am simțit obligat de onoarea mea „să-mi aduc aminte“. Pe lîngă aceasta nu-i puteam răni sensibilitatea lui muzicală. Așa că am compus un set insipid de versuri ca să se potrivească cu melodia și i le-am dat. A fost încîntat. M-am întrebat adesea dacă aceste versuri mai circulă încă în spatele Cortinei de Fier.

în timpul celor șase luni pe care le-am petrecut ca prizonierul lui Sașa, i-am scris cuvinte pentru toată muzica pe care se apuca el să mi-o fluiere, chiar și în limba spaniolă, deși eu nu am decît noțiuni foarte slabe de această limbă. Pe lîngă această treabă, care mi-a luat cea mai mare parte a timpului liber, eram ocupat cu alte două „proiecte majore": unu, să aleg din sute de fotografii reprezentînd tot felul de frumuseți pe jumătate goale, în costum de baie, pe cea pe care aș fi considerat-o eu cea mai potrivită ca logodnică a lui. (Trebuia să țin minte că era un bărbat mai degrabă mărunt); și doi, să-mi scriu, din timp în timp, autobiografia.

Sașa era un tînăr chiar inteligent, care se pregătise cu sîrg, pentru a deveni rabin, într-unul din „atelierele de rabini" care funcționau între Ujgorod și Mukacevo, dar cînd veniseră rușii își răsese barba și-și pusese talentele în slujba noii sale patrii.

(Există un epilog interesant al aventurii mele cu administratorii evrei ai închisorii din Constanța. Tot grupul a fost transferat mai tîrziu la Viena, unde tentațiile s-au dovedit a fi fost prea mari pentru ei. Au fost repede arestați, judecați și trimiși la Kolîma, pentru contrabandă cu bijuterii și trafic de bursă neagră. Am auzit toată povestea mai tîrziu la Kolîma, unde am întîlnit un deținut care trecuse prin temnița din

Constanța și-l recunoscuse pe locotenentul Haham într-un grup de ocnași).

Uneori Sașa mai ațipea la masa lui, în vreme ce eu îmi umpleam buzunarele cu țigările, creioanele, gumele lui și cu alte lucruri de care aș fi avut nevoie pentru jocul meu improvizat de șah cu care îmi petreceam ceasuri lungi și plicticoase în celulă.

într-o zi a venit și colonelul Bielinki și a început în idiș o conversație cu Sașa și cu mine.

- Cum merge lucrul? l-a întrebat pe Sașa.

- *Stimpick,* domnule colonel. (Expresie intraductibilă, însemnînd nu chiar așa de bine).

- De ce?

- Acuzatul nu cooperează, a răspuns Sașa.

Cu o strîmbătură urîtă pe fața lui elefantină, colonelul a strigat la mine în idiș:

- De ce dracu' n-ai murit în pîntecele maică-ti?

- De ce n-ai murit dumneata în burta mamei dumitale? am pufnit eu.

Nici pînă în ziua de azi n-am fost în stare să-mi înțeleg impulsul care mi-a dictat acest răspuns prostesc. Instantaneu, întreaga greutate a pumnului lui m-a izbit în burtă.

- Te învăț eu cum să vorbești cu un ofițer sovietic! a spus. Și către Sașa: Zece zile de carceră singur pentru ticălosul ăsta! *lasno?*

- *lasno!* (Am înțeles!), a răspuns Sașa stînd în poziție de drepți. Pe urmă, îndată ce colonelul Bielinki a ieșit, m-a întrebat dacă se întîmpla să-mi aduc aminte cine jucase rolul partenerului Gretei Garbo în *Regina Christina.*

L-am rugat să mă lase să-mi trag puțin sufletul.

-Nu mai da și dumneata atenție la prostii din astea, a spus el nonșalant. E o chestie de rutină, știi foarte bine.

- Și cele zece zile de carceră singuratică?

Sașa a murmurat ceva care semăna cu „porcul".

Cîteva zile mai tîrziu am constatat că Sașa plecase în concediu. Într-un fel mi-a părut rău că nu-l mai vedeam.

Acum veniseră căldurile și am început să suferim teribil. De două luni nu mă mai bărbierisem, nu mă mai tunsesem și nici măcar nu avusesem niște foarfece să-mi tai unghiile. Mai mult, a trebuit să mai primim niște deținuți noi în celula noastră; timp de trei săptămîni șase persoane am fost închise într-un spațiu care nu era mai mare de trei metri pătrați. Noaptea, cînd trebuia să dormim direct pe jos, pe dușumea, dacă unul dintre noi voia să se întoarcă pe cealaltă parte, tot restul trebuia să ne întoarcem odată cu el. Pe urmă, ca să se facă situația cu totul insuportabilă, am fost invadați de păduchi. Noii noștri colegi de celulă erau niște tineri soldați sovietici care fuseseră prinși făcînd trafic de bursă neagră. Erau, altminteri, oameni sociabili, bine dispuși de fapt, dar plini de păduchi, și imediat ne-am umplut cu toții. Pentru mine era o experiență cu totul nouă și a devenit aproape de nesuportat. Zi și noapte îmi continuam campania de „descoperire și distrugere", dar era o muncă fără speranță. Pielea îmi sîngera continuu de atîta scărpinat și făcusem o grămadă de plăgi. Nervii mi-erau la pămînt. Duhoarea trupurilor nespălate era infernală. Nu puteam să dorm, nu puteam să mănînc, nu puteam să merg prin celulă. Trebuie să ies de aici, sau mor! mi-am spus.

Mi-am trecut numele la raport pentru o plîngere. Nu m-a luat nimeni în seamă. Am intrat în greva foamei. A treia zi a venit gardianul șef să mă întrebe ce vreau și eu am refuzat să discut cu el în absența unui medic. S-a întors cîteva ceasuri mai tîrziu cu cineva îmbrăcat într-un halat murdar „alb" și arătînd mai degrabă ca un măcelar decît ca un medic.

Cînd mi-au ascultat plîngerea, au fost de acord cu mine că trebuia să se facă ceva. Ne-au dezbrăcat pe toți și hainele și obiectele noastre au fost trimise la *projarka* (un fel de etuvă rusească). Șase ore mai tîrziu, hainele ne-au venit îndărăt pe jumătate arse. Cum nu puteam să facem și noi o baie caldă, a trebuit să ne mulțumim cu o baie rece.

Zăpușeala aceasta de august a început curînd să-i apese și pe paznici. Se îmbătau des, ne înjurau și chiar ne și loveau des. într-o noapte deosebit de caldă, cînd încercam să respir printr-o

bucată de stofă udă, ca într-o baie turcească, s-a deschis ușa și subofițerul de afară mi-a făcut un semn.

- Scoală-te.

M-am ridicat.

-*Ruki nazad!* (Mîinile la spate!)

M-am supus. Am traversat curtea interioară și am respirat o clipă aer curat. Am urcat apoi scara ducînd la coridorul unde erau camerele ofițerilor.

Nu mă puteam împiedica să mă gîndesc la soția mea și la prieteni și la cît de mult trebuie să fi suferit așteptînd vreo știre de la mine. însă înainte să fi avut timp să-mi termin aceste gînduri am fost împins în biroul colonelui Bielinki. Șeful contrainformațiilor era singur, în picioare, într-o cămașă descheiată la gît și în pantaloni, exact cum îl văzusem în prima zi a sosirii mele la Constanța. Mi-a făcut semn să mă apropii și l-a trimis afară din cameră pe subofițerul care mă însoțise. O lampă de birou cu abajur verde ardea pe birou, făcînd încăperea să pară ceva mai puțin hidoasă decît la lumina zilei. S-a uitat ciudat la mine și arătînd spre tavan, a spus în idiș:

— Dumnezeu și dreptatea lui au totdeauna dreptate!

Pentru că el vorbea totdeauna cu mine în idiș, îmi crea impresia a fi un om care crede cu tot sufletul în Dumnezeu. Eram singuri, așa că l-am întrebat:

- Dumneata crezi în Dumnezeu?

S-a ridicat solemn, s-a îndreptat spre peretele pe care era portretul lui Stalin și a spus:

- El este Dumnezeul nostru. Pe urmă în idiș, ca și cum și-ar fi vorbit singur, dar destul de tare ca să-l pot înțelege eu, a început să murmure: Iosif Visarionovici, bunule tată al nostru, condu-ne tu, întărește-ne, fă-ne să ne înfrîngem slăbiciunea noastră, simțămintele noastre, învață-ne să-i urîm și să le plătim cum merită dușmanilor noștri - și așa mai departe, psalmodiindu-și incantația ca un preot păgîn, pînă a ajuns la scaunul său capitonat, și-a scărpinat pieptul păros o clipă și a întrebat deodată: Ai mîncat de seară? Cum erau orele două noaptea și trecuseră douăsprezece ore de cît mîncasem ceva, am surîs doar.

- N-ai mîncat de seară încă? a insistat el iarăşi - el care, ca stăpîn absolut al vieţilor noastre, ar fi trebuit să ştie cînd ni se aducea masa.

- Lăsaţi masa de seară. Curînd o să ne luăm micul dejun, am spus eu.

- Mie mi-e o foame de lup şi sigur că şi dumitale! a răcnit el, sunînd furios. Ordonanţa lui a intrat imediat şi s-a oprit în poziţie de drepţi.

- Ascultă, Fedka! Adu-ne două porţii duble de friptură cu cartofi prăjiţi, salată, brînză, fructe, două sticle de vin la gheaţă, cafea şi îngheţată. Pîine albă, bineînţeles! Pe urmă adresîndu-mi-se mie:

- Doreşti ceva anume?

— Pentru mine nu, mulţumesc, am răspuns cu nevinovăţie.

-Mai adu şi nişte pepeni. Taie-i tu întîi să vezi dacă sînt dulci, Fedka. Şi fără castraveţi, cum ai adus atunci, păcătosule. Şi grăbeşte-te.

Cînd am rămas singuri, mi-a spus:

- Ştii, am avut acuma de curînd o chestie cu una dintre cele mai frumoase femei pe care le-ai văzut tu în viaţa ta. O adevărată intelectuală din lumea bună! Şi a numit o bine cunoscută doamnă de sînge regal.

Şi ca să-mi preîntîmpine orice îndoieli mi-a arătat o invitaţie la un ceai dansant organizat în beneficiul unui orfelinat de pe coastă. Într-un colţ scria pe franţuzeşte: *Je vous attends ă 5 heures!* urmat de semnătura prinţesei.

- Mda, a spus, ea doreşte să fugă pe şest din ţară cu soţul şi cu copiii şi îşi închipuie că eu sînt omul nimerit să le aranjeze aşa ceva!

Acum începusem să înţeleg.

- Dar dumneata eşti stăpînul absolut al portului. Un singur cuvînt al dumitale îi poate face să ajungă teferi, dincolo, pe coastă. Nu-i de mirare...

El m-a întrerupt.

- Intră, a spus spre uşă.

Ordonanţa a adus un platou enorm încărcat cu toate cele cerute cu excepţia pepenilor care erau afară, puşi la gheaţă.

Cînd a ieșit soldatul, Bielinki a turnat vin, mi-a întins o farfurie și s-a pus el însuși pe mîncare, cu graba și cu manierele unui adevărat țărănoi. în ciuda foamei pe care ar fi simțit-o oricine după șase luni de regim penitenciar, îmi venea greu să particip din toată inima la un asemenea festin.

- Nu mai sta să te uiți, mănîncă!

Cînd ordonanța a curățat resturile banchetului și ne-a așezat ceștile cu cafea fierbinte în față pe masă, colonelul a scos două țigări americane din tabachera lui și mi-a oferit și mie una.

- Crezi că pot să risc să ajut o prințesă române să iasă clandestin din țară, fără să-mi tai eu singur gîtul? m-a întrebat. Fără să-mi aștepte răspunsul, și-a tras fotoliul lîngă al meu, și, devenind tot mai confidențial, a spus: Spune-mi drept, Mike, ce-ar putea face un om ca mine în Palestina?

La o asemenea întrebare, pusă la o asemenea oră de un asemenea om, ezitam pur și simplu să răspund. El s-a ridicat, s-a îndreptat spre seiful improvizat, l-a descuiat și s-a întors cu o pungă plină cu monezi de aur, printre care și lire sterline.

- Le-am pus deoparte pe astea pentru un caz de nevoie. Pe urmă, așezîndu-și mîinile enorme pe genunchi, mi-a repetat aceeași întrebare.

- De, am spus, dacă dorești să afli părerea mea, și dacă pentru asta m-ai adus aici, am să fiu sincer cu dumneata. Pleacă acuma, cît mai ai timp și ia-mă și pe mine cu dumneata! în patru ceasuri, cu o barcă bună cu motor putem fi la Istanbul. Și pentru un om cu o funcție atît de înaltă cum ai dumneata, e sigur că te așteaptă acolo o carieră cît se poate de interesantă.

A rămas tăcut un timp, și pe urmă a spus pe un ton plîngător:

- Da, dar eu am să fiu totdeauna suspect! Patruzeci de ani ca lucrător al NKVD-ului[1] nu-i o glumă. Nevastă și familie la

---

1 NKVD-ul a devenit MVD în 1946. Cele două organizații se continuau una pe alta, și schimbarea numelui oglindea doar o schimbare de ordin administrativ.

Kiev! Părinții mei sînt îngropați acolo. Și fiecare al doilea evreu în Palestina e omul Intelligence Service-ului! Nu.

I-am rîs în față, dar el nu s-a supărat. începuse să se crape de ziuă peste mare și un glob uriaș roșu apăruse la orizont. Confesorul meu s-a ridicat, a luat un pumn de țigări, lumînări și biscuiți și mi le-a vîrît cu forța în buzunare.

- Trebuie să te duci acum, Mihail!

— Și ce facem cu intenția asta a dumitale de a o întinde? mi-am luat îndrăzneala să-l mai întreb.

- Te anunț eu astăzi, cînd îmi fac inspecția în închisoare. A sunat după ordonanță, m-a predat pe mîinile lui și am plecat. Am continuat să fumez, pe gînduri. Vorbise oare serios? Dacă da, asta ar fi însemnat pentru mine o adevărată înviere din morți. Dar dacă pur și simplu își bătuse joc de mine?

în după-amiaza aceea, la ora două, el a făcut un tur prin închisoare, însoțit de o întreagă suită. Cînd a ajuns în fața celulei mele, a deschis ferestruica, mi-a aruncat cîteva țigări și făcînd un semn de negație cu mîna dreaptă m-a întrebat în jargonul lui ridicol:

- *Wie gehts?* (Cum îți mai merge?)

Nu l-am mai văzut timp de două luni. Am aflat mai tîrziu că plecase în concediu, luîndu-și cu el nevasta și fiica, și două vagoane pline cu trofeele pe care le strînsese în România. Sașa și Bielinki erau acum amîndoi în concediu și viața de pușcărie începuse să fie cu adevărat grea pentru mine.

Cel mai mic act de neascultare era pedepsit după decizii sumare. Pentru refuzul de a mă lăsa tuns (încă mai credeam că aveam să fiu liberat) au venit doi gealați care m-au ținut imobilizat în vreme ce un al treilea își trecea mașina de tuns prin părul meu. Pe urmă mi s-au pus cătușele și am fost ținut trei zile în carceră solitară. Ei le spuneau cătușelor „amerikansky“. Cel mai mic gest îți strîngea automat inelul, astfel că durerea devenea curînd chinuitoare. Fusesem prins în cătușe cu mîinile la spate, astfel că nu-mi puteam sufla nasul sau șterge lacrimile. Celula singuratică era cufundată într-o beznă de mormînt. Cînd, în ziua a doua, am fost dus la toaletă, i-am cerut subofițerului de serviciu să-mi scoată cătușele ca să pot

să mă uşurez. Dar în loc de a face asta, el i-a comandat unuia dintre dezertorii ruşi să mă descheie el la pantaloni. Rezultatul a fost că m-am ales cu pantalonii sfîşiaţi în două: o jumătate cu o bucată de stofă şi nasturii, şi cealaltă jumătate sfîşiată pur şi simplu de la genunchi în sus. Întrucît aveam cătuşe la mîini nu mă puteam spăla şi nu era hîrtie igienică.

Pe scurt, mi-au fost refuzate drepturile elementare de igienă.

La sfîrşitul lui septembrie, Bielinki, Saşa şi alţii s-au întors din concediile petrecute la Soci. în acea elegantă localitate balneară din Crimeea, Saşa îşi găsise fata visurilor, şi acum se folosea de cunoştinţele mele limitate din domeniul literaturii ruse şi străine pentru a-i scrie scrisori impresionante noii sale prietene care era de profesie avocată.

într-o dimineaţă răcoroasă de octombrie, Saşa, îmbrăcat în uniforma unui căpitan de aviaţie, şi Bielinki, în costumul lui bun de duminică, m-au scos din celulă. Pe cînd urcam scările ducînd spre biroul colonelului, m-au oprit şi mi s-au adresat pe un ton oficial.

- Ai să-l vezi acum pe generalul Smirnov. El este Dumnezeul Securităţii Statului în Uniunea Sovietică. A venit direct de la Moscova ca să stea de vorbă cu tine. El poate să te elibereze pe loc, poate să te trimită în străinătate cu avion special sau te poate împuşca fără proces. Fii deschis cu el şi răspunde cu toată sinceritatea la toate întrebările lui. Dacă reuşeşti să-i cîştigi încrederea, eşti un om liber.

Am trecut pragul şi, pe cînd Bielinki saluta corect şi-i dădea raportul, am avut timp să-l văd şi eu pe temutul „mare mahăr" al Securităţii de Stat sovietice. Generalul era un om de înălţime mijlocie, solid, cu o claie de păr argintiu, o faţă rotundă cu ochi albaştri limpezi îndărătul ochelarilor cu lentile groase în rame aurite. Mi-a făcut semn să mă apropii şi m-a invitat să iau loc într-un fotoliu în faţa lui, pe urmă a scos o *papirosa* rusească cu vîrful aurit şi mi-a oferit-o să fumez. Cu toată politeţea, m-am declarat nefumător. El şi-a aprins ţigara şi a început să-mi vorbească într-o germană fluentă.

— Nu avem intenția să-ți facem nici un rău. Știm foarte bine că dumneata nu ești spion și nu te-ai ocupat niciodată cu așa ceva, dar știm că dumneata cunoști anumite lucruri care sînt de mare importanță pentru noi, și dacă dumneata vrei să ne ajuți, și noi îți putem fi de ajutor. Acuma, ține minte bine ce-ți spun, vreau ca dumneata să fii cu totul și cu totul cinstit și sincer, dacă vrei să-ți recîștigi libertatea! (Vorbea pe un ton amabil, fără nici o urmă de brutalitate sau amenințare în voce.)

- Ești de acord să răspunzi la întrebările noastre cu toată sinceritatea? m-a întrebat părintește.

- Vreau, domnule general, am răspuns cu o voce în care se amestecau frica și curiozitatea. După ce a mai tras de cîteva ori din *papirosa* lui, și-a dres glasul și, privindu-mă drept în ochi, m-a întrebat:

— Care sînt planurile Marii Britanii împotriva Rusiei în eventualitatea unui război?

Dintre toate întrebările la care-aș fi putut gîndi, aceasta era cea la care mă așteptasem cel mai puțin, astfel că, în loc să-i răspund, am schițat un surîs palid.

— De ce zîmbești? m-a întrebat, cu brutalitate.

- *Gospodin* general. Eu nu știu dacă guvernul britanic are planuri de război împotriva Uniunii Sovietice în eventualitatea că ar izbucni un război între aceste două țări. Tot ce pot să vă spun este că, dacă asemenea planuri există, ele nu le sînt cunoscute nici chiar membrilor cabinetului intim de pe lîngă Consiliul de miniștri; și dumneavoastră vă așteptați acum de la mine, un străin, care nici măcar nu sînt cetățean britanic și care trăiește acum la 2 000 de mile de coastele insulelor britanice, ca eu să ghicesc semnificațiile unor asemenea manevre?

Generalul, era limpede, era iritat de această remarcă a mea și mi-a răspuns, roșu la față:

- Nu te mai minimaliza așa. Dumneata ești un *bolșoi ciolovec* (un om important).

În alte împrejurări, un asemenea compliment venind de la un general de la serviciile de securitate ale unei mari puteri mi s-ar fi părut nemaipomenit de măgulitor, însă în situația mea actuală, atît de jalnică, era ceva cît se poate de primejdios.

- îmi pare rău, domnule general, dar nu vă pot răspunde la întrebarea dumneavoastră.

- Adică, nu vrei să cooperezi cu noi?

- Puneți-mi, vă rog, întrebări care să se refere la ce știu eu și voi încerca să vă fiu pe plac.

- Răspunde-mi întîi la această întrebare, prima, și pe urmă trecem și la celelalte.

- Dar, domnule general!...

- Nici un domnule general, răspunde! Mă simțeam prins în cursă. Mi-am ridicat ochii în tavan, căutînd un răspuns la această întrebare, cea mai absurdă pe care o auzisem vreodată. Mi-am mușcat buzele și am spus cu vocea monotonă a unui elev prins de profesorul său cu tema nefăcută.

- în caz de război cu Uniunea Sovietică, Comunitatea britanică de națiuni, sub conducerea Marii Britanii își va folosi supremația aeriană și navală de care dispune pentru a bloca ieșirea forțelor navale sovietice din mările Baltică și Neagră. Ea va institui o blocadă, așa cum a mai făcut înainte în primul război mondial prin puternica sa flotă militară.

Vocea mînioasă la culme a generalului mi-a întrerupt acest discurs, în vreme ce izbea cu mîna dreaptă, în care strîngea o cravașă, pe tăblia biroului.

- *Konkretno!* Spune-ne concret! N-am nevoie de articole de fond din ziare. Exact unde, cum și cînd au de gînd forțele astea militare ale Angliei să lovească?

Am ridicat din umeri. Imaginația mea nu mai mergea atît de departe.

— Ce-i cu efectivele forțelor sovietice desfășurate în România și în sud-estul Europei? Ce cifră ai dat dumneata Intelligence Service-ului?

Nu îndrăzneam să-i spun că nu cunoșteam pe nimeni de la Intelligence Service și că nimeni nu mă întrebase vreodată de asemenea lucruri. Am păstrat o tăcere mai curînd stupidă.

— Ce le-ai spus despre serviciile noastre secrete? Pe cine ai indicat dumneata ca fiind conducătorul nostru? Și ce le-ai spus despre colaboratorii noștri români? Ce-ai raportat englezilor despre tribunalele noastre secrete și despre activitățile noastre

secrete? îmi arunca acum, fără oprire, întrebări pe care, după cum mi se părea probabil, le adresa mecanic tuturor celor arestați. Cînd i s-a mai liniștit furia și s-a controlat într-o oarecare măsură, m-a privit cercetător.

— Ești dispus să răspunzi cu toată sinceritatea la toate aceste întrebări? Da sau nu?

- Nu vă pot spune minciuni și la întrebările dumneavoastră îmi este cu neputință să vă răspund.

Generalul și-a pierdut din nou stăpînirea de sine și i s-a adresat pe rusește lui Bielinki.

- *Otpravite yevo!* (Scoate-l de-aici!) a spus și mi-a mai adăugat în germană:

- Ai să rămîi de acum încolo în aceeași celulă cinci ani, zece ani și mai mult încă! Nimeni n-are să mai știe de tine! Doar cînd ai să mai bați în ușă și ai să te rogi să ți se mai dea o șansă să vorbești, are să te mai deranjeze acolo cineva. Ieși afară!

Palida rază de speranță pe care o avusesem o clipă făcuse acum loc unor lacrimi care, sînt sigur, mi se vedeau apărîndu-mi în ochi. El le-a socotit, fără îndoială, o victorie a strălucitei lui strategii și a urlat în așa fel încît să-l audă toți cei din jur: *Moskva slyozam ne verit!* (Moscova nu crede în lacrimi).

Am părăsit încăperea escortat de cei doi „oameni ai mei", Bielinki și Sașa. Erau furioși pe mine, m-au îmbrîncit și m-au lovit din spate cu pumnii și m-au certat în idiș.

— Au să-ți putrezească oasele aici! Ai să mori ca un cîine... și au să te îngroape ca pe un cîine! Au continuat să mă înjure astfel pînă am ajuns la celula mea și acolo m-au dat pe mîna gardianului care m-a încuiat la loc. Păreau deprimați și ei, pentru încăpățînarea cu care refuzasem să dezvălui planurile de război ale Marii Britanii împotriva Uniunii Sovietice.

Din ziua aceea începînd, pentru mine au urmat numai necazuri și lucruri rele. Doi ofițeri ai NKVD-ului mă preluau în serii de interogatorii care durau cîte opt ore neîntrerupt. Cînd ei își terminau tura, alți doi veneau să-i înlocuiască.

Cine mă trimisese în România? Cu ce misiune? Care era locul secret stabilit pentru lansarea parașutiștilor? Unde se aflau depozitele secrete de muniții? Unde erau ascunzătorile?

Şi aşa mai departe. Timp de două luni nesfîrşite am rezistat la barajul sălbatic pe care-l ridicaseră împotriva mea şi am refuzat să le fac jocul. Pe urmă, într-o zi a venit în închisoare un medic adevărat. Se întîmpla să fie chiar un medic bun. M-a examinat amănunţit şi, pentru că nu mai era nimeni de faţă, m-a întrebat direct:

- De ce nu semnezi ce-ţi cer ei ca să poţi pleca direct în lagăr? Aici ai să fii un om mort în cel mult şase luni. Te pîndeşte tuberculoza.

A plecat lăsîndu-mi o cutie de vitamine. Am început să mă gîndesc la ce-mi spusese. Vremea se răcise acum şi nopţile era de-a dreptul frig. N-aveam îmbrăcăminte groasă şi iarna era aproape. îmi simţeam pulsul tot mai slab cu fiecare zi şi seara făceam febră. în condiţiile acestea, dacă ar fi trebuit să îndur rigorile unei ierni de Constanţa în temniţă, nu mai aveam să supravieţuiesc. Am cedat şi am început să fabric o adevărată poveste. Da, fusesem trimis în România de către generalul Gigantes pentru a culege informaţii şi spre a pregăti un loc de aterizare pentru avioane undeva în Carpaţii Apuseni.

Doi ofiţeri, lucrînd cu toată viteza în stenografie, de-abia reuşeau să transcrie tot ce le povesteam eu. Totul mergea acum bine, spre satisfacţia tuturor. Dar după o săptămînă, şeful cel nou, căpitanul Karagodnikov, un bărbat înalt cu un nas uriaş, a intrat strigînd cît îl ţinea gura în camera unde eram interogat, mi-a rupt în bucăţi toate declaraţiile şi, legănîndu-se pe picioare şi fluierînd în vremea asta, a început să mă bată cu o riglă de desen, ca să mă pedepsească pentru ce spunea el că ar fi poveştile astea ale mele „mitice“. Aşa că interogatoriile au început de la capăt. Alţi ofiţeri, alte declaraţii. Cînd dosarul luase proporţii impresionante, un procuror militar m-a întrebat dacă sînt gata să recunosc tot ceea ce se transcrisese acolo. I-am răspuns că nu-mi tradusese nimeni miile de pagini transcrise în ruseşte pe care acuma mi se cerea să le semnez, aşa că nu ştiam dacă acolo scria exact ceea ce spusesem eu. în seara aceea şeful cu nasul mare, Karagodnikov, m-a chemat în faţa lui şi mi-a spus ‘că dacă aş fi avut vreodată îndrăzneala să nu declar în faţa tribunalului ceea ce îndrăznisem să-i spun pro-

curorului și să-mi reneg mărturisirile, ei nu mai aveau să continue cu judecarea mea, ci aveau să trimită dosarul îndărăt, pentru o nouă anchetă.

- Asta înseamnă, mi-a spus, că ai să încapi din nou în mîinile mele. Și încordîndu-și mușchii puternici, a spus: Și atunci am să scot untul din tine. Ține minte asta!

Am ținut minte. Am renunțat să mai lupt, întrucît înțelesesem că, în împrejurările de față, orice protest sau recurs la legalitate ar fi însemnat o condamnare la moarte. Mi-am amintit de băiețașul de unsprezece ani care, împreună cu tatăl său, un veterinar român din Ismail, fuseseră închiși în celula de lîngă mine. Mi-am amintit că existau văduve ale unor cetățeni români care fuseseră condamnate la pedepse de zece ani din cauză că se îndrăgostiseră de bărbați de o altă cetățenie decît cea sovietică. Și mi-am amintit de multe alte lucruri pe care aveam datoria să le fac cunoscute dacă vreodată aș fi avut o șansă la mie să supraviețuiesc.

în ajunul procesului meu, un procuror militar și un traducător mi-au citit principalele puncte de acuzare.

— Recrutat de Intelligence Service în străinătate, s-a întors în țara sa natală, unde a organizat un teren de aterizare pentru folosul p'arașutiștilor, diversioniștilor, spionilor și dușmanilor poporului, atît în timp de pace cît și în eventualitatea unui război.

Unde era situat acest teren de debarcare aeriană? Cine îl „organizase[11]? Cum putea un singur om să pregătească, cu mîinile lui, un aeroport subteran? Cine erau complicii lui? Asemenea detalii mărunte nu mai erau socotite destul de importante pentru acuzare. Voiau să-i facă pe membrii tribunalului să creadă că un aeroport ar fi fost la fel de ușor de ascuns ca o cutie de chibrituri, și astfel m-au trimis în fața judecății să-mi primesc pedeapsa meritată.

Cu o zi înainte trecuse să mai stea de vorbă cu mine Sașa Roth.

- Știi că mîine este pentru tine Yom ha-din? (Judecata de Apoi în ebraică). Cînd am spus că nu, mi-a dat o bucată de pîine

rece și mi-a spus: Nu-ți face griji! Am să fiu și eu acolo. în nici un caz nu-ți pot da mai mult de zece ani!

Ajunsesem să-l urăsc pe acest ipocrit care putea oricînd să vînture vorbe mieroase, și care în realitate era un asasin la fel de rece și de deliberat ca toți ceilalți. Era și sadic. (înaintea Anului Nou evreiesc, îi poruncise ordonanței sale să scoată de la cantină rațiile de mîncare și să mi le dea pentru a pregăti sărbătoarea, dar, tot din porunca lui, în aceeași seară fusesem trimis la carceră singur, pe trei zile, astfel că sărbătorisem Anul Nou în frig și pe întuneric.)

în sfîrșit, veni ziua de 29 noiembrie 1948. Era ziua pe care mi-o făgăduiseră de atîta vreme. Ziua răsplatei! Dimineață devreme am fost scos din celula mea și dus la biroul închisorii. Am fost bărbierit. Faptul că nu aveam pe mine cămașă nu părea să aibă în ochii lor vreo importanță.

După ce am așteptat cîteva minute pe coridor, am fost împins într-o cameră, de fapt o celulă obișnuită, și am fost dat în grija unui soldat înarmat cu pușcă. Era un scaun pe care puteam să mă așez. în fața mea era o masă acoperită cu o pînză roșie, și în spatele mesei ședeau trei ofițeri. Președintele tribunalului era colonelul Reznikov, cel care ascultase atît de atent explicațiile mele despre războiul arabo-israelian în ziua cînd fusesem adus la această pușcărie. Cei doi, care aveau grad de maior, îmi erau necunoscuți. Alături de ei era așezat la o măsuță un căpitan care avea rolul grefierului. Sașa Roth, în haine civile, era translatorul. Nu exista nici procuror, nici avocat al apărării. Asta era faimoasa *troika* a NKVD-ului, căreia i se spunea și *polevoy tribunal* (tribunalul militar teritorial). După cîteva întrebări de rutină a fost citit actul de acuzare avînd opt pagini mari bătute la mașină și apoi mi s-a acordat „ultimul cuvînt“.

în aceste prime (și de fapt și ultime) cuvinte, am citat din Anatole France și din Ernest Hemingway, Kafka și Erich Maria Remarque. Am vorbit cam pompos despre inegalitatea dintre oameni în cadrul societății burgheze și am încheiat recunoscîndu-mă vinovat de toate acuzațiile care-mi fuseseră citite în actul de acuzare. Rușii păreau satisfăcuți și s-a dat

ordin să fiu scos din cameră, pentru a le lăsa timpul să discute și să ajungă la o concluzie. Eu ședeam în coridorul unde era curent. Era un frig grozav și afară se vedea o dimineață posomorită cu zăpada viscolită în pale înghețate de vînt. Eu eram în picioarele goale și fără cămașă.

îmi cunoșteam sentința dinainte. Credeam că-mi cunoșteam și destinația. Mă întrebam dacă trupul meu slăbit ar mai fi putut rezista la călătoria aceasta spre Siberia.

După cinci minute de „deliberare", am fost convocat din nou în sala de ședințe. Membrii tribunalului s-au ridicat în picioare, grefierul și escorta mea au făcut același lucru. Cu toții în semn de respect pentru majestatea justiției care mi se aplica acum mie. Am ascultat în tăcere sentința care mi-era tradusă pe loc în românește de Sașa Roth.

Pentru crima de spionaj împotriva Uniunii Sovietice în favoarea Marii Britanii, potrivit articolului 58paragraful 6...alHotărîrii...l943, Curtea îl găsește pe Mihail Solomon vinovat în ce privește toate acuzațiile și-l condamnă la moarte prin împușcare. Sentințele de condamnare la moarte fiind automat comutate în conformitate cu... Hotărîrea din 1947, 1 iunie, condamnarea la moarte se comută la 25 de ani muncă silnică în lagărele de muncă din Nordul Extrem al Siberiei. Sfîrșitul pedepsei, 5 iunie 1973. Pronunțat fără drept de apel.

Președintele tribunalului m-a întrebat dacă aveam ceva de spus împotriva sentinței sau în legătură cu orice altă problemă. Am spus:

- *Gospodin* colonel, vă mulțumesc pentru sentința pe care ați pronunțat-o în ce mă privește. Am o singură cerere și aceasta este să mi se permită să-mi păstrez verigheta care are pentru mine o valoare sentimentală și reprezintă singura mea legătură cu trecutul.

El și-a așezat din nou ochelarii cu ramă aurită pe nasul său borcănat și a citit cu voce tare:

- Potrivit cu articolele... ale Codului de procedură al RSFSR inelul împreună cu toate celelalte obiecte de proprietate personală rămîn confiscate și devin proprietate de stat.

Ceremonia se încheiase. Se făcuse dreptate. Pe jumătate gol și în picioarele goale m-am înclinat în fața judecătorilor și am

părăsit încăperea. Am fost dus într-o celulă în care am găsit 52 de ofițeri și soldați, plus doi civili, veterinarul și fiul său în vîrstă de 11 ani. Ca și mine erau și ei condamnați și își așteptau transferul în Siberia. Toți erau în zdrențele fostelor lor uniforme cu excepția veterinarului și a fiului său. Băiatul avea pe cap o șapcă verde de la un gimnaziu rusesc. Nu era căldură și cu toții dormeam pe podeaua de ciment în bătaia vîntului care pătrundea prin geamurile sparte. Toaleta era un butoi vechi. Cum nu mai fusese golit de cîteva zile, conținutul se vărsase peste margini și acum înghețase în mai multe straturi suprapuse pe pămînt. Urma ca și eu să dorm peste aceste straturi de murdărie înghețată în prima noapte, întrucît nou-veniții trebuiau să doarmă cel mai aproape de ușă și treceau spre înăuntrul încăperii pe măsură ce plecau grupuri succesive de deținuți. Dar pentru că eu eram îmbrăcat doar cu o flanea fără mîneci nu puteam să risc să dorm întins pe pămînt. Astfel că m-am plimbat prin celulă toată noaptea.

în dimineața următoare ni s-a adus la prima masă a zilei obișnuita supă cu pîine. Cu un băț și o bucată de sfoară deținuții au improvizat o balanță ca să cîntărească rațiile de pîine și bucățile de slănină din supă pentru a le împărți egal.

După acest mic dejun a venit un subofițer și a întrebat de mine. Mi-a dat o cămașă în dar din partea domnului Sașa Roth. A fost un gest grandios și nu m-am putut reține să spun cîteva cuvinte de mulțumire în fața celorlalți din celulă și astfel am dobîndit un oarecare prestigiu în ochii lor. Era o cămașă de vară, fără mîneci, de bumbac roșu cu guler răsfrînt - dar oricum era mai bună decît nimic. Cînd am încercat să mi-o petrec peste cap însă, am auzit-o cum pîrîie și frumoasa mea cămașă s-a sfîșiat în două. Era o cămașă pentru un copil de șase ani! Rușii se distrau de farsa aceasta în care eu jucasem rolul păcălitului. Am stat o vreme într-un colț al celulei cu cele două bucăți ale cămășii ridicate la ochi ca să nu mi se vadă lacrimile.

în ziua următoare sufla un vînt înghețat care mătura pustietatea de ciment a curții în care am fost scoși pentru o percheziție generală și pentru îmbarcare. Am făcut cunoștință

cu siberienii care urmau să constituie escorta noastră în lunga călătorie ce ne aştepta. Ne-au ţinut, pe toţi cei 54 de bărbaţi şi cele patru femei, care sosisem împreună la Constanţa, goi pe cimentul curţii în viscol, pînă cînd şi-au terminat percheziţia şi controlul care au durat două ore.

în timp ce se desfăşura această operaţie, i-am văzut pe Saşa Roth şi pe Mişa Pociter, la o fereastră, cum se distrau privindu-ne. Vedeau acest spectacol de două ori pe lună.

Cînd mi s-au restituit hainele am constatat că lipseau toţi nasturii, astfel că tot restul călătoriei a trebuit să-mi ţin pantalonii cu o mînă. Aceeaşi situaţie ridicolă o împărtăşeau şi ceilalţi deţinuţi, cu excepţia celor mai ingenioşi care-şi făcuseră găuri în pantaloni şi şi-i legau cu bucăţi de sfoară. Pe urmă am fost înghesuiţi în cutia neagră a unui camion care ar fi avut în mod normal loc pentru nu mai mult de zece persoane. Cînd a venit rîndul meu, siberienii m-au ridicat pe sus şi am aterizat pe genunchii celor care apucaseră să se aşeze. înăuntru era întuneric beznă şi n-am avut prilejul să-mi mai cer iertare.

După ce am fost hurducaţi bine timp de peste o oră, camionul nostru a oprit undeva la periferia oraşului. Auzeam distinct fluieratul unui muncitor feroviar care manevra nişte vagoane de marfă goale. Uşa din spate a camionului nostru s-a deschis chiar în faţa uşii unui vagon de marfă de zece tone. Ne aştepta Siberia.

Capitolul III

Dniepropetrovsk - marele complex penitenciar

Sibir toje ruskaya zemlya.

(Siberia e şi ea pămînt rusesc.)

Lungul tren de cincizeci sau şaizeci de vagoane de marfă, ducînd, pe lîngă încărcătura sa de servici, şi neînsemnatele noastre fiinţe, se tîra încet şi liniştit către frontiera Rusiei. Prima noapte în care a trebuit să dormim pe duşumeaua îngheţată a vagonului a fost o suferinţă aproape de nesuportat, dar eram siliţi să ne întindem acolo trupurile slăbite şi obosite, fie că ne plăcea s-o facem, fie că nu. N-aveam nimic să întindem sub noi, aşa că ne-am folosit de zdrenţele şi paltoanele noastre ca saltele. Strîngîndu-ne cu spinările unii în alţii, am izbutit într-un fel să avem puţină căldură din trupurile noastre astfel încît să rezistăm frigului îngrozitor urcînd din duşumeaua îngheţată.

La ora cinci dimineaţa, noaptea lua oficial sfîrşit. Ni s-a ordonat să ne facem „toaleta" de dimineaţă. A trebuit să facem coadă, îngenunchind în faţa găurii minuscule din podeaua vagonului, şi să ne uşurăm cît mai degrabă. Doar o jumătate de oră ne era lăsată pentru această parte a programului zilnic. Cum nu exista nici apă, nici hîrtie, trebuia să le înlocuim cu rămăşiţele veşmintelor noastre zdrenţuite.

Pe urmă răsuna şuierul strident al fluierului gardianului nostru şi ne reluam poziţiile de la început: cu spatele la peretele vagonului, cu braţele şi picioarele încrucişate, cu nimic altceva de făcut decît să aşteptăm să treacă cele 17 ore ale zilei.

Nimeni nu îndrăznea să spună vreun cuvînt despre mîncare. Nu mai devreme de ora unsprezece și-a făcut apariția un subofițer care a cerut o pătură murdară. Apoi, tăind cu briceagul gura unui sac prăfuit, a răsturnat conținutul lui peste pătură. Cînd s-a așezat la loc norul de praf stîrnit, am văzut că rația de hrană consta din niște firimituri și bucăți de pîine neagră uscată. Ni se acordau 300 de grame de așa ceva pe zi. Laolaltă cu aceste firimituri de pîine ni se mai dădeau 15 grame de zahăr nerafinat și alte 12 grame de untură rîncedă cu care să ne ungem cu „unt" pîinea fărîmată. Problema era să ne facem rații egale de asemenea firimituri și de zahăr pe pătura aceea veche. Inevitabil, fire lungi de lînă din pătură se amestecau cu așa-zisa mîncare. Cînd îmi primeam rația, încercam cum puteam să mi-o umezesc cu salivă, dar fără prea mare succes. Pe urmă am încercat să-mi înghit dumicaturile ca pe niște pilule, dar fără apă era greu și dureros. Cam la vreo două sau trei ore mai tîrziu ni s-a adus o găleată cu apă rece și o cutie de tablă de conserve de carne, acum ruginită, trecea din mînă în mînă, o singură dată pe la fiecare, ca să ne potolească setea. Cînd cutia aceasta trecea pe rînd o singură dată, i se înapoia gardianului și nu mai apărea iarăși decît în ziua următoare.

Frigul era înspăimîntător. Mi-era atît de foame și mă simțeam atît de groaznic încît încercam să mă cufund în adevărate visări cu ochii deschiși ca să mai scap de realitatea lucrului teribil care mi se întîmpla. Aș fi vrut să visez la ceva, la orice, să-mi evoc vreo amintire, vreo speranță cît de palidă de viitor, ca să-mi treacă ceasurile nesfîrșite de frig insuportabil și de foame.

Era în. a treia zi a îndelungatei noastre călătorii în trenul penitenciar. Gardienii se schimbaseră și trenul aluneca lin peste cîmpia acoperită de zăpadă a Dunării. Așteptam răbdători amiaza cu rația noastră de firimituri de pîine și cele 15 grame de zahăr care să ne ajungă în următoarele 24 de ore. Nu știu cum s-a întîmplat că am adormit și am fost prins asupra faptului. Probabil că mă trădasem atunci cînd îmi căzuse capul.

Am fost smuls din ațipeala aceasta nevinovată cînd deținutul de lingă mine mi-a dat un ghiont zdravăn și mi-a șoptit:

- Trezește-te, te cheamă.

- Scoală de jos, a lătrat gardianul. M-am străduit să mă ridic în picioare cît mai repede.

- Ce dracului, nu răspunzi imediat, cînd te chem? a urlat el, amestecîndu-și cuvintele cu un torent de injurii murdare.

- Ia vino-ncoace. Am să te-nvăț eu cînd și cum să dormi, banditule!

N-aveam altă alegere decît să-i ascult ordinele: m-am apropiat <je bariera de sîrmă ghimpată și m-am oprit în poziție de drepți în fața acelei brute. Eram buimac de spaimă cînd l-am văzut cotrobăind prin grămada de cizme de călărie soldățești, ridicînd una, și băgîndu-și mîna în ea ca să și-o protejeze, pe cînd se apropia de sîrma ghimpată care ne despărțea. A început să mă izbească cu sălbăticie peste cap și peste față. Talpa grea, țintuită, a cizmei îmi sfîșia carnea și sîngele a început să curgă din nenumăratele julituri și tăieturi. Curînd îmi sîngerau și ochii.

Știam că orice încercare de a mă trage înapoi și de a-i evita loviturile brutale ar fi fost urmată de represalii și mai sălbatice.

în timp ce continua să mă maltrateze își exprima cu un fel de voluptate ura față de lumea capitalistă.

- Parazit capitalist! țipa. Scîrnă a pămîntului! Lacheu al lui Churchill! Și tot astfel pînă cînd a obosit.

Dar nu isprăvise cu mine. Mi-a comandat să stau în picioare, în picioarele goale așa cum eram, peste lespedea înghețată care acoperea gaura toaletei. A trebuit să stau astfel, ca o statuie, pe placa de fier înghețată de la opt dimineața pînă la zece în noaptea aceea, fără să mă pot sprijini de perete sau schimba poziția.

Frigul groaznic mă făcea să sufăr la culme și după cîteva ceasuri trupul începuse să-mi înțepenească și să mi se umfle; picioarele îmi ardeau ca în foc. Senzația mi se răspîndise de la picioare, urcînd tot mai sus pînă cînd ajunsese să-mi mistuie trupul întreg. Eram convins că mă îmbolnăvisem de tubercu-

loză și că aveam să mor în cîteva ceasuri. Dar n-am murit. în cele din urmă, la ora zece seara, mi s-a permis să mă întind alături de ceilalți, să-mi pun capul jos și să mă înfășor de bine de rău în zdrențele pe care le mai aveam. Am adormit îndată și nu m-am mai trezit pînă la fluierul de deșteptare a doua zi de dimineață. îngerii vegheaseră asupra mea în noaptea aceea; nu m-am ales nici măcar cu o răceală.

După patru zile și nopți nu făcusem decît vreo două sute de mile între Constanța și Socola, o suburbie a Iașilor, unde urma să schimbăm trenul, pentru că liniile ferate își schimbau dimensiunile potrivit situației căilor ferate din Rusia. Era acum o operațiune familiară. Am fost siliți să sărim dintr-un vagon într-altul, ajutați de soldații care ne făceau un paravan în fața oricui s-ar fi întîmplat să ne vadă. Vagoanele de marfă rusești erau uriașe, de patruzeci de tone, și li se spunea „pullman"-uri. Aveau aceleași bariere de sîrmă ghimpată ca și cele din trenurile penitenciare românești, dar aranjamentele de felul acesta erau mai complicate. în fond, rușii aveau o experiență mai bogată în domeniul acesta.

Exista însă și o deosebire mai importantă. Din momentul în care trecusem de frontiera rusă și pînă am ajuns la Dniepropetrovsk cinci zile mai tîrziu, ni s-a dat apă caldă o dată pe zi, în locul găleții de apă rece care ni se împărțea înainte. Era cunoscuta *kipyatok* rusească, care se putea obține la fiecare gară sau direct de la fochistul trenului. Apă caldă în locul celei reci! Ce neașteptată pleașcă! Ce deosebire față de trecut! Chiar și cei care se feriseră pînă atunci să spună ceva, începuseră să se mai destindă.

Un fost ofițer, condamnat pentru că dezertase și încercase să fugă în Occident, l-a întrebat pe unul dintre soldații din escortă:

- *Grajdanin Nacealnik,* încotro ne duceți?

- Spre Siberia, a rînjit soldatul, ca să puteți produce aur și fier pentru țară.

Înspăimîntătoare cuvinte. Dar în fond nu avusesem nici înainte vreo îndoială în ce privește soarta noastră.

- *Nicevo!* a răspuns fostul ofițer. Și Siberia face parte tot din Rusia!

în ziua de 9 decembrie 1948, la orele cinci după amiază, după nouă zile istovitoare de drum, am ajuns la periferiile Dniepropetrovskului. Vagonul se oprise la o platformă dosnică unde se descărcau trenurile de marfă. Ni s-a poruncit să coborîm. Mai erau încă cei 54 de bărbați și cele patru femei. Femeile ținîndu-și la piept jalnicele obiecte care le mai aparțineau, au fost înșirate în capul coloanei; bărbații le urmau în șiruri de cîte cinci. Am fost înconjurați de o escortă de 25 de polițiști înarmați și cu cîini în zgardă și de doi ofițeri mohorîți la față. *înainte, marș.*

în zilele acelea vremea se mai încălzise puțin și dezghețul umpluse toate gropile din drum cu noroaie și apă, făcîndu-ne să alunecăm și să cădem în șanțurile înghețate de la marginea șoselei. Priveliștea ridicolă, pe care o înfățișau 54 de bărbați ținîndu-și pantalonii cu o mînă și agățîndu-se unii de alții cu cealaltă, nu părea să-i impresioneze pe nici unul dintre rarii trecători. Erau probabil foarte obișnuiți cu asemenea spectacole. Coloana aceasta șleampătă a noastră s-a oprit la un semafor. Deși se lăsase întunericul am putut arunca o privire spre un tramvai cu trei vagoane, arhipline, în vreme ce alții încercau disperați să se urce și ei. Ce mi-a reținut mai ales privirea a fost faptul că muncitorii aceștia slabi și speriați parcă mușcau hulpavi din pîinea neagră pe care și-o țineau la subsuoară, nesocotind cu totul primejdia reală de a aluneca dintr-o clipă într-alta de pe scările vagoanelor.

Ne-au trebuit trei ceasuri ca să străbatem orașul, cea mai mare parte a drumului urcînd pe niște străzi în pantă. Eram mînați spre închisoarea centrală a orașului la vreun kilometru și jumătate depărtare. O coloană ciudată de oameni mișcîndu-se ca într-un dans macabru, unii căzînd, ridicîndu-se, căzînd iarăși pe pămîntul înghețat, alunecos, ținîndu-se unii de alții și cu toții încleștîndu-se de beteliile pantalonilor trențăroși. Cîinii excitați lătrau de mama focului și săreau în toate părțile. Bicele mînuite de soldații furioși ne loveau fără încetare. Eram acoperiți de noroi, murdărie și sînge. Era ca o altă versiune a

Drumului Calvarului pe care o văzusem deseori în reproduceri. Nu era oare vreun mare pictor rus, un nou Repin sau Şişkin, care să fixeze pentru posteritate această scenă ce nu se cuvenea uitată, a anului de grație 1948? Un mare artist ar fi putut crea o mare capodoperă dacă s-ar fi priceput să redea spaima şi ruşinea, frica tăcută şi istovirea desăvîrşită întipărite pentru a nu se mai şterge vreodată de aceste chipuri omeneşti - mai ales de cele ale tovarăşelor noastre de suferință.

Se făcuse tîrziu în seara cînd am ajuns la închisoarea centrală din Dniepropetrovsk, în gubernia Dniepropetrovsk a Republicii Socialiste Sovietice Ucraina. Eram atît de istoviți încît am căzut pe pămîntul acoperit de zăpadă fără a mai cere permisiunea. Priveam umbrele negre ale grupului de clădiri uriaşe din jurul nostru, fără spaimă sau îngrijorare. Pentru noi ele reprezentau acum o oază, un loc în care să încercăm să ne vindecăm plăgile şi să uităm de suferințele noastre. Ciudat era că închisoarea ni se părea familiară şi prietenoasă. Curînd porțile aveau să se deschidă pentru noi şi un adevărat paradis de căldură, băi, mîncare, poate un bărbierit şi alte asemenea-desfătări aveau să ne stea la dispoziție! Imaginațiile începuseră să ni se înfierbînte. Cîteva minute încă, ne gîndeam.

însă minutele s-au preschimbat în ceasuri şi nu s-a întîmplat nimic.

Un deținut cuprins de panică a spus că probabil închisoarea era plină şi refuzau să ne primească. Se mai întîmplase înainte. Şi atunci? Amețiți de frig şi de marşul lung prin oraş, ne spuneam acum că, dacă aceasta va fi fost situația, aveam să fim duşi îndărăt la gară şi de acolo transportați în alt oraş şi încă în altul, pînă cînd, undeva aveau să se găsească locuri şi pentru noi. <

După miezul nopții, cînd ne pierise aproape ultima speranță, porțile temniței au fost deschise şi am pătruns înăuntru. Mirosul puternic de acum familiar al bucătăriilor ruseşti, mirosul de borş şi frunze de dafin ne gîdila nările.

Deşi era foarte întuneric am putut să desluşesc cele patru mari clădiri cu patru etaje ale complexului penitenciar Dnie-

propetrovsk. Era în același timp închisoarea centrală pentru condamnații pe termene lungi, închisoarea de tranzit pentru cei asemenea nouă, închisoarea de femei și închisoarea de copii, în conformitate cu legile sovietice din acea perioadă, copiii mai mari de 12 ani puteau fi condamnați la închisoare, dar trebuiau să fie ținuți la o parte de adulți și aveau un regim alimentar special.

Fiecare din aceste clădiri uriașe putea primi ușor 10 000 de oameni. Zidurile lor de cărămidă văzuseră multe. Unele datau din vremea lui Petru cel Mare, altele din timpul domniei Ecaterinei cea Mare, în secolul al XVIII-lea. însă cea mai mare parte din clădirile complexului erau moștenirea diferiților autocrați purtînd numele dé Alexandru și Nicolae din dinastia Romanov care timp de trei secole condusese cu o mînă de fier țara binecuvîntată a Rusiei.

Ca pretutindeni în această țară uriașă, lucrul continua în închisori 24 de ore din 24, în trei schimburi. Am fost preluați de schimbul de noapte și conduși prin coridoarele întunecate undeva sus, la etajul al patrulea. Ca în toate închisorile, gratii groase acopereau orice deschizătură pentru a împiedica pe, oricine să-și caute moartea aruncîndu-se prin vreo fereastră. Zvonurile spuneau că aceste gratii fuseseră instalate din ordinul lui Lenin după ce Boris Savinkov se sinucisese aruncîndu-se de la etajul al patrulea al faimoasei închisori Lubianka. Savinkov fusese unul dintre revoluționarii socialiști care fusese apoi arestat de bolșevici ca fiind contrarevoluționar.

încă o dată am fost puși să ne așezăm pe dușumea cu picioarele încrucișate - poate vreun ritual oriental adoptat de temnicerii moderni. Am fost numărați ca oile, selectați și percheziționați, fără menajamente și cu meticulozitate, controlați în cele mai intime părți ale corpului, așa cum stăteam goi pușcă. Femeile au primit același tratament. Cînd percheziția aceasta în căutarea oricăror obiecte și instrumente fusese încheiată, am fost puși să intrăm în camera 54, o încăpere goală cu obișnuita *parașa* (canistra veche de lapte). Obloane de lemn acopereau ferestrele, și ele prevăzute cu gratii de fier. Dușumeaua era de ciment cu un strat subțire de asfalt deasupra.

Acceptînd faptul că niște ființe omenești trăiseră înaintea noastră în această încăpere, și recunoscînd o anumită formă cu totul primitivă de încălzire instalată în pereți, ne-am aranjat cît se putea de confortabil, și ne-am pregătit să ne întindem trupurile trudite pe dușumea ca să ne bucurăm în sfîrșit de odihnă. Nu trecuse mult și eu, asemenea celorlați tovarăși de suferință, îmi băgasem un pantof sub cap în loc de pernă și, cu paltonul peste mine drept pătură, am adormit adînc.

Am fost treziți deodată de un zgomot asurzitor și ne-am ridicat capetele ca să constatăm că ne fusese adusă hrana în celulă. Cum în închisoare se lucra fără întrerupere 24 de ore pe zi, hrana era distribuită la intervale foarte neregulate. Prînzul putea fi adus la miezul nopții, cina la primele ore ale dimineții și așa-zisul mic dejun oricînd între ele.

Acea cină a constituit prima noastră masă caldă de zece zile încoace. Consta dintr-un fel de fiertură de cartofi putrezi, verzi, și castraveți, aproape neagră la culoare, și amară ca fierea. Totuși era caldă și ne-a mai încălzit burțile cînd am înghițit-o. Laolaltă cu supa aceasta ni s-a dat o rație de 600 de grame de pîine neagră, atît de udă și poroasă încît avea consistența unei turte proaspete. Aveam să descopăr mai tîrziu că proporția de apă în acea pîine de închisoare era de 52 la sută și că era coaptă în formele care fuseseră folosite în Rusia țaristă, deși proporția de apă mai fusese scăzută oarecum. Amestecul acesta de legume putrede, de cele mai multe ori tomate și castraveți murați, a fost singura mîncare care ne-a fost servită în cele 30 de zile pe care le-am petrecut în închisoarea din Dniepropetrovsk.

O dată ce ne-am umplut burțile cu această fiertură caldă, ne-am întins iar pe jos să ne reluăm odihna. în zadar însă. De abia trecuseră zece minute, cînd ni s-a spus că trebuie să ne pregătim de baie. Așa obosiți de moarte cum eram, o baie ne putea prinde totuși bine, așa că ne-am strîns cu toții boccelele și ne-am adunat lîngă ușă.

Trebuie să fi fost ceasurile patru dimineața cînd am fost duși jos, în curtea închisorii. Acolo am fost ținuți vreo 20 de minute, pînă cînd un alt grup de deținuți a părăsit sala de baie, și am fost primiți noi. După ce am coborît cîteva trepte, ne-am

trezit într-un subsol prost luminat, rece, neprietenos. Apa se scurgea pe pereţi şi un strat gros de noroi acoperea podeaua de ciment.

Ni s-a poruncit să ne dezbrăcăm, să ne punem hainele pe cite un cîrlig şi să le înmînăm unui militar care avea în mîini mănuşi mari, enorme şi care ne-a aruncat grămezile acestea de haine într-o *projarka*. Era obişnuitul sistem de fumigaţii folosit în închisorile ruseşti şi asta m-a făcut să mă gîndesc la luptele mele din ultima vreme cu păduchii.

Pe cînd stăteam acolo, goi şi tremurînd, aşteptînd noi ordine, ne-am găsit împinşi într-o altă încăpere. Acolo, spre uimirea mea, mai multe femei, aproape goale şi ele, acoperite doar aproximativ de halate albe murdare, lucrau ca frizeriţe. Nu erau cîtuşi de puţin încurcate de goliciunea noastră şi continuau să vorbească între ele, ca şi cum totul s-ar fi desfăşurat normal şi potrivit unui program de multă vreme cunoscut. Eu eram surprins, stînjenit şi căutam din ochi în zadar nişte bărbaţi care să facă treaba aceasta.

Pînă la urmă, a trebuit să mă supun, prosteşte, mîinilor unei asemenea frizeriţe. Ele lucrau aşezate pe bănci, victimele erau silite să se aşeze direct pe duşumea. O blondă voinică, cu o faţă rotundă, transpirată, mi-a fixat capul între picioarele ei şi a purces să mă radă pe cap ca şi cînd ar fi curăţat cartofi. Din cînd în cînd mă stropea cu puţină apă caldă şi rîcîia pînă cînd ieşea sîngele din tăieturi şi zgîrieturi. în timp ce-şi continua mecanic acest tuns monstruos, discuta agale cu altă frizeriţă asemenea ei. Dar asta nu era tot. Potrivit regulamentelor închisorilor sovietice, toate părţile păroase ale corpului trebuiau rase; nu se făceau excepţii. Astfel, spre oroarea şi mai marea mea încurcătură, a trebuit să îndur umilinţa ca această blondă voinică să-mi radă şi partea de jos a pîntecelui, cum se spune.

Cînd coşmarul acesta al bărbieritului a luat sfîrşit, ni s-a administrat cîte un duş cu apă aproape fierbinte, urmat de un altul cu apă rece ca gheaţa. După aceasta am fost duşi înapoi într-o altă cameră goală unde ni s-au dat îndărăt hainele dezinfectate. Tremurînd, cu dinţii clănţănindu-ne, ne-am lup-

tat între noi ca să ne luăm mai repede hainele calde, ude, scoase încă aburinde din soba caldă, uriașă. Ne-au folosit ca să ne uscăm, și apoi ne-am îmbrăcat în grabă. Cei mai puțin norocoși, care-și luaseră hainele ultimii, sau erau prea stîngaci să se îmbrace repede, au trebuit să iasă pe jumătate îmbrăcați și să termine îmbrăcatul în drumul de întoarcere spre camera 54.

îndărăt în celula noastră, n-am avut nici măcar o oră răgaz după această agitație nocturnă. Se făcuse ora pentru micul dejun — aceeași fiertură oribilă pe care ne-o dăduseră și la cină. După ce am mîncat, ni s-a ordonat să ne pregătim pentru plimbarea zilnică.

Trebuie să fi fost 40 de grade sub zero cînd am fost minați într-un fel de cușcă uriașă, pentru această plimbare zilnică. Din fericire nu ne-au ținut acolo decît vreo zece minute. în centrul acestei suprafețe de exerciții fizice era postat un paznic cu aspect brutal și neomenos, îmbrăcat într-o manta lungă de piele albă de oaie. Asemenea unui îmblînzitor de lei, strîngea în mîini un bici mare. Striga la noi să mergem unul în urma celuilalt și să ne ținem capetele aplecate și mîinile la spate. Nu trebuia să vorbim între noi, să privim la dreapta sau stînga, și ochii trebuiau să ne fie pironiți pe călcîiele celui din față.

De fiecare dată cînd această brută avea impresia că ordinele lui nu erau suficient de repede ascultate, îl biciuia pe nefericitul care se făcuse astfel vinovat cu biciul lui lung sau îl silea să alerge în trap. Eram cu toții asudați cînd am terminat această „recreație" de zece minute. Cînd am ajuns îndărăt în celulă, unii dintre prizonieri ne-au împărtășit ultimele știri așa cum le prinseseră în zbor din șoaptele schimbate pe la diferite ferestre de celule; se anunțase noul cod penal și pedeapsa maximă urma să fie de cinci ani!

Cînd am părăsit Rusia Sovietică, opt ani mai tîrziu, noul cod penal continua să formeze subiectul cel mai discutat în toate conversațiile din lagăre și închisori.

Un cizmar bătrîn, armean, vecinul meu pe dușumeaua celulei, un om cu inima bună, mi-a spus că auzise o conversație cu privire la hainele mele. Se părea că unii dintre rușii cu care sosisem laolaltă aici plănuiseră să-mi fure hainele și să le vîndă

paznicilor, ca să scoată ceva bani pentru pîine și mahorcă. (Mahorca aceasta erau niște tulpini de tutun cu unele frunzulițe, care se puteau fuma după ce erau uscate; era în general preferată tutunului propriu-zis, care era de foarte proastă calitate). M-a avertizat să nu fac scandal și să evit să le stîrnesc mînia dacă aveau să-și dea seama că eram acum la curent cu planul lor. Bătrînul armean a adăugat că orice rezistență era inutilă, că aceasta era legea aspră a temniței și că, odată furat, autoritățile închisorii n-aveau să-mi dea nici un fel de ajutor. Dacă aș fi încercat să mă împotrivesc, mi-am dat seama că aveam să mă lupt cu răzbunarea tîlharilor pe toată durata călătoriei mai departe. Ce puteam face? Mi-am dat seama că nu mai aveam decît o singură soluție: să-mi vînd eu hainele înainte ca ei să apuce să mi le fure.

Șansa în sensul acesta mi s-a oferit a doua zi dimineață. Un deținut mai bătrîn a intrat în celula noastră, sub pretextul că ar repara sistemul de încălzire. Era un german din regiunea Volgăi și a întrebat în limba germană dacă era ceva de vînzare aici. I-am spus, în germană, că mă învoiam să-mi vînd costumul meu din trei piese de îmbrăcăminte. Am adăugat că era din stofă englezească și bine croit. El nu a manifestat interes decît pentru haină, dar i-am spus că eram dispus să-i vînd totul pe o sumă modestă.

Clientul meu în perspectivă a ezitat un moment, apoi a plecat. Dar s-a întors în curînd și a început să se tîrguiască. Pînă la urmă, după vreo două ceasuri de tratative, i-am vîndut costumul pe 150 de ruble, plus o *gimnastiorka* (un maiou de corp) și o pereche de *galife* (pantaloni de călărie). Mi-a adus niște veșminte sordide de bumbac. M-am schimbat și am luat cele 150 de ruble. Am dormit apoi pe burtă, ca să nu fiu jefuit de acești prețioși bani.

Puteam acum să-mi permit să mă duc la *laryok* (un fel de prăvălie instalată într-un vagonet, plină cu de toate, de la pîine și dulciuri și pînă la jartiere și port-jartiere) și să-mi cumpăr din cînd în cînd cîte o bucată de brînză (care avea gust de săpun) și ceva pîine cu mai puțină apă decît cea pe care o primeam ca rație zilnică.

Urma să plecăm pentru o etapă mai lungă de drum după ziua de Anul Nou, și eu știam că sentința ce-mi fusese dată mă destina acelui Extrem Nord despre care se spunea că e de-a dreptul asasin. Ce aș fi putut face să-mi îmblînzesc cît de cît soarta și să ajung să fiu trimis într-o climă mai omenească? Nimic, absolut nimic. Sau cel puțin așa credeam. Dar de data aceasta am avut noroc. Cînd am fost puși să mai trecem, goi pușcă, prin fața unei comisii medicale, mi-am pierdut echilibrul și am căzut la pămînt. Această cădere accidentală mi-a atras o vizită medicală mai amănunțită. Rezultatul a fost că, datorită acestei slăbiciuni temporare, numele meu a fost scos de pe lista de prizonieri meniți pentru prima călătorie în regiunile arctice. Am fost trecut în schimb pe lista de bolnavi și neputincioși care urma să plece. în regiunea Rusiei centrale, la vreo 350 de mile sud-est de Moscova, pe principala linie ferată între capitala rusă și Vladivostok. Era așa-numita regiune Potma, un ținut mlăștinos în Republica Autonomă Nordoviană, cu capitala Saransk.

Pînă la sfîrșitul lunii, cînd urma să plecăm, nu am făcut nimic altceva decît să trecem prin programul de zi cu zi. Din timp în timp îl ascultam pe un funcționar al închisorii citindu-ne știrile. Aceste buletine de știri constituiau de-a dreptul evenimente în existența noastră, altminteri sordidă la culme. Un domn mai în vîrstă, îmbrăcat într-o manta militară și cu un chipiu militar fără însemne, intra în încăperea zgomotoasă, plină de fum, scotea, cu timiditate parcă, un ziar împăturit din buzunar și, după ce-și dregea vocea, anunța:

- Vom citi acum știrile zilei de azi!

Cu o voce posomorită, monotonă, ne citea știri cum ar fi fost cele despre întrecerea între gospodăriile agricole colective sau despre depășirile mai spectaculoase de plan în cutare sau cutare uzină din Ucraina, despre distincțiile acordate mulgătoarelor din cine știe ce colhoz sau despre niște eroi ai muncii din minele de cărbuni. Erau aceleași știri, în fiecare zi, numai numele proprii variau. într-o dimineață, un tînăr de vreo 16 ani, care stătea în picioare nu departe de mine, l-a întrerupt

pe bătrînel, vorbind cu acea insolență specifică tinerilor crescuți între zidurile caselor de corecție.

- Ia spune mai bine, *batko,* (unchiule), cînd are de gînd Truman să ne facă și nouă rost de-o amnistie?

Hohotele de rîs generale stîrnite de această întrerupere *a* băiatului au destrămat atmosfera de rezervă care dominase pînă atunci, și bătrînul a fost silit să iasă din cameră încurcat, ridicînd din umerii săi cocîrjați. Nu l-am mai văzut după aceea și mi-a părut rău pentru el, că-și pierduse slujba de cititor de știri ca urmare a insolenței tînărului delincvent.

La sfârșitul lunii am părăsit această uriașă închisoare, unde timp de 30 de zile am fost în stare să mă mai odihnesc și să-mi revin după drumul istovitor pe care-l făcusem pînă acolo, înainte de a pleca din închisoare am fost din nou percheziționați și supuși diferitelor examene și interogatorii. După ce am trecut prin aceste încercări, am fost trimis într-o încăpere, laolaltă cu alți bătrîni și bolnavi, și ni s-a spus să așteptăm noi ordine. Paznicii noștri sau ne-au uitat, sau au fost ocupați cu alte treburi mai importante, căci ne-au ținut acolo 12 ore fără nici o hrană. Ca să ne încălzim am recurs la sistemul „sandvici" - două persoane încălzind-o pe o a treia și așa mai departe, pînă se închidea cercul.

în sfîrșit și-au adus totuși aminte de noi și ni s-a dat o rație de pește sărat cu pîine plus 15 grame de zahăr, și am fost mînați spre gară. Drumul era cunoscut acum și l-am făcut la întoarcere, cum îl făcusem venind în rînduri de cîte cinci, escortați de soldați și de cîini. La marginea străzilor, erau copii care se jucau, femeile își vedeau de treburi, bărbații munceau; nici unul dintre ei nu s-a oprit vreo clipă să se uite la noi sau să ne spună o vorbă. Era o indiferență generală față de trecerea noastră, ca și cînd ar fi fost ceva cu totul obișnuit.

Am fost încărcați în faimoasele vagoane Stolîpin, vagoane de clasa a treia transformate în cuști ambulante pentru deținuți. Erau agățate de toate trenurile, chiar și de cele de lux destinate turiștilor străini. M-am găsit singurul deținut într-un compartiment. însetat la culme după peștele sărat pe care-l mîncasem, am cerut un pahar cu apă de la un soldat tînăr din

escorta trenului. Cînd a auzit că vin din România, m-a întrebat într-o românească bună:

- Ce-ai făcut? ^

M-am uitat la el, fără să-i mai spun vreun cuvînt. M-a lăsat singur, apoi a revenit cu ceai, pîine și zahăr și m-a rugat să nu mai spun la nimeni că îmi adresase cuvîntul într-o altă limbă decît rusește.

Am ajuns la Harkov a doua zi. Am fost debarcați cu același ceremonial ca și înainte. O escortă militară, cu puști și cîini, ne-a preluat în custodie strictă și am mărșăluit prin străzile principale ale orașului ca un grup de eleve într-o duminică după-amiază. în drum spre închisoarea locală, am trecut pe lîngă o coloană de deținuți care mărșăluiau spre gară, două șiruri lungi de condamnați blocînd traficul pe o lungime de jumătate de kilometru, dar pentru oamenii din jur un spectacol foarte obișnuit.

închisoarea din Harkov, de asemenea constînd din mai multe clădiri uriașe, era încă și mai supraaglomerată decît cea din Dniepropetrovsk. Am fost duși într-un subsol unde singura lumină venea de la flacăra pîlpîitoare a cîtorva luminări, făcîndu-ne să ne simțim ca în catacombele Romei. Trebuia să fim foarte atenți să nu ne împiedicăm și să cădem, căci dușumelele foarte neregulate aveau nenumărate găuri pline cu apă. Curînd după ce am sosit ni s-a dat cina. Era un spectacol fantastic, în acea semiîntunecime, să auzi un glas numărînd supele turnate în gamele și apoi să vezi gamelele împinse în șiruri de cîte patru, mișcate parcă de o mînă nevăzută. Gamelele acestea de tablă se mișcau în sus și în jos ca niște licurici. Era, într-un fel, fascinant să vezi toate acestea.

Murdăria de peste tot, lipsa de aer, înghesuiala neomenească ne-a adus foarte repede la cruda realitate. La cîțiva metri de locul de distribuire a supei erau canistrele în care zece sau mai multe persoane se ușurau după ce mîncaseră.

Am auzit vorbindu-se românește și instinctiv m-am apropiat de locul de unde prinsesem sunetele acestea cunoscute. Erau mai mulți tineri basarabeni, prinși pe cînd încercau să fugă din minele unde fuseseră trimiși la muncă. își așteptau

acum judecata ca sabotori. Un tinerel, mai frumușel la față, de vreo 17 ani, cu bucle blonde și ochi albaștri, mi-a spus:

- Au să ne dea zece ani, dar fugim iarăși.

L-am întrebat care era situația populației românești din satele Basarabiei. Mi-a răspuns că „bărbații și femeile au fost deportați, numai țiganii și cîinii au mai rămas în sate".

în timpul nopții am auzit un zgomot teribil într-una din pivnițele din subsol. Ușa cea grea de la celula noastră s-a deschis și au intrat mai mulți paznici. Au întrebat dacă sînt medici sau sanitari și s-au oferit cîțiva voluntari. Am mers și eu cu ei. într-o celulă, nu departe de a noastră, erau cîteva prostituate. în ciuda acestui mediu jalnic, nu-ți puteai opri un surîs la scena aceasta neașteptată din fața noastră: femei în capoate lungi, cu dantele, cu spinările dezgolite și părul căzîndu-le pe față cam ca la artista la modă pe atunci, Veronica Lake. Cele mai multe erau tinere, dar palide la față și păreau înfometate. Avusese loc o încăierare teribilă între ele. Era împroșcat sînge peste tot și chipurile le erau strîmbate de furie. Cînd li se oprise sîngele și se făcuseră unele pansamente, am aflat că toată bătaia începuse pentru că una dintre aceste tîrfe strigase cîteva cuvinte de drăgălășenie spre o fereastră îndărătul căreia se presupunea că se afla iubitul alteia dintre ele. Gelozia provocase această luptă sîngeroasă!

A doua zi am plecat din Harkov către Moscova. La periferia capitalei am fost transferați în grabă dintr-un tren într-altul. Tot ce am putut vedea a fost o trăsură cu un singur cal și biserica transformată într-un club muncitoresc. în următoarele 24 de ore trenul nostru a înaintat prin munți de zăpadă, viscolită ca într-un basm. Numai săniile lipseau din acest peisaj tipic rusesc.

în seara următoare am ajuns într-o gară mică numită Potma. Mai exista de asemenea o Potma 2, la care se ajungea printr-o linie ferată îngustă slujind celor 22 de lagăre cunoscute sub numele comun „Dumbravlag". înghesuiți în niște vagoane mici, care păreau de jucărie, trenul de lagăr ne-a condus pe lîngă un șir nesfîrșit de lagăre înconjurate de sîrmă ghimpată

și turnuri de observație în care se aflau gărzi înarmate cu mitraliere. în curînd am ajuns la gara Potma 2 Lagăre.

Am coborît și am mărșăluit prin zăpada înaltă cît omul spre lagărul nostru situat la vreo trei kilometri mai încolo. De-abia atunci mi-am dat seama că cei mai mulți deținuți din grupul nostru erau ologi și invalizi. în afară de mine, luptîndu-se cu nămeții, era un bărbat de vîrstă mijlocie cu un picior de lemn. L-am ajutat de cîteva ori să-și recîștige echilibrul. Mulțumindu-mi și gîfîind din greu, asudat tot, mi-a murmurat:

- Și mi-am pierdut patru băieți în războiul pentru apărarea patriei!

în sfîrșit, am văzut luminile lagărului și razele mișcătoare ale reflectoarelor din turnurile de control. Porțile grele de lemn s-au tras la o parte și am intrat. Am simțit o senzație trecătoare de bunăstare - ajunsesem în sfîrșit la destinație - cînd am văzut marea de chipuri care ne așteptau.

Dar n-a durat foarte mult, căci am fost repede despărțiți din nou. Trebuia să trecem printr-o perioadă de carantină de 30 de zile înainte de a ni se permite să intrăm în ritmul de viață obișnuită al lagărului. Aceasta însemna că eram consemnați în barăci, având permisiunea să ieșim doar zece minute dimineața și zece minute seara pentru plimbarea zilnică, adică să ne învîrtim în cerc prin curte.

Hrana era atît de sărăcăcioasă încît toată lumea era în permanență înfometată. O deținută ne servea supa sub privirile pînditoare ale unui paznic. Cineva a cerut un supliment.

- Supliment? a răspuns fata. Asta numai procurorul poate să ți-l dea!

Răspunsul acesta a trezit un hohot de rîs chiar și din partea gardianului, căci toți știau că atunci cînd un deținut cerea vreo reducere din pedeapsă, procurorul cerea la rîndul lui, automat, un supliment de pedeapsă. Am rîs și eu cu ei, rîsul amar al celor fără apărare și ajutor de nicăieri. Fără să-mi fi dat seama, începusem să mă adaptez și eu la mentalitatea unui deținut de rînd.

Capitolul IV

Reflecţii despre violenţă

Nu-i mai plînge pe morţi,
Plinge-le de milă celor vii.

Sofocle

Cînd, acum mai bine de 30 de ani, am simţit impulsul irezistibil să citesc dările de seamă despre procesele troţkiştilor — peste o mie de pagini într-un volum elegant legat în piele — am fost tulburat de resemnarea abjectă a acuzaţilor. Toţi acei oameni — printre ei erau părinţii Revoluţiei ruse, eroi ca Zinoviev, Kamenev, Buharin şi Rîkov - au folosit dreptul la „ultimul cuvînt" care le-a mai fost oferit pentru a se murdări singuri / prin cuvinte mai urîte decît cele folosite de acuzare.

Cum s-a putut întîmpla, m-am întrebat, ca în loc de a folosi acel ultim moment pentru a-şi proclama propria nevinovăţie, sau acel puţin pentru a face un apel la clemenţa judecătorilor spre a-şi salva capetele, „trădătorii faţă de patria sovietică" s-au declarat nevrednici să mai respire aerul Rusiei şi au cerut să fie anihilaţi fără milă?

Unde era instinctul de autoconservare care ar fi trebuit să existe în orice creatură omenească? Unde era acea demnitate omenească prin care unui om i se cere să moară cu capul însîngerat, dar neplecat? De ce nu i-au scuipat în faţă pe judecătorii lor în loc de a răbda să fie ei scuipaţi, atunci cînd au fost degradaţi, calomniaţi şi expuşi la stîlpul infamiei? Acum ştiu. Acum îi înţeleg, după teribila mea experienţă, înţeleg cum îţi poţi implora călăul să te omoare.

Ei, cei care torturează, ştiu şi ei foarte bine. Totul face parte dintr-o lungă şi îngrozitoare istorie. Nu trebuie să arunci decît o privire la tabloul lui Repin înfăţişîndu-l pe Ivan cel Groaznic

privind adînc în ochii unui soldat și bucurîndu-se cu plăcere sadică de a vedea o ființă omenească stînd nemișcată ca o statuie în timp ce stăpînul său îi străpunge piciorul cu vîrful unei lănci ascuțite. Sau să te gîndești la „luminatul" Petru cel Mare, admiratorul civilizației occidentale, privind cu ochi plini de ură la suferințele singurului său fiu în timp ce era torturat pînă la moarte pe roată. Sau la același Petru rîzînd atunci cînd i se arătau miile de sclavi, deținuții politici ai propriului său regim, murind în noroaiele Sankt Petersburgului.

Tortura constituie o parte importantă din istoria Rusiei. Ce nu înțeleg mulți este că ea constituie o parte înspăimîntătoare și din prezentul ei. Diferența stă doar în calitatea oamenilor și în numărul celor loviți de ea. Nu mai există azi un mare pictor ca Șișkin care să zugrăvească tragedia prințesei Tarakanova, întemnițată de Caterina cea Mare în turnul Schliiselburg și ucisă cînd i s-a turnat apă în celulă pînă a fost înecată. Nu mai există alți Herțeni, Bielinski sau Cernîșevski care să deplîngă soarta unor astfel de victime.

Cel mai sălbatic dintre toți dictatorii ruși era, printr-o ironie a soartei, un străin, nu un rus, Iosif Visarionovici Djugașvili, mai cunoscut în lume sub numele de Stalin. Nu era un om învățat - nu era un mare orator, ca Troțki, nici un geniu militar, ca Bliicher. Stalin știa doar, mai bine decît oricine altcineva, care este valoarea teroarei. El a ridicat-o la rangul de dogmă de stat. Ea a devenit rațiunea de a fi a statului sovietic și sursa progresului său. El a cumpărat filosofi de partid pentru a-i învăța pe copii cît de dulce era să moară pentru el și cît de generos era ca un om să-și sacrifice viața pentru generațiile care urmau să vină. Copiilor li se spunea că trebuie să învețe să urască - și ei au început să creadă aceasta. Au fost învățați să-și denunțe părinții - și acesta a devenit crezul lor. Au fost învățați să creadă că minciuna este o virtute cînd servește interesele partidului - și ei au acceptat orbește aceasta ca pe un articol de credință.

Această nouă religie a fost inoculată în sîngele tinerelor generații din momentul cînd copiii începeau să se orienteze în viață. Și o vreme s-a părut că lucrurile mergeau astfel. Copiii

își urau părinții, femeile își urau soții, și cei bravi îi denunțau poliției secrete pe „trădătorii" care îndrăzneau să pună la îndoială adevărul care le era spus. Suprimarea nemiloasă a milioanelor de oameni în lagărele dezolante din nordul Siberiei sau în Rusia polară n-ar fi însemnat nimic dacă „ceilalți", cei care rămîneau pentru moment în așa-zisa libertate, nu învățau lecția.

Am văzut cu ochii mei cu cîtă disperare fantomele celor vii, așa-zișii oameni „liberi", se luptau ca să le dovedească șefilor lor politici cît de devotați partidului sînt ei. La așa-numitele alegeri, care încep la orele cinci dimineața, în întunericul și frigul ucigător al iernilor rusești, am văzut sute de oameni făcînd coadă cu ceasuri lungi înainte în fața ușilor, pentru a se lăsa fotografiați ca „patrioți îndeplinindu-și primii datoria cetățenească!". Am văzut de asemenea copii de școală urmărindu-i cu gelozie pe alți copii, recitînd lozincile partidului, fiecare dornic să denunțe cea mai mică greșeală sau o eroare de memorie.

Cel mai respingător efect al fricii și teroarei este competiția aceasta a lașității. Secretul de a te face să pari „curat", nesupus suspiciunilor sau proceselor și niciodată expus schimbărilor norocului sau unor suferințe neașteptate, este trădarea fără condiții a propriei personalități. Cu cît te cobori singur mai jos în rolul unei simple unelte, cu atît ești mai sigur în societatea comunistă.

Cînd teroarea atinsese punctul culminant, chiar și cei mai buni scriitori și cei mai inteligenți critici au îmbrăcat mantaua agenților poliției secrete. Mulți intelectuali care au trăit laolaltă cu mine teroarea mi-au spus că au fost victimele denunțurilor lui Ilia Ehrenburg. însă acum spre uimirea mea, citind memoriile lui Ehrenburg, care au fost publicate la Londra și mai tîrziu la New York, văd că el își exprimă „deplinul dezgust față de Stalin, Beria și ceilalți asasini".

Adaptîndu-se condițiilor existente, oameni ca Ehrenburg au supraviețuit. Alții, ca Babei, Mandelștam și Kolțov, au pierit în închisoare.

Boris Pasternak, care a trăit făcînd traduceri în semn de protest mut împotriva tiraniei, începînd de pe la 1940 și pînă la moartea lui Stalin, era simpatizat de Stalin. Odată, își amintește Pasternak, Stalin l-a întrebat la telefon ce gîndește el despre un anumit poet care-1 ridiculizase pe dictator. Pasternak, după mai multe întrebări, a recunoscut că era vorba într-adevăr de un mare poet. După aceea, poetul a dispărut.

Ca la animalele care trăiesc în a^încimile nepătrunse ale mării, unde alte părți ale corpului înlocuiesc ochii deveniți inutili în căutarea prăzii, tot astfel, în oamenii care trăiesc în imensul teritoriu al Rusiei, un nou element capătă dimensiuni hipertrofice pentru individul pururi amenințat: este capacitatea metafizică de a simți o primejdie iminentă. Acest atribut s-a dezvoltat în subconștientul bărbaților și femeilor de-a lungul anilor de spaimă fără sfîrșit, teroare și frustrații de tot felul. Cum mi-a spus odată un scriitor rus: „Totul e fals, chiar și rîsul nostru/

Științele logicii și psihologiei au fost eliminate de revoluție ca fiind „arme burgheze". Ele au renăscut în universitățile rusești de-abia după moartea lui Stalih. însă pentru cei trăind în spaimă, lupta de fiecare zi era cea a unei mai bune adaptări la o teroare schimbătoare, pentru cei deja arestați și trăind în temnițe sau în spatele sîrmelor ghimpate, percepția senzorială a primejdiei nevăzute devenise o problemă de viață și de moarte. Moartea nu era niciodată foarte departe pentru nimeni: ea pîndea în tavanele neprotejate ale unei mine, în frigul incredibil, în trăgaciul unui paznic rînjitor. Omul trebuia să-și transforme toată suprafața corpului în ochi și urechi. El trebuia să ghicească în permanență pentru a putea supraviețui; nu ghicea astfel din joacă sau ca să-și treacă timpul, ci ca un conducător de vehicul căruia i se sting deodată farurile și trebuie să conducă pe ghicite.

Regulile regimului de teroare al lui Stalin erau deznădăjduit de nemiloase și deznădăjduit de simple. Ți se comunicau îndată ce intrai în temniță sau în lagăr: „ca să

supraviețuiești trebuie să muncești, și ca să nu mori de muncă trebuie să știi cum să-i faci pe alții să muncească."

„Tu mori astăzi, eu mor mîine." Aceasta era evanghelia lagărului penitenciar.

Foamea era celălalt bici al regimului. Oameni cultivați căutînd de mîncare prin grămezile de gunoaie putrede ar fi putut să exclame: Au trebuit un milion de ani pentru a face o ființă omenească din animale, dar trebuie mai puțin de cîteva săptămîni pentru a-l readuce iarăși la stadiul de animal.

Și totuși nimic nu era lăsat pe seama norocului. Fiecare al doilea deținut era un denunțător sau un provocator. în fiecare lagăr erau mai mulți *operativnîi upolnomocenîi* (agenți cu depline puteri), fiecare cu propria sa *bocea di leone,* crăpătura secretă în care agentul își strecura denunțul anonim. Deținuții ruși aveau o formulă elocventă pentru a-i descrie pe asemenea spioni din rîndurile noastre: Sînt mai liniștiți decît apa și se strecoară mai în adînc decît dacă ar trece prin iarbă.

Capitolul V

Potma - o oază penitenciară într-un pămînt al mlaştinilor

Foloseşte-te de mastirka
dacă vrei să scapi cu viaţă...

Pămîntul în jur era un şes fără nici un fel de accidente de teren. Acoperit de apele revărsate primăvara şi toamna, el înfăţişa cel mai trist peisaj de stepă rusească. Doar cîţiva mesteceni şi arţari singuratici mai ofereau vreun adăpost în întinderea nesfîrşită de buruieni şi sălcii.

Lagărul nostru de la Potma era o oază de barăci înconjurate de garduri de sîrmă ghimpată înalte de peste trei metri şi păzite cu străşnicie de soldaţi înarmaţi cu puşti mitraliere. O ţară a nimănui în mijlocul unei pustietăţi pierdute, nimeni neştiind unde. Barăcile erau vechi, înverzite de muşchi şi'de vreme, şi duhnind a umezeală şi putreziciune. Complexul acesta uriaş închidea zeci de mii de bărbaţi şi femei care munceau în uzine şi ateliere pentru a-şi ispăşi crimele politice.

în afară de cei aparţinînd celor o sută şi mai bine de naţionalităţi ale Uniunii Sovietice, după cel de al doilea război mondial, erau acolo şi mii. de oameni din diferite ţări ale Europei şi Asiei care fuseseră „eliberate" de trupele sovietice. Astfel că era un amestec uriaş de culori, credinţe şi naţionalităţi în fiecare din multele mii de lagăre de muncă răspîndite pe întinderea Rusiei. La Potma aveam să trăim şi să muncim, să suferim şi să murim, complet izolaţi de lumea din afară. Printre noi erau bătrîni şi bolnavi, schilozi şi ologi, chiar orbi. Toţi eram nişte deşeuri omeneşti condamnaţi să-i dăm mereu înainte pînă la ultima suflare, cînd aveam să fim duşi de tovarăşii noştri de suferinţă în dunele de nisip de dincolo de lagăr pentru a fi îngropaţi.

Nu exista un cimitir adevărat, nici măcar unul înconjurat de sîrmă ghimpată. Singurul indiciu care ar fi putut atrage atenția vreunui trecător întîmplător ar fi fost stîlpii goi pe care erau prinse mici plăci de tablă purtînd un număr scris cu negru. Numerele corespundeau probabil cu numele într-un registru secret; dar zăpada și ploaia șterseseră de mult cifrele, și curînd tot ce mai rămînea erau bețele acestea golașe de care atîrnau plăcile anonime de tablă, bețe curînd urmînd să fie înghițite de nisipurile mișcătoare care erau un simbol al propriilor noastre destine nestatornice. Dar nimeni nu se mai plîngea de acest dispreț arătat morților. Atîta vreme cît mai trăiam ne luptam să supraviețuim. îndată ce unul murea, cei rămași nu trebuia să se mai gîndească la soarta lui. Aceasta era regula de fier: atîta vreme cît ești viu, caută să uiți moartea. Cînd ai murit, ceilalți trebuie să te uite.

în cele 30 de zile de carantină am ajuns să cunosc unele ființe interesante. Era un patriarh ortodox din Harbin, de al cărui nume nu-mi aduc acum aminte și în fața căruia chiar și foști comsomoliști îngenuncheau să-i sărute mîna și să-i ceară binecuvîntarea. Pe urmă, a fost profesorul Capek din Praga, fostul delegat permanent cehoslovac la Curtea internațională de justiție de la Haga. De departe cea mai interesantă personalitate pe care am întîlnit-o acolo a fost generalul-maior von Lombard, un junker prusac înalt, cu ochi de oțel și o mustață stufoasă. Fost aghiotant al lui Hitler, vorbea o engleză excelentă. Cînd am fost prezentați unul altuia, mi-a spus surîzînd:

- Pot să înțeleg ce au rușii cu mine. Eu am fost cel mai mare dușman al lor. Dar de ce vor să distrugă pe unul ca dumneata, unul dintre aliații lor?

Von Lombard pretindea că ar fi fost atașat militar al celui de al treilea Reich la Washington. Era un adevărat junker, rece și arogant, și mă îndoiesc că ar fi simțit regrete adevărate în ce privește cei șase milioane de evrei asasinați sau gazați în cuptoarele germane. Deși era un aristocrat, admirația lui pentru Hitler era nelimitată; nu mai ostenea vorbind despre el. într-o zi mi-a povestit ultima sa întîlnire cu Hitler dînd

detalii atît de interesante încît mi-au rămas în amintire pînă acum. Von Lombard mi-a spus că fusese chemat de pe front în cel mai mare secret pentru o întîlnire cu Hitler la Berlin. Întîlnirea a avut loc duminică 22 aprilie 1945 și s-a dovedit a fi fost ultima conferință a lui Hitler cu intimii săi dintre *parteigenossen* (doar o sută de persoane, cu grijă alese, au făcut parte din asistență).

Potrivit cu cele spuse de von Lombard, Hitler „arătînd cu douăzeci de ani mai bătrîn, cu fața suptă și privirile rătăcite" a recunoscut în sfîrșit că războiul fusese pierdut.

- Eu eram așezat în primul rînd, îmi spunea von Lombard. Puteam să aud bine fiecare cuvînt pe care-l spunea el. A spus:

Mai sînt printre noi oameni ca Himmler (pe atunci căutînd un armistițiu cu Occidentul prin intermediul diplomatului suedez, contele Bernadotte) sau Goring (Hitler ordonase să fie arestat ca trădător) care încearcă să încheie o pace cu puterile occidentale în speranța naivă că Germania și Occidentul se vor uni în lupta împotriva valului comunist ridicat dinspre Răsărit. Dar nu va fi o asemenea pace! a strigat Hitler. Germania va fi cu totul și cu totul înfrântă și ocupată timp de un sfert de secol cel puțin de învingătorii ei!

în acest moment, a spus von Lombard, Hitler s-a lansat într-o lungă digresiune și a dat frîu liber mîniei sale împotriva Angliei, care de două ori într-un secol trădase Germania și civilizația anglo-saxonă.

— Dar, a continuat Hitler, după ce cei 25 de ani de ocupație se vor sfîrși și puterile occidentale vor face față fostului lor aliat rus, ei vor regreta pierderea tamponului german - singura forță în stare să rețină butoiul de praf de pușcă comunist; și ei vor ajuta Germania să se pună pe picioare, o vor reînarma și o vor sprijini în ofensiva ei pentru recucerirea teritoriilor ei pierdute în Răsărit și pentru ultima înfrîngere a comunismului! Viitoarea generație va vedea renașterea celui de al patrulea Reich! striga înfrîntul Fiihrer, și cel de al patrulea Reich va conduce restul lumii într-o cruciadă victorioasă împotriva comunismului - flagelul secolului al XX-lea!

îndată ce și-a terminat acest discurs de adio, Hitler a coborît de pe estradă și a trecut prin fața celor o sută de aleși pentru o ultimă strîngere de mină.

- Cînd a ajuns la mine, a spus von Lombard, am simțit ca un șoc. Omul pe care-l cunoscusem atîția ani nu mai exista acum, pur și simplu nu mai exista. Era un Hitler bătrîn, decrepit, cu gîndurile aiurea, privind rătăcit la un punct undeva deasupra capului meu. Cînd mi-a întins mîna, am avut impresia că ating o broască moartă. Am încercat să-i prind privirea și să-i murmur cîteva cuvinte de laudă, dar nu am primit nici un răspuns. A trecut pe lîngă mine și a continuat să strîngă mîinile celorlalți participanți, pe care nu-i mai recunoștea și cărora nu mai avea nimic să le spună. Hitler era de pe atunci în Valhala lui în care crezuse totdeauna...

Von Lombard și-a terminat istorisirea - presupun că o repetase mereu de-a lungul anilor petrecuți în lagăr — spunînd că într-o seară îl văzuse pe unul dintre oamenii de ordonanță personali ai lui Hitler purtînd pe brațe trupul doar vag acoperit al unei femei în grădina cancelariei. A putut vedea distinct părul blond al femeii și pantofii ei negri de lac, și n-a mai avut nici o îndoială că erau ai Evei Braun.

După ultima sa întîlnire cu Fuhrerul, von Lombard a cerut și a primit comanda unuia din cele mai expuse sectoare ale frontului răsăritean - regiunea Breslau.

— Aș fi putut fugi, cum au făcut-o atîția dintre compatrioții mei, în Occident, și să mă predau britanicilor și americanilor mai civilizați, dar, credincios tradiției mele, am vrut să lupt pînă la urmă și, dacă ar fi fost nevoie, să mor alături de soldații mei, s-a lăudat el cu adevărata aroganță a unui general prusac. Nu simțeam nici un fel de simpatie pentru el și nici pentru vreun alt soldat german pe care i-am'mai întîlnit mai tîrziu în lagăre. Dar nu mă puteam împiedica să urmăresc funcționarea ca de mașină care făcuse din asemenea oameni niște simpli roboți în mîinile lui Hitler și, o bucată de vreme, cei mai buni soldați din lume.

Deși nu mai era tînăr și suferea de o hernie vizibilă, von Lombard nu se plîngea și nu cerea să fie scutit de diferitele

sarcini umilitoare care i se dădeau. încă din zori, el era cel care scotea spre latrine, tot timpul cu o anumită distincție stoică, canistrele cu deșeurile umane și, cînd i se cerea, se așeza în patru labe ca să frece pe jos. Singura lui teamă era că avea să moară în închisoare fără să mai apuce să vadă ziua „răzbunării" cînd glorioasele armate occidentale aveau să mărșăluiască prin Piața Roșie. Găsea mîngîiere la gîndul că fiul său, un fost maior în armata germană, la vremea aceea trăind în Miinchen sub ocupație occidentală, avea să fie în stare să urmărească această mare paradă a victoriei!

Dacă a supraviețuit haosului din primii ani în lagăre - și sînt multe motive să se poată crede că a reușit, întrucît e adevărat că în anii '50 generalilor germani li se acorda un tratament preferențial - el ar fi putut foarte bine să fi fost printre cei prezentați în fotografii în revistele rusești în 1955 călătorind cu vagoanele de dormit sovietice în drum spre Germania occidentală. Inutil să spun că nu l-am recunoscut, căci la vremea aceea erau cu toții grași și îmbrăcați în hainele cele mai bune pe care le puteau oferi rușii, inclusiv mănuși de piele fină. Potrivit celor spuse în revista rusă, generalii germani aveau numai „surîsuri și mulțumiri pentru protectorii lor ruși".

Von Lombard și, presupun, colegii săi, nu erau deloc deprimați din punctul lor personal de vedere de înfrîngerea lor. Ei își făcuseră propria lor judecatăîn această privință și „găsiseră vinovată" de catastrofă grosolana incompetență a generalilor din SS pe care Hitler și Himmler îi promovaseră în grad pentru supunerea lor politică. Von Lombard avea și o anecdotă în această problemă:

- Niște tineri generali SS s-au apucat odată să-l necăjească pe un bătrîn general din armata regulată, un om de 80 de ani, întrebîndu-l: Știți cumva, domnule general, e cumva război? Bătrînul general, care fusese chemat de la pensie pentru a-și face datoria în forțele de apărare, a răspuns scurt: Și dumneavoastră știți cumva că l-ați pierdut?

Ideea aceasta de a arunca răspunderea pentru dezastrul Germaniei asupra altora era o tactică de supraviețuire rămasă de la primul război mondial, cu singura diferență că la vremea

aceea fusese vorba de „evreii și comuniștii care înfipseseră pumnalul în spatele patriei".

Germanii pe care i-am întîlnit mai tîrziu în diferitele lagăre - nu prea mulți la număr, pentru că prizonierii germani erau separați de deținuții „politici" - erau laolaltă cu noi din motive speciale, adică săvîrșiseră „crime împotriva umanității" sau „crime de război". Restul erau ținuți în lagăre speciale de prizonieri sau siliți să participe la refacerea orașelor și satelor rusești distruse de armata germană. Pumnul de ofițeri germani, subofițeri și alți deținuți pe care i-am întîlnit în timpul detenției mele în Siberia reprezentau o mică minoritate, mai puțin de unu la sută din uriașul creuzet de naționalități care putea fi găsit acolo. Evreii din lagăre erau în cele mai multe cazuri cetățeni sovietici și, ca orice cetățean sovietic, erau reținuți în contactele lor cu străinii, cu atît mai mult cu germanii.

în cursul muncilor pe care am fost obligat să le fac, a trebuit să stau de vorbă cu acești germani, de obicei în propria lor limbă. Cei mai mulți dintre cei pe care i-am cunoscut eu erau oameni între douăzeci și treizeci de ani sau puțin peste treizeci de ani (rata mortalității printre foștii militari era uriașă) și fuseseră membri ai tineretului hitlerist. Cîțiva dintre ei intraseră în armată ca voluntari. în lagăre ei își pierduseră orice iluzii. Nu se mai lăudau cu fostele lor fapte glorioase. Cu excepția unora asemenea lui von Lombard, ei nu mai aveau îndoieli în ce privește viitorul Germaniei. Cei mai mulți dintre ei erau siguri că nici ei și nici fiii lor nu aveau să mai mărșăluiască vreodată într-o victorioasă paradă germană prin Piața Roșie. Erau și ei o umanitate strivită, ca toți ceilalți dintre noi.

Dar existau și deosebiri. Ei munceau din greu, evitau discuțiile politice și cu eficiența germană caracteristică își cîștigaseră încrederea supraveghetorilor lor ruși, care adesea îi consultau în ce privește îmbunătățirea condițiilor de muncă existente. Cînd în 1955, după vizita cancelarului german Konrad Adenauer la Moscova, ei începuseră să primească pachete din Germania occidentală - fiecare pachet reprezentînd o propagandă pentru miracolul economic produs de libera întreprin-

dere în Germania occidentală — respectul pentru Germania al paznicilor și membrilor aparatului administrativ al lagărelor a crescut nemaipomenit. Astfel, deși ideea victoriei dispăruse, prizonierii germani sperau cel puțin că, în ciuda sentințelor la care fuseseră condamnați, aveau să fie eliberați și repatriați curînd.

Și, într-adevăr, au fost. în timp ce prizonierii repatriați din țările est-europene (pe atunci sub ocupația directă și totală rusească) erau înghesuiți în vagoane de marfă, sfîrșitul anilor '50 a oferit vest-germanilor care se reîntorceau în patrie cele mai bune condiții în avioanele de transport și în trenurile de pasageri către Vest. Era într-un fel un „spectacol*' propagandistic pentru ruși, și atît germanii din lagăre cît și administrația sovietică se întreceau în a face transportul prizonierilor germani cît mai eficient și mai ușor cu putință. Deși relativ puțini germani au fost scoși din lagărele noastre politice (într-un lagăr de 100 000 de deținuți poate să fi fost mai puțin de 100 de germani) era totuși amuzant să-i vezi pe foștii inamici, pînă atunci cît se poate de necomunicativi și căutînd să se facă neobservați, ridicîndu-și deodată capul cu mîndrie și părăsind lagărele în pas de marș cu o demnitate prusacă deodată redescoperită. în lunile care aveau să urmeze s-au povestit multe anecdote despre paznicii de temniță sovietici uluiți cînd au făcut cunoștință pentru prima dată cu averea unei Germanii pe vremuri sfărîmate. Guvernul german le trimitea prizonierilor germani, chiar pe vremea cînd erau încă în mîinile rușilor, cele mai bune țigări de foi de Havana, țigări germane în pachete luxoase, coniacuri fine, fructe și carne în cutii de conserve. Toate acestea erau privite de soldații ruși ca niște miracole venind dintr-o altă lume, și respectul lor pentru Germania ca sursă a unor mărfuri de lux a crescut, și tot astfel s-a îmbunătățit simțitor tratamentul mai atent acordat deținuților care urmau să plece spre Germania. Pentru toți aceia dintre noi care luptaseră împotriva Germaniei, și după cît s-ar fi putut afirma alături de Uniunea Sovietică, într-un război care nu se terminase nici de trei ani, aceasta reprezenta un indiciu că trăiam într-o lume răsturnată cu susul în jos.

O dată terminată perioada de carantină, am intrat în ritmul normal de viață al lagărului de la Potma. Întrucît făceam parte dintr-un lagăr de invalizi, îmbrăcămintea care ne era acordată erau zdrențe, cu cîrpeli și petice de diferite mărimi, culori și din materiale diferite, ceea ce ne transforma într-un fel de clovni de-a dreptul ridicoli. Cizmele de pîslă, așa-numitele *valenki,* nu se potriveau între ele, și uneori erau amîndouă pentru același picior. Erau asemenea acelor cizme înalte pînă la genunchi și cu care se făceau pași de șapte poște, din basmele fraților Grimm, și de-abia dacă ai fi putut merge ca lumea cu ele.

îmbrăcat și încălțat astfel, de mîntuială, mi-am început viața de deținut al lagărului Potma 2. Programul zilnic începea cu deșteptarea la ora cinci și jumătate dimineața. Micul dejun dintr-o supă de pește și un ceai slab ne era distribuit la 6,30. De la șapte la amiază munceam în ateliere sau în dormitoarele pentru cei handicapați. Mîncarea de prînz era între orele 12 și 1, și primeam o supă de orz și o fiertură de orz (250 de grame de persoană). De la ora unu la șase, ne reluam programul de muncă. La șase, ziua oficială de muncă se încheia și puteam lua parte la activitățile culturale, citi o carte sau ziarul local care ne era afișat, bătut în cuie în perete sub o plasă de sîrmă, sau merge la dispensar pentru tratament medical. La ora nouă era stingerea luminilor, și nimeni nu mai putea părăsi baraca pînă a doua zi dimineața la cinci și jumătate.

Întrucît cei mai mulți din grupul nostru erau fie fără picioare, fie ciungi, orbi sau schilozi într-un fel sau altul, munca noastră consta mai ales din a împleti plase pentru o cooperativă de pescuit din apropiere. împletitul acesta al nodurilor se făcea cu mîna pe plasele întinse pe niște rame uriașe. Cînd am ajuns eu la Potma norma era de 6 000 de noduri pe fiecare persoană în ziua de lucru de opt ore. Pentru cei care reușeau să facă mai mult, să spunem 6 500 de noduri, se acorda un premiu de 50 de grame de zahăr. Muncindu-se să-și țină zilele, deținuții își suceau mîinile ceva mai repede, și într-un fel reușeau să atingă cifra magică de 6 500 de noduri cu oarecare regularitate. Imediat norma oficială s-a ridicat la 6 500 de

noduri. Acum, pentru a obține suplimentul de zahăr sau grăsime, deținuții trebuiau să facă 7 000 de noduri. Cînd s-a atins și această cifră, norma s-a ridicat din nou. Jocul acesta dureros continua încă atunci cînd eu am părăsit lagărul de la Potma cîteva luni mai tîrziu. îmi aducea aminte de o poveste cu un băiat care-și învăța cîinele să sară mereu mai sus pentru bucățica de slănină cu care-l momea.

Rația de pîine era de 600 de grame, dar era atît de îmbibată cu apă încît, înainte de a o mînca, o lăsam să se usuce cîte 24 de ore, reducîndu-i greutatea la jumătate. Eram în permanență înfometați și vorbeam toată vremea despre mîncare. Cîte un rus mai norocos primea din cînd în cînd și cîte un pachet de acasă cuprinzînd pesmeți din pîine neagră, cîțiva căței de usturoi, și uneori puțin zahăr. Oamenii care trimiteau pachete în vremurile acelea erau și ei probabil la fel de înfometați ca și noi. Duminica ni se dădea o supă de carne, făcută din carne de cal. Era ușor să ne dăm seama că era de cal după frecvența cu care pescuiam din ea dinți, păr și piele de cal.

în fiecare zi două plutoane de muncă părăseau lăgărul ca să muncească afară. Unul era alocat unei păduri din apropiere, ca să strîngă lemne de foc; celălalt era folosit la munci diferite, de la plantatul cuiburilor de cartofi pînă la reparări de drumuri sau curățatul zăpezii iarna. în fiecare dimineață, o mică fanfară, alcătuită dintr-un deținut fără picioare, cu un mare *bayan* (un instrument de muzică popular semănînd cu un acordeon), două viori și un clarinet, cînta marșuri și valsuri pentru grupurile care plecau la muncă în afara lagărului. Era o priveliște stranie, jalnică, amintind de vreuna din picturile cu scene de gheto ale lui Chagall, cu asemenea muzicieni cadaverici și cîte o nuntă tristă. Vîntul sufla ucigaș, degetele înghețau pe corzi, fețele muzicienilor erau trase și supte, cele ale muncitorilor posomorite și înfometate. Dar muzica trebuia cîntată și ei își continuau valsurile și mazurcile ca să le mențină moralul muncitorilor! Era o comedie cinică impusă unor stomacuri goale și unor suflete disperate.

De două ori pe zi, mica orchestră mergea pînă la poarta lagărului, ca să-i conducă pe muncitori dimineața, și să-i pri-

mească seara. Şi aceasta nu era doar o găselniţă locală. Am văzut-o repetîndu-se deseori în lagăre în întreaga Siberie. într-un loc am văzut o orchestră alcătuită din 40 de persoane, ai cărei membri, după ce-şi făceau numărul muzical, îşi lăsau la o parte instrumentele şi intrau în mine ca să sape cu mîinile goale după aurul şi fierul pe care-1 cerea patria.

Cînd a venit dezgheţul de primăvară lagărul a fost inundat. Deţinuţii, prost hrăniţi şi istoviţi de muncă, au început să se îmbolnăvească, astfel că munca trena şi producţia scăzuse. Imediat, raţia de hrană a fost redusă la 500 de grame de pîine udă şi la două supe pe zi. Nu s-a aplicat nici o pedeapsă oficială, dar înţelesul era dureros de limpede: cine nu munceşte, nu mănîncă!

în aprilie, a ieşit un soare cu dinţi ca să mai zvînte puţin noroaiele şi mlaştinile, şi ne puteam bucura de cîte o plimbare seara, după ziua istovitoare de muncă în atelierele şi dormitoarele prost aerisite. Din păcate, o dată cu vremea bună au venit şi acei *moşki,* ţînţarii uriaşi care atacau orice parte expusă a corpului cu atîta furie şi în număr atît de mare încît trebuia să umbli pe afară cu faţa şi mîinile acoperite, respirînd printr-un fel de mască improvizată şi arătînd, văzut de departe, ca un soldat din Legiunea Străină.

în aceste împrejurări l-am întîlnit pe prietenul meu Adrian Vintilescu, care fusese arestat de ruşi pentru că fusese corespondentul la Bucureşti al ziarului londonez *Daily Mail.*

El mi-a arătat cu mîndrie vechea lui jachetă uzată şi pantalonii prea mari pentru el, şi a spus:

- Am plătit pentru astea cu 50 de raţii de pîine.

- Dar cum ai reuşit să supravieţuieşti fără pîine? l-am întrebat.

- Ei, am mîncat şi eu pîine o dată la două zile, mi-a răspuns în treacăt.

Printre oamenii alături de care am trăit la Potma au fost cîteva personalităţi interesante din viaţa artistică a Uniunii Sovietice. L-am întîlnit pe faimosul tenor lituanian Kucingis, care mi-a povestit amintirile sale de la stagiunile de la Scala. L-am întîlnit, de asemenea, pe Leon, un bătrîn clovn evreu din

Leningrad, care fusese, cu mici pauze, în închisoare, 2b de ani. Leon devenise faimos într-o zi la Leningrad cînd, încercînd să găsească un loc pentru portretele lui Lenin și Stalin pe care le ținea în mîini, s-a uitat în jurul său pe pereții goi ai scenei și a spus:

- Pe ăsta (ridicînd în sus portretul lui Lenin) îl punem cu fața la perete, și pe ăsta (adică pe Stalin) - unde să-l spînzurăm? Să-l spînzurăm aici! I s-au dat zece ani pentru gluma aceasta.

Sărmanul, bătrînul Leon. Nici chiar în lagăr nu se putea abține să nu facă glume. Ca rezultat, trebuia să îndure tot felul de pedepse pentru felul în care critica diferite aspecte ale vieții de toate zilele din Uniunea Sovietică. Știa că avea să moară în dosul sîrmelor ghimpate, așa că spunea totdeauna:

- Haide să ne mai batem joc de ei astăzi. Mîine își bat ei joc de noi.

Cînd a venit în sfîrșit primăvara, ologii și schilozii au ieșit din barăcile umede ca să se mai încălzească la soare. într-una din după-amiezile de atunci am văzut un bătrîn cu trăsături foarte distinse, cu o barbă albă stufoasă și niște ochi negri hipnotici. Mîzgălea ceva cu un cărbune pe o bucată de coajă de copac. Degetele îi erau țepene și fața i se crispase toată de suferință. M-am uitat peste umărul lui curios să văd ce anume scria. Spre surpriza mea am văzut că scria în alfabetul ebraic, pe care se străduia probabil din toate puterile să și-l amintească. L-am întrebat dacă aș fi putut să-l ajut cît de cît. La început s-a speriat puțin, dar aflînd că și eu eram evreu, mi-a spus că după 50 de ani se străduia să-și aducă aminte ce învățase în copilărie.

Ne-am împrietenit, și cu timpul mi-a spus povestea sa. Fusese profesor de matematică și mecanică la Universitatea din Moscova timp de mai bine de 30 de ani. își închinase viața și cunoștințele progresului științei. Politica nu-l interesase niciodată pînă cînd venise războiul, și o dată cu el și persecuțiile împotriva evreilor ruși. La vîrsta de 65 de ani devenise deodată conștient de faptul că el însuși era eVreu. Cînd războiul se sfîrșise, stătuse de vorbă cu un ziarist american care îl

vizitase la Moscova; discutaseră despre dreptul evreilor de a avea o patrie națională a lor. Cuvintele sale fuseseră publicate și el avusese de suferit consecințe cu adevărat teribile.

— Am fost bătut și torturat cu sălbăticie, mi-a povestit. A trebuit să îndur umilințe și insulte pe care, nici chiar în zilele cele mai întunecate ale țarismului, nu le-a mai îndurat nimeni. „Jidan împuțit“ a fost cuvîntul cel mai blind care mi-a fost adresat în timpul anchetei. Mi-au dat 25 de ani.

- Și ce-ai de gînd să faci acuma? l-am întrebat.

- Vezi, mi-a spus. îmi încep viața de la capăt, de la alfabet. Dacă supraviețuiesc... și a făcut un gest vag cu mîna - dacă supraviețuiesc, am să-i demasc și am să spun cum sînt ei cu adevărat, atunci cînd politica lor nu coincide cu vederile tale personale. Coastele și piciorul drept îi erau frînte, dar spiritul îi era treaz și neînfrînt, și ochii lui aveau strălucirea pe care o au privirile iluminaților.

într-o seară, în primăvara aceea, brigada de muncă a adus îndărăt în lagăre din pădure cadavrul unuia dintre oamenii lor, împușcat pe loc pentru că, tăind niște pomișori, depășise fără să-și dea seama limitele, și intrase în regiunea din afara lagărului. Am văzut urmele mai multor gloanțe care fuseseră trase în el, fără avertisment, de la cîțiva metri distanță. Nu numai că soldatul care-l împușcase nu a fost condamnat pentru asasinat deliberat, ci i s-a dat o primă - un premiu de o sută de ruble și un concediu de o lună pentru ca să-și „liniștească nervii".

Mi-am exprimat dezgustul față de o atît de flagrantă încurajare a asasinatului și am fost tras la răspundere pentru aceasta. Unii informatori din rîndurile deținuților au raportat ce spusesem și am fost chemat în fața locțiitorului politic. Jumătate de oră după stingere în noaptea aceea, am simțit o mînă grea lăsîndu-mi-se pe umăr.

M-am trezit imediat și am văzut un soldat aplecat peste patul meu, spunîndu-mi în șoaptă:

- îmbrăcă-te pe tăcute și scoală-te fără să faci zgomot.

Am știut de ce.

în jurul meu, deținuți! istoviți după ziua de muncă sforăiau pașnici. M-am îmbrăcat tremurînd și l-am urmat pe soldat în întunericul de afară. El m-a dus la baraca administrației și m-a lăsat acolo într-o anticameră plină cu o duzină de soldați din MVD, care mă priveau cu ură. După cîteva minute, s-a întors și m-a împins în camera așa-numitului *operativnîi upolnomocik* (locțiitorul politic).

Acest ofițer, căpitanul Zavidov, era așezat la un birou. Ras pe cap, era o brută rece, cu bărbie dublă, de care le era frică tuturor. A început printr-o adevărată ploaie de insulte și înjurături, apoi, arătîndu-mi pumnul, s-a îndreptat spre mine.

— Spion murdar! Dușman al poporului! Scîrnăvie! Nu-ți plac regulamentele noastre? Vrei să le schimbăm ca să-ți convină ție? Ce urmărești? Să pui la cale o revoltă? O răzvrătire? Poate o demonstrație în lagăr? Răspunde! *Ce dorești?*

De fiecare dată cînd pronunța cuvîntul *Ce* izbea în masă cu atîta forță încît tocurile și călimările dansau în aer.

La vremea aceea știam foarte puțin rusește, și de frică uitasem și cele cîteva cuvinte pe care le știam. Stăteam locului, încremenit, așteptînd să mă lovească. Dar n-a făcut-o. M-a lăsat să aștept, și cînd răgușise de tot zbierînd la mine, mi-a spus gîfîind să-și recapete respirația:

— Ai noroc că ești străin și că te văd pentru prima dată. Altminteri aș fi făcut piure din tine. Dacă mai aud un singur cuvînt despre treburi din astea suspecte, ești un om mort! Mă auzi? Un om mort! Acuma ieși afară și ține-ți gura!

Am ieșit din cameră, am alergat îndărăt în baraca mea și m-am urcat în patul meu. Restul nopții am stat să mă gîndesc ce prost fusesem să vorbesc în gura mare despre asemenea lucruri. Fusesem doar deținut politic de destulă vreme ca să fi învățat regulile din lagărele de muncă silnică: Să fii mai liniștit decît apa, și să te tîrăști mai neobservat decît dacă te-ai strecura prin iarbă!

A doua zi, lucrurile au continuat ca de obicei, și m-am gîndit că toată istoria fusese uitată. Am muncit ziua întreagă și tîrziu după-amiaza i-am făcut o vizită ajutorului de bucătar, doctorul Grișa Shrager, un sionist din Lvov, care fusese condamnat la

nunii te în 1939 de autoritățile sovietice pentru activitatea sa sionistă sub regimul polonez și care fusese grațiat mai tîrziu. Nu m-am putut reține să nu-i povestesc despre ce mi se întîmplase în noaptea dinainte. Ca unul care avea o experiență de zece ani de zile de lagăr, el mi-a spus:

— îți coc ei ceva. Are să vină pe neașteptate.

A venit într-adevăr. Cîteva zile mai tîrziu, pe cînd îmi întindeam niște alifie pe degete și în palme, unde mă tăiaseră corzile folosite pentru plasele de pescari la care împleteam, un deținut care avea rolul de curier pentru autoritățile lagărului a venit la mine cu o listă.

- Tu ești Mihail Morisovici Solomon?

— Eu sînt. Ce s-a întîmplat?

— Pregătește-te. Te expediază de aici.

Termenul oficial pentru așa ceva era *etap,* un cuvînt aproape la fel de înspăimîntător ca o condamnare la moarte. însemna transferul dintr-un lagăr într-altul, uneori la mii de leghe depărtare. De data aceasta, *etap* se presupunea a fi spre Kolîma, locul cel mai temut din toată Siberia. O dată pe an, după cum aveam să aflu, cîte un transport de deținuți era mînat spre acea regiune îndepărtată a Siberiei nordice pentru a înlocui miile de muncitori care mureau în fiecare an în minele de aur și uraniu de acolo.

Era mijlocul lui iunie. Trebuia să mă pregătesc să plec de la o clipă la alta. Am dat fuga la puținii prieteni în care puteam avea încredere și le-am cerut sfaturi și ajutor. Ce puteau ei înșiși oferi, grăsimi și zahăr, mi-au dat din toată inima, dar nu puteau face nimic pentru a împiedica plecarea mea.

Unii m-au sfătuit să recurg la „les grands moyens“, adică la ceea ce în lagărele sovietice se numește *mastirka. Mastirka* este o infecție pe care ți-o provoci singur pentru a-ți stîrni febră mare, vărsături, sau alte simptome violente care ar putea să te facă inapt pentru transport. Injectarea de lapte direct în piele constituia un mijloc des folosit. Murdărie, salivă, și alte ingrediente puteau să provoace umflături la picior sau la mînă. S-a sugerat de asemenea să beau un amestec de frunze de tutun fierte, ce să mă facă să scuip sînge. Un tovarăș, suferind

de tuberculoză, a propus să înghit scuipatul lui plin cu bacili de tuberculoză. Deşi ştiam ce însemna lagărul de la Kolîma pentru un deţinut, am respins ferm asemenea propuneri de automutilare şi m-am hotărît să fac faţă acestui coşmar.

în *etap-ul* nostru erau 21 de persoane. Cu excepţia mea, toţi erau foarte tineri şi păreau să fie sănătoşi. Cînd a sosit momentul să plecăm, toţi deţinuţii din lagăr ne-au însoţit pînă la poarta principală, exact ca participanţii la o înmormîntare. Porţile s-au închis în urma noastră şi am fost preluaţi de o escortă formată din soldaţi înarmaţi şi cu cîini, conduşi de un ofiţer. Am făcut în sens invers drumul de vreo trei kilometri pe care-l făcusem venind de la gară spre lagăr prin zăpadă, cu patru luni înainte. Eram acum la mijlocul verii şi totul în jur era înverzit. Ar fi fost plăcut să mergi, într-o plimbare, de-a lungul păduricii, dacă n-ar fi fost ţînţarii care ne forţau să căutăm să ne apărăm fiecare petic de piele neacoperită.

Am fost duşi cu trenul la un centru de triere la cîteva mile mai încolo, unde vreo 1 200 de persoane îşi aşteptau aceeaşi soartă. Acum era absolut sigur că eram destinaţi Kolîmei. Comisia medicală ne-a controlat amănunţit ca să se asigure că nu erau printre noi invalizi, oameni fără dinţi sau vreunul în vîrstă de peste 45 de ani, care să fi fost trimis din greşeală spre acel loc teribil. Am încercat să-i păcălesc, spunîndu-le că sînt bolnav, că atinsesem limita de vîrstă. Dar a fost în zadar. A trebuit să plec cu ceilalţi.

în cea de a doua zi au început marile pregătiri. Ni s-a administrat cîte o baie de aburi, cu apă foarte fierbinte, pe urmă un bărbierit peste tot corpul, ni s-au distribuit haine noi de bumbac (pentru ei nu avea nici o importanţă că eram trimişi într-o regiune din extremul nord), şi în cele din urmă s-a făcut percheziţia.

în centrul unei curţi imense, cu toţii, 1 200 de oameni, goi, am fost examinaţi cu amănuntul pentru ca nici o parte, ori cît de tainică, a trupului nostru să nu poată ascunde ceva, orice. Ce imagine ar fi fost aceasta pentru o revistă ilustrată! m-am gîndit. O mulţime de peste o mie de deţinuţi, în patru labe, aplecaţi înainte, în vreme ce o echipă de control trecea prin

■iputele nostru, privind atent să vadă dacă nu cumva ascundeam ceva în părțile noastre, ca să le spunem așa, dosnice. Mi s-a spus că aceeași cercetare riguroasă le era aplicată și femeilor deținute, dar cel puțin am fost scutiți să asistăm la un asemenea spectacol degradant.

Ultima fază a operațiunii a constituit-o îmbarcarea. Un tren alcătuit din 50 de vagoane de marfă de cîte 40 de tone era tras, așteptîndu-ne. Fiecare deținut a trecut prin fața unei echipe de expediere, numele i se citea cu glas tare, și un plic mare, cuprinzînd semnalmentele și fotografia lui, îi era înmînat principalului ofițer care comanda escorta. Ne-am urcat în vagoane. Emanau o duhoare fierbinte. Nu aveau ventilație și obloanele erau trase cu strășnicie, așa că nu era aproape deloc lumină. în centrul vagonului, ca și de ambele părți fuseseră fixate niște scînduri, închipuind priciuri pe care urma să ne întindem. Eram cîte optzeci în fiecare vagon, astfel că de-abia puteam să ajungem la cele două găuri din dușumeaua vagonului slujind drept latrine.

Cînd am plecat de la Potma, nu departe de Moscova, era limpede că ne îndreptam spre nordul Siberiei. Dar celor mai mulți nu le venea să creadă că eram duși la Kolîma, „sfîrșitul lumii", treptat însă lucrul a devenit limpede pentru toată lumea. Mergeam spre răsărit pe Marea Linie Transsiberiană, prin Republica Bașkiră, trecînd munții Urali, depășind Irkutsk, de-a lungul lacului Baikal, și în cele din urmă ajungând la Vanino, la vreo 600 de kilometri nord de Vladivostok, pe Pacific. Acolo urma să fim încărcați pe un vapor care să ne ducă, ocolind insula Sahalin, în Marea Ohotsk, după ce aveam să traversăm Strîmtoarea Soya, dintre insula Sahalin și Hokkaido. Apoi spre nord, de-a lungul insulelor Kurile, pînă aveam să ajungem în cele din urmă la Magadan, poarta regiunii Kolîma, după o călătorie de șase zile pe mare.

în toate cele 28 de zile ale călătoriei cu trenul vremea a fost foarte caldă, și am suferit mult de pe urma lipsei de aer proaspăt și a apei. De două ori pe zi, devreme dimineața și după apusul soarelui, trenul se oprea, undeva în plin cîmp, și ni se servea o ciorbă caldă de varză și rația zilnică de pîine neagră.

în căldura sufocantă sudoarea ne curgea pe trupuri ca apa; nici nu ne puteam întinde, atît eram de lipicioşi. Varza sărată ne făcea literalmente să înnebunim de sete. Ne dezbrăcăm în pielea goală, îndată ce trenul pornea din nou, dar asta nu ne ajuta cîtuşi de puţin. Curînd aveam trupurile acoperite de furuncule şi buboaie şi ochii ni se inflamaseră şi erau injectaţi.

Asistenţa medicală era o adevărată bătaie de joc. Serile, cînd ni se dădea a doua ciorbă de varză a zilei, o asistentă medicală, ea însăşi pe jumătate goală, trecea prin faţa vagoanelor şi întreba plictisită: Sînt bolnavi? Optzeci de persoane cu mîinile întinse alergau la uşi, gesticulînd şi urlînd. Era imposibil să înţelegi ceva din toate lătrăturile acestea cu glas omenesc. Asistenta ridica liniştită din umeri, arunca în mijlocul înghesuielii cîteva pastile (cine ştie pentru ce boală) şi-şi continua turul trenului. în vagoane se dezlănţuia imediat o încăierare, şi pilulele erau strivite sub picioarele celor care se băteau pentru ele.

Cel mai rău lucru erau controalele permanente. De trei ori pe tot timpul zilei şi de trei sau patru ori pe noapte, uşile erau smucite în lături şi cinci sau şase soldaţi din MVD, înarmaţi cu ciomege, intrau în vagoane.

— Toată lumea într-o parte! zbierau şi noi ne înghesuiam într-o jumătate a vagonului, cu spatele la paznici, pentru a-i lăsa să-şi facă controlul. Ei testau duşumelele vagonului cu diferite instrumente, ca să se asigure că nu se punea la cale vreo evadare prin podeaua vagoanelor. Cînd terminau de controlat această primă jumătate a vagonului, atunci de-abia începea calvarul pentru noi. La o comandă scurtă, trebuia să alergăm dintr-o parte a vagonului în cealaltă, în vreme ce ei ne numărau. Ciomegele lor grele ne plesneau peste umeri sau pe spinare în vreme ce făceau această operaţie de socotire. Dacă nu erau siguri, ne mai verificau o dată sau de două ori. Pentru ei nu conta. Cîteva ceasuri mai tîrziu, totul reîncepea de la capăt.

Nici unul dintre deţinuţii care au călătorit în aceste vagoane nu a ajuns la destinaţie fără grave răni corporale. Unii aveau coaste fracturate sau omoplaţi dislocaţi şi a trebuit să fie

internați în spital. în ce mă privește, învățasem să alerg cu iuțeala fulgerului prin fața ciomegelor, pe jumătate cocîrjat și cu amîndouă mîinile peste cap. Loviturile cădeau de obicei peste fese, dar uneori și peste rinichi ceea ce era extrem de dureros. Era limpede că soldaților le făcea o adevărată plăcere să ne numere astfel.

Patrusprezece zile de călătorie de acest fel ne-a adus la Irkutsk, fosta capitală țaristă a Siberiei răsăritene și jumătatea drumului în acest calvar al nostru. Am fost dați jos din tren, duși în baia publică de la gară, ni s-a făcut o baie caldă și am fost din nou bărbieriți. îmi mai amintesc și acum cît de surprins am fost să văd cît de multă murdărie a ieșit atunci de pe mine. Cînd ne-am întors, am fost urcați în alte vagoane, umede și cu iarbă jilavă crescută pe dușumele și cu niște fîn stătut risipit pe acolo pe care să ne întindem. Am fost supuși unui alt control amănunțit și apoi am pornit spre punctul terminus al călătoriei — Buhta Vanino, înainte cunoscut sub numele de Imperatorskaia Gavan, care este la nord de Vladivostok, pe coastele Mării Japoniei.

Am ajuns la coastele Pacificului la 28 de zile după plecarea de la Potma. Briza răcoroasă a oceanului ne-a mai însuflețit puțin cînd pătrundea în cuștile noastre de lemn și ne mai răcorea trupurile uscate de arșiță. Am ieșit din torpoarea noastră și am început să vorbim, chiar să rîdem, căci ni se părea că ni se terminaseră chinurile. Să putem ieși din aceste temnițe infernale pe roate și să ne putem umple piepturile cu aer curat ni se părea cea mai de preț fericire.

La 14 iulie 1949, ușile vagoanelor noastre de marfă au fost smucite în lături una cîte una și ni s-a ordonat să coborîm și să ne aliniem, ca de obicei, în șiruri de cîte cinci, ținîndu-ne de brațe, potrivit regulamentului închisorii. Ordinele păreau să fi fost date cu mai puțină asprime, nimeni nu se grăbea. Oceanul era cu adevărat „pacific", și tot astfel era și cerul. Chiar și lătratul clinilor polițiști părea prietenos. Dacă măcar am fi putut rămîne aici în loc să fim trimiși spre Kolîma, Indigirka,

Yanstroi[1], şi alte temute lagăre de exterminare din Arctica! Dar singura cale de scăpare - şi chiar şi aceasta era zadarnică - era *mastirka.* Doctorii aici erau de eele mai multe ori deţinuţi ei înşişi, şi închideau ochii dacă era vorba de salvarea vieţii unei fiinţe omeneşti. Am auzit multe asemenea planuri în timpul călătoriei noastre nesfîrşite. Celor doi doctori care călătoreau laolaltă cu noi ca deţinuţi li se dădeau locurile cele mai bune şi li se făceau tot felul de servicii, în speranţa că ei aveau să ne răsplătească cînd aveau să-şi ia în primire slujbele în lagăr.

în vreme ce ne întrebam ce avea să se întîmple cu noi am văzut o coloană de vreo 500 de femei trecînd pe lîngă noi şi îndreptîndu-se spre capul coloanei pe care o formasem şi noi. Temnicerii sovietici le aşază întotdeauna pe deţinute în fruntea coloanelor de marş — poate ca un semn de politeţe! Pe cînd treceau pe lîngă noi, le-am văzut zdrenţele şi am observat că erau mai puţin sordide decît ale noastre (în această lună de zile prea puţin mai rămăsese din îmbrăcămintea noastră de bumbac) şi am văzut şi că feţele lor erau mai puţin murdare. Aveau cu ele şi cîteva bocceluţe, unele chiar geamantane sau valize mai uzate. Cele mai multe erau tinere şi păreau rusoaice. Erau şi cîteva europene printre ele sau cel puţin aşa păreau după îmbrăcăminte şi ţinută. Cele mai multe surîdeau cînd ne vedeau, şi era limpede că se străduiau să găsească vreun chip prietenos, poate vreo fiinţă pe care să se poată sprijini acolo, în nordul îndepărtat, dacă lucrurile aveau să meargă prost.

Oamenilor liberi din ţările libere le vine foarte greu să înţeleagă moralitatea unei femei condamnată să trăiască o viaţă de deţinută în nordul îndepărtat al Siberiei. Lupta pentru viaţă, voinţa de a supravieţui cu orice preţ şi prin orice mijloc o forţează pe o femeie să arunce la o parte orice mîndrie, orice prejudecată, ruşine şi decenţă.

---

1 Minele şi lagărele sînt identificate după principalele caracteristici ale reliefului şi geografiei regiunilor respective.

Coloana noastră, lungă de aproape un kilometru, și mișcîndu-se la fel de încet ca o procesiune religioasă, se îndepărta acum spre lagărul de tranzit de la Vanino. De pe coastă, unde coborîsem din tren, am mers urcînd o colină printr-un sat tipic siberian, cu colibe mici construite fără temelii, și deseori cocoțate direct pe cîte o stîncă. Satul nu avea nici un fel de canalizare și toate gunoaiele de la bucătărie și de orice alt fel erau pur și simplu aruncate în uliță în fața colibei. Nu era nici o mirare deci că tot satul duhnea îngrozitor. Bărbații și femeile își vedeau fiecare de treburile lor și de-abia dacă cineva își ridica privirile să se uite la noi.

- Sînt obișnuiți cu așa ceva, a mormăit vecinul meu din coloană, un leton care vorbea englezește și care-și mai purta încă bluza albastră de căpitan de vas, acum fără nici un nasture. Și-a dat cu părerea că, pe timpul celor două luni de vară, cînd marea era navigabilă, cam o jumătate de milion de deținuți treceau pe aici.

Au trebuit două ceasuri bune pentru ca procesiunea noastră, mișcîndu-se atît de încet să ajungă pe platoul unde erau situate lagărele. Soarele apunea, scăldînd în lumină coastele argintii ale oceanului, și se făcea repede frig. Dar ce priveliște splendidă! Cît vedeai cu ochii era liniște și pace. Chiar și valurile păreau să se clatine lent, ca să nu tulbure splendoarea acestui colț de pămînt care rămăsese neschimbat de o mie de ani și mai mult. Ni s-a permis să ne așezăm pe pămînt, pe mușchiul verde din fața uriașului lagăr care, cum spuneau cei care știau, putea primi 120 000 de deținuți - materie primă pentru nordul nemilos.

Sub cerul deschis s-a organizat o nouă operațiune de control și percheziție. Sărăcăcioasele noastre bunuri au fost controlate cu toată atenția. Fiecare zdreanță pe care vreun deținut o păstrase cu lăcomie, pentru ca să-și cîrpească mai tîrziu hainele sau ca să se mai ajute să se apere de frig a fost repede aruncată. Dar toate astea se făceau cu bună dispoziție, soldații glumind cu deținuții în timp ce le luau totul în afară de hainele pe care le aveau pe ei.

în amurg am mărșăluit în lagăr. Spre surpriza noastră era de față o fanfară ca să intoneze cu toată puterea un marș triumfal drept salut voios! Psihologia joacă un rol important în lagărele sovietice. Noi am fost plasați în lagărul numărul unu, unde erau situate și spitalul și diferite alte clădiri administrative. Pornind de la acest centru, întinzîndu-se aproape pe doi kilometri erau diferitele secții în care deținuții urmau să fie plasați așteptîndu-și expedierea spre lagărele de muncă. Aici era și piața clandestină, bursa neagră, și, de asemenea, centrul vieții artistice. Aici, erau recrutați, pentru distracția generalului Derevenko, „Țarul de la Kolîma“, viitorii artiști ai teatrului său particular.

Și tot aici ne aștepta Derevenko.

Capitolul VI

Întîlnirea cu generalul Derevenko

De ce dracu' ai mai descoperit pămîntul
ăsta blestemat al Siberiei, Yermak?

Nekrasov, Rusoaicele

Am făcut prima cunoştinţă cu metoda lui Derevenko atunci cînd aşa-numiţii *suka* ne-au mînat în noaptea aceea în barăci. *Suka* era o denumire oficială pentru acei oameni anume, şi denumirea le fusese dată de victimele cruzimii lor odioase. Tradus, cuvîntul înseamnă „căţea". Ceea ce îi făcea pe aceşti funcţionari mărunţi atît de detestaţi de către deţinuţi era faptul că şi ei erau deţinuţi. însă natura crimelor lor şi, la drept vorbind, însăşi firea oamenilor acestora, erau parcă anume făcute încît statul să-i fi putut alege pentru a se asigura că eram ţinuţi şi mişcaţi cu promptitudine şi fără probleme, ori de cîte ori trebuia să trecem dintr-un loc într-altul. în scopul acesta lor li se permitea să aibă biciuri şi să ne bată cu ele şi cu ciomegele. Şi acum, cînd au început să ne strîngă pentru marşul spre barăci, erau la fel de feroce ca nişte cîini ciobăneşti mînînd turmele în abatoare. Dintre toate lucrurile drăceşti care i se pot întîmpla animalului uman într-un lagăr penitenciar, e sigur că nimic nu poate fi mai teribil decît înţelegerea faptului că mulţi dintre cei care suferă alături de tine sînt, la cea mai mică mită, foarte dornici să te devore.

Barăcile în care am ajuns în noaptea aceea erau pline cu priciuri rudimentare de scînduri, masate astfel încît să poată adăposti maximum 2 000 de persoane. Dar noi eram mai mult decît dublul acestui număr. La vremea cînd am fost în stare să-mi las la o parte bocceluţa, nu mai aveam nici un loc unde aş fi putut să dorm, decît sub scîndurile unuia din aceste rînduri de jos ale priciurilor. Sucindu-mă ca un şarpe întors pe

spate, am fost în sfîrşit în stare să mă strecor în spaţiul care-mi stătea la dispoziţie, dar nu mă puteam întoarce pe o parte şi cînd stăteam pe spate nasul îmi atingea scîndurile de peste mine. Pe lîngă senzaţia de claustrofobie, care l-ar fi putut împinge uşor pe vreun altul la crize de isterie, mai erau aici două probleme. Scîndurile duhneau îngrozitor - uneori chiar picurau cînd cineva urina pe undeva pe deasupra - şi erau şoareci şi şobolani care nu se temeau de oameni. Asta a fost prea mult pentru mine. M-am sucit să scap din acest sicriu şi am ieşit afară, unde am petrecut noaptea sub cerul liber.

Erau tot felul de deţinuţi în acest *etap.* După toate aparenţele nu se făcuse nici un fel de încercare de a-i tria. Erau obişnuiţii deţinuţi din rîndurile ţăranilor ruşi, laolaltă cu mongoli, japonezi, coreeni şi ofiţeri superiori germani. Cînd au început să se înjure unii pe alţii în lupta pentru a-şi asigura un loc, era ca un adevărat Turn al lui Babei.

Cînd au venit zorile, un detaşament de voluntari a pornit spre bucătărie pentru a ajuta la transportul butoaielor de lemn cu ceai cald şi al lăzilor cu pîinea neagră şi udă. Ca şi mine, şi alţi deţinuţi se învîrtiseră prin curte toată noaptea, aşteptînd să se facă ziuă. Primul eveniment al dimineţii a fost organizarea „bazarului". Deţinuţii noi sosiţi îşi arătau ce reuşiseră să strecoare prin diferitele percheziţii şi controale şi ce le rămăsese neconfiscat, lucruri cum ar fi fost pături, jachete, cămăşi, pantaloni şi pantofi. Acestea puteau fi acum schimbate, în condiţii foarte neprielnice, pentru o pîine, un pumn de mahorcă sau un pachet de ceai. Cumpărătorii erau şi ei deţinuţi, dar ei se bucurau de cîte un statut privilegiat - doctori, bucătari, lucrători la cantină şi toţi *suka.* Cum ei sosiseră la Vanino cu cîteva săptămîni înaintea noastră şi fuseseră destul de norocoşi să-şi asigure cîte o slujbă în economia lagărului, puteau dispune de anumite cantităţi de pîine, zahăr, ceai sau aspirină şi puteau cumpăra de la nou-veniţi. în ce mă priveşte eu nu eram în măsură nici să vînd nici să cumpăr nimic. Puţinele lucruri mai călduroase pe care prietenii mei de la Potma mi le îndesaseră în cele două boccele ale mele erau singura mea apărare în acest prim contact cu nordul îngheţat.

Eu purtam peste tot cu mine aceste două valijoare de pînză și îmi împletisem frînghia care le lega laolaltă pe după degete, astfel ca nimeni să nu mi le poată smulge. Din păcate, chiar în aceeași zi ni se făcuseră niște vaccinuri și fusesem silit să mă dezbrac pînă la brîu, astfel că acum trebuia să-mi duc în brațe și hainele pe lîngă cele două boccele. Cînd am ieșit de la dispensar, după vaccin și încă amețit de tratamentul brutal care însoțise aceste vaccinuri, am fost atacat de o bandă de tineri tîlhari, de asemenea deținuți, care încercară să-mi smulgă paltonul cel vechi pe care-l duceam în brațe. Era singurul lucru mai de preț pe care-l mai aveam și mi-l țineam strîns sub braț. Deși luat prin surprindere, am încercat să opun rezistență și am strigat după ajutor. Uitasem că strigam după ajutor tot de la niște tîlhari, care mi-au rîs pur și simplu în nas. Mujicii mai cinstiți au păstrat o distanță respectuoasă ca să nu intre în conflict cu asemenea elemente criminale primejdioase. Doi dintre bandiții aceștia mi s-au agățat de braț și un al treilea mi-a răsucit cu atîta sălbăticie degetul cel mare, încît am fost silit să dau drumul la palton și la cele două boccele de care mă agățasem cu atîta disperare pînă atunci.

Toate acestea s-au petrecut ziua în amiaza mare sub ochii administratorilor. Eram încă de-ajuns de naiv ca să mă plîng la ofițerul de serviciu al lagărului. N-a trecut mult ca să învăț că „ce s-a dus s-a dus pentru totdeauna și nu se mai întoarce".

O vreme am continuat să alerg înnebunit dintr-un colț într-altul ai lagărului sperînd că aș mai fi putut găsi de undeva vreun ajutor și a-mi putea recîștiga proprietatea. în vremea aceasta am auzit doi deținuți, îmbrăcați în halatele albe ale infirmierilor de la spital, conversînd în românește. M-am apropiat de ei, minat de emoția pe care o simți cînd îți auzi limba natală vorbită în asemenea medii neașteptate și încă sub stăpînirea deprimării mele.

- Eu sînt din București, am izbucnit.

Unul dintre ei, un om de înălțime mijlocie, care s-ar fi putut ca vreodată în viața lui să fi lucrat în vreun birou, a părut surprins.

- Nu-mi vine să cred, a spus, s-ar zice că voi toţi veniţi din Bucureşti. Vorbea româneşte cu accent evreiesc şi era din Bucovina, provincia cea mai nordică a României. I-am mai spus o dată că veneam din Bucureşti şi pînă la urmă m-a crezut.

Cei doi prieteni pe care mi-i găsisem astfel m-au dus la clădirea administraţiei, unde mi-au spus că aveam să întîlnesc un inginer care venea de asemenea din Bucureşti. Am aflat că acest inginer, care şi el era deţinut, avea o funcţie importantă în cadrul administraţiei lagărului. El era cel care organiza transporturile de deţinuţi în diferitele lagăre de muncă de dincolo de cercul polar. în mîinile acestui om deosebit de privilegiat, căruia i se spunea oficial „consilier tehnic", se afla soarta a mii de oameni. Şi a mea. El mă putea trimite la Kolîma sau la Indigirka, sau putea amîna o vreme plecarea mea, cu adevărat ca un vrăjitor. în cîteva minute aveam să-l văd. închipuiţi-vă emoţia mea cînd, cîteva minute mai tîrziu, am fost dus în faţa unui om care a izbucnit în lacrimi văzîndu-mă. Tremura tot de bucurie.

- Tu eşti, într-adevăr, Mihai?

Era fratele unuia dintre cei mai dragi prieteni pe care-i avusesem. Am intrat în biroul lui şi m-am aşezat pe marginea patului. I-a trebuit mult timp ca să-şi recîştige calmul. Ultima dată cînd îl văzusem, era student la Institutul Politehnic din Bucureşti.

în 1940 plecase din Bucureşti spre Chişinău, capitala Basarabiei anexate de sovietici, pentru a fi laolaltă cu părinţii săi. Curînd plecase de acolo la Taşkent ca student. Cînd germanii şi aliaţii lor români reocupaseră Chişinăul, în vara anului 1941, populaţia evreiască, numărînd 90 000 de oameni, fusese în parte deportată şi în parte exterminată la faţa locului. Aflînd în 1942 că tatăl şi mama lui fuseseră ucişi de invadatori, încercase, disperat, să plece din Rusia şi să se întâlnească în altă ţară cu fratele său. încercase să facă aceasta folosind acte false, ca soldat polonez, dar fusese prins şi condamnat la zece ani.

- Mai am încă şase luni, şi am să fiu liber, mi-a spus. Pe urmă a continuat, îngîndurat: Liber... dar nu chiar. Au să mă trimită cu domiciliu forţat undeva în Siberia. Sînt oameni aici,

știi, care și-au terminat de mult pedeapsa, dar care sînt ținuți la nesfîrșit mai departe, „pînă la noi ordine". înțelegi ce înseamnă asta? Nu-și mai bat capul să te mai condamne o dată, îți amînă pur și simplu eliberarea pînă la noi ordine. Asta e, și trebuie să încercăm să ne deprindem cu gîndul acesta. Acuma, ce-i cu tine? Cum de-ai ajuns în mîinile lor?

I-am spus toată povestea mea. A clătinat din cap și n-a mai spus nimic.

— Trebuie să mănînci și să dormi. Ești foarte slab. Trebuie să te destinzi și să strîngi forțe pentru furtunile care te așteaptă. O să am grijă să capeți un pat în spitalul zonei principale. Medicul șef e un deținut polonez și mi-e prieten. O să am grijă să capeți tot ce-ți trebuie.

Nu era asta oare un adevărat miracol? m-am întrebat. Nu voia însuși Dumnezeu Atotputernicul să-mi salveze viața? în furnicarul acesta uriaș, la mii de mile de București, să găsesc pe fratele mai mic al celui mai bun prieten al meu, gata să-mi dea ajutor moral și material și să mă salveze de la o moarte sigură.

Peste o jumătate de oră eram întins confortabil peste niște cearșafuri de pînză aspră, gălbui, întinse peste o saltea tare de paie. Prietenul meu, Petre, care-i lăsase pe asistenții lui să-și vadă de treabă, se așezase pe marginea patului și-mi arăta diferite fotografii făcute la București în timpul unei petreceri cu prietenii. Am privit aceste fotografii, făcute în apartamentul prietenului meu cu zece ani înainte și aproape că nu-mi venea să-mi cred ochilor văzîndu-mă pe mine însumi dansînd cu o fată, amîndoi îmbrăcați în hainele noastre cele mai bune și arătînd foarte veseli și plini de încredere.

După ce Petre a plecat la treaba lui, am făcut cunoștință cu unii dintre vecinii mei de pat privilegiați. în patul de la stînga mea era un spaniol cu ochii negri, José Tunion, avocat, pictor, căpitan în aviația Republicii Spaniole în timpul războiului civil. Fusese trimis la Moscova în 1938 ca să recepționeze niște avioane sovietice, dar rămăsese acolo ca refugiat politic după victoria lui Franco. Lucrase mulți ani la studiourile Lenfilm din Leningrad, la filme de desene animate. Cu un an înainte

făcuse cerere de emigrare în Mexic, pentru a-și regăsi familia, și primise o condamnare la 25 de ani pentru „spionaj".

Vecinul meu din dreapta era un evreu corpolent din Moscova, cu părul buclat, ochii negri, un om de vreo 45 de ani. Era jurist de profesie, dar nu avusese decît rareori prilejul să profeseze, întrucît își făcea acum a patra condamnare pentru credințele sale sioniste. Mi-a spus că fusese arestat pentru prima dată în 1929 și fusese pus într-o celulă unde, spre surpriza lui, se întîlnise cu o fată, o evreică, de asemenea condamnată pentru sionism. Așa cum se părea că intenționaseră și temnicerii lor, ei doi se înțeleseseră minunat și după eliberare se căsătoriseră. Era genul de lucruri pe care sovieticii îl încercau uneori în acea perioadă „romantică" a comunismului! Dar acum era din nou deținut.

Alături de el era un adevărat domn, înalt, osos, dar distins, numit Anton Sokolov-Ostrovski, un pictor de la Teatrul Balșoi, care pretindea că mama lui fusese ducesa de Angoulème. Picturile sale, reprezentînd în miniatură decorurile pe care le făcuse pentru Teatrul Balșoi, erau într-adevăr bune. Alții din sala spitalului unde eram fuseseră arestați și trimiși în nordul depărtat al Siberiei pur și simplu pentru că, după ce trăiseră toată viața lor în Statele Unite, Franța sau Italia, suferiseră de dorul de patrie și se întorseseră să trăiască în țara lor. Suspectați de simpatii pro-occidentale, acești bătrîni fuseseră trimiși pe perioade de „reabilitare" de cîte zece ani la Kolîma sau Șukotski.

Conversația în lagărul nostru se limita la două subiecte - locul unde urma să fim îndreptați și sosirea așteptată a generalului Pantelimon Panteleici Derevenko, „țarul de la Kolîma". Despre destinația noastră viitoare știam prea puțin. Știam doar că în timp de o lună tot acest lagăr de tranzit, cuprinzînd 120 000 de oameni, urma să fie golit și toți deținuții de aici trimiși în diferite lagăre de muncă polare. Știam că drumul cu vapoarele urma să se facă la 15 septembrie și că pînă la mijlocul lui iulie anul următor drumul avea să rămînă închis. Știam așadar că la Vanino nu aveau să rămînă decît o mînă de oameni, cei mai mulți atît de bolnavi încît n-ar mai fi putut fi

transportaţi mai departe. Ne întrebam cine vor fi fericiţii cîştigători.

Am fost tulburaţi să aflăm că, numai cu două săptămîni înainte de sosirea noastră, un vas cu 5 000 de deţinuţi şi o escortă de 200 de militari, naufragiase undeva în Oceanul Arctic printre gheţurile plutitoare şi că toţi cei de pe el fuseseră şterşi din registrul braţelor de muncă. Dar subiectul principal de conversaţie rămînea generalul Derevenko.

în anii care aveau să urmeze am avut deseori prilejul să văd şi să aud cît de absolută poate fi puterea pe care o poate deţine un individ într-o ţară comunistă, dar niciodată n-aveam să văd ceva care să depăşească în cruzime şi măreţie figura romantică a lui Derevenko. Economia rusă pe vremea lui Stalin depindea aproape în întregime de munca forţată în ce priveşte dezvoltarea şi exploatarea minelor din nordul îndepărtat. Costul în vieţi al acestei munci era înspăimîntător. în fiecare an aproximativ 20 la sută din deţinuţii trimişi în nord mureau de scorbut, tuberculoză şi alte boli. Generalul Derevenko era omul cu puteri nelimitate pentru a organiza înlocuirile necesare în forţa de muncă. El putea distruge vieţile oricăror deţinuţi pe care el îi socotea primejdioşi sau neînstare sau necorespunzători pentru munca din lagăre.

Se ştia că împuşcase fără ezitare mulţi deţinuţi pentru cine ştie ce vini mărunte. Nimeni nu ignora faptul că linia ferată Kolîma, întinzîndu-se de la Magadan la Yakutsk, pe două mii de mile, peste culmile muntoase, fusese construită în timp de doi ani de bărbaţi şi femei condamnaţi la muncă silnică, şi că oricine încetinea ritmul de muncă risca să fie împuşcat.

Acest tiran înspăimîntător era pe de altă parte un satrap oriental rafinat. Ca şi Ludovic al XIV-lea, îşi organizase propriul teatru, îşi avea curtea sa, artiştii săi, circarii, clovnii săi şi aşa mai departe. Cînd se deschidea traficul pe mare, venea de la Magadan la Vanino în avionul său anume, laolaltă cu consilierii săi artistici, şi alegea dintre zecile de mii de nenorociţi un pumn de deţinuţi pe care căpitanul Zieger, consilierul său principal, îi socotea destul de buni pentru a intra în teatrul său personal. Această companie teatrală avea menirea să

distreze mintea sa surmenată de grelele sale răspunderi de stat. Pentru acești cîțiva actori și artiști, viața era deosebită de a celorlalți deținuți. Ei trăiau în oraș, se bucurau de cîteva avantaje, jucau pe scena unui teatru și se duceau în două camioane mari americane să organizeze spectacole pentru deținuții din lagăre. Trupa de deținuți a lui Derevenko făcea turnee prin lagărele de muncă din întreaga regiune de nord-est a Siberiei, vizitînd fiecare lagăr cam o dată pe lună. Nu era o trupă de amatori. Erau incluși numeroși actori de profesie, care nu numai că jucaseră pe scena Balșoiului, ci și pe principalele scene ale Europei. își făceau aceste turnee în condiții rezonabil de bune, aveau costume și decoruri bune. Dar Derevenko inventase și un truc avantajos: el taxa pe fiecare deținut cu 15 ruble pentru biletul de spectacol. Evident, nici unul dintre deținuți nu avea asemenea sume de bani. Dar regimul acorda o anumită sumă pentru fiecare deținut, solda care urma să fie păstrată de autoritățile lagărului pînă în ziua eliberării - cînd regulamentul spunea că deținutul urma să primească 300 de ruble, ca „bani de eliberare". Cele 15 ruble pe care le plăteam pentru aceste spectacole erau scoase din acești bani și intrau în buzunarul lui Derevenko.

Derevenko și consilierii săi așteptau sosirea *etap-ei* noastre cu mult interes. Dintre noi și-au ales cîțiva actori deosebiți - un fost dansator de la Opera din Tbilisi, un violonist din Șanghai, o actriță din Moscova și o alta din Berlin, un faimos trompetist, Eddy Rosner, și orchestra sa alcătuită din patru persoane. Li s-a făcut la toți cîte o baie, li s-au dat haine noi și au fost trimiși repede cu avionul la Magadan, unde urmau să înceapă să dea spectacole pentru a-i distra pe Derevenko și pe soția lui.

Galina Efimovna, soția generalului, nu era o femeie obișnuită. Se măritase cu un simplu soldat, dar îl privea ca pe un adevărat aristocrat. Galina dobîndise aerele și grația unei ființe de rang mare, și nu numai că voia să fie recunoscută ca atare, ci și acceptată unanim ca fiind „prima doamnă" a regiunii. Era o femeie uriașă, cîntărind peste o sută douăzeci de kilograme, și semăna cu soțul ei în multe privințe. Deși dură

și arogantă, își păstrase feminitatea. îi plăcea să se îmbrace după moda pariziană cea mai nouă, ceea ce însemna că-și ținea, în lagăr, croitorese și modiste, care lucrau zi și noapte „par amour pour le roi de Prusse".

Un cizmar român mi-a arătat o dată pantofii de brocart alb pe care-i lucrase pentru ea, acoperind cu grijă materialul delicat cu o cîrpă albă, ca nu cumva să se păteze cît de puțin.

— Mi-a dat ordine stricte ca nici un pantof să nu cîntărească mai mult de 150 de grame, mi-a spus îngrijorat. Dar cum poți să faci un pantof atît de delicat pentru un elefant ca ăsta?

în afară de eleganța ei desăvîrșită, doamna Derevenko se mai ocupa și cu pețitul și, ca și soțul ei, era mare amatoare de artă. Avea o slăbiciune pentru dansatori, violoniști și cîntăreți, mai ales de parte bărbătească.

în timpul cît am fost și eu la Kolîma, generalul Derevenko a cules la un moment dat un tînăr violonist evreu, David Zeller, care fusese făcut prizonier de forțele sovietice de eliberare la Șanghai. în vîrstă de douăzeci și opt de ani, Zeller era cu adevărat un bărbat frumos, cu ten brun, ochi negri frumoși și păr negru cîrlionțat. Din copilărie cîntase ca prim violonist în orchestra simfonică din Șanghai. Generalul Derevenko îl adusese la Magadan și-l găzduise la un loc cu tînăra femeie care îndeplinea rolul de regizor al teatrului său, care purta numele lui Maxim Gorki. Doamna Derevenko căpătase o asemenea simpatie pentru violonist încît îi cumpărase, ca un dar anume, cu 12 000 de ruble, o vioară, opera unui maestru ceh. însă tînăra regizoare avea un acces mai facil la acest virtuoz violonist, și chiar ajunsese să țină la el. Galina Efimovna aflase de ceea ce se petrecea în culisele teatrului. într-o dimineață rece de februarie, ea smucise ușa de la camera tinerei regizoare și-i găsise pe amîndoi în pat, luîndu-și tocmai micul dejun. O trăsese pe femeie din pat, de-a dreptul de părul ei lung, și-o aruncase afară în zăpadă, așa cum era, în cămașă de noapte. Apoi, fără să scoată un cuvînt, luase vioara pe care i-o dăruise lui Zeller și o călcase în picioare, cu toate cele o sută douăzeci și ceva de kilograme ale ei, pînă cînd nu mai rămăsese din ea decît un pumn de surcele. Pedeapsa pentru sărmanul David

n-ar fi putut fi scornită decît de mintea unei femei geloase. Ordonase să fie trimis la minele de plumb din Holodnaia, în sectorul cel mai înghețat și mai temut din toată regiunea Kolîma. Din momentul în care ajunsese acolo, sărmanul artist fusese mînat la centrul de triere — teroarea tuturor deținuților care lucrau acolo. Pledoariile sale disperate față de comandant, explicîndu-i că asemenea muncă avea să-i distrugă mîinile lui de artist, au fost total ignorate.

- Acestea sînt ordinele, i s-a spus, și ordinele se execută.

Zeller a fost pus la ieșirea vagonetelor din galeriile minei. Laolaltă cu tovarășii săi de brigadă, trebuia să aleagă și să separe, cu mîinile goale, minereul dintre pietre. Pietrișul și stîncile care curgeau din vagonetele înclinate ca să se deșerte i-au zădărnicit de la început orice încercare de a-și mai menaja mîinile. în cîteva zile degetele i se jupuiseră, literalmente pînă la os. Doar atunci a fost trimis la spital. Medicii i-au spus că nu avea să mai poată cînta niciodată.

între timp, eu rămăsesem la spitalul lagărului. Zilele treceau. Soarele era rece, dar strălucea. Oceanul Pacific era calm și albastru. într-o frumoasă dimineață, visul acesta a luat sfîrșit. Influentul meu prieten Petre a venit la mine și mi-a șoptit:

— Vrei să pleci la Kolîma în condiții speciale? Au nevoie de încă un doctor pe vasul *Sovlatvia,* un vapor de 5 000 de tone care pleacă poimîine spre Magadan.

- Dar eu nu sînt doctor, i-am răspuns surprins.

- Lasă asta, a spus prietenul meu, știi cum să scrii o rețetă pe latinește, nu?

- Dar ce am eu de a face cu rețetele?

- Ai să scrii ceva pe latinește în fața medicului șef. Asta are să-i facă o impresie bună. O dată ajuns la bord, n-ai să mai ai nimic de făcut decît să distribui niște pilule pentru deținuții bolnavi și poate să le faci cîte o injecție cu camfor din cînd în cînd.

— Dar eu n-am făcut o injecție în viața mea, am încercat să-i spun.

- Ai să înveți. Am să-i spun cuiva de aici de la spital să te învețe. E foarte ușor, a adăugat pe un ton confidențial. Trebuie să pleci *acum*. Un alt prilej de felul acesta nu se mai ivește curînd.

Nu știu nici eu cum s-a întîmplat, dar a doua zi dimineață îmi începusem rolul de doctor, cu o brasardă cu cruce roșie la mîneca stingă, o cutie de prim ajutor, și două infirmiere ca asistente. Pe cînd eram scoși astfel din lagăr, am descoperit că răspundeam de 50 de bolnavi, bărbați și femei. Trebuia să am grijă de ei și să le asigur asistența medicală la nevoie. Am stat de vorbă cu cele două infirmiere. Amîndouă erau condamnate la cîte zece ani pentru a fi făcut avorturi ilegale. Am aflat de la ele că eram cu totul 5 000 de oameni în acest transport, și că era un fel de dispensar la bordul vasului, care putea primi 100 de oameni, inclusiv personalul medical. Mai mare peste echipa noastră era o femeie liberă, tocmai ieșită dintr-o școală sanitară și care fusese trimisă la Kolîma ca infirmieră.

Cînd am ieșit pe cîmpia imensă din afara lagărului, am fost martorul unui spectacol care s-ar fi potrivit perfect cu o supraproducție de felul celor regizate de Cecil B. De Miile. Cît vedeai cu ochii erau coloane de deținuți, cu toții mărșăluind într-o direcție sau alta, exact ca armatele pe un cîmp de bătaie. Un detașament uriaș de ofițeri, soldați și agenți de securitate, cu telefoane de campanie și serviciu de curieri cicliști menținea legătura cu cartierul general, aranjînd curgerea fără piedici a acestui uriaș flux de oameni. Am întrebat ce reprezenta exact această uriașă operațiune? Răspunsul a fost că, de fiecare dată cînd era expediat un asemenea transport, administrația îi muta din loc pe ocupanții tuturor barăcilor din lagăr, astfel că fiecare om trebuia să se mute, cu bocceaua lui de zdrențe pe umeri, spre acest mare cîmp de operațiuni, și de aici era mînat într-o nouă direcție.

Numai 5 000 de oameni urmau să plece, dar erau pe scena aceasta în fața noastră 100 000 de ființe omenești. Puteai vedea coloane nesfîrșite de femei, ologi de toate felurile, bătrîni și chiar și adolescenți, toți în formații militare, în șiruri de cîte cinci, mișcîndu-se pe această cîmpie uriașă, dirijați cu semnale

de steaguri și fluierături. Au trecut mai mult de trei ceasuri înainte ca toată această operațiune să ia sfîrșit și grupul din care făceam eu parte să primească permisiunea de a porni spre punctul de îmbarcare.

Întrucît oamenii pe care-i aveam sub supravegherea mea erau cu toții bolnavi, mi-au cerut îngăduința să-și părăsească locurile puțin, ca să-și facă nevoile. Eu însumi fiind doar un membru al personalului „sub protecție", m-am adresat la rîndul meu unui soldat care ne păzea și i-am cerut să le dea permisiunea bolnavilor să facă ce-mi ceruseră. Am făcut-o în formula obișnuită, pe rusește:

— Este permis de dumneavoastră ca unii bolnavi să-și facă acum niște necesități urgente?

- Aceia dintre ei care s-au săturat de viață, mi-a răspuns ofițerul, n-au decît să facă un singur pas în afara coloanei și au terminat cu toate necesitățile de felul acesta.

La ora cinci după-amiaza, șirul șerpuit de 5 000 de oameni, bărbați și femei, escortat de sute de soldați înarmați și de cîini, a început să se miște încet în josul pantei spre port. Era o după-amiază frumoasă, cu cer albastru și o briză plăcută. Ne-au trebuit două ore ca să ajungem în regiunea portului. încă o dată le-am văzut pe ființele acestea tîmpe din sat privindu-ne fără expresie pe cînd treceam prin fața lor. își vedeau mai departe de treabă, descărcînd în fața colibelor grămezi de murdării și gunoaie.

Cînd grupul acesta de bolnavi a ajuns în port se făcuse aproape noapte. Cei mai mulți dintre deținuți dispăruseră de acum în momentul acela în vasul sovietic care ne aștepta. Punțile și pasarelele erau tocite de nenumăratele ființe care mărșăluiseră astfel spre cuștile lor. După ce i-am ajutat pe bolnavi să urce la bord, am fost trimiși cu toții în mica îngrăditură din partea din față a vasului, care slujea drept adăpost temporar pentru pacienți și personalul medical. Sala bolnavilor consta din cîteva scînduri negeluite bătute în grabă în cuie una de alta și dintr-o lădiță cu instrumente de prima necesitate. Era un bec electric slab în toată această îngrăditură, și apa șiroia pe plăcile de metal care constituiau armătura vasului.

Se presupunea că trebuie să adăpostim aici 120 de bolnavi la un loc cu zece medici și asistente într-o cușcă în care de-abia și-ar fi găsit loc douăzeci și cinci de persoane!

Nu exista, firește, nici o posibilitate de a-i separa pe bărbați de femei, și erau îngrămădiți cu toții, laolaltă, pe aceleași scînduri ude. Instalațiile sanitare improvizate erau sus pe punte - niște latrine de lemn, cocoțate pe o parte a vasului, și pe care chiar și o furtună mai blîndă le-ar fi măturat ușor în ocean laolaltă cu oricine s-ar fi întîmplat să le folosească. Cei prea bolnavi pentru a se mai putea mișca pînă la aceste latrine urmau să se folosească de aceleași canistre ruginite pe care le folosisem și noi toată vremea, de la Constanța la Kolîma. Mă întrebam de unde veneau oare aceste canistre de lapte.

Am avut prilejul să văd mai bine ce se petrecea pe punte. Un batalion de pușcași erau cantonați acolo, sub comanda unui maior care-și răspîndise hărțile pe o masă pe care o avea în față. Erau 50 de bucătării de campanie pe roate, care deja începuseră să fumege și pregăteau ciorba pentru deținuți.

Vechii ocnași, care mai făcuseră drumul acesta înainte, îmi spuseseră că aveam să navigăm toată vremea de-a lungul coastei, așa că nici un fel de încercare de rebeliune și de preluare a controlului asupra vasului n-ar fi avut nici o șansă de reușită. Un submarin avea să ne urmeze, pentru orice eventualitate, gata să lanseze o torpilă dacă s-ar fi întîmplat ceva în neregulă pe vas.

După ce am ajuns la o înțelegere cu bucătarii și am găsit voluntari care să ducă hrana în spital a doua zi dimineață, am mai stat o vreme pe punte. O dată ce încărcătura aceasta omenească fusese urcată la bord, începuseră acum să încarce alimentele pentru acea regiune dezolantă în care nu creștea nici un fel de vegetație. Sute de tone de cartofi uscați, varză uscată, ceapă uscată și alte asemenea alimente erau transportate cu macaralele în cala vasului. Toată vremea, megafoane puternice de pe țărm emiteau cu toată forța o muzică victorioasă pentru a-i distra pe cei care lucrau aici. Printre cîntecele populare rusești mai melancolice și printre ritmurile dansurilor, am auzit o soprană cîntînd acum în limba rusă celebrul

cîntec al Josephinei Baker, „J'ai deux amours, mon pays, c'est Paris", și șlagărul anului 1928 „Ich kiisse Hire Hand Madam!“, o versiune germană a tangoului, care devenise cîntec la modă în Rusia anului 1949.

După miezul nopții, cu prețioasa încărcătură de 5 000 de sclavi sigur instalați în pîntecul vasului, vaporul s-a desprins încet de țărm și a pornit spre nord, spre temuta Kolîma. Obosiți și înfometați oamenii dormeau ca vitele, fiecare pe unde putea. Noaptea era liniștită, cerul era limpede și stelele străluceau ca niște diamante alb-albastre. în mare, pe lîngă vasul nostru, rechinii își arătau din cînd în cînd capetele - poate așteptînd plini de speranță.

Următoarea noastră escală avea să fie portul Magadan, intrarea în acea țară fantastică în care aveam să-mi petrec opt ani.

Capitolul VII

în drum spre Magadan

Plutind spre Utopia...

Vasul *Sovlatvia* era un vapor cu un deplasament de 5 000 de tone, construit la Glasgow în 1939 pentru guvernul leton, și fusese menit la origine unor croaziere pe Marea Mediterană. Cînd am făcut eu cunoștință cu el, era folosit pentru a transporta forță de muncă omenească spre bogatele mine de aur și uraniu din Kolîma. Murdăria și funinginea acopereau acum vasul, de sus pînă jos, și nu mai rămăseseră decît cîteva pete albe din strălucirea lui trecută.

Am petrecut prima noastră noapte pe bord dormind pe priciurile făcute grosolan din scînduri negeluite - infirmierele, medicii, bărbați și femei, întinși ca niște cîrnați într-un dulap de bucătărie. Devreme, în dimineața următoare, ofițerul comandant care răspundea de deținuți a chemat un doctor de care era nevoie deoarece se ivise un caz urgent în compartimentul femeilor. Nu știu de ce alegerea se oprise asupra mea, dar m-am dus. Mi-am luat trusa de prim ajutor și, urmat de Tamara, una din cele două asistente, am urcat scările spre punte. Am trecut pe lîngă paznicul înarmat de la gura de ieșire din cușca noastră și am respirat cu lăcomie aerul proaspăt, sărat, al mării. Puntea arăta ca un cantonament militar. Corturi și bucătării de campanie erau întinse peste tot. Soldații erau deja angajați în tot felul de corvezi și se pregăteau pentru raportul de dimineață.

Pe cînd am trecut pe lîngă latrinele de lemn, cocoțate precar pe balustradele punții, am văzut primul grup de deținuți

care-şi luau cea dintîi masă a zilei: pîine neagră şi un fel de terci. Pe măsură ce un grup ieşea din latrine, i se şi înmîna gamela cu mîncare. Cei care-şi terminaseră masa urcau deja spre latrine. Era un du-te-vino permanent, un spectacol care părea să le placă ruşilor.

în toiul acestei activităţi am remarcat un domn mai distins cu o bărbuţă albă, scriind, foarte preocupat, ceva pe o bucată de hîrtie. Ţinea socoteala celor care-şi primiseră deja micul dejun şi care fuseseră la latrine. Domnul acesta, am aflat mai tîrziu, era un pictor rus faimos, Eduard Leonardovici senior. După toate aparenţele, după ce petrecuse 30 de ani la Paris, fusese deodată atins de dorul de casă şi se reîntorsese în Leningradul natal. A fost pe loc deportat pentru cinci ani în Siberia pentru a-şi uita ideile de origine occidentală.

Cînd am ajuns în secţia femeilor, intrarea era barată de doi soldaţi înarmaţi, dar, văzîndu-ne însemnele de cruce roşie, ne-au lăsat să trecem. Am coborît pe o scară de lemn, foarte abruptă, alunecoasă, cu mare grijă şi greutate, şi am ajuns în cele din urmă jos. Ne-a trebuit cîtăva vreme să ne obişnuim ochii cu semiîntunericul sordid de aici.

Cînd am început să desluşesc unde ne găseam, ochii mei au văzut o scenă pe care nici Goya şi nici Gustave Doré nu şi-ar fi putut-o imagina vreodată. în acea cavernă imensă, întunecată, mucedă, erau înghesuite mai mult de două mii de femei. Din tavanul acestei peşteri de lemn şi pînă jos, ca într-o uriaşă crescătorie de pui de găină, femeile erau vîrîte în cuşti deschise, cîte cinci într-un asemenea spaţiu de nici trei metri pătraţi. Podeaua era acoperită cu alte femei. Din cauza umezelii şi căldurii sufocante, cele mai multe dintre ele erau pe jumătate dezbrăcate; unele erau în pielea goală. Lipsa de apă şi de orice posibilitate de spălare, la un loc cu căldura nemiloasă, le acoperise trupurile cu pete roşii urîte, furuncule, buboaie. Majoritatea sufereau, sub o formă sau alta, de vreo boală de piele, în afară de deranjamentele stomacale sau dizenterie.

La picioarele scării pe care tocmai coborîsem se afla un bazin uriaş, pe marginile căruia, în ochii soldaţilor care stăteau de pază sus, deasupra lor, erau cocoţate ca nişte păsări tot soiul

de femei, în cele mai incredibile poziții. Nu mai exista nici o rușine, nici o pudoare, așa cum se chirceau acolo ca să urineze sau să-și descarce mațele. Aveai impresia că sînt doar pe jumătate ființe omenești, pe jumătate un fel de păsări care aparțineau unei alte lumi și unei alte epoci. Cu toate acestea, văzînd un bărbat care cobora scara, deși el însuși nu era decît un deținut ca și ele, multe dintre ele au început să surîdă și unele chiar încercau să se pieptene și să-și aranjeze părul. Cine erau aceste femei? Și de unde veneau? m-am întrebat. Am aflat curînd că fuseseră arestate peste tot pe întinsul Rusiei și în acele țări ale Europei cotropite de armatele sovietice. Principala acuzație care le fusese adusă era colaborarea cu dușmanul.

în momentul în care am atins cu tălpile podeaua acestei cale sinistre am fost înconjurați de femei, cu brațele întinse și țipînd după o formă sau alta de ajutor medical. Am început să distribuim pastile de aspirină și pastile de oprit diareea, de care sufereau cele mai multe, dar vacarmul stîrnit de țipetele lor era atît de asurzitor încît de-abia le auzeam ce spun, așa că le dădeam acele pilule la întîmplare! Aspirină pentru dureri de burtă și pilule de stomac pentru migrene!

O blondă înaltă, cu tenul deschis la culoare, îmbrăcată într-un fel de bikini, a venit la mine și mi-a șoptit la ureche că era doctoriță. Mi-a spus că fusese maior în corpul medical sovietic și fusese arestată la Berlin pentru că se logodise cu un ofițer american. M-a implorat s-o ajut. O altă fată mi-a spus că era o farmacistă evreică din Varșovia. O a treia îmi spunea că fusese studentă în București și plecase la Moscova ca să studieze pianul. Și așa mai departe. Toate căutau să mă convingă pe loc că erau foarte bolnave și că ar fi trebuit transportate imediat la spitalul improvizat pe vas. Dacă ar fi știut cum arăta acel așa-zis spital!

Am încercat să mă desprind dintre ele ca să ajung la cazul pentru care fusesem chemați - o tînără care leșinase. Dar zbătîndu-mă să mă degajez din cercul acesta de fete, am alunecat și am căzut în nas, spre marele amuzament al tuturor celor de față. Cînd m-am ridicat, am băgat de seamă că în timp

ce stătusem astfel de vorbă și le distribuisem doctoriile, o fată îmi legase un picior de un ciot de lemn de acolo, cu o bucată de bandaj pe care mi-o furase din trusa medicală. Mi-am dat seama de asemenea că o altă fată, profitînd de confuzia și rîsetele stîrnite, înhățase singura sticluță de tinctură de opiu pe care o aveam pentru a ușura sutele de cazuri de durere de burtă. Dintr-o singură înghițitură dăduse pe gît cele 300 de grame de lichid pe care le conținea sticluța. Am crezut că avea să moară pe loc, dar ea surîdea mai departe și cerea altă sticlă. Așa rusoaică mai zic și eu!

După o jumătate de ceas de lupte de acest fel am reușit să ajungem la fata care leșinase și i-am făcut o injecție cu camfor. Cînd și-a venit în fire, am încercat s-o transportăm spre ieșire. Continuam să fim asaltați din toate părțile, și în cele din urmă a trebuit să cedez și am ales vreo șase deținute care păreau să fie în mai mare nevoie de îngrijiri medicale. Ele m-au urmat pe scara cea întortocheată în timp ce eu mă întrebam îngrijorat care avea să fie reacția celor două santinele de sus. Spre marea mea uimire, cei doi soldați, preocupați să cioplească niște bucăți de lemn pe care le aveau în mîini, au dat doar din cap la explicațiile mele și au permis grupului din care făceam parte să treacă.

Sub pretextul că vrem s-o ținem puțin la aer pe fata care leșinase, am mai rămas cîteva minute pe punte. Vaporul plutea liniștit spre nord. în stînga noastră era linia înzăpezită a coastei, și în apă rechinii își ridicau din cînd în cînd capetele, ca și cînd ar fi amușinat sau s-ar fi aruncat spre gunoaiele zvîrlite peste bord. Eduard Leonardovici, asemenea unui scrib antic egiptean, continua să scrie șiruri de cifre pe foaia sa de control, urmărind atent mișcarea ființelor omenești de la latrine spre centrele de distribuire a mîncării și invers.

Mi-am lăsat bolnavii jos în așa-zisul salon de spital. După o examinare sumară făcută de doctorul Zavada, li s-a făcut loc pe scîndurile umede ale acestui „salon". Studenta română, o fată cu ochii negri, părul negru și tenul întunecat, care vorbea o englezească destul de bună, mi-a oferit niște țigări Chesterfield și puțină ciocolată Cadbury pe care i-o dăduse și ei la

Moscova un prieten străin. Spunea că fusese brutalizată de MVD și mai ales de procuror, generalul Safronov, pentru scurta ei relație amoroasă cu fiul primului-ministru român.

Mai tîrziu am descoperit că multe dintre fetele străine care trăiau pe acea vreme la Moscova, precum și unele fete rusoaice care absolviseră Institutul de Limbi Străine, erau deseori recrutate de serviciile secrete. Aspectul mai atrăgător și oarecare cunoștințe de limba engleză sau franceză erau condițiile de bază. Li se dădeau detalii cu privire la tinerii diplomați de curînd sosiți în Rusia și primeau instrucțiuni să frecventeze hoteluri de lux de felul „Metropolului" sau altora pentru a ajunge să facă cunoștință cu ei. O dată stabilit contactul, fetele urmau să-și folosească toate farmecele și capacitățile sexuale pentru a stoarce orice fel de informații cu putință privind funcționarea ambasadelor străine. Prea deseori însă, aceste fete se îndrăgosteau de diplomații lor și, după ce le mărturiseau adevăratele lor misiuni, îi implorau să le salveze și să le scoată pe cale ilegală din țară.

Din cauză că „informațiile" pe care le transmiteau stăpînilor lor se dovedeau invariabil inexacte, aceste fete, care își îngăduiseră să amestece dragostea în misiunile lor de spionaj, erau pedepsite cu sentințe de cîte zece ani de ocnă. Crima lor se încadra în articolul 37, paragraful 6 al codului penal sovietic și ele erau desemnate ca fiind „elemente primejdioase din punct de vedere social". în cuvinte mai simple, ele erau considerate vinovate de practicarea „prostituției ilegale". Acum, cînd vaporul își vedea de drum spre nord, aceste nefericite își plîngeau soarta și blestemau ziua cînd acceptaseră misiunea. Unele reușiseră să-și păstreze undeva la sîn fotografiile pătate de lacrimi ale foștilor lor iubiți.

Am intrat apoi într-o perioadă de vreme urîtă, încă din a doua zi a călătoriei. Furtuna și ceața deasă au silit vasul nostru să lase ancora, și sirenele de ceață sunau încontinuu ca să evite posibilele ciocniri cu alte vapoare navigînd de-a lungul coastei. La un moment dat, am stat astfel ancorați o noapte întreagă și jumătate din ziua următoare. într-o seară am urcat pe punte în momentul cînd vremea devenise neobișnuit de blîndă și

vizibilitatea era excepţional de bună. în depărtare, la orizont, am desluşit luminile unui port. Un soldat mi-a spus că erau luminile regiunii de nord a insulei Hokkaido; treceam prin strîmtoarea Soya dintre insula Sahalin şi nordul Japoniei. M-am jucat o vreme cu gîndul de a sări peste bord şi de a încerca să înot spre Japonia. Dar a trebuit să renunţ. Ar fi însemnat o adevărată sinucidere să încerc să înot cele 40 de mile sau şi mai mult pînă la teritoriul japonez, nu numai din cauza distanţei uriaşe, ci de asemenea din cauza rechinilor care bîntuiau prin apele acelea.

între timp, cei mai mulţi membri ai corpului medical, inclusiv eu, ne-am îmbolnăvit de rău de mare. Asistenţa medicală, şi aşa ineficientă, a devenit şi mai precară. în timpul ultimelor trei zile din călătoria noastră care a durat opt, am stat pur şi simplu întins pe spate, incapabil să mă mişc sau să mănînc ceva. Nu-mi mai păsa de nimic din ce se întîmpla în jurul meu. Cînd şi medicamentele erau pe punctul să se termine, un student în medicină, un tînăr ceh din Fraga, şi-a luat ghitara şi s-a plantat acolo, în aşa-numitul nostru spital, cîntînd încetişor: *-Eh doroga... Eh Tuman... Padajdi nemnogo... priidem Magadan...* („Ei, drumul... Ei, ceaţa... Stai niţel... Ajungem noi la Magadan...").

Magadan devenise un fel de fata morgana pentru bolnavii de rău de mare. Uitau că era doar intrarea spre locul acela de groază unde, cum spune Dante, trebuie să-ţi laşi în urmă orice speranţă. Ei uitau că Magadan însemna Kolîma, şi Kolîma însemna partea cea mai blestemată a Siberiei. Uitau de orice, în afară de faptul că Magadan însemna acum pămîntul sub picioare şi că o dată ajunşi acolo suferinţele de acum aveau să treacă.

Am auzit, ca prin vis, cum unul din doctori spunea că o bandă de tîlhari reuşiseră să treacă de despărţiturile tocite de rugină ale calei de dincolo şi izbutiseră să pătrundă în secţia de femei şi acolo încercaseră să le violeze. L-am auzit spunînd că soldaţii interveniseră şi unii dintre aceşti deţinuţi înnebuniţi fuseseră omorîţi. Dar eram prea bolnav ca să-mi mai pese de ceva.

Cînd m-am trezit, în a opta zi, simțeam că vaporul se oprise și era acum ancorat. O oră mai tîrziu s-au dat ordine de debarcare. Primii care au coborît pe pămînt au fost bolnavii și personalul medical. Cînd am ieșit pe punte din regatul nostru de întunecime de jos, am privit un cer albastru limpede, dar soarele de dimineață era rece. De pe puntea de sus am putut să văd împrejurimile. Niște munți uriași, acoperiți de zăpadă, pante abrupte stîncoase, povîrnișuri accidentate și rîpe adînci. Deci aceasta era regiunea în care se ascundeau bogățiile lumii! Din pîntecele acestor uriași de stîncă aveam noi să extragem cu mîinile goale aurul și uraniul, plumbul și cositorul, tungstenul și alte metale prețioase atît de dorite de industria grea a sovieticilor.

Privind de acolo, de lîngă balustrada vasului, am văzut multe făpturi omenești întunecate, cu chipuri ciudate, lucrînd febril ca să ne pregătească debarcarea. Erau prizonieri de război japonezi, categorisiți criminali de război și ispășindu-și acum condamnările în nordul îndepărtat. Erau oameni care știau să muncească din greu, și încă într-un asemenea ritm încît aveai impresia că vor să te impresioneze, să-ți ia ochii.

Pe măsură ce ne încolonam să coborîm puntea de legătură cu pămîntul, am observat cîțiva deținuți în lanțuri. Erau conducătorii atacului împotriva secției de femei, cei care nu fuseseră împușcați. Doi dintre ei, niște adolescenți, erau acuzați de a fi spînzurat o femeie care încercase să reziste atacurilor lor. Amîndoi păreau foarte liniștiți și cereau țigări.

Ne clătinam încă pe picioare cînd am pășit pe țărm. Ne-am încolonat iarăși în șiruri de cîte cinci, împărțiți în grupuri care alcătuiau o coloană lungă, păzită de un mare număr de soldați cu cîinii de zgardă. în centrul pieței, așteptînd să rostească discursul de primire a acestor cinci mii de bărbați și femei nou sosiți, călare pe calul său mare alb, era generalul Pantelimon Pateleici Derevenko, țarul Kolîmei și stăpînul absolut al vieților noastre.

Capitolul VIII

Magadan - poarta spre Kolîma

Kolyma, Kolyma
Ciudnaia planeta
Dvenadsat mesiaţov zima
Ostalnoye leto.

(Kolîma, Kolîma
Ciudată planetă
Douăsprezece luni de iarnă
Restul e vară.)

Zicătoare rusească

Derevenko a aşteptat pînă cînd cel din urmă din cei 5 000 de deţinuţi debarcase şi cu toţii erau alintaţi în şiruri de cîte cinci în faţa lui. Apoi, cu toată rezonanţa glasului său puternic, a rostit această cuvîntare scurtă, dar de neuitat:

- Deţinuţi! Aceasta este Kolîma! Legea este taigaua şi procurorul general aici este ursul! Să nu aşteptaţi niciodată să vă mîncaţi laolaltă pîinea cu ciorba. Ce vă vine întîi la gură, mîncaţi întîi. Ce v-a scăpat din mînă s-a dus pentru totdeauna. Sînteţi aici ca să munciţi, şi să munciţi din greu! Trebuie să plătiţi cu sudoarea şi lacrimile voastre crimele pe care le-aţi săvârşit împotriva statului sovietic şi poporului sovietic! Nu mai încap aici subterfugii, furtişaguri. Sîntem cinstiţi cu cei care cooperează, nemiloşi cu cei care nu vor s-o facă .'Avem nevoie de metal, şi voi trebuie să produceţi acest metal potrivit sarcinilor de plan. îndeplinirea Planului este datoria noastră sacră. Cei care nu îndeplinesc Planul sînt sabotori şi trădători, şi nu arătăm faţă de ei nici o milă!

Generalul tăia aerul cu mîna dreaptă ca să ne arate că vorbea cît se poate de serios.

Pe urmă şi-a umflat pieptul, a privit grav în susul şi în josul şirului lung de deţinuţi şi cu toată puterea pe care a putut s-o dea glasului său a lătrat:

- *Yasno?*

„Yasno" („E limpede"), a răsunat un ecou din miile de piepturi, vuietul acesta izbucnind peste piața uriașă asemenea unei detunături de tun. îndată ce s-a lăsat din nou tăcerea, s-a auzit un ordin grăbit din partea ofițerilor, care ne-a pus îndată în mişcare: „înainte marş!"

Generalul și adjuncții săi plecaseră, și noi urcam acum panta de la țărm spre centrul orașului port Magadan. Ici și colo se vedea cîte o izbă izolată. Nu exista nici un fel de planificare a orașului, nu exista canalizare. Nu erau nici drumuri, nici străzi, decît cea pe care mergeam noi acum, scopul urmărit prin crearea ei fiind de a permite accesul camioanelor îndreptîndu-se spre port sau venind de acolo. După Revoluția din 1917 nimănui de la Moscova nu-i mai păsase de această țară uitată de Dumnezeu, unde nu creștea nimic și unde absolut orice trebuia importat. Mai mult, pînă în 1932, cînd o echipă de geologi venise aici pentru a face unele prospecțiuni, puterea sovietică nu se exercitase, practic, în nici un fel asupra regiunii. Timp de 15 ani după revoluție, triburile turcmene din Kolîma trăiseră ca și cînd regimul sovietic n-ar fi existat, crescîndu-și turmele de reni și pescuind, așa cum făcuseră de secole.

în acele zile de începuturi, americanii erau singurii care mai vizitau această regiune pierdută. Veneau ca negustori, să vîndă whisky și tutun, pentru care luau în schimb blănuri siberiene. Instalaseră niște tăbăcării primitive, unde animalele vînate erau jupuite și se pregăteau pieile pentru export. Ciukcii și iacuții puteau să traverseze pașnic strîmtoarea Behring spre Alaska, și nimeni nu le împiedica trecerea. în 1932, regimul sovietic s-a instalat cu toată fermitatea, și o dată cu el s-au așezat și serviciile de pază ale frontierei, grănicerii și forțele militare.

Străbăteam acum cei șapte sau opt kilometri dintre port și lagărul central de tranzit situat pe o colină care domina orașul. Era o stradă principală, cu un număr de clădiri cu trei sau patru etaje, în care era instalat personalul administrativ care controla producția bogatelor mine și pe deținuți. Pentru oamenii din securitate, MVD, erau clădiri moderne de apartamente

cu încălzire centrală. Aveau de asemenea la dispoziție un teatru mare, un muzeu și cîteva restaurante unde era refuzat accesul „dacă clienții nu erau în ținută corespunzătoare".

Străzile laterale înfățișau un contrast îngrozitor cu bulevardul principal. Casele cu parter sau un singur etaj erau clădite din bușteni grosolan îmbinați laolaltă. Cum nu aveau temelii propriu-zise, cele mai multe se năruiau cam pe la mijloc. Nici aici, nici un singur om nu s-a oprit din treaba lui ca să se uite la noi. Erau mult prea preocupați de grijile lor și mult prea obișnuiți cu convoaiele nesfîrșite de deținuți. Slabi, prost îmbrăcați, îmbătrîniți înainte de vreme, cei mai mulți dintre ei erau foști deținuți trăind aici în „domiciliu forțat" pînă la noi ordine. Adesea aceste ordine nu mai veneau niciodată.

Ne-au trebuit aproape trei ore ca să ajungem la lagărul de tranzit. Era o replică a celui din Vanino, dar nu putea primi mai mult de 80 000 de deținuți într-un sezon. Am fost minați înăuntru și triați.

Uriașul complex era împărțit în secții. Aici se separau deținuții politici de cei de drept comun, sau de cei condamnați să poarte lanțuri și care erau numiți *katorjniki* (de la cuvîntul *katorga,* însemnînd muncă silnică). Secțiuni separate erau rezervate bărbaților, femeilor și copiilor. Fiecare secție constituia un corp autonom, operînd, practic, potrivit propriilor sale legi. Paznicii erau recrutați dintre zeloșii *suka,* în general foști hoți și tîlhari care lucrau acum pentru autoritățile lagărului.

Distribuirea era de același fel: în colibe în formă de barăci, care miroseau a șobolani, cu priciuri de cîte patru șiruri, în care se înghesuiau mai multe sute de oameni. Erau trei mese pe zi, cu un total de 600 de grame de pîine neagră, cu un hering și o ciorbă de varză cu orz. Ni se distribuiau în aer liber, în niște gamele făcute din cutiile de conserve care serviseră pentru ajutoarele din timpul războiului. Întrucît nu se distribuiseră furculițe sau linguri, oamenii trebuiau să mănînce cu degetele.

Cînd am făcut o remarcă în legătură cu aceste condiții de-a dreptul atroce, un inginer rus mi-a rînjit: — Ar fi trebuit să fi fost aici acum vreo doi ani. Nu erau nici un fel de cutii din astea, oamenii-și beau ciorba din ghete sau din căciulă.

Intrarea noastră în acest lagăr de tranzit cuprindea și un alt șir de vaccinuri și aceeași rutină a bărbieritului peste tot pe care le mai îndurasem și în celelalte închisori. Cînd s-a terminat cu toate acestea, am fost duși în marș la „club“. „Clubul" rusesc este asemenea agorei publice din Grecia antică. Slujește pentru mitinguri, procese, spectacole artistice și lectura publică a ziarelor. Pentru noi „clubul" însemna ceva mai mult - piața de bursă neagră.

Am fost puși să trecem goi prin fața unei comisii medicale alcătuită din tinere interniste, proaspete absolvente ale Facultății de Medicină din Moscova. Pe urmă am fost examinați cu grijă de niște civili, cu aspect dușmănos, lăți în umeri, îmbrăcați în mantale din piele de oaie și purtînd cizme lungi de pîslă. Aceștia erau oamenii de la mine, reprezentanți ai Ministerului de Interne, proprietarul și singurul furnizor al forței de muncă formată din deținuți. Ei ne ciupeau mușchii, ne căscau gurile și ne controlau dantura. Dacă erau mulțumiți cu ce constatau, se adresau comisiei cu vorbele: Il iau. Rareori se auzea vreun protest de la frumoasele mediciniste care ne examinau, în ce privește sănătatea omului ales. Dădeau doar din cap, un nume era bifat și soarta omului era hotărîtă. Pornea spre una din mine.

Existau două căi de a ajunge în extremul nord: pe drum, spre vest, cale de două mii de mile spre Yakutsk, sau pe mare, de la Magadan la Pestraya Dresva, la capătul nordic al mării Ohotsk. Pentru deținuții aleși pentru lagărele din Indigirka, Yanstroi și Ciukotski, erau niște vase închisoare speciale care treceau prin strîmtoarea Behring ca să ajungă la coasta nordică a Siberiei extrem orientale. Cei trimiși pe drumul de uscat căpătau hrană rece pentru trei zile, constînd de obicei din pîine, pește sărat și 15 grame de zahăr. Călătoreau în camioane deschise, așezați cu picioarele încrucișate sub ei și păziți de trei soldați înarmați. Dacă nu se produceau accidente, deținuții aveau să ajungă la destinație în cîteva zile. Dar în cele mai multe cazuri penele de cauciuc și alte defecțiuni de ordin tehnic făceau ca acest drum să dureze mai mult, și deținuții erau siliți

să subziste mai multe zile din rațiile lor sărăcăcioase, și în frigul crîncen, pe deasupra.

Mai tîrziu aveam să cunosc și eu condițiile de transport pe drumul de pe uscat, dar prima mea călătorie spre nord s-a făcut la bordul vaporului. Vasul era numit *Djurma* și nu era nimic altceva decît o închisoare plutitoare. Așa fusese lansat la apă și tot ca așa ceva avea să-și încheie cariera. Multe alte vase se scufundaseră deja ciocnindu-se de iceberguri, luînd cu ele în adîncuri toată încărcătura lor de deținuți și de paznici. Cînd sezonul minier era în toi sau ori de cîte ori erau necesare întăriri urgente ale forței de muncă, în anumite puncte ale exploatării se foloseau avioane de transport speciale. Deținuții erau așezați pe podea, ferestrele erau acoperite și mîinile fiecăruia dintre ei erau fixate cu lanțuri de dușumea. Statul nu lua ușor problema securității.

Oricît ar fi fost de sălbatic tratamentul în lagărele de muncă el nu era în stare să-i omoare pe deținuții care luptau pentru libertate. Aveam să aflu mai tîrziu că procentul de sinucideri era aici mai mic decît la cei în libertate; în ciuda condițiilor disperate, fiecare om se lupta să supraviețuiască. Deținuții mureau cu zecile de frig, de istovire, de foame, de tuberculoză și de hipertensiune. Mulți mureau de scorbut. Dar nu renunțau niciodată la luptă.

Dacă mai există vreo țară în lume în care se pot întîlni cazuri de scorbut, această țară este Uniunea Sovietică. Victimele acestei boli, ajunse în ultima fază, prezintă aceeași imagine înfricoșătoare ca și cea a bolnavilor de lepră, cu gingii albăstrii, sîngerate, fără dinți, cu ochii umflați și cu trupurile acoperite de pete enorme purpurii și roșii care se cojesc. Pînă în 1954 singurul mijloc preventiv împotriva acestei boli foarte răspîndite pe acolo (toată lumea suferea de lipsa vitaminei C) era „slanicul". Acesta era o fiertură de ace de brad. Dar era violent respins de deținuți, pentru că proporția de 30 la sută vitamină C pe care o conținea provoca dureri mari și chiar boli grave de inimă. După moartea lui Stalin, fiind puși în fața unei posibilități de lipsă de forță de muncă, întrucît efectivele nu mai puteau fi atît de ușor înlocuite prin arestări masive,

autoritățile au trimis la Kolîma cantități mari de vitamina C tratate cu o soluție de 40 la sută glucoză. Acest amestec le era injectat în venă deținuților din lagărele de muncă.

Acum, întinși pe scîndurile tari ale vasului *Djurma* care ne ducea spre capătul de nord al mării Ohotsk, nici unul dintre noi nu voia să se gîndească la primejdiile care ne așteptau. îmi priveam tovarășii de călătorie. Erau numai bărbați aici, 2 500 cu toții, după cum ni se spusese. Cei mai mulți erau tineri. Cei mai mulți ieșiseră tocmai dintr-un lung război. Care fusese crima lor? Unii fuseseră luați prizonieri de germani și mai tîrziu procurorul le spusese că ei ar fi trebuit să se fi omorît cu ultimul glonte în loc de a cădea în mîinile dușmanului, așa cum și fuseseră instruiți să facă în manualele lor militare. Alții luptaseră în rîndurile , Ar matei ruse de eliberare" a generalului Vlasov împotriva comuniștilor. Alții „colaboraseră" cu inamicul în timpul ocupației. Toți păreau bine dispuși și plini de hotărîre. Nu părea să le pese prea mult de greutățile pe care le aveau în față. Erau încă plini de viață și de curaj. Ascultîndu-i cum vorbeau însuflețiți între ei, te-ai fi gîndit că se duceau într-o excursie. Cel mai frecvent subiect de discuție erau femeile. Aveau oare să întîlnească femei? Unde? Cum? Unii dintre optimiști spuneau că auziseră că li se dădeau femei duminica după-amiază, ca să mai schimbe programul obișnuit. însă pesimiștii spuneau că nu s-ar fi văzut nici o fustă cale de leghe întregi.

Un bărbat de lîngă mine a spus:

- Știți răspunsul faimos pe care l-a dat Derevenko unuia care se plîngea că-i e foame? Mi l-a repetat și mie: îmi pare rău că nu pot să-ți dau mai multă pîine. Dacă ai destulă pîine, ai să te-apuci să-mi ceri și unt. Dacă ai unt, ai să-mi ceri spirt. Și cînd ai să le ai pe toate trei, ai să pretinzi să-ți mai dau și femei. Și asta n-am voie să fac.

Toți au rîs cînd au ascultat această poveste veche, dar rîsul le-a fost tăiat scurt de un om mai în vîrstă, cu părul cărunt și aproape chel, care se juca cu șapca în mîini în timp ce vorbea. Era Vasili Ivanovici, un fost medic care fusese în lagăre încă de la marile epurări, cînd cu Yagoda, în 1937.

- E ceva adevărat aici, tovarăşi. Vă spun eu că e ceva ce voi nu puteţi înţelege în clipa asta. Dar eu am văzut cu ochii mei. Eu am oarecare experienţă medicală şi ştiu că toate astea sînt scrise în cărţi, cum că munca grea îi împiedică pe oameni să se mai gîndească la chestii din astea sexuale. Dar vă spun că nu e adevărat. Am să vă povestesc doar un singur lucru pe care l-am văzut cu ochii mei. Era în iarna aceea groaznică a lui 1942. Trăiam atunci cu 300 de calorii pe zi, şi mueam atîţia că nu mai erau de-ajuns rămaşi ca să îngroape cadavrele. Fierbeam cojile de cartofi amestecate cu frunze putrede de varză. Puteţi să vă închipuiţi cum arătam. Nişte schelete ambulante!

în faţa noastră, peste drum, era un lagăr de femei. Nici ele n-o duceau mai bine ca noi. Tăiau şi curăţau pomii, exact cum făceam şi noi. Dar, dracu' ştie, femeile astea în lagăre sau închisori au rezistat întotdeauna mai bine decît bărbaţii. Pentru ele hrana nu contează aşa mult. Erau înfometate de dragoste. Au cerut bărbaţi, şi atunci cînd comandantul lagărului le-a refuzat ritos, au făcut grevă. Trei zile întregi au refuzat să se mai mişte din barăcile lor în ciuda tuturor ameninţărilor că au să fie împuşcate pentru sabotaj, atunci pe vreme de război. N-au cedat. în ziua a patra, comandantul lagărului, disperat, văzînd că dacă nu se face treaba, el are să fie împuşcat, a deschis porţile lagărului lor şi ale lagărului nostru. Se întîmpla că eu eram la fereastră tocmai cînd hoarda aia de femei a dat buzna în lagărul nostru. Erau sălbăticite de-a dreptul. Nici una nu mai stătea să vorbească. Fiecare a înhăţat cîte un bărbat şi l-a tîrît pe undeva, unele în vreun şopron, altele în bucătărie, unele nici nu s-au mai ostenit să se ascundă în vreun fel. Au plecat o oră mai tîrziu, la fel de mute cum şi veniseră. Şi dimineaţa următoare au ieşit la muncă de parcă nimic nu se întîmplase.

După un moment de tăcere, unul dintre tineri a întrebat:

- Şi ce plăcere mai puteau să găsească femeile astea de la nişte lihniţi ca voi?

- Nu cine ştie ce, mi-nchipui. Dar destulă, oricum, să le mai potolească o vreme pofta asta de dragoste. Probabil că s-au folosit şi de imaginaţie să mai completeze ce nu puteau scoate

de la bărbați. Băgați de seamă, nici un bărbat n-a avut vreme să mai caute să se împotrivească. Cu toate acestea, un țăran mai între două vîrste, a avut curajul să încerce să reziste asaltului lor. Știți ce i-au făcut? L-au imobilizat, i-au legat o sîrmă la baza chestiei, s-o facă să stea în sus, și pe urmă, una după alta, s-au suit peste el. L-am găsit pe jumătate mort, cu organul genital umflat și sîngerînd.

Deținuții au rămas tăcuți, dar în ochii multora dintre ei era o lucire ciudată, care nu promitea nimic bun pentru viitoarele lor întîlniri cu femeile - dacă aveau să existe asemenea întîlniri.

Cu privire la problemele sexuale în lagărele penitenciare, eu însumi n-am fost niciodată martorul unor împrejurări atît de dramatice precum cele la care fusese de față Vasili, dar am să-mi aduc aminte totuși de Magadan și pentru numerele de striptease improvizat pe care le-am văzut acolo. Fusesem înghesuiți laolaltă într-o baracă, într-o seară, devreme, așteptînd să fim trimiși la baie. Era frig și unii dintre cei mai tineri deveniseră agitați.

Dintr-o dată cineva cu o voce de bas, adîncă, a spus:

- Tăceți. Fraților, terminați odată. Șșș! Au adus un grup în sala de alături de noi! Haide să vedem cine sînt.

Tăcerea s-a lăsat peste grupul nostru și cu toții și-au lipit urechile de perete, ascultînd. Un tinerel a spart tăcerea cu o exclamație.

- Sînt femei, Doamne Isuse Hristoase! Femei!

- Pe dracu', a exclamat bărbatul cu vocea groasă. Alte cîteva momente încă de tăcere adîncă, în timp ce-și lipise și el urechea de perete, și apoi a spus:

— Da, Dumnezeule mare! Sînt femei!

- Haide să vorbim cu ele, s-a rugat tinerelul. N-am mai auzit voce de femeie de nu mai știu cînd.

— Țineți-vă gura, dracului. Le bat în perete.

Bătăilor li s-a răspuns cu o voce răgușită, dar în mod sigur feminină.

- Ce doriți?

Peretele subțire de lemn dintre noi ne lăsa să auzim distinct fiecare cuvînt.

- O, fetelor! a spus tinerelul, cîte sînteți acolo?

- Nouă, a răspuns fata.

- Aici sîntem șaisprezece. De unde sînteți?

- Din Arkagala.

- Unde-i asta?

- La vreo mie și ceva de kilometri de Magadan. Sîntem aici la Magadan doar în tranzit.

- Și noi tot așa.

O secundă sau două nimeni nu a mai spus nici un cuvînt. Pe urmă băiețandrul a izbucnit:

- Ascultați! Nu vă putem vedea! Dacă aveți vreo lumină acolo, încercați să găsiți ceva găuri în perete. Trebuie să fie unele! Atunci am putea să ne vedem!

Era o idee și asta. De ambele părți am început să zgîriem pereții și în cele din urmă s-au descoperit niște noduri care puteau fi scoase. Era de ajuns ca să putem vedea dintr-o parte într-alta.

- Veniți mai încoace, fetelor, să putem să ne uităm și noi la voi! Nu, nu așa! strigă băiatul. Dați-vă-ndărăt cîțiva pași.

Fata a făcut ce i se cerea. Băiețandrul părea deodată foarte fericit.

— Ce frumoasă ești. Cum te cheamă?

- Mașa.

— Mașa, ești un înger. Pe mine mă cheamă Fedia.

- îmi pare bine de cunoștință, Fedia, a spus fata.

- Mașa, te rog eu, vino mai aproape de gaura asta. Da, așa. Bagă-ți buzele mai aproape. Vreau să încerc să te sărut!

Băiatul încerca să-și ițească buzele prin gaura din perete.

- Nu merge, a spus la urmă. Peretele ăsta de scîndură e prea gros, al dracului!

- Roag-o să facă ceva să vedem și noi, a spus unul de lîngă mine.

- Mașa, a strigat Fedia, băieții vor să te vadă cum faci ceva. Te rog, Mașa!

— Ce să fac? a întrebat fata, care nu înțelegea ce voia el.

Celelalte femei se stricau de rîs. Una a spus:

- Nu mai fă și tu pe mironosița. Fă-le și lor o plăcere acolo!

Un cor de glasuri bărbătești a reluat rugămintea lui Fedia.

Fata șovăia.

- Haide, Mașa, fii fată bună. Nu-ți pare și ție rău că ne refuzi acuma, și nu ne lași și pe noi să-ți vedem trupul ăsta frumos al tău?

- Nu, băieți, zău că nu. Dar nici nu vreau să înghet stînd aici goală.

- Numai puțin, Mașa, numai un minut, te rugăm noi. N-o să te uităm niciodată.

Vacarmul creștea și cu toții erau în culmea excitației.

- Ăștia înnebunesc de tot, i-am spus lui Volodia Klekner, un pianist și fost protejat al lui Șostakovici, care era în cameră cu mine. Au uitat de frig și de foame. S-ar zice că au uitat de tot și de toate. Au intrat într-un fel de transă.

— N-au ce face, a spus Volodia, sînt ruși și sînt dornici de puțină dragoste.

Tratativele au continuat cîteva minute. Mașa era îndemnată din amîndouă părțile. Nu părea că s-ar fi jenat să facă ce i se cerea.

- Cum e? l-am întrebat pe Volodia, care ajunsese și el la o gaură în perete.

- Arată a dracului de bine!

— Lasă-mă și pe mine să mă uit. Mi-am închis un ochi și mi l-am lipit pe celălalt de gaura din perete. O vedeam acum acolo, în pantaloni de bumbac, un fel de tunică, și în cizme greoaie de pîslă.

- Dacă mă prind ăștia, spunea, s-a zis cu mine.

- Ba deloc, o asigura tinerelul. Le trebuie mai bine de două minute să descuie ușa și să tragă bara de afară care-o zăvorește.

- Bine, a spus fata, și pe urmă a adăugat ceva mai sigură de ea. Dar dacă aud un singur cuvînt necuviincios de la voi...

Nu i s-a mai dat voie să termine.

-Nu, nu. Tăcem mîlc. Haide, Mașa, cît mai e puțină lumină. Te rugăm noi, Mașa!

Fata le-a făcut un semn să aibă puțină răbdare și s-a lăsat iarăși tăcerea. Volodia m-a împins la o parte să se uite și el prin gaură. Păcat, mi-am spus, am să pierd cel mai straniu număr de striptease pe care l-aș fi putut vedea vreodată.

Tinerelul mi-a șoptit la ureche:

- Mai e o gaură, nu prea departe, mai încolo, jos. Dacă te-ntinzi pe burtă, poate.

Am profitat de această ofertă și m-am lungit pe jos, privind și eu încordat. Mașa și-a scos bluza, și pe urmă și cămașa. Stătea acolo, goală pe jumătate, subțire, și cu sîni mici. Probabil că suferise de foame în ultima vreme, mă gîndeam. Pe urmă și-a descheiat pantalonii și și i-a lăsat să-i alunece în jos peste cizme. O slăbănoagă, într-adevăr. Nu avea nimic voluptuos în șoldurile și coapsele ei slabe.

— Asta-i tot băieți. Ar fi vrut să-și pună la loc lucrurile pe ea, dar un adevărat urlet de glasuri bărbătești i-a strigat în unison:

- Nu încă, Mașa. Te rugăm, dansează puțin.

- Lăsați-o baltă.

— Mașa, te rugăm. Doar cîțiva pași de dans, Mașa!

Ea și-a întins brațele subțiri și a început să-și miște trupul într-un fel de dans oriental de invenție proprie. Bărbații de lîngă mine erau în extaz. Fedia sufla greu și se înroșise tot la față.

- Ia uită-te la ea! șoptea Volodia în urechea mea. Vezi ce face?

- Dă-o dracului, sigur că văd, am răspuns. Fedia și cîțiva dintre ceilalți începuseră să se masturbeze fără să le mai pese dacă-i vedea cineva sau nu.

- Dezgustător, nu m-am putut împiedica să-i spun lui Volodia.

- Ei, lasă-i și tu în pace, a spus el. Nu le e rușine să facă așa ceva la film. De ce s-ar rușina acuma aici?

Fata se îmbrăcase aproape de tot la loc la vremea aceasta, dar băieții continuau să se roage de ea.

- Mașa... încă o clipă... îngerașule... stai numai o secundă.

Dar ea se plictisise și i se făcuse și frig. Frecîndu-și degetele înțepenite de frig, s-a apropiat de una din găurile din perete.

- Acuma, dați-mi și mie ceva mahorcă! Am aici o bucată de ziar.

Băieții, cu mîinile tremurînde, și-au întors buzunarele pe dos, și au strîns puțină mahorcă, amestecată cu praf și cu firimituri de pîine.

- Dă-ne hîrtia. Ți-o răsucim noi.

- Nu dați voi cu scuipat pe ea. Mi-o lipesc eu.

Era cu adevărat imposibil. Se putuse întîmpla o asemenea scenă? Dar o văzusem cu ochii mei.

- Ei, Volodia, ce mai spui și de asta?

Volodia a ridicat din umeri.

- Ai fi putut să-ți închipui că o femeie poate să se coboare pînă într-atîta încît să se comporte ca o tîrfă ordinară? Chiar așa? l-am întrebat.

- Ești un copil, Michi. Nu poți să te aștepți ca toate deținutele să se poarte cum ar fi făcut-o Katiușa Maslova, dacă o fi existat cu adevărat vreodată una ca ea. Astea nici nu sînt tîrfe. Nici una din ele. Sînt doar niște ființe omenești, și suferă la fel de mult ca și băieții ăștia, din lipsa unui singur cuvînt de dragoste și a unui gest de mîngîiere mai omenească. Băieții ăștia le înțeleg mai bine decît le înțelegi tu. Sînt de teapa lor, sînge din sîngele lor, femei din popor.

Eu ascultam și Volodia vorbea mai departe:

- Dacă ai să apuci să mai trăiești aici în lumea asta, ai să vezi cum mașinăria asta monstruoasă de tortură poate să deformeze imaginea umanității pe care ne-am făcut-o tu și cu mine. Pînă acuma, toate astea sînt un fel de spectacol dezgustător pentru tine. Cu timpul ai să înțelegi că nu e nimic altceva de^ît o manifestare a forței acesteia care ne menține pe toți în viață - voința de a supraviețui.

în a patra zi a călătoriei noastre pe mare pe *Djurma,* am ajuns la Pestraia Dresva, dar nu se vedea nicăieri nici vreun port, nici vreun loc de debarcare. Era apă cît vedeam cu ochii și, departe, o fîșie îngustă de pămînt. Am urcat în niște bărci

cu fundul plat care ne-au dus pînă mai aproape de țărm. Pentru a străbate ultimii douăzeci de metri a trebuit să sărim în apa înghețată și să ne bălăcim, cu apa ajungîndu-ne la piept, pînă la uscat. Era o regiune întinsă, dezolantă. Nici un fel de vegetație, doar nisip și pietre. Răspîndite prin jur erau cîteva colibe primitive, de felul celor care ar fi putut fi ridicate, la întîmplare, în cîteva ceasuri. Aici se adăposteau comisiile administrative care se ocupau cu debarcarea proviziilor și a deținuților în cele două luni cît permitea vremea arctică. Pentru noi nu era nimic, decît cerul deschis deasupra.

Un vînt înghețat începuse să sufle dinspre mare, și foarte curînd o burniță fină, amestecată cînd și cînd cu cîte un fulg de zăpadă, a început să se cearnă. S-a făcut întuneric beznă. Nimeni nu se ocupa de noi. Ședeam așezați sau întinși peste pietrele ude și încercam să dormim nițel. Ne era frig și ne era foame, unii erau bolnavi și aveau febră. Mă întrebam cînd avea în sfîrșit cineva să ne ia și pe noi în seamă. în cele din urmă, la lumina nesigură a cîtorva felinare de vînt, au sosit de acum familiarele butoaie aburinde și ni s-a dat o mîncare caldă: un terci, pîine și ceai. Era minunat. Viața devenise suportabilă din nou și ploaia nu mai era atît de înghețată și nici pietrele atît de tari.

Dar cînd au sosit zorii, scena era din nou cît se poate de descurajatoare. Ni s-a spus că va trebui să mergem pe jos, mai mult urcînd, mai bine de două sute de kilometri pînă în locul unde se afla centrul minier. Din fericire pentru mine, eu eram considerat încă un *rabotnik* ținînd de corpul medical, și am reușit să plec de acolo chiar în dimineața aceea într-un camion, laolaltă cu bolnavii de care trebuia să am grijă.

Ținutul în care ne aflam acum era desigur unul din cele mai urîte și deprimante din lume. Lanțul de munți Kolîma se întinde paralel cu coasta și desparte complet Kolîma și Ciukotski de restul Siberiei. Piscurile sînt atît de înalte încît zăpada de pe ele nu se topește niciodată, și drumul șerpuiește printr-o vale atît de întortocheată încît doar șoferii cei mai experimentați se mai învoiau să riște o călătorie pe aici. De fapt, cea mai mare parte din minereul de uraniu și cositor care

pornea de aici era expediat în timpul iernii cu avioane. Lunile de vară constituiau singurul moment în care se putea încerca un transport mai economic, și camioanele făceau eforturi uriașe să transporte minereul strîns în jos spre coastă, la o distanță de vreo două sute de kilometri. în timpul războiului se făcuseră mai multe încercări de a se construi o cale ferată în întreaga regiune Magadan, care este centrul ținutului denumit Kolîma, pînă la Yakutsk, la vreo patru mii de kilometri mai încolo. Dar pămîntul foarte fărîmicios prin care ar fi urmat să se construiască linia ferată a zădărnicit toate încercările. Nu există nici acum un drum de fier care să te scoată din această țară înspăimîntătoare, și este sigur că, pe vremea cît am fost noi acolo, oricine ar fi plănuit să evadeze de la Kolîma ar fi plănuit de fapt să se sinucidă.

Magadan constituie singura intrare în vastul teritoriu Kolîma, iar portul său la Marea Ohotsk este deschis pentru navigație doar trei luni pe an. Ar fi, de fapt, deschis chiar mai puțin, dacă n-ar fi faptul că grupuri de spărgătoare de gheață atacă banchizele în iunie și fac un coridor care le permite primelor vase să intre venind de la Vanino.

Orașul însuși n-a fost fondat decît în 1933, curînd după ce a sosit aici, în 1932, prima echipă de geologi. Există un bulevard mai larg (Prospekt, i se spune), pe care se află principalele sedii administrative. Străzile radiind din acest Prospekt sînt pline de case de lemn, care s-au tot lăsat în pămînt deoarece sînt construite fără temelii. Casele arată asemeni unor cămile stînd pierdute într-o vastă întindere de asfalt și beton. Nu se văd nici un fel de copaci. Cîteva clădiri cu mai multe etaje adăpostesc trupele de securitate, de poliție și administrația minelor. Există de asemenea un Teatru Gorki, pentru rezidenții permanenți. Prospektul se termină în vîrful unui deal unde se află marea *transitka.* Acesta este Magadanul. Cei mai mulți localnici sînt foști deținuți deportați aici, care sînt siliți să-și caute mijloace de trai în fabricile care produc ceea ce s-ar putea spune că produce regiunea aceasta sau în atelierele de reparații pentru uneltele de minerit sau pentru camioane. Ei constituie lotul cel mai jalnic dintre toți deportații ruși și arată chiar ca atare.

Am călătorit toată ziua într-un camion vechi de fabricație americană. Ploua încă atunci cînd am plecat, și curînd eram uzi pînă la piele, dar ne simțeam ciudat de fericiți. Ne apropiam de destinație. Orice ne-ar fi rezervat viitorul, însemna totuși puțină odihnă după oboseala călătoriei. Cei mai mulți dintre noi urmau să facă acest drum pe jos, urcînd prin ținutul acesta stîncos sub ploaia continuă. Am ajuns patru zile mai tîrziu!

Din cele cinci puncte miniere de la Pestraia Dresva, Omsukcian era considerat „capitala". De aici erau distribuiți toți deținuții nou-sosiți în lagărele care le erau menite. în ciuda orei tîrzii la care am ajuns la Omsukcian, noi, privilegiații, bolnavii și personalul medical, ne-am bucurat de o primire caldă. Am fost trimiși la baia din apropierea lagărului, dar întîi deținutul care era de serviciu acolo ne-a pus să mergem și să strîngem niște rădăcini ale vegetației care se aburca pe coastele muntelui, ca să avem cu ce ne încălzi baia. Am colindat în sus și în jos pe pantele stîncoase vreo două ore, pînă am strîns destule rădăcini să facem focul.

O baie rusească în lagărele de muncă e cu totul deosebită de așa-numita*parnaya,* baia cu aburi care le place atît de mult rușilor. Pentru noi acolo era o colibă de lemn obișnuită, cu un fel de vestiar care nu se încălzea niciodată. Și aici trebuia să-ți atîrni toate efectele pe un inel de fier purtînd un număr și să le dai la dezinfectat. Temperatura în această cameră de dezbrăcare era mult sub zero grade, și aici a trebuit să așteptăm baia, tremurînd în vreme ce apa se condensase pe trupurile noastre - căci nimeni nu avea obiecte de lux, cum ar fi fost un prosop - pînă cînd hainele, aburinde, calde încă, veneau de la camera de fumigare.

Baia propriu-zisă consta dintr-o încăpere pătrată cu pereți de lemn. Nici ea nu era încălzită. Erau două robinete în perete, cu apă caldă și apă rece. Sub ele se aflau două ciubere. în cele cîteva minute care ne erau permise pentru baie, trebuia să-ți găsești o bancă, să te așezi în aburii de acolo din cameră și să-ți torni apa peste tot pe tine și să încerci să te și săpunești cu săpunul negru din lagăr.

Aici am făcut cunoștință cu Lev Abramovici Guralnik, care mai tîrziu a ajuns prietenul și confidentul meu. El era frizerul lagărului și, eliberat, a devenit mai tîrziu proprietarul unei frizerii care deservea bărbații și femeile aparținînd comunității „libere". Cum se născuse în Basarabia, Guralnik era într-un fel compatriotul meu. Vorbea fluent românește și era un om plin de bună dispoziție. Singurul lui defect era că bea prea mult; de multe ori mi-a arătat cu mîndrie cîte un ochi învinețit în cine știe ce încăierare de care nici nu-și amintea. Avea o inimă de aur și ar fi făcut orice ca să-și ajute un tovarăș de suferință. Primise o condamnare de zece ani din cauza unei glume, îndrăznise să-l întrebe pe unul din clienții lui, un ofițer de la MVD, dacă știa cumva că Birobidjan, regiunea autonomă evreiască, își schimbase numele în Biro-Bejal, și de ce anume. Ofițerul nu știuse să răspundă și atunci Guralnik îi povestise el:

- Foarte simplu. Pentru că toți evreii *bejal* (au fugit).

îmi dau seama că cei care nu știu limba rusă pot să nu înțeleagă umorul amar al glumei. Vreau doar să arăt prin anecdota asta strictețea și arbitrariul așa-zisei justiții sovietice.

Cum Guralnik era unul dintre puținii care aveau voie să intre și să iasă în voie din lagăr, el m-a invitat, pe răspunderea lui, să vin la baie în „ziua femeilor".

- Am să-ți arăt o scenă pe care n-ai s-o mai vezi în viața dumitale, mi-a spus, ispitindu-mă. L-am refuzat la început, dar mai tîrziu am cedat unei curiozități bolnăvicioase. îmbrăcat într-un halat alb și în mînă cu o sticlă de tinctură de iod, l-am urmat în vestiar, unde el însuși funcționa ca bărbier. Sute de femei goale, înaintînd în șir indian, cu capetele plecate, tăcute, trebuiau să se supună umilinței de a se lăsa rase în părțile intime ale corpului de un bărbat. Lucrul acesta se făcea o dată pe lună. Administrația motiva faptul prin considerente igienice.

Privindu-le pe aceste femei, unele abia ieșite din copilărie, unele care ar fi putut fi bunicile celorlalte, ridicîndu-și cîte un picior pe banca de lemn pentru a-i ușura treaba bărbierului, în

timp ce femeile celelalte își așteptau tăcute rîndul, nu m-am putut împiedica să mă gîndesc că, pînă și în asemenea condiții barbare, femeile nu-și pierdeau sfiala lor firească. Am stat de vorbă mai tîrziu cu o rusoaică, o intelectuală, care vorbea fluent englezește și franțuzește și care absolvise Universitatea din Șanghai. Cînd mi-am exprimat sila față de asemenea procedee degradante, ea mi-a spus propria ei poveste.

— Am fost atît de șocată la început încît am refuzat, așa că m-au dus cu forța. Doi soldați mi-au ținut mîinile la spate, în vreme ce alți doi mi-au desfăcut cu sila picioarele. M-au tăiat cu briciul, și atunci au trebuit să se oprească un moment, dar mai tîrziu m-au silit s-o iau de la capăt. După aceea am făcut o criză de isterie și am stat o vreme internată în spital. Credeam că mă uitaseră, dar au descoperit curînd că nu respectam regulamentul în privința asta și m-au tîrît din nou la baie. Mă părăsiseră forțele fizice și m-am resemnat să fiu tratată în acest fel de un singur bărbat în loc de cinci cum mi se întîmplase la început.

- De ce nu le-ai cerut un brici sau o lamă să te razi singură?

A surîs cu tristețe și mi-a spus:

- Nu-i cunoști. Ei se gîndesc că ai putea folosi lama ca o armă. Să te omori sau să tai pe cineva.

în ziua de după sosirea noastră în lagărul de muncă, coliba în care-mi petreceam noaptea pe un pat de spital a fost vizitată de doctorul Moise losipovici Goldberg, medicul șef și un chirurg eminent. Avea peste șaizeci de ani la vremea aceea, cu părul alb, cu ochelari cu ramă de aur și era îmbrăcat după moda europeană. Din cauza aceasta fusese poreclit „Truman". în Rusia tot ceea ce nu este oriental este occidental și, mai ales la vremea aceea, tot ceea ce era occidental era ne-rus.

Mai înainte, pe cînd făcea parte din corpul de medici al spitalului Kremlinului, Goldberg fusese acuzat de a fi participat, împreună cu alți doctori, la „otrăvirea" lui Maxim Gorki. Cum nu se găsiseră nici un fel de dovezi, scăpase cu o sentință de zece ani. Terminase de mult ispășirea sentinței, dar i se

dăduse domiciliu forțat la Kolîma și era obligat să lucreze la spitalul lagărului.

Doctorul Goldberg era un adevărat umanist. Idolatrizat de deținuți, era de asemenea respectat și de autoritățile lagărului pentru competența sa, capacitatea sa de muncă și conduita sa ireproșabilă. Om de știință cu o bogată și îndelungată experiență, el își păstrase de asemenea practicile religioase. în fiecare dimineață și seară, în mica baracă, deasupra lagărului, unde locuia împreună cu soția sa, doctorul își psalmodia vechile rugăciuni ebraice, indiferent la ce ar fi putut face sau spune cei din jur.

în vreme ce lui Mamutin, celălalt chirurg al lagărului, i se spunea „măcelarul", din cauză că era oricînd dispus să amputeze membrele degerate ale deținuților, lui Goldberg i se spunea „Mîntuitorul", căci ar fi făcut mai multe operații chiar dacă ar fi fost o șansă la o sută să salveze un braț sau un picior. Se povestea cum o dată făcuse aceeași operație de zece ori pentru a-l salva pe un om de amputare.

Goldberg s-a aplecat peste patul meu în acea primă dimineață și mi s-a adresat în limba franceză:

- Ești obosit? Cînd ai să te simți mai bine, să vii să stăm de vorbă.

Mi-a vorbit cu atîta compătimire încît mi-a venit realmente să plîng. Mi-a strîns mîna și a plecat. El a fost primul om care îmi vorbise cu atîta bunătate din ziua arestării și pînă atunci.

Cînd am intrat în modestul său birou a doua zi dimineață, m-a invitat să iau loc, mi-a oferit o țigară și o ceașcă de ceai și m-a întrebat cu discreție despre nefericirile mele. Era vizibil impresionat auzind toate cele prin care trecusem.

- Mă întreb ce pot să fac pentru dumneata, mi-a spus cu blîndețe. Eu am mare nevoie de un om la laborator să mă ajute la analizele astea de rutină. Dumneata ai putea învăța să faci asta. Nu știu dacă ofițerul politic are să-mi dea voie să iau în grupul meu un om care a fost condamnat pentru spionaj, dar am să încerc oricum.

Cînd mi-a strîns cu multă căldură mîna la plecare, a adăugat:

- Şi mai ales, nu-ţi pierde încrederea în dumneata însuţi. Adu-ţi aminte de Goethe „Mut verloren, alles verloren". (Dacă ai pierdut curajul, ai pierdut totul.)

Pe urmă, surîzînd, şi-a scos o clipă ochelarii:

- De ce ai plecat din Palestina o dată ce ajunseseşi acolo? m-a întrebat. Eu mi-aş fi dat viaţa să ajung în ţară, şi dumneata ai plecat, pur şi simplu. S-a oprit brusc cînd a auzit paşi apropiindu-se. Am plecat şi m-am întors la spital unde mi s-a comunicat că fusesem trecut la regim pe o săptămînă din ordinele doctorului.

Două zile mai tîrziu am aflat că încercarea doctorului Goldberg de a obţine pentru mine o slujbă mai respectabilă eşuase şi că trebuia să mă prezint la fabrică. Goldberg însuşi a plecat curînd din Omsukcian spre minele din Galimîi. Eram iarăşi copilul nimănui. Trebuia să încerc să mă descurc singur cum puteam mai bine şi să învăţ din experienţa dură ce însemna viaţa pentru un deţinut politic în acel Klondike siberian al anului 1949.

în dimineaţa după plecarea protectorului meu, mi s-a spus că trebuie să mă prezint a doua zi devreme la muncă, în brigada lui Golovanov, la compresoare.

Capitolul IX

Omsukcian, Klondike-ul rusesc

Mai mult decît toți,
Mai repede decît toți,
Mai bine decît toți.

Lozincă a lui Stalin

Visul de supremație mondială al Rusiei sovietice nu se poate împlini decît dacă ea ar atinge o producție industrială care să se compare cu cea a țărilor înalt industrializate ale Occidentului. Lenin a înțeles aceasta de la început. în privința aceasta Stalin a fost urmașul său de-a dreptul fanatic. Nimic nu s-a crutat în ce privește oamenii și materialele, pentru a atinge acest țel ambițios. Patruzeci de milioane de deținuți[1] au fost sacrificați în prima jumătate a secolului nostru în această bătălie colosală și, dacă va fi nevoie, mai mulți încă vor fi sacrificați în continuare. Comuniștii au știut întotdeauna că ei

1 Cifre totale demne de încredere în ce privește populația lagărelor de concentrare și de muncă sînt imposibil de găsit. Totuși, potrivit unor lucrări occidentale care prezintă încredere - Merle Fainsod, *Cum e guvernată Rusia (How Russia Is Ruled),* (Harvard, 1963) și David J. Dallin și Boris I. Nicolaevsky, *Munca forțată în Rusia sovietică (Forced Labor in Soviet Russia),* (Yale, 1947), cei internați în lagăre în timpul Marilor Epurări (1937-1939) primeau întăriri între 7 și 14 milioane noi deținuți, și, în ciuda unei rate a mortalității foarte ridicate printre deținuți, populația lagărelor se menținea constant la o cifră între 7 și 12 milioane deținuți pe an în perioada dintre 1930 și sfîrșitul anilor '40. Firește, nu toți erau ruși. Poate 2 pînă la 3 milioane de polonezi au fost deportați în Siberia în 1939 din Polonia răsăriteană. Specialiștii occidentali au apreciat populația lagărelor de la Kolîma în primii ani ai deceniului '40 la a fi între 400 000 pînă la 1,5 milioane în orice moment. Asta numai pentru Kolîma. Astfel, cifra totală în momentul întemnițării lui Solomon este probabil cea de 40 de milioane de oameni.

au materia primă - aurul și fierul, uraniul și plumbul, bauxita și cositorul. Zăcăminte fabuloase sînt ascunse în munții siberieni.

Era o cursă împotriva timpului, și bolșevicii erau hotărîți să o cîștige. Întîi, echipele lor de geologi au marcat pe hărți zăcămintele. îndată ce s-a făcut lucrul acesta, grupuri după grupuri de deținuți au fost trimise pentru a munci ca mineri. Adesea ei nu aveau aproape nimic altceva decît mîinile goale cu care să sape. Un asemenea grup de deținuți soseau undeva în taigaua acoperită de zăpadă, primeau lopeți, tîrnăcoape, bare de fier și li se spunea să înceapă să taie copacii și să-și construiască barăcile. Se presupunea că-și vor construi aceste barăci noaptea — ziua era rezervată muncii pentru stăpînii lor. Astfel trăiau, dormind în zăpadă, mîncînd sub cerul liber pînă cînd reușeau, în timpul lor „liber", să-și ridice vreun acoperiș primitiv deasupra capului. Cei care mureau erau înlocuiți de alții. Cei care nu-și făceau norma erau împușcați, dar munca se continua fără întrerupere, indiferent dacă între timp începuse războiul.

Printre lozincile de propagandă circulînd prin lagăre sînt două de care-mi aduc bine aminte: „Dacă dușmanul se predă, el trebuie anihilat" și „Dacă nu știi, te învățăm noi. Dacă nu vrei să știi, te forțăm noi să vrei".

Ambele lozinci poartă semnătura celui mai bun prieten al lui Stalin, Maxim Gorki. Nu e de mirare că deținuții din lagăre îl urau și că toate cărțile lui, frumos legate în piele, rămîneau neatinse în rafturile bibliotecilor lagărelor. Un strălucit intelectual rus, fostul decan al Facultății de Arhitectură de la Universitatea din Moscova, mi-a spus odată:

- Trebuie să înțelegi că noi trăim în *maxim gorkaya epocha.* Era un joc de cuvinte, care însemna că trăiam în epoca cea mai amară *(gorkaia).*

Cînd am ajuns la Omsukcian, în toamna lui 1949, minele de aur și de cărbuni de la Galimîi, Bastoi, Ferdinand și Zapadnaia fremătau de activitate. Aproximativ 20 000 de deținuți munceau acolo în trei schimburi sub pămînt și în două schimburi la suprafață. Clădirile răsăreau înjur ca ciupercile. Unele din metodele folosite par incredibile. Un cetățean ceh, născut

în Rusia, Veniamin Dimitrovici Piscun, care fusese profesor la Institutul Politehnic din Bratislava, mi-a spus odată o poveste semnificativă despre construirea unei noi fabrici.

- Vechea fabrică nu mai putea face față producției sporite a minelor, și arhitecții s-au gîndit să construiască alta nouă. Ca inginer, mi s-a cerut să lucrez la un proiect și să specific costul și timpul necesare. Mi-am făcut treaba cum m-am priceput mai bine și mi-am trimis proiectul celor competenți pentru așa ceva, la Magadan. O săptămînă mai tîrziu, un grup de civili și militari importanți, conduși de un general din MVD, a intrat în biroul meu improvizat. Generalul avea în mînă proiectele mele. Mi le-a pus pe masă, s-a uitat fix în ochii mei și m-a întrebat:

- De ce nu poate fi gata mai devreme uzina asta?

- Pentru că, tovarășe general, trebuie să ținem seama de condițiile de climă, de lipsa de muncitori calificați, de nesiguranța în ce privește livrările de material de construcție, de... Dar mi s-a tăiat vorba scurt.

- Și cînd spui dumneata că are să fie gata noua fabrică?

- Dacă totul merge după plan, în noiembrie anul viitor.

Generalul a luat un creion roșu și a scris peste proiectul propus. *Fabrica trebuie să fie gata în orice condiții nu mai tîrziu de 1 mai anul viitor.*

Acest mare și puternic general nu putea fi contrazis. Munca a început în cele mai inadecvate condiții, fără unelte corespunzătoare și fără echipamentul necesar, cu o forță de muncă total necalificată și într-un ritm atît de sălbatic, încît toată lumea își ieșise literalmente din fire. în loc de 1 mai al anului următor, noua fabrică a fost gata un an mai tîrziu decît se prevăzuse inițial în proiectul meu. în ce privește prețul plătit, el s-a ridicat la 25 de milioane de ruble. Dacă s-ar fi ținut de planurile și programul meu inițial, s-ar fi construit pe jumătate din banii aceștia.

L-am întrebat pe Piscun la ce fel de improvizații fuseseră siliți să recurgă. Iată un exemplu:

- La minele Galimîi, se lucra pe patru nivele și se săpau secții noi, așa încît producția de minereu să se tripleze. Au

constatat că acele camioane tip Diamond T pe care le foloseau ei nu puteau face față producției sporite. în afară de asta, considerau și că e nepatriotic să dea dolari sau chiar aur, pentru cauciucuri și piese de schimb. Așa că s-au gîndit că cea mai simplă cale să rezolve problema camioanelor și a combustibilului ar fi să construiască un sistem de transport cu funiculare din vîrful muntelui și să-l întindă încă patru mile pînă la fabrica de jos. Aveau stîlpii, aveau vagoanele de cablu. Ce le lipsea era cablul. Cablurile de funicular sînt de fabricație specială și producerea lor necesită multă îndemînare și experiență. La vremea aceea singura uzină care le putea fabrica era în Leningrad. Au scris la Leningrad și li s-a spus că, din cauza numărului mare de comenzi sosite, cererea lor nu putea fi satisfăcută mai devreme de cinci ani!

S-a convocat imediat o ședință de partid pentru a soluționa problema. Cei mai înfierbîntați dintre ei au început să vocifereze:

— Nu există fortărețe pe care noi să nu le putem cuceri! Vom construi cablurile cu mîinile noastre!

Voia să spună mîinile *noastre,* firește. Cîțiva membri de partid mai bătrîni au încercat să-i convingă să se lase păgubași, dar fanaticii și-au impus punctul de vedere. Am fost chemat și eu pentru avizul tehnic și le-am spus un NU categoric. Dar cine eram eu, un deținut, un trădător al țării sale. Ei știau mai bine. Așa că au pornit-o înainte și au tot răsucit firele în jurul unor chestii de lemn proiectate de nu mai știu ce dulgher improvizat, într-o zi s-a terminat lucrul, și mii de deținuți au fost puși să pornească în marș în sus pe panta înghețată a muntelui cu colacele de cablu făcut aici pe umeri. A sosit și ziua cînd primul vagonet gol a pornit de sus și a sosit la uzina de jos. Pe urmă, altul, pe jumătate umplut. Pe urmă un al treilea, acesta plin de tot. Totul părea să meargă minunat. S-au hotărît să sărbătorească. Au pus steaguri pe fiecare stîlp al cablului, au scos și o fanfară și pe urmă au decis ca niște funcționari mai mari din administrație să coboare și ei pe cablu de sus, de pe munte, ca să arate ce sigură era chestia. Oficialitățile s-au înghesuit, fanfara cînta și uralele răsunau cînd a pornit vagonetul.

De-abia făcuse o sută de metri cînd deodată cablul a început să se întindă, și ca rezultat vagonetul a căzut la pămînt. Nu a fost rănit nimeni, dar nici n-a mai avut nimeni curaj să mai propună alt cablu făcut aici de noi. în ce privește stîlpii, ei au rămas ca o aducere aminte a acestei prostii atît de costisitoare, dar din cauză că n-au fost bătuți suficient de adînc par acuma niște cruci aplecate într-un cimitir vechi.

în prima mea zi de muncă în brigada din care urma să fac parte, am fost puși să curățăm curtea uzinei și să ducem gunoaiele afară, în locurile anume rezervate. Bucăți de mașinării, piese de schimb aruncate, sîrme de tot felul și materiale de construcție zăceau răspîndite peste tot. De fapt nu făceam altceva decît să mutăm toată mizeria asta dintr-un loc într-altul, unde avea să rămînă pînă cînd zăpada așternută deasupra avea să facă un munte artificial din ele. Primăvara următoare treaba asta trebuia luată de la capăt.

îmi amintesc, că pe cînd mai mulți dintre noi căram astfel o bară grea de fier pe umeri, aproape am leșinat de durere. Slab, prost hrănit, prost îmbrăcat, mi se dăduseră corvezi care depășeau puterile mele. Cînd am încercat să-i explic asta conducătorului brigadei, un hoț de profesie (deținuții politici nu prezentau la vremea aceea încredere pentru posturi de acestea, de conducere), am fost pur și simplu snopit în bătaie. Și după ce căzusem jos, el continua să mă lovească cu bocancul, sub ochii celorlalți deținuți care nu îndrăzneau să scoată un cuvînt. Sîngerînd din nas și pe gură, am făcut apel la un subofițer care se întîmpla să treacă pe acolo. El doar a ridicat din umeri.

- De ce nu muncești și tu ca și ceilalți? m-a întrebat.

Mulțumită unui ajutor medical pe care am fost în stare să-l obțin, mi-am revenit repede și am avut norocul să fiu trimis la muncă într-un alt sector. Noua mea sarcină consta din a căra găleți de cîte treizeci de kilograme de minereu de aur la niște mașini de prelucrat de fabricație englezească. Acestea erau niște mese lungi acoperite cu fier zgrunțuros care se mișcau în

continuu, astfel că apa care curgea permanent asupra lor spăla nisipul și celelalte impurități și lăsa aurul la fund.

Era socotită o muncă ușoară. De fapt, la asemenea munci erau folosite cele mai multe dintre femeile din lagăr. Oricum, era istovitor pentru mine. Știam că eram condamnat dacă nu avea să se întîmple un miracol. Și s-a întîmplat cu adevărat un miracol. Într-o zi a venit în lagăr o comisie medicală, și cînd am fost chemat să apar în fața ei m-au găsit atît de slăbit, încît de-abia mai puteam să mă mai țin pe picioare. Pe lîngă aceasta, tot trupul mi-era acoperit de julituri și buboaie însîngerate, în parte din cauza păduchilor și în parte din cauza scorbutului de care mă îmbolnăvisem. Au șoptit între ei și m-au lăsat să plec, în dimineața următoare, spre surprinderea mea, am fost internat în spitalul lagărului. Timp de trei zile am fost pus la regim special: consta dintr-o supă foarte subțire și un pumn de orez fiert în apă, dar mi se părea ceva de-a dreptul delicios, și dormeam ca un buștean tot timpul în afară de momentele cînd ne dădeau de mîncare. Acest răgaz s-a terminat însă repede, în a patra zi mi s-a dat o nouă sarcină: bucătar și servitor pentru două familii de „muncitori liberi". Oamenii aceștia erau în cea mai mare parte a cazurilor foști deținuți care fuseseră condamnați pentru crime de drept comun și care acum, după eliberare, primiseră domiciliu forțat la Kolîma. Bărbații și femeile cărora li se dăduse drumul din lagărele de muncă se căsătoreau între ei sau trăiau pur și simplu împreună, făceau copii și continuau să muncească în mine. Singura deosebire consta în faptul că se duceau de bună voie la lucru și că uneori puteau să-și cumpere băutură.

Cum distanțele erau enorme, iar băutura alcoolică trebuia să fie adusă cu mare dificultate în aceste colțuri depărtate ale Siberiei, oamenii „liberi" își fermentau ei înșiși *braska* lor. Aceasta se fabrica din făină de secară și zahăr, amestecată cu apă fiartă și lăsată să fermenteze pînă căpăta un anumit procentaj de alcool. Beau din ea și-și uitau de necazuri. Băutura asta făcută în casă era atît de dezgustătoare, încît trebuia să te ții de nas ca să poți s-o înghiți. Mai rău, provoca tot felul de tulburări stomacale și, în unele cazuri, chiar orbire.

Făceau de asemenea și un ceai foarte tare. Luau pachețele de 50 de grame de ceai și cîte o sută de grame de apă, fierbînd-o așa pînă ieșea un lucru numit *kefir,* care, datorită proporției ridicate de theină pe care o conținea, îi făcea să uite de griji și de oboseală. Plini de excitație după asemenea petreceri cu kefir, se duceau la lucru pînă cînd, într-o zi, cădeau morți de inimă.

Perspectivele de supraviețuire pentru copiii nou-născuți erau practic nule. în anii aceia nu exista pur și simplu absolut nimic cu care să se poată hrăni un sugar în afara laptelui de mamă. Dar, din cauza hranei proaste și puține și a muncii grele, cele mai multe dintre mame nu erau în stare să dea lapte, și copiii mureau.

Nici copiii mai mari nu o duceau mai bine. Cînd am ajuns noi la Kolîma, li se dădeau copiilor internați în spital cîte un pahar de lapte cu pîine cu unt în fiecare zi. Nici un fel de legume, nici fructe, nici vitamine. Rareori, cum ar fi fost de 1 Mai sau la vreo altă sărbătoare sovietică, copiilor li se dădea jumătate de măr - verde și mic.

Pe măsură ce treceau anii, situația s-a mai îmbunătățit, mai ales după moartea lui Stalin. Cînd am plecat noi de la Kolîma, la sfîrșitul lui 1955, ziarele locale făceau reclame pentru bananele și portocalele aduse tocmai din Sicilia. Firește, asemenea fructe exotice nu se găseau niciodată din abundență și trebuiau raționalizate - și costau foarte mult. Dar puteam spune că le vedeam cel puțin din cînd în cînd, și faptul acesta în sine reprezenta o mare bucurie pentru copii.

îndatoririle mele ca servitor la familiile de „muncitori liberi“ constau din a căra găleți grele cu apă agățate de un par de lemn pe care mi-l petreceam pe după umeri, în a aprinde focul în sobele de fier și în a-i hrăni pe adulți și pe copii. La început îmi fusese teamă că n-am să mă descurc, pentru că nu gătisem niciodată în viața mea. Dar o dată ce mi-am depășit frica, am fost uimit să constat că noii mei stăpîni nu protestau și păreau chiar foarte mulțumiți cu bucătăria așa cum o făceam eu. Singurele ingrediente pe care le aveam la dispoziție erau

carnea în cutii, ceapă și varză deshidratate și cartofi. Din toate astea, cu puțină grăsime sintetică făceam supe. Familiile la care slujeam mîncau de asemenea *kașa* (terciul de hrișcă) pe care li-l făceam eu, și am fost încîntat să văd că le plăcea.

Făceam de asemenea curățenie în coliba mizeră în care singurele mobile erau paturile de lemn și o masă, de lemn și ea. Nu erau scaune, și membrii familiilor mîncau așezați pe marginea paturilor. După aceea, ascultau radioul de unde auzeau muzică și propagandă. în felul acesta puteau să-și facă un fel de imagine vagă despre ceea ce se petrecea în lume.

în fiecare dimineață patronii mei îmi dădeau bani și mă trimiteau să cumpăr de mîncare de la cantina locală. Era o baracă de lemn, cu acoperișul de tablă, surpat la mijloc, și care mai îndeplinea și rolul de magazin universal pentru mineri. Prăvălia asta livra pește congelat și mahorcă, grăsime de balenă și ziarul *Magadanskaya Pravda* și, în plus, cutiile încă lucitoare de așa-numita *Svinaya tushyonka* (supă de porc cu seu), lansate aici cu milioanele, de americani, în timpul celui de al doilea război mondial. Erau foarte puține lucruri care se puteau cumpăra. Legume, fructe, ouă sau lapte nu se vedeau niciodată. Nici un singur produs nu era proaspăt. Chiar și ceea ce era de vînzare era raționalizat, și oamenii liberi trebuiau să se mulțumească cu același regim ca și deținuții — ovăz și arpacaș fierte în apă, la care se mai adăuga puțină grăsime sau zahăr, după gust.

Cînd îmi terminam cumpărăturile mă reîntorceam la colibă să pregătesc masa. Cea mai grea muncă era să car apa de la puțul situat la vreo două sute cincizeci de metri în fundul curților, în spatele colibelor. Gălețile erau grele, și terenul era accidentat; cea mai mare parte din apă se risipea, așa că ajungeam la colibă cu jumătate din ce scosesem din puț și cu hainele înghețate de la apa care se scursese peste mine.

Dar nimic nu era permanent în țara aceea uitată de Dumnezeu. într-o zi autoritățile au hotărît că singurii oameni pe care aveau să-i mai țină la Omsukcian aveau să fie cei ale căror sentințe nu depășeau zece ani. Cei condamnați la termene mai lungi urmau să fie duși în altă parte. Așa s-a întîmplat că într-o

dimineața cenușie de toamnă a venit la mine, în timp ce pregăteam într-o cratiță niște mîncare pentru prînz, un soldat și m-a dus îndărăt în lagăr. Mi s-a dat o felie de pîine neagră și cîteva grame de zahăr și am fost urcat într-un camion laolaltă cu alți cîțiva. Trebuia să ne ducem la minele din Galimîi.

Lagărul de la Galimîi era întins pe coasta unei coline, cu barăcile principale jos, la poale, și era încercuit cu sîrmă ghimpată. Din fericire n-am fost trimiși sus pe colină la minele de plumb, ci am fost lăsați mai jos în lagărul rezervat brigăzilor de la construcții. însă aici barăcile de locuit erau de-a dreptul mizere, umede și igrasioase. Nu exista electricitate, doar lămpi cu gaz care fumegau mereu și hrana era încă mai proastă decît ne-am fi putut aștepta. în general bucătăriile foloseau munca deținuților de drept comun, de obicei hoți, și deseori acești mizerabili furau orice se putea mînca, de la pîine pînă la jalnica rație de 15 grame de zahăr pe care ar fi trebuit să le primim pentru ceaiul de dimineață.

Cînd am ajuns și noi la Galimîi era de notorietate publică faptul că sub ceaunul în care fierbea ceaiul era o găleată în care ofițerul de serviciu lăsa să cadă zahărul pentru ceaiul de dimineață, care era imediat rechiziționat de echipa de la bucătărie. Același lucru se întîmpla cu grăsimile și celelalte suplimente. Ceva mai tîrziu am aflat că mujicii (țăranii) dintre deținuți erau atît de indignați de aceste furturi în ochii lumii, încît l-au fiert de viu pe unul dintre bucătari, aruncîndu-l într-un ceaun cu apă clocotită. Din ziua aceea cei de la bucătărie au început să se teamă să mai fure rațiile acestea jalnice ale deținuților.

în dimineața de după sosirea mea am urcat pe coasta colinei cu una dintre brigăzile de construcții. Era o dimineață însorit ă, geroasă de octombrie. Colegii mei de brigadă se învîrteau prin jur, unii ca să se încălzească, alții ca să caute ceva rumeguș rămas de la echipele de tîmplari, și alții ca să găsească vreo bucată de ziar să-și sucească vreo mahorcă - dacă erau destul de norocoși să aibă așa ceva. Deși ne era frig și foame, era cu neputință să nu admiri frumusețea sălbatică a munților din

jur. în ciuda oamenilor care se străduiau aici jos să le tulbure somnul lor lung, munții priveau semeți din înălțimile lor care depășeau trei mii de metri. Cîte o prepeliță nordică, numită *kuropatka,* zbura foarte sus deasupra. Pe stîncile zdrențuite se vedea cînd și cînd vreo capră neagră făcîndu-și saltul plin de grație, ca și cum ar fi vrut să le arăte militarilor de la securitate postați în turnurile lor înalte de pază că mai erau și aici făpturi în stare să le sfideze legea.

Lucrînd cîte doi, fiecare ținînd de minerul scurt al unei lăzi de lemn, ne treceam ziua de muncă încărcînd blocurile de stîncă dislocate de operațiile de dinamitare și cărîndu-le cît mai departe de șantierul de construcții. Era o pauză la amiază de cîte o jumătate de oră, dar în ziua aceea nu ni s-a dat nimic de mîncare. Deținuții istoviți încercau să uite de foame căutînd să adoarmă cît de puțin, direct pe pămîntul gol, înghețat. Amurgul s-a lăsat devreme, și frigul a început să fie aspru; dar trebuia să ne continuăm munca pentru a-i arăta zelosului comandant de brigadă că se pricepea să-i stoarcă așa cum se cuvenea pe „porcii politici" pușí sub comanda sa.

După 12 ore de muncă în acea primă zi, am început să coborîm pe cărarea șerpuită, alunecoasă, îndărăt spre barăcile noastre de jos. îmi bătea inima, toate membrele îmi erau țepene și îndurerate. Tot trupul mi-era într-o asemenea stare de epuizare încît eram sigur că doar cîteva zile de asemenea muncă silnică aveau să mă dea gata. Pe cînd ne clătinam astfel pe picioare ca o adunătură de bețivi, în jos pe cărare, comandantul brigăzii ne-a oprit în fața unei construcții de lemn care semăna cu un șopron și din care răzbătea o rază palidă de lumină în întunericul nopții.

- Stop, a spus el. Vreau ca toată lumea să intre și fiecare să ia doi saci de ciment să încărcăm camionul.

înăuntru, în aerul închis, înăbușitor, oamenii au început să se încarce pe umeri cu sacii de ciment și să-i ducă să fie suiți într-un camion care aștepta afară. Ajutat de cineva mi-am ridicat și eu doi saci pe umeri și, cocîrjat sub greutatea lor, m-am îndreptat spre ușă. Fie că eram total epuizat după ziua aceea extenuantă de muncă, fie că m-am împiedicat de prag,

nu ştiu nici acum, am căzut pe spate şi sacii de ciment mi-au zburat cît colo. Unul din ei s-a spart şi conţinutul s-a risipit peste tot. Auzeam înjurături şi blesteme, dar nu mă mai puteam ridica.

în clipa aceea a sosit la faţa locului şi comandantul brigăzii şi a început să dea în mine cu o rangă de fier insultîndu-mă în fel şi chip. Loviturile cădeau ca o ploaie peste tot trupul meu, şi eram mereu sigur că următoarea avea să mă ucidă. Dar tot nu mă puteam ridica în picioare. în cele din urmă, o dată ce setea lui de cruzime se ostoise, el a permis cîtorva din tovarăşii mei să mă ajute să mă pun pe picioare. Am încercat să mă mişc, convins acum că eram la capătul puterilor. Nici nu mai ştiu cum am reuşit să ajung în lagăr. Aveam nevoie de îngrijiri medicale imediate, dar nu era nici un medic în barăcile bărbaţilor. Cel mai apropiat medic ar fi fost în lagărul de femei, dar nu se putea intra acolo decît cu permisiunea autorităţilor lagărului.

Trebuia să-mi asum riscul ca şeful brigăzii să afle că cerusem ajutor medical şi riscul că avea să mă omoare pe loc, cuprins de furie. în fond, legea era de partea lui. Mi-am luat acest risc şi m-am dus la medicul femeilor.

Doctorul Ghilda Adamovici Wolf, după cum spunea singură, era o creştină de confesiune evanghelică şi fusese crescută de părinţii ei ca o credincioasă, strămoşii ei fiind nişte colonişti germani stabiliţi în regiunea Odessa. Avea o moralitate atît de strictă încît nu cochetase niciodată cu un bărbat, şi cu atît mai puţin nu se sărutase cu vreun bărbat înainte de a se fi căsătorit, la vîrsta de 26 de ani. Chiar şi în lagăr, unde viaţa intimă nu mai trebuia să ţină seama de asemenea rigori, ea îşi respecta aceleaşi reguli stricte de comportare. Era o femeie scundă, durdulie, arătînd foarte evident ca o germană de Volga, cu ochi albaştri şi părul blond. Fusese condamnată la zece ani pentru că se agăţase cu toată hotărîrea de credinţa ei religioasă. După cîte se spunea, fusese învinuită că nişte coreligionari cîntaseră imnuri religioase în casa ei. Acum, în al cincilea an al condamnării, acest medic cu inima atît de bună se străduia din răsputeri să-i ajute pe acei tovarăşi de suferinţă dintre deţinuţi care

duceau o bătălie dinainte pierdută cu autoritățile lagărului. Mi-a examinat tot trupul la lumina slabă a unei lămpi cu gaz.

Sub privirile ei, așa cum stăteam întins pe patul de campanie, pe jumătate acoperit cu un cearșaf alb-gălbui, simțeam cum tremur. Tot trupul mi-era umflat, cu pete enorme purpurii și ici și colo se formaseră buboaie sîngerînde. Mi-erau paralizate membrele. Sărmana doctoriță Wolf, cu ochelarii ei pe care și-i ținea pe nas cu o sîrmă pe care și-o petrecuse pe după urechi, m-a palpat cu grijă, întrebîndu-mă cu blîndețe: Te doare? și murmurînd pentru ea, Mein Gott, Mein lieber Gott.

După ce m-a tratat cum a putut și ea mai bine, m-a ajutat să-mi pun cămașa pe spinarea îndurerată; și cu un surîs, jumătate profesional, jumătate feminin, a spus:

- Mulțumește lui Dumnezeu, oasele sînt intacte. Căptușeala asta a tunicii ți-a mai atenuat loviturile. Firește că are să te doară, ai să rămîi cu vînătăi multe zile. E o adevărată bestialitate! Am să trec asta în raportulcătre comandantul lagărului. Trebuie luate măsuri împotriva acestor monștri. Sînt în stare de orice.

în zadar am încercat să-i argumentez că viața mea avea să fie în mai mare primejdie dacă acel blestemat comandant de brigadă avea să fie pedepsit. N-a vrut să audă de nici un protest al meu.

- Primul lucru, mîine dimineață, am să te trimit la lagărul de sus, să-ți facă o radiografie. E acolo un doctor „liber“, un anume doctor Goldberg, un om cu inima bună și un mare specialist. El are să hotărască dacă ai nevoie de un ajutor mai amănunțit.

Am plecat neliniștit și într-adevăr, în momentul cînd am ajuns îndărăt în lagărul bărbaților, comandantul de brigadă era acolo, așteptîndu-mă:

- Ascultă aici, mi-a spus. Aud că te-ai dus la cățeaua aia de doctoriță și m-ai raportat! Dacă mă cheamă și-mi spun ceva ce nu-mi convine mie să mi se spună... Uite aici, și mi-a arătat un cîrlig în tavan de care era atîrnată o lampă, te spînzur acolo cu mîinile mele.

Mi-am lăsat umil privirile în jos, m-am întors pe călcîie și m-am dus. în noaptea aceea a trebuit să-mi mușc buzele ca să nu țip de durere. Dar dimineața cețoasă alburie a venit în sfîrșit, și am fost scos la raportul de bolnav. Cineva mi-a împrumutat pătura lui veche, cu care m-am înfășurat ca într-un ' șal, și împreună cu cîteva deținute am pornit-o în susul colinei cale de vreo trei kilometri - escortați de un soldat cu pușcă și un cîine. Acolo doctorul Goldberg și-a amintit de mine imediat și m-a întrebat cu blîndețe ce mi se întîmplase. Și-a aruncat privirea peste fișa medicală și mi-a spus în franțuzeasca sa impecabilă:

- Déshabillez-vous (Dezbracă-te).

M-a cercetat cu grijă și pe îndelete.

- Ar fi putut foarte ușor să te omoare, a spus în cele din urmă. Lucrul cel mai important în ce te privește pe dumneata este că nu ți-a frînt nici un os. E o treabă de odihnă timp de cîteva zile. Dar cum nu am nici un centimetru pătrat liber în spitalul de aici, am să-ți dau o scutire de muncă de o săptămînă și am să te țin la regim de spital. Firește că nu ai să te duci la muncă în vreun alt sector, să riști să te mai întîlnești cu monstrul acela. Ai să stai în lagăr aici. Și cum a mai fost vorba am să încerc iar să-ți fac rost de o slujbă la laborator în spital. Ce zici de asta?

I-am mulțumit doctorului pentru toate și am rămas în lagărul de sus. Mi-am petrecut noaptea la frizerie unde unul dintre frizeri era evreul basarabean Guralnik pe care-l cunoscusem înainte. Am dormit pe două pături întinse pe dușumea și, pentru prima dată în viața mea de deținut, m-am simțit iarăși printre oameni civilizați.

însă dimineața, visul acesta mi-a fost spulberat cînd am fost trezit din somn de lovituri puternice în ușă. Prietenul meu frizerul s-a dus să deschidă. A intrat un subofițer cu o bucată de hîrtie în mînă și a citit de acolo numele meu.

- De ce nu ești la raportul de muncă?

- De muncă? am spus pierdut, complet buimac.

— Da, de muncă. Ești în brigada lui Smirnov, la secția a treia. Trebuia să fii acolo de o jumătate de oră. Ești un dezertor și ai să tragi consecințele. îmbracă-te și haide cu mine.

M-am uitat la prietenul meu și pe urmă m-am uitat îndărăt la soldat. Amîndoi au rămas tăcuți.

- Dar sînt pe lista de bolnavi. Trebuie să mă duc la spital, am spus.

- Prostii! Dacă s-ar fi gîndit că ești bolnav, te-ar fi ținut la spital. Trebuie să ieși la muncă la fel ca toți ceilalți.

- Dar doctorul Goldberg mi-a spus...

- Nu te mai tîrgui cu mine și haide o dată. Ai să stai la discuții cu cei care or să vrea să te asculte, a spus plictisit subofițerul și mi-a făcut semn să mă grăbesc.

Curtea lagărului era pustie cînd am ajuns acolo. Brigada de muncă pornise spre mine. Doar cîțiva deținuți de serviciu la barăci se mai vedeau ici și colo, spărgînd gheața în fața colibelor sau curățind pojghițele de gheață roșiatice și gălbui formate în vespasienele improvizate din față. Am fost dus în biroul principal. într-o cămăruță, doi civili în șube îmblănite ședeau de vorbă. Cînd am intrat au tăcut; unul dintre ei, cu o față asimetrică acoperită de cicatrice, a venit pînă în fața mea și m-a măsurat din priviri, tăcut.

— De ce refuzi să ieși la muncă în dimineața asta? a întrebat.

- Trebuie să fie o greșeală. Eu nu trebuie să lucrez, trebuie să mă duc la spital.

- Prostii. Ești trecut aici la brigada de muncă. Trebuia să te duci cu brigada lui Smirnov la ora șapte și jumătate.

Am încercat să-i explic că eram inapt de muncă și i-am arătat mîinile umflate. El m-a înșfăcat de braț și mi l-a răsucit atît de tare că am scos un geamăt de durere.

- Nu-i nimic în neregulă cu tine. Ești un simulant. Ești un sabotor și ai să primești pedeapsa pe care o merită ticăloșii de teapa ta, zbiera el. Pe urmă, adresîndu-se soldatului, a lătrat: Du-l la *izolator.*

Escortat de un paznic am ieșit din lagăr pe poarta principală și la vreo douăzeci de metri mai încolo m-am oprit în fața unei găuri care arăta ca o groapă sau o peșteră mai grosolană. Nu

existau trepte, doar o cărare îngustă, alunecoasă. Vedeam niște gratii de fier în fața mai multor celule și o luminare pîlpîind într-un colț. Paznicul a descuiat una din celule și m-a împins înăuntru. în întunericul de acolo am pipăit cu mîinile pereții și tavanul scund deasupra mea. Nu era nici un fel de tencuială, nici cărămizi, nimic. Doar pămîntul gol. Sub mine solul era la fel, pămînt tare, înghețat. Un mormînt.

înainte de a închide ușa cu bare de fier, paznicul, potrivit regulamentului temniței, mi-a luat ghetele. Și iată-mă, la ora opt dimineața, în picioarele goale, aproape gol într-un mormînt înghețat, lăsat acolo să înghet de tot. Nu se auzea nici un sunet; eram sigur că în halul în care eram n-aș fi putut rezista mult. Poate o zi, poate mai puțin.

Vechiul instinct al supraviețuirii a lucrat în favoarea mea. Mi-am întins paltonul cît am putut, ca să-mi acopere picioarele goale și am încercat să mi le mențin cît de cît calde frecîndu-le încontinuu unul de altul. Am făcut același lucru și cu mîinile, deși cea mai mică mișcare îmi stîrnea dureri mari. Dar luptam împotriva timpului și am ajuns totuși la concluzia că foarte curînd aveam să leșin și aveau să mă găsească înghețat și mort a doua zi dimineață.

încă o dată destinul a avut milă de mine. După cîteva ceasuri ușa s-a deschis și a intrat un ofițer. în spatele lui am văzut halatul alb și ochelarii cu ramă de aur ai doctorului Goldberg. Dumnezeu să-l binecuvînteze! Cei doi s-au privit tăcuți, pe urmă m-au privit pe mine.

Doctorul Goldberg a fost cel care a întrerupt tăcerea.

- Cum îți poți explica bestialitatea aceasta? E aici un om, trimis la îngrijire medicală, și, fără să se mai aștepte explicațiile mele, îl împing viu încă în mormîntul acesta. Am să raportez asta procurorului public.

Ofițerul nu a spus nimic. A făcut un semn cu mîna paznicului care mi-a dat îndărăt ghetele și m-a scos afară. De data aceasta am fost primit în spital și mi s-au dat îngrijirile cuvenite. în cele două camere ale spitalului se aflau 15 bărbați și 9 femei. Din cauza condițiilor proaste de aerisire, medicul șef ne permitea să ieșim și să ne plimbăm pe coridor la anumite

ore. Bărbații și femeile deopotrivă erau îmbrăcați în halate lungi, aspre, de spital.

Erau acolo tot felul de bolnavi, dar cele mai multe erau cazurile de scorbut avansat sau degerături de gradul al treilea. Cîteva femei erau internate pentru avorturi sau pierderi de sarcină. Nu exista secție de chirurgie, și pentru cazurile mai puțin grave se făceau operațiile într-un pat gol în mijlocul uneia din camere.

Tîrziu într-o seară, după stingerea de la ora nouă, cînd toată lumea adormise, s-au auzit lovituri grele la ușa din spate. Cazimir, infirmierul de noapte, a deschis. A pătruns un ofițer însoțit de cîțiva soldați, în mantalele lor lungi de piele de oaie, roșii la față de ger și de alcool. Vorbeau atît de tare încît s-a trezit toată lumea. Lui Cazimir ofițerul i-a spus că o anumită femeie trebuia să fie scoasă imediat, să i se dea hainele, și să fie trimisă, atunci, în mijlocul nopții, la lagărul de care aparținea.

Infirmierul a explicat, cît a putut mai respectuos, că avea ordine precise de la medicul șef să nu efectueze externări în timpul nopții. A arătat că, în cazul de care era vorba, femeia avea febră mare și era foarte bolnavă ca urmare a unei infecții post-natale. Scoaterea ei ar fi însemnat moarte sigură.

Ofițerul, care era beat, a început să-l insulte cît îl ținea gura și a ordonat să i se dea bocceluța cu zdrențele sărmanei femei. Spre oroarea tuturor celor de față, bolnava, pe jumătate moartă, a fost îmbrăcată și, sprijinită de doi soldați, a fost scoasă din spital deși era într-o stare îngrozitoare. A doua zi dimineață am aflat că murise în timpul nopții în lagărul de femei.

Doctorul Goldberg s-a înfuriat atît de tare încît a refuzat pur și simplu să-și reia serviciul. A plecat cu mașina la cartierul general al districtului, unde și-a prezentat demisia. Cum erau puțini specialiști cu pregătirea lui, această atitudine fermă a dat rezultate. Procurorul s-a întors o dată cu doctorul, s-a făcut o anchetă și ofițerul a dispărut din lagăr. Se spunea că ar fi fost judecat, dar n-a aflat nimeni ce pedeapsă, dacă a fost vorba de vreo pedeapsă, i s-a dat. În orice caz, nu l-am mai văzut la Kolîma.

Eram convins că soldații de securitate care ne păzeau fuseseră aleși anume pentru înclinațiile lor sadice. Aveau libertate totală să facă ce voiau cu noi, și chiar făceau, mai ales cînd se îmbătau, ca deținuții să sufere cît mai mult. De pildă, la plecarea la muncă sau la întoarcere, în coloana obișnuită de cîte cinci, ei ne opreau deseori în mijlocul drumului, le dădeau drumul cîinilor și se prăpădeau de rîs cînd cîte un dulău de al lor își înfigea colții în picioarele deținuților. A fosto vreme cînd erau liberi să facă absolut orice cu noi, inclusiv să ne omoare, — și primeau chiar recompense dacă o făceau. Am văzut un caz cînd au chemat un om să le aprindă focul sau să le aducă o cană cu apă, cînd ei erau de santinelă, și apoi l-au împușcat pe nenorocit sub pretextul că trecuse de linia de demarcație a lagărului.

Iarna lui 1949 la Kolîma a fost deosebit de aspră. A început cu geruri și cu furtuni de zăpadă din primele zile ale lui octombrie și a continuat fără întrerupere pînă la sfîrșitul lui iunie. Ca să te duci pînă la latrinele, situate la vreo sută de metri de dormitorul nostru, trebuia să ne ținem de o frînghie întinsă anume, altminteri am fi fost măturați de viscol.

Pentru a se menține deschisă calea ferată atît de importantă între Magadan și Yakutsk, care șerpuia mai bine de trei mii de kilometri peste culmile muntoase, detașamente de bărbați și femei erau în permanență trimiși să curețe zăpada, zi și noapte. Cei mai mulți sufereau de degerături, și fețele lor erau un spectacol de-a dreptul înspăimîntător. Se știa că zeci de mii de oameni muriseră în timpul războiului în construcția acelei linii ferate. Cea mai mică ezitare în aplicarea ordinelor însemna împușcarea pe loc, pentru a descuraja pe oricare dintre cei care ar fi îndrăznit să-și încetinească lucrul sau să se oprească o clipă.

Pentru deținuții istoviți, unul din lucrurile cele mai grele de făcut era să se cațere pe pantele acoperite de gheață, încercau să se ajute cu cablurile de la fostele funiculare și care mai erau folosite și acum pentru a transporta de-a lungul lor vagonetele cu minereul extras din munte. își făcuseră un fel de cîrlige grosolane cu care se agățau de vagonetele goale care

se întorceau; cei mai curajoşi se căţărau chiar înăuntrul vagonetelor, deşi era strict interzis să se facă aceasta. într-o zi s-au suit prea mulţi într-un asemenea vagonet şi cablul prea întins a făcut să ricoşeze vagonetul care s-a rostogolit pe panta muntelui cu o viteză îngrozitoare. Nimeni n-a putut sări în mers şi trupurile le erau teribil de mutilate cînd au fost culese din rîpa de jos.

O gaură neagră, deschisă în coasta muntelui, era intrarea obişnuită în mină. Săpăturile se făceau la diferite nivele, astfel că unii dintre deţinuţi lucrau la suprafaţă, alţii la cîteva sute sau chiar la aproape o mie de metri sub pămînt. Tunelurile înlăuntrul minei erau atît de înguste încît doi oameni abia dacă ar fi putut înainta prin ele unul alături de altul, şi nu erau de-ajuns de înalte încît să permită unui om de mărime mijlocie să umble drept, astfel că trebuia să se încovoaie mult. în unele locuri galeriile erau atît de prost săpate, încît trebuia să înaintezi în patru labe. Pînă la sfîrşitul anilor 1950, cînd au fost distribuite lămpi dş siguranţă de tip Humphrey, fiecare deţinut miner trebuia să-şi asigure el lampa, care era o cutie de conserve ruginită cu o feştilă muiată în ceva grăsime. Astea dădeau o lumină foarte chioară; şi în curenţii de aer se stingeau foarte repede. Cel mai rău era cînd lumina asta care ardea în aer liber intra în contact cu gazele emanate din crevasele din stîncă şi alte spărturi în peretele muntelui, şi se producea o explozie. Trunchiuri de copaci, care ar fi trebuit să fi fost folosite ca stîlpi pentru sprijinirea galeriilor, erau uneori tăiate cu fierăstrăul şi furate pe întuneric de către deţinuţi care le foloseau în barăci ca lemne de foc. Pînă tîrziu în anii cincizeci, deţinuţii mai lucrau cu tîrnăcoape şi securi, care le erau singurele unelte, în vreme ce abia îşi puteau mişca picioarele de care le erau atîrnate lanţuri grele.

încărcarea materialului excavat se făcea în vagoane de cîte trei sferturi de tonă, care erau împinse cu mîinile goale pînă la intrarea în galerie, unde le preluau alţi deţinuţi, care alegeau minereul bogat de stînca goală.

Pentru deţinuţii care se foloseau de nişte lifturi primitive pentru a coborî în galerii exista un risc teribil, căci cablurile

care susțineau asemenea ascensoare erau vechi și ruginite, și în mai multe cazuri s-au rupt sub greutatea oamenilor pe care îi duceau în adîncuri.

Munca în mină era un adevărat coșmar. Nu se luau nici un fel de măsuri de protecție pentru a-i asigura pe muncitori împotriva accidentelor. Pînă la urmă, muncitorii au primit lămpi cu carbid, și cîtorva mai privilegiați li s-au dat lămpi cu baterii electrice. Autoritățile au început de asemenea să pompeze aer proaspăt în galerii, dar, din cauza panicii conducerii care era în permanență obsedată de îndeplinirea planului, aerul era totdeauna greu de la praful stîrnit din săpături. Ca rezultat, mulți s-au îmbolnăvit de silicoză.

Nu trecea o zi fără să se raporteze cîte un accident acolo jos. Sau se întrerupea curentul electric, și deținuții erau blocați la jumătatea drumului, sau se rupea cîte un cablu și ascensoarele se prăbușeau. Cei schiloditi astfel sau cei grav răniți erau mereu scoși la suprafață și trimiși la spitalul lagărului. Lipsa căștilor de protecție provoca alte accidente. Minerii își purtau căciulile lor rusești de blană în locul căștilor, și cînd se rostogoleau bolovanii sau bucățile de stîncă, cel atins era ucis pe loc.

Teroarea de a nu reuși să îndeplinească norma zilnică îi menținea pe conducătorii de brigadă și pe oameni într-o stare de frenezie continuă. Ei știau cîte asemenea vagoane de trei sferturi de tonă trebuiau să trimită la suprafață în fiecare zi și știau că fiecare vagonet era cu grijă verificat la sosirea sus. Am fost martorul unei scene cînd, la sfîrșitul unei ture de lucru, șeful brigăzii, un anume Gregoriev, s-a contrazis cu deținutul desemnat de autorități să verifice producția. Omul era acoperit de noroi și praf de sus pînă jos și avea ochii injectați.

- Cîte vagonete am trimis noi astăzi? a întrebat Gregoriev cu glas răgușit.

- Paisprezece.

- Cincisprezece, a urlat Gregoriev. Nici unul mai puțin.

- îmi pare rău, a spus verificatorul, au fost numai 14.

- Ce urmărești? a zbierat Gregoriev cît îl ținea gura, vrei ca oamenii mei să rămînă înfometați din cauza cîtorva bolovani? Pune 15 acolo pe foaia ta de control. Dacă n-o faci te omor aici pe loc.

- Nu pot, fratele meu, a strigat celălalt. îți jur că nu pot să fac asta...

Nici nu și-a mai terminat spusele. Gregoriev a scos un cuțit cu lama subțire și l-a înfipt de cîteva ori în pieptul celuilalt. Omul a rămas mort și Gregoriev a luat-o la fugă, după ce a scuipat pe cadavru și a mai șuierat:

- Pentru un cîine, o moarte de cîine.

Au fugit după el. în încercarea lui disperată de a scăpa, a mai ucis trei oameni, a rănit un soldat din gardă și a dispărut peste culmea muntelui. A rămas acolo patru luni, trăind din ce putea să fure din camioanele care-l mai duceau o bucată de drum în susul și în josul muntelui. Cînd l-au prins, l-au aruncat într-o peșteră subpămînteană, unde l-au lăsat să moară de foame și de frig.

Printre soldații care ne păzeau erau oameni aparținînd tuturor naționalităților care trăiau între granițele Uniunii Sovietice. Cîțiva erau basarabeni, a căror limbă maternă este româna. Cînd a fost semnat armistițiul între România și Rusia, la 12 septembrie 1944, ei au fost scoși din armata română și trimiși în Basarabia lor natală. îndată ce au trecut granița, au fost arestați, ținuți sub interogatorii mai multe luni și li s-a dat apoi să aleagă: să se declare de acord să facă stagiul militar de trei ani în NKVD sau să intre la pușcărie ca „trădători de patrie". își făcuseră alegerea și acum îi păzeau pe alți „trădători" în spatele sîrmelor ghimpate.

Perioada cea mai primejdioasă acolo în nord era cea dintre martie și iunie, cînd strălucirea zăpezii topindu-se era orbitoare. Cei care aveau nenorocul să lucreze la suprafață își pierdeau deseori văzul și trebuiau duși la spital. Cu timpul, muncitorii au învățat cum să-și apere ochii. își fabricau un fel de ochelari grosolani din carton sau tablă, pe urmă făceau o gaură mică în ei prin care puteau să vadă fără să fie orbiți de răsfrîngerile zăpezii.

Mai tîrziu, primăvara, veneau iarăşi îngrozitoarele *moşki* siberiene. Cei care nu se puteau apăra erau degeraţi rău, şi gura şi ochii le erau în permanenţă umflaţi. Către sfîrşitul primăverii am fost trecut şi eu de la munca în subteran la suprafaţă, ceea ce mi s-a părut ziua cea mai mare a vieţii mele. Munca era grea şi aici, şi trebuia să lucrez 12 ore pe zi, dar mi se părea un fleac în comparaţie cu iadul de sub pămînt.

Noua mea misiune consta în a împinge un vagonet încărcat în josul dealului, laolaltă cu alţi patru oameni, cale de vreo două sute de metri. De ce trebuiau patru oameni să împingă un vagon în josul unei pante pe o distanţă atît de mică, cînd un vagonet ar fi trebuit să alunece de la sine? Pentru că, asemenea altor procedee improvizate, sistemul şinelor duble era folosit şi aici, ca pretutindeni în mine. Patru oameni erau înhămaţi la vagonul încărcat, care pornea în jos, şi astfel îşi adăugau propria greutate la greutatea întregului pentru a face să se urce la staţia de încărcare vagonul gol de jos pe cealaltă şină. Trebuia să tragem şi să frînăm vagonul încărcat în acelaşi timp. Iarna trebuia de asemenea să menţinem curate şinele îngheţate pentru a împiedica vagoanele încărcate să sară de pe linie. Dacă ar fi sărit astfel de pe şine nu aveam decît propria noastră putere să le punem la loc. Era o muncă de sclavi. În timp ce munceam alături de tovarăşii mei de suferinţă nu mă puteam împiedica să-mi aduc în minte cuvintele pe care le ştiam din copilărie şi care povesteau chinurile evreilor în Egipt şi care începeau cu vorbele: „Am fost sclavii lui Faraon în Egipt..."

Din fericire, sau cel puţin aşa am crezut atunci, am căpătat o nouă sarcină. La diferitele staţii de încărcare erau nişte aşa zise *estacades* de lemn, unde deţinuţii alegeau minereul bun de piatra propriu-zisă. Trebuiau să lucreze repede şi le trebuiau şi degete foarte îndemînatice ca să selecteze aşa partea bună de cealaltă. Trebuiau de asemenea să fie tot timpul atenţi ca pietrele care se rostogoleau din vagoane să nu le strivească

degetele. în noua mea slujbă, aveam datoria să cobor într-unul din buncărele de acolo și să împing cu un par de lemn pietrele mai mari care se înțepeneau în gura de trecere. Dar chiar dacă noua mea muncă era mai puțin grea, era încă și mai primejdioasă.

Cînd omul de afară, cocoțat peste un asemenea vagonet agățat de cablu, trăgea de o manetă care lăsa să se scurgă stîncile și pietrele extrase din mină, eu trebuia să tot dau cu parul meu ca să le asigur o scurgere continuă și așa cum se cuvenea ca să intre în vagonet. Lîngă mine, de o parte și de alta, erau alți deținuți la alte vagonete care de asemenea își așteptau încărcătura, și deseori un picior sau altul le erau prinse într-o revărsare de pietriș. De două ori am fost prins într-o asemenea năruire, încît a trebuit să mă străduiesc din toate puterile ca să nu fiu împins de greutatea stîncilor care se rostogoleau spre gura buncărului, pentru că știam cu siguranță că nimeni n-ar fi auzit țipetele mele în vacarmul pietrelor prăbușite. Dar praful și zgomotul, rocile năruite și riscul acesta neîntrerupt mi-au doborît curînd rezistența nervoasă. Am încercat deznădăjduit să-i conving pe șeful meu de brigadă și pe tovarășii din echipă, cît și pe cei care administrau forța de muncă de faptul că eram prea bătrîn pentru o asemenea corvoadă; dar nimeni n-a vrut să asculte plîngerile mele. Și pentru că toată lumea știa că exista o prejudecată antisemită în lagăr, mi-am dat seama acum că toată atitudinea aceasta în ce mă privește era rezultatul direct al unor prejudecăți care se manifestau cu deosebită virulență în lagărul nostru.

Lagărul era plin de ucrainieni. Chiar dacă unii ar fi fost oameni de treabă, nu puțini erau aproape în întregime antisemiți - aceasta fiind o parte din tradiția națională antisemită de pe vremea cînd țarii ruși folosiseră populația evreiască drept țap ispășitor pentru a îndrepta spre evrei ura fierbinte a naționaliștilor din această țară nenorocită. Mulți dintre ucrainienii care-i ajutaseră pe naziști să-i extermine pe evrei în timpul ocupației germane în Ucraina, o făceau în credința că această contribuție a lor avea să ajute în stabilirea unui stat

independent ucrainian. Cum li se întreținuse această iluzie timp de secole, mă puteam aștepta la orice în afară de simpatie din partea ucrainienilor care formau majoritatea tovarășilor mei dintre deținuți.

Mai erau, firește, și prizonierii germani, acei prizonieri sovietici care colaboraseră cu germanii în timpul războiului, și rușii anticomuniști care-i considerau, și aveau să-i considere pentru totdeauna, pe evrei răspunzători pentru Revoluția din Octombrie. Dar chiar dacă aceste resentimente ale anumitor deținuți față de tovarășii lor evrei se pot explica, nimeni nu poate ierta atitudinea rece, brutală, antisemită a oficialităților locale sovietice, formați la școala de gîndire marxist-leninistă. Cei mai mulți dintre acești funcționari oficiali, fiind de origine umilă, manifestau și întrețineau resentimente - pe care și le mărturiseau deschis - față de semenii lor evrei care, datorită ambiției și spiritului lor de inițiativă mai pronunțate, urcaseră pe treptele ierarhiei partidului comunist.

Atmosfera aceasta de suspiciune reciprocă dintre ofițer și ofițer, dintre deținut și deținut, se putea foarte ușor transforma în răutate deschisă și chiar în manifestări criminale. Uneori se și ajungea acolo, și știam bine că orice încercare de a scăpa din actuala mea muncă, istovitoare, primejdioasă, pe calea discuțiilor raționale cu autoritățile sau tovarășii mei deținuți, era inutilă și poate primejdioasă. Ei se gîndeau foarte simplu că mi se dăduse munca potrivită pentru momentul potrivit, și dacă aveam să fiu doborît de ea, așa stăteau lucrurile...

Am adoptat singura linie de acțiune care-mi mai era deschisă. M-am dus îndărăt la buncăr să le demonstrez comandantului de brigadă și celorlalți deținuți din grupul meu că nu eram un sabotor. Dar știam bine că-mi făgăduisem, în acel coșmar al Uniunii Sovietice, să scap într-o zi. Ca să pot scăpa, trebuia însă să supraviețuiesc în această muncă de exterminare, de „om care mută stîncile". Trebuia să întîmpin un risc calculat. înainte de a-mi termina ziua de muncă, am provocat în mod deliberat o avalanșă. Dacă vreunul din blocurile mai mari de stîncă m-ar fi izbit, aș fi fost omorît. în loc de aceasta, doar un ciob mai mic de stîncă m-a lovit peste față, făcîndu-mă

să sîngerez din belșug. Mi-am acoperit fața cu mîinile și am fugit, țipînd, afară din buncăr. Am tot fugit așa, orbit, pînă cînd unii dintre deținuții din jur au început să mă pocnească furioși cu lopețile. Reacția lor era destul de simplă, pentru că nu le convenea o întrerupere a lucrului în mijlocul unei zile de producție. Am rezistat la aceste atacuri și am reușit să fug tot așa, mai departe, pînă am ajuns la punctul de control unde am căzut leșinat în fața ofițerului de serviciu.

Am fost dus la spitalul lagărului, mi s-au pansat rănile și am primit o odihnă de opt zile. Cînd mi s-a dat drumul de acolo, am fost vărsat la forțele de muncă, pentru o nouă însărcinare. Dar nu am mai fost trimis îndărăt la buncăr.

Două săptămîni mai tîrziu, pe cînd stăteam pe pragul unui atelier de reparații unde lucrasem în schimbul de noapte, un rus alb numit Pavlovici, din Harbin, mi-a comunicat o știre surprinzătoare:

- A început războiul în Coreea, mi-a spus. S-a transmis tocmai la radio ordinul de mobilizare semnat de președintele Truman. în sat, cei liberi își încarcă-n căruțe ce pot să ia și încearcă să scoată femeile și copiii de aici. Acum comuniștii au să se răzbune pe noi dacă războiul are să iasă prost.

Dar în primele luni stăpînii noștri au fost bine dispuși. Glumele și caricaturile afișate peste tot își băteau joc de intervenția americană și arătau acele cîteva mile pătrate din colțul de sud-est al Coreei de Sud în care americanii se mai mențineau disperați așteptînd momentul - la care se așteptau toți - de a fi aruncați în mare de ultimele lovituri ale patrioților coreeni. Dar o dată cu debarcarea de la Incion, la 15 septembrie 1950, situația militară s-a schimbat, și stăpînii noștri și-au schimbat și ei complet atitudinea.

— îi așteptați pe prietenii voștri, americanii și englezii, să vină să vă scape din mîinile noastre, nu-i așa? Ei bine, aflați că ei n-au să pună niciodată piciorul pe coastele noastre! Și chiar dacă au s-o facă, aruncăm în aer intrările în mine și o să muriți ca șobolanii la două mii de metri sub pămînt fără să apucați să vedeți o singură uniformă americană sau englezească!

Au sosit ordine de sus ca să fie împuşcaţi, la nevoie în masă, toţi cei care ar fi încetinit lucrul sau nu ar fi ascultat ordinele. Fiecare comandant de lagăr şi locţiitorul său politic avea acum mînă liberă să aplice noul edict aşa cum considera el de cuvinţă. Unii îi împuşcau pe oameni, pur şi simplu, ca să semene spaima printre noi sau ca să obţină maximul de muncă de la deţinuţi. Cînd ocnaşii aceştia înfriguraţi şi înfometaţi se reîntorceau din mine, adesea li se comanda să se ducă pînă la un depozit de dinamită la cîteva leghe depărtare, ca să aducă dinamita pentru operaţiile de excavaţie de a doua zi. Cei care refuzau să mai asculte asemenea ordine, invocînd faptul că erau istoviţi (căci acum se lucra 14 ore pe zi), au fost împuşcaţi de comandantul lagărului, şi cadavrele lor au fost lăsate la vedere timp de 24 de ore, ca avertisment. Deţinuţii îşi restrînseseră orice conversaţie între ei, şi rămîneau tăcuţi. Eu lucram din greu şi-mi ţineam gura, evitînd orice ar fi putut constitui un prilej pentru furia autorităţilor. Nu mai frecventam nici biblioteca lagărului, unde se puteau citi exemplare din *Pravda* vechi de două luni, şi nici nu mai jucam şah cu ceilalţi deţinuţi. în timpul liber, dacă se întîmpla să am timp liber, căutam să dorm.

Somnul însemna nu numai o sursă de energie proaspătă, ci şi o oază de pace şi speranţă în care nu putea pătrunde nimeni. Eu însumi eram singura mea pavăză împotriva adversităţilor de tot felul. In scurt timp, hrana devenise atît de proastă şi de puţină încît eram acum cu toţii atît de slăbiţi, încît abia ne mai puteam ridica de la pămînt cizmele în drumul spre locurile de muncă. Era limpede că înfometîndu-ne astfel, ei înşişi îşi scăzuseră ritmul de producţie; puteau astfel uşor să ne acuze oricînd de sabotaj şi să împuşte pe şefii de grupuri dintre noi din cauză că nu-şi îndepliniseră sarcinile de plan. în mai multe rînduri unul dintre ofiţeri ne spusese fără să-şi ascundă dispreţul:

— Dacă vă-nchipuiţi că sîntem atît de ahtiaţi să scoatem mai m uit metal astfel că am vrea să facem tot ce putem ca să vă ţinem pe voi în viaţă, vă înşelaţi! Nu ne pasă nici atîtica de

producția voastră sau de viețile voastre. Tot ce vrem noi e să vă pedepsim pentru crimele voastre!

Oamenii începuseră să se îmbolnăvească cu sutele. lipsa totală de vitamina C îmi dăunase grav la vedere și la auz. Oasele mele ajunseseră atît de subțiri și de fragile, încît trebuia să mă mișc cu cea mai mare grijă ca să evit să nu cad. Doctorii deținuți dintre noi ne spuneau că pînă și oasele craniului ne ajunseseră atît de vulnerabile încît n-ar fi putut suporta o lovitură mai violentă.

în aceste împrejurări deprimante, mă întorceam la lagăr o dată cu schimbul de noapte, într-o dimineață devreme în septembrie. Aveam de pe acum îmbrăcămintea de iarnă, și eram cu cizmele cele grele de pîslă. Dușumeaua barăcii noastre fusese tocmai năclăită cu nu știu ce unsoare alunecoasă. întrucît tălpile de cauciuc ale cizmelor mele se tociseră și erau acum subțiri și lustruite, am alunecat pe dușumea și mi-am sucit glezna. Am auzit un trosnet și am simțit un zvîcnet de durere care m-a străbătut tot. Nu mă mai puteam ridica în picioare. Cu ajutorul cîtorva tovarăși m-am tîrît pînă la priciul meu și am rămas acolo zăcînd, așteptînd ajutorul medical. Asistentul medical, care era un buriat-mongol și care fusese chemat de un deținut din dormitor, a spus că va trebui să mă duc singur pînă la dispensar. Așa că, ținîndu-mă de pereți, m-am tîrît cum am putut de la o baracă la alta pînă am ajuns la coliba în care era centrul medical. Mongolul mi-a examinat piciorul care se umflase și era albăstriu și s-a hotărît să mă țină într-unul din cele două paturi pentru cazurile urgente, pînă cînd putea să mă vadă un alt medic și să-mi stabilească diagnosticul.

Au trecut trei zile și nu apărea nici un alt doctor. La vremea aceea piciorul mi se înnegrise și era atît de umflat încît eram sigur că dacă aveau să mai lase să treacă mult timp vor trebui să mi-l amputeze. în a patra zi, mongolul și-a dat seama că n-avea să-și facă apariția nici un ofițer medic și a început să devină neliniștit că va fi acuzat că mă ține acolo prea mult, astfel că mi-a cerut să merg împreună cu el la spital. L-am privit uimit. El însuși, chiar dacă nu era decît un asistent medical, își putea da seama mai bine ca mine în ce stare eram

și cu toate acestea voia să mă facă să mă mișc singur, cu așa zisele mele puteri, cale de 500 de metri pe un teren accidentat ca să ajung la spital. I-am spus că cel mai bun lucru ar fi fost să mă pună pe o targă și să cheme doi oameni din lagăr să mă poarte. El a răspuns că nu avea nici targă, nici oameni, că singurul lucru pe care-l putea face era să mă pună să-mi petrec brațul pe după gîtul lui și să mă facă să șchiopăt așa pînă la spital. N-aveam altă alegere, astfel că, ținîndu-mă de gîtul lui, am pornit-o.

Pentru fiecare pas îmi trebuia un efort nemaipomenit. Durerea mă străbătea tot, lovindu-mă în cap ca un ciocan pneumatic. Inima îmi bătea repede și simțeam că la pasul următor aveam să cad mort. L-am implorat pe mongol să-mi acorde cîteva momente de pauză, dar el era grăbit și mă îndemna să continui. Ne-a trebuit mai mult de o oră ca să străbatem această distanță.

Cînd în sfîrșit am ajuns la barăcile unde era spitalul, a trebuit să urc cele trei trepte din fața ușii principale, fiecare înaltă de mai mult de treizeci de centimetri. Simțeam că dacă aveam să încerc să fac și asta aveam să cad și să nu mă mai pot ridica.

L-am implorat pe sanitar să aducă un brancardier sau cel puțin să ceară ajutorul a doi oameni ca să mă ajute să trec peste acest obstacol. A rămas încăpățînat:

- încearcă, spunea, nu e așa de sus.

M-am sprijinit pe piciorul bun și m-am agățat de balustrada de lemn, tîrîndu-mă din toate puterile în sus. Cînd am ajuns sus, mai erau alte trei trepte de partea cealaltă care trebuiau coborîte. Cu un efort suprem, mongolul ținîndu-mă cît putea și el, am făcut ultimii vreo douăzeci de metri pînă la ușa spitalului și m-am prăbușit acolo. M-au luat pe sus și m-au dus pînă într-un pat. îmi bătea inima atît de tare încît eram sigur că avea să-mi cedeze și că moartea avea să pună capăt acestor suferințe de nedescris. în cele din urmă a venit doctorul. Era bunul, bătrînul Moise losipovici Goldberg.

- Ce ți s-a mai întîmplat? m-a întrebat ascultîndu-mi pulsul și privindu-mi ochii injectați. Am încercat să surîd, dar nu mai eram în stare. El a făcut semn unui asistent și în cîteva secunde mi-a făcut o injecție.

- Asta are să te mai liniștească. Ești zguduit de tot. Cum s-a întîmplat? Se uita la mine, și pe urmă la mongolul care se străduia să-i explice cum știa și el mai bine.

Am fost întins într-un pat și piciorul mi-a fost introdus într-o cutie lungă de tablă cu apă caldă în ea. Doctorul mai avea încă speranțe că nu aveam nimic mai rău decît o luxație mai serioasă, dar după trei zile mi-a confirmat ceea ce bănuisem de la început, o dublă fractură de tibie.

Privindu-mi piciorul drept care atîrna ca o creangă ruptă, mi-a spus să caut să mă înarmez cu răbdare, pentru că refacerea la oameni într-un asemenea hal de decalcifiere, cum eram eu, lua mult timp. Timp de 14 zile am stat întins pe spate, cu piciorul atîrnat de greutăți și simțind dureri insuportabile. Am cerut să mi se facă injecții cu morfină, dar asemenea medicamente nu erau la dispoziția deținuților. Nu aveam altceva de făcut decît să-mi mușc perna. în a cincisprezecea zi mi-au pus piciorul în ghips, dar durerile continuau. După alte două săptămîni radiografia a arătat că operația nu reușise și oasele nu se îmbinaseră cum trebuia.

Doctorul Goldberg a făcut singurul lucru care se putea face. A spart articulația făcută greșit cu un ciocan și apoi a repus oasele la loc. Niciodată în vița mea n-am suferit asemenea dureri. Timp de aproape o lună n-am putut dormi aproape nici o secundă. Durerea mă străbătea continuu ca un curent electric. Eram recunoscător cînd cîte unul se oprea lîngă patul meu să-mi spună ceva, orice, pentru că-mi mai abătea gîndurile de la zvîcnetul neîntrerupt din picior.

Alături de mine zăcea un om căruia îi fuseseră amputate amîndouă picioarele. își rătăcise drumul pe un viscol și se învîrtise la întîmplare timp de trei zile. în patul din fața mea era un tînăr al cărui craniu fusese despicat în două cu un topor și care fusese readus la viață după ce fusese considerat mort clinic. Erau alții care fuseseră înjunghiați, otrăviți, arși, muti-

lăți sau care-și tăiaseră deliberat cîte un membru. Medicamentele erau atît de puține în spitalele de lagăr încît chiar și penicilina era o raritate. Spitalele erau de asemenea extrem de precare și lipsite de orice confort, dar rămîneau totuși locurile cele mai apărate din întreaga Siberie. Ai fi făcut orice ca să fii primit într-unul din ele.

O zi de odihnă înseamnă un an de viață - aceasta devenise o axiomă în lagăr, și paradisul însuși era mai puțin atrăgător decît binecuvîntarea de a căpăta puțină odihnă în spital.

Doctorul Goldberg se lupta cu încăpățînare pentru deținuții care atît de des erau „externați" de către ofițerul politic și nu de medic. Asta însemna un mare curaj, ținînd seama de atitudinea de total dezinteres a autorităților lagărului.

într-o seară, după apel, patru deținuți mai solizi au pătruns în salonul spitalului și s-au îndreptat spre patul unuia dintre pacienți. Acesta a încercat să fugă pe tăcute printr-una din ferestre, dar și afară erau alte două umbre care-l așteptau. S-a rugat de ei, a încercat să discute, a căzut în genunchi implorîndu-i să-l ierte. Nimic nu l-a ajutat. L-au apucat cu toată fermitatea de mîini și picioare, l-au ridicat cît mai sus în aer și l-au trîntit ca pe un sac de cartofi de pămînt. De fiecare dată cînd atingea pămîntul auzeam cum îi trosnesc oasele și scotea cîte un schelălăit ca un animal dus la abator.

-Iertați-mă, fraților! Iertați-mă! N-am să mai fac niciodată! Fraților! Mamă, ajută-mă! Mamă! Glasul nici nu-i mai era omenesc în aceste chinuri de agonie; era doar un geamăt de animal.

Cei care hotărîseră să-l execute astfel continuau să-l smulgă în sus și să dea cu el de pămînt, în sus și în jos, în sus și în jos. în fața ochilor noștri și a acelora dintre deținuți care aveau rolul de infirmieri se săvîrșea un asasinat cu sînge rece, dar nimeni nu îndrăznea să scoată un cuvînt. Căci legile lagărului erau ca și legile junglei. Intervenția îți atrăgea condamnarea proprie la moarte și nimeni nu era dispus să-și riște propria viață amestecîndu-se în treburile altora.

Nu știu de ce în spaima pe care o trăiam cu toții atunci îmi imaginam că văd faimosul tablou al lui Goya cu fetele andaluze care se joacă aruncîndu-și prin aer păpușa de cîrpă. Numai că aici, în viața adevărată, chipurile erau crispate și în ochi lucea nebunia ucigașă. Ucigașii nu s-au oprit pînă cînd au auzit ultimul suspin al muribundului. Ca să fie siguri că-l omorîseră, l-au călcat în picioare cîteva minute și pe urmă au scuipat pe fața lui fără viață. Nici nu și-au dat osteneala să ne arunce nouă, celorlalți, vreo privire.

Cîteva minute după ce plecaseră, paznicul de serviciu a dat alarma. A venit un subofițer de securitate și s-a uitat la cadavru. A pus cîteva întrebări și a plecat. în dimineața următoare doctorul Goldberg i-a făcut autopsia și a constatat că moartea fusese provocată de o hemoragie internă urmînd fracturii craniului. Cînd autopsia s-a încheiat, a luat amprentele digitale ale victimei, ca să împiedice orice încercare a vreunui deținut viu de a evada cu actele falsificate ale celui ucis.

Trupul gol a fost cusut în niște zdrențe de sac și dus la cimitirul lagărului. Fișa i-a fost păstrată pentru *vecinoie hranenie* (custodie veșnică) și cu asta cazul s-a închis. Cît despre asasini, nu au fost martori care să se declare dispuși să-i identifice sau să depună mărturie împotriva lor, și cazul a fost curînd dat uitării.

Autoritățile lagărului adoptau în asemenea cazuri singura atitudine indicată. îl citau pe Lenin, care susținuse că lumea criminalilor avea să se stingă de la sine prin asemenea asasinate decurgînd unul dintr-altul. Ceea ce Lenin uitase să adauge era că asemenea elemente criminale răsăreau ca ciupercile în acea perioadă de mari violențe. El nu fusese în stare să prezică și faptul că în binecuvîntata sa patrie condițiile sociale și politice aveau să fie de asemenea natură încît, în loc să scadă în număr, criminalii aveau să sporească și să prezinte o primejdie încă și mai mare pentru societate.

Cinci milioane de criminali din lagăre aveau să fie eliberați de Hrușciov după moartea lui Stalin.

l'c Imga doctorul Goldberg mai era un alt om cu care-mi phuon sa stau de vorbă cînd nu eram complet amorțit de durere. Era Onufri Ivanovici Ivaniuc, internul de zi și fostul rector al mînăstirii catolice din orașul său natal, Lvov. Avea vreo 45 de ani. chel, cu ochelari cu ramă de aur și un nas ca un cioc, exact imaginea bătrînului apotecar, așa cum mi-o aminteam din copilărie în propriul meu oraș natal. Ivaniuc vorbea destul de bine germana și franceza și-și făcuse studiile la Viena și la Roma. Datorită talentelor sale fusese multă vreme secretarul prințului Andrei Septițki, primatul Ucrainei de Vest. Cît de autentic era titlul de prinț al lui Septițki nu știu, deși cred că strămoșii săi aparținuseră vechii aristocrații poloneze. Era venerat de cei trei milioane de catolici răsăriteni sau uniați, care trăiau în Galiția și în Bucovina de Nord, și Ivaniuc mi-a povestit multe întîmplări arătînd cum le salvase viețile unor membri de seamă ai comunităților de evrei ascunzîndu-i ani de zile între zidurile și rafturile înalte ale bibliotecii sale. (De ce evreii astfel salvați erau neapărat „de seamă", m-am întrebat deseori mai tîrziu.)

Ceea ce mă impresiona și mai mult era credința lui Ivaniuc că el o întîlnise pe Tatiana, cea de a doua fiică mai mare a țarului Nicolae al Il-lea în timpul ultimelor zile ale celui de al doilea război mondial. Iată povestea atît de interesantă pe care mi-a istorisit-o:

„în 1942 două călugărițe din Ordinul Ursulinelor i-au făcut o vizită arhiepiscopului. Una dintre ele, numită sora Thaissa, era o femeie de vreo patruzeci și cinci de ani, cu fața rotundă și părul roșiatic. Avea niște ochi verzi pătrunzători și vorbea excelent germana. Cealaltă călugăriță îi slujea într-un fel de damă de companie. Am fost surprins de frumusețea și aerul ei de mare cultură. Cînd l-am întrebat pe arhiepiscop despre trecutul ei, acesta mi-a povestit că Thaissa nu era alta decît fiica mai tînără a țarului, Tatiana, care părăsise Rusia în taină împreună cu bunica ei fugind la Copenhaga".

Ivaniuc a continuat să-mi povestească apoi că Tatiana intrase într-o mînăstire germană la Freiburg, studiind de asemenea medicina sub numele de Sora Thaissa, și la vremea aceea se îndeletnicea cu ajutorarea ucrainienilor și rușilor din teritoriile ocupate.

înainte de sfîrșitul războiului, continua Ivaniuc, arhiepiscopul le implorase pe cele două femei să fugă înainte de intrarea Armatei Roșii, dar ele refuzaseră cu încăpățînare. Cînd sovieticii intraseră în Lvov, amîndouă fuseseră arestate de serviciile de securitate ale armatei și nu s-a mai auzit apoi nimic despre ele. Tîrziu, în anul 1945, arhiepiscopul îi arătase lui Ivaniuc o ilustrată cu ștampila unui sat din regiunea Moscovei. Era scrisă de mîna pretinsei mari ducese. în cîteva rînduri pe dosul ilustratei, Tatiana îi mulțumea pentru ospitalitatea care-i fusese arătată de prințul Septițki și-i comunica că era sănătoasă, bine îngrijită și că se ocupa cu scrierea Istoriei familiei Romanov, din punctul de vedere al unei mari ducese imperiale!

Nu știu în ce măsură o asemenea poveste poate fi crezută, dar cum venea de la un intelectual care susținea că stătuse cu adevărat de vorbă cu această misterioasă fiică a țarului, mă simt obligat să o repet aici pentru cei care ar mai căuta încă să descopere taina frumoasei și controversatei Tatiana de odinioară și a surorii ei Anastasia.

După două luni la spitalul din Galimîi căpătasem destule forțe ca să mă pot da jos din pat. Trebuia să fac zilnic exerciții de mers sprijinindu-mă într-o cîrjă și un baston prin camera aceea sordidă. Peste altă săptămînă eram în stare să merg cîte zece minute deodată, ceea ce părea să fie o surpriză și pentru personalul medical.

într-o dimineață de octombrie, pe cînd trecea ducîndu-se la lucru, Vasili Anastasievici Zubrin, fostul director al Tipografiei Metropolitane din Moscova, s-a oprit la fereastra mea. Fusesem buni prieteni încă de pe vremea cînd împinsesem împreună la același vagonet cu minereu.

- Mihail Morisovici, mi-a spus, plecăm de aici... foarte curînd.

- Ce vrei să spui? Iarna începuse de-a binelea. Transporturile ar fi trebuit să se oprească complet, și știrea aceasta mă uimea.

- Dar ai să vezi că plecăm totuși, a insistat el.

Am început să văd mai limpede. Zvonurile cu privire la un război general, insuccesele armatelor comuniste în Coreea, situația internațională. Devenise nesigur pentru ruși să mai mențin ă un milion și jumătate de deținuți politici în îndepărtatele regiuni Ciukoski și Kolîma. Probabil că se hotărîseră ca, fără să mai țină seama de anotimp și de marile sacrificii de vieți și suferințe omenești, aveau să ne mute în regiuni mai sigure ale Siberiei.

Pregătirile de transport au început cu adevărat în curînd. Singurele excepții aveau să le constituie cazurile pacienților de spital foarte bolnavi sau cazurile post-operatorii. Aș fi putut cere și eu o asemenea excepție dar mă temeam să rămîn în urmă laolaltă cu criminalii de drept comun (care aveau să rămînă) și i-am cerut doctorului Goldberg să mă lase să plec. Binefăcătorul meu m-a privit cu tristețe.

- Îți iei un mare risc să pleci cu piciorul încă în ghips, a spus. Mai mult încă, grupul de aici este destinat spre Berlag[1], unul din cele mai crunte lagăre. De ce vrei să riști moartea cînd ai putea rămîne liniștit aici unde ți-ai putea găsi și o slujbă mai ușoară care să-ți convină?

- îți mulțumesc foarte mult, doctore, i-am spus, dar nu-mi place de loc gîndul să rămîn aici cu criminalii de drept comun care sînt lăsați aici. Prefer să plec.

- Am să fac cum îmi ceri, a răspuns. I-am urat noroc și tradiționalul: La anul la Ierusalim!

Ne-am despărțit și nu l-am mai revăzut pe doctorul Goldberg. Am auzit mult mai tîrziu că după douăzeci de ani în pustietățile sălbatice ale Siberiei primise permisiunea să se întoarcă la Moscova unde se născuse, împreună cu soția sa Pauline, care plecase în exil cu el. A fost un om mare și nobil,

---

1 *Berlag* este acronimul lui *beregovoi lager,* însemnînd lagăr de pe țărm.

și fiecare dintre deținuții care au ajuns să-l cunoască îi datorează mult și trebuie să-i fie recunoscător.

Am plecat în dimineața următoare cu camioanele via Pestraia Dresva. Deși eram abia la începutul lui octombrie, straturile groase de gheață acopereau drumurile și serpentinele. Am urmat aceeași rută cu care venisem la Galimîi, dar era acum mult mai primejdios coborînd pe coasta muntelui. Handicapat de cîrja mea și doar cu bastonul cu care mă mai puteam ajuta, am fost ridicat de alții în camionul care ne aștepta. Aveam numai o cizmă, celălalt picior fiindu-mi încă în parte în ghips. Ca să nu-mi degere mi-l înfofolisem cum putusem și eu în niște cîrpe. Eram cu totul 25 de persoane înghesuite în camionul acela, și trei soldați de securitate stăteau în picioare dincolo de o barieră de scînduri cu puștile îndreptate amenințător spre noi.

Ne îndreptam acum spre coastă coborînd de la o altitudine de aproape trei mii de metri unde trăisem mai bine de un an, mai aruncînd din cînd în cînd cîte o privire peste peisajul dezolant cu nenumăratele lui mine și muncitorii captivi.' Coborîrea era plină de riscuri, și camionul a derapat de mai multe ori alunecînd spre marginea drumului, către prăpăstiile care se căscau sute de metri sub noi. Am făcut cele aproape două sute de kilometri pînă la coastă în opt ore și am ajuns la punctul de îmbarcare la căderea nopții. Tot așa cum fusese și la sosirea noastră aici, nu se vedea nici un semn că s-ar fi făcut vreo pregătire în ce ne privește. încă o dată a trebuit să așteptăm, pe țărmul pietros acoperit de zăpadă, pînă au venit bărcile să ne ia și să ne ducă la vreunul din vapoarele din depărtare. Timp de patru zile și patru nopți am stat pe țărmul acela deschis vînturilor, fără nimic altceva decît rațiile noastre de hrană rece, de pește sărat și pîine. Apa era puțină, așa cum e obișnuit la Kolîma în timp de iarnă, și trebuia să ne bazăm doar pe bună-voința soldaților ca să aprindem focul și să topim ceva zăpadă să ne potolim setea care ne chinuia toată vremea.

în a cincea zi coșmarul nostru a luat sfîrșit. Sosiseră bărcile. Ne-am bălăcit prin apa rece ca gheața care ne ajungea pînă la

genunchi, ne-am suit în ele și am fost duși într-un drum tăcut spre vasul închisoare care ne aștepta în golf. Cu piciorul meu ologit mi-a fost cu neputință să mă cațăr pe scara vasului. Întrucît nimănui nu părea să-i pese de mine, un prieten român, Ion Popa, m-a luat în cele din urmă în brațe, riscînd să ne prăbușim amîndoi în mare. Ca și înainte, am fost băgați în cale sub nivelul apei și a fost postată o santinelă la gaura de ieșire să ne supravegheze. Eram cu toții deținuți politici, cu excepția cîtorva criminali foarte primejdioși pe care autoritățile socotiseră mai prudent să-i pună la un loc cu noi.

De data aceasta, cînd am ajuns la portul Magadan, nu ne mai aștepta generalul Derevenko. în schimb am fost primiți de o mare desfășurare de soldați înarmați, avînd și puști-mitralieră și chni. După ce am coborît pe țărm, a trebuit să ne aliniem în șiruri de cîte cinci, ținîndu-ne ca de obicei de braț, și am fost minați în marș spre lagărul de tranzit Berlag. Pentru că eu eram invalid am fost vîrît într-o dubă, laolaltă cu cîteva femei bolnave cărora li s-a făcut milă de mine și mi-au dăruit micuța lor rație de pîine și cîteva țigări.

Primul lucru pe care l-am văzut cînd am coborît din dubă a fost că era ceva ciudat cu deținuții politici. Pe urmă mi-am dat seama că toți purtau numere, în total în trei locuri: pe șepci, pe piept și pe genunchiul stîng. Mai tîrziu aveam să aflu că trebuiau de asemenea să poarte un număr și pe spatele jachetelor și cămășilor. Și mie mi s-a dat imediat un număr. Al meu era M2-515. Am purtat acest număr pe hainele mele pînă la o săptămînă după moartea lui Stalin cînd, într-o ceremonie specială, au fost arse toate numerele și au fost rostite multe discursuri de către oficialitățile lagărului ca să se sărbătorească măreția momentului și să se anunțe începutul unei noi ere.

Am fost dus acum la spitalul lagărului, dar cum nu erau paturi, pacienții cu boli infecțioase și cazurile post-operatorii erau întinși unul lîngă altul pe o scîndură lungă care se prelungea de la un capăt al încăperii la celălalt. Deși aici condițiile erau mai rele decît oriunde mai fusesem în alte lagăre, oamenii erau mai plăcuți și mai interesanți. Oricît ar

fi fost de grele condițiile de la Berlag, găseam că era preferabil să fiu aici, laolaltă cu deținuții politici, decît să fiu amestecat cu criminalii înrăiți pe care-i întîlnisem în alte lagăre. Cînd mi s-a spus cîteva zile mai tîrziu că aveam să fiu transferat într-un lagăr comun, știrea a fost cît se poate de deprimantă pentru mine. Criteriile de valoare în asemenea lagăre îi pot uimi în cel mai mare grad pe oamenii liberi. Ca să li se permită să stea laolaltă cu cei care le sînt prieteni, deținuții politici ar face totul și li s-ar părea că sînt de-a dreptul fericiți.

Mi s-a spus că trebuia să fiu la poarta principală în mai puțin de o jumătate de oră. Circulau tot felul de zvonuri - lagăre speciale pentru străini, represalii, repatrieri. Dintre toate aceste presupuneri, teoria cea mai plauzibilă părea să fie aceea potrivit căreia guvernul sovietic nu voia să îngăduie ca ideile de proveniență străină să se răspîndească în masa propriilor lor deținuți politici și se hotărîse să ne risipească în întreaga regiune Kolîma în lagăre amestecate în care puteam fi mai ușor supravegheați.

îmi amintesc bine cît de deprimat a fost un doctor american, rus prin naștere, care a fost lăsat separat de grupul de străini care fuseseră mutați, din cauză că fusese considerat de naționalitate rusă. Omul acesta părăsise Rusia țaristă cînd avea cinci ani și se reîntorsese într-o vizită, cînd împlinise 46 de ani. Cu toate acestea, fusese considerat rus și fusese condamnat pentru pretins spionaj în favoarea imperialiștilor. La fel de dur era și cazul unui om numit Lerner, născut la Talien, în China, dintr-un tată rus care părăsise Rusia și murise înainte de Revoluție. Arestat în 1945 de trupele sovietice, cînd intraseră în Manciuria, Lerner a fost declarat automat cetățean sovietic și tratat ca atare.

Era o după-amiază cenușie, vîntoasă, de octombrie, cu pămîntul acoperit de noroaie, și ningea cînd am plecat de la Berlag spre lagărul local de tranzit. A trebuit să străbatem doar o distanță de 300 de metri, dar pentru mine, cu piciorul încă în ghips, a fost o grea corvoadă să șchiopătez astfel pe cîrjele mele șubrede. Mă așezaseră în fruntea coloanei; ca rezultat, toată lumea trebuia să meargă încet din cauza mea.

Inii amintesc că in buzunarul paltonului aveam o bucată de zahăr negru precum cărbunele şi că am început să sug din ea ca să mai cîştig ceva energie. Ne-a trebuit o oră ca să facem aceşti 300 de metri.

După formalităţile obişnuite am fost trimis la dispensar. în afară de denumire, aici era prea puţin care să amintească măcar de îngrijirile medicale. Posibilităţile de spitalizare nu erau cu nimic mai bune decît în spitalul de alături - aceleaşi scînduri lungi, aceeaşi ciorbă de varză verde de trei ori pe zi. Am cerut să mă vadă un doctor, dar au trecut două săptămîni pînă să se găsească cineva să mă ajute. între timp s-a petrecut un incident extraordinar. Datorită faptului că navigaţia era închisă începînd din ultimele zile ale lui septembrie, traficul rutier fiind limitat în acea lună a lui ianuarie 1951, lagărul de tranzit era arhiplin, găzduind aproape 100 000 de deţinuţi. Pentru a putea fi ţinută sub control, această masă gigantică de oameni fusese împărţită în 14 ţarcuri uriaşe, după crimele şi pedepsele lor. într-un singur ţarc erau mai multe mii de hoţi de drept comun, ţinuţi sub cheie, dar consideraţi de autorităţi ca fiind brigada lor de şoc împotriva deţinuţilor politici care erau socotiţi „duşmani ai poporului".

într-o după-amiază, cînd se făcuse întuneric, hoţii au izbucnit din ţarcul lor şi au invadat ţarcul alăturat alcătuit din aşa-numiţii *katorjniki,* condamnaţii la muncă silnică. Mulţi dintre aceşti deţinuţi fuseseră în armata lui Vlasov, armată rebelă despre care am mai vorbit, şi care erau consideraţi criminalii cei mai răi împotriva patriei socialiste. Erau deci ţinuţi în lanţuri ani de zile. Hoarda hoţilor căuta acum să profite de faptul că cei mai mulţi dintre *katorjniki* erau la muncă; voiau să înşface cît ar fi putut mai mult din hrana şi bunurile acelora.

Deşi în momentul acela nu erau decît puţini dintre aceşti *katorjniki* in ţarcul lor, ei au opus o rezistenţă eroică hoardei de tîlhari invadatori. Cîţiva chiar şi-au pierdut viaţa în această luptă corp la corp care a urmat. Excitaţi de succesul lor iniţial, hoţii, care erau cam in număr de 4 000, au pătruns în curtea principală, i-au atacat pe cîţiva dintre soldaţii de serviciu şi au

încercat să-l omoare pe politruc. Acest ofițer a reușit să sară pe o fereastră și și-a căutat refugiul în spațiul curățat de focul deschis de paznicii care trăgeau din turnurile de control. Apoi, hoarda s-a îndreptat spre poarta principală, gîndindu-se că o dată ce ar fi trecut de ea ar fi fost liberă să prade și să violeze femeile și să devasteze întregul oraș Magadan. Dar au pierdut controlul situației. De două ori au atacat poarta lagărului și de amîndouă dățile au fost respinși de focul ucigaș al mitralierelor care-i secera ca spicele. în cele din urmă s-au retras.

Se făcuse întuneric de-a binelea cînd au încetat răpăiturile mitralierelor și s-a lăsat o tăcere grea asupra lagărului. O jumătate de oră mai tîrziu generalul Derevenko și-a făcut apariția împreună cu ofițerii săi, urmat îndeaproape de un batalion de pușcași din securitate. Primul ordin a fost dat supraviețuitorilor să se întindă cu fața în jos în zăpadă și li s-au legat mîinile la ceafă. Cu Derevenko în, frunte, soldații au început să pășească peste trupurile omenești care formau un covor, și căutau cu lanternele pe șefii răscoalei. La vremea aceea gemetele încetaseră și doar zăpada mînjită de sînge mai arăta proporțiile tragediei.

Vreo sută cincizeci de oameni au fost strînși laolaltă, puși în lanțuri și duși la club sub pază strictă. Restul au fost minați îndărăt în barăci, păziți de soldați înarmați. Morții au fost strînși în fața dispensarului, cu totul 180. Răniții au fost culeși de pe cîmpul de bătaie și aduși, unii pe tărgi, alții sprijiniți de alți deținuți, în același loc. Toate mesele de bucătărie libere au fost aduse ca să servească de mese de operație. Toți doctorii disponibili din oraș au fost somați să vină și să acorde ajutor medical; dar, datorită marelui număr de răniți și lipsei de instrumente chirurgicale, cei mai mulți dintre răniți au fost socotiți morți înainte de a se face vreo încercare de a le salva viețile. Numărul morților se ridica la 300 a doua zi dimineața.

în zori s-a produs mutarea deținuților care supraviețuiseră masacrului. Sub pază înarmată, au fost transportați la vreo 800 de kilometri, la Holodnaia (de la cuvîntul *holodno* care înseamnă frig), care era socotit unul din lagărele cele mai friguroase din Kolîma. Acolo, în minele de plumb, nici cei cu

sănătatea cea mai robustă nu puteau supraviețui decît cîțiva ani. Aceasta era pedeapsa sălbatică dată în zilele cînd generalul Derevenko era stăpînul absolut al vieților tuturor celor de sub ordinele lui, ori de cîte ori cineva îndrăznea să-i conteste regimul.

îndată ce am fost în stare să mă mișc mai liber, doctorul lagărului mi-a scos ghipsul și m-a declarat apt de muncă asemenea oricărui alt deținut. Din fericire, cum de-abia dacă puteam să merg fără să șchiopătez prea tare, paznicii n-au vrut să mă lase să ies din lagăr, astfel că a trebuit să mi se găsească o muncă în limitele lagărului. Sarcina mea era acum cea a unei ordonanțe obișnuite în barăcile muncitorilor. Trebuia să am grijă de lenjeria și de spălătoria lor, să aduc apă proaspătă cînd se întorceau ei de la lucru, să duc ceaiul de dimineață și alte asemenea treburi mărunte. Eram foarte mulțumit că fusesem uitat o vreme, și-mi foloseam timpul liber, mai ales noaptea, cînd eram oficial de serviciu, citindu-i pe clasicii ruși - Tolstoi, Turgheniev, Gogol și Cehov. Dostoievski, considerat morbid și neindicat pentru moralul oamenilor, era interzis în Rusia sovietică la vremea aceea. Totuși, în lagăr, unde se strînseseră toate cărțile confiscate de la deținuții politici, îl puteai citi în voie, împreună cu discursurile lui Troțki și cu biografia lui Bela Kun! O dată pe an, o mare listă de cărți puse la „index" sosea de la Moscova cu numele scriitorilor care fuseseră epurați și ale căror cărți urmau să fie arse. Cei mai mulți dintre acești scriitori erau arestați, dar, în ciuda ordinelor, unele din cărțile lor erau salvate și au devenit tezaurul secret al lagărului pînă mai tîrziu.

Din cînd în cînd avea loc cîte o inspecție generală a lagărului. Marii șefi din MVD, generalul Derevenko de exemplu, veneau să ne vadă și să verifice progresele realizate în cadrul planului cincinal. Fiecare sector al economiei sovietice își avea planul său ca parte a planului mare cincinal. Lagărul de la Magadan nu constituia o excepție.

Inspecțiile acestea ale lagărului evocau amintiri din trecutul îndepărtat al istoriei ruse, cînd generalul suprem al Ecaterinei cea Mare, Potemkin, își înșela împărăteasa aranjînd

dinainte nişte sate false, cu faţade uriaşe de carton vopsit, înşirate de-a lungul drumului, ca s-o facă să creadă că liniştea şi prosperitatea domneau peste tot, ori de cîte ori ea dorea să facă asemenea inspecţii în drum spre Crimeea. Cu două sau trei zile înainte de o asemenea zi mare pentru lagărul nostru, întregul lagăr începea să arate ca un sat de modelul lui Potemkin. Apăreau feţe de masă pe mese, cutiile ruginite de conserve care ne serveau drept gamele erau înlocuite cu gamele adevărate; se scoteau la iveală furculiţe şi cuţite şi spre amuzamentul general apărea şi cuvîntul „menu" pe bucăţi de hîrtie prinse cu beţişoare pe fiecare masă la mijloc.

îndată ce inspecţia se termina, totul dispărea ca prin farmec. Mîncarea redevenea proastă, căci bucătăria trebuia să-şi refacă stocurile după raţiile mai mari alocate în timpul inspecţiei.

Lagărul de tranzit era atît de mare încît mulţi oameni se puteau ascunde în pivniţe, subterane sau chiar în gropi pe care şi le făceau singuri dacă ar fi fost în primejdie să fie trimişi în alte lagăre cu renume prost, cum ar fi fost Indigirka sau Yanstroi. Un asemenea drum însemna trecerea plină de riscuri a strîmtorii Behring în Oceanul Arctic — uneori o călătorie mortală. Pentru a o evita, deţinuţii se transformau în adevăraţi oameni ai peşterilor ori de cîte ori se zvonea că se pune la cale o asemenea deportare. Dar pînă la urmă, datorită şi marelui număr de informatori pe care administraţia îi avea printre deţinuţi, evadaţii erau găsiţi şi trimişi la destinaţia lor.

Aici, în acest lagăr de tranzit, am asistat la o altă operaţie de bursă neagră. Sosiseră funcţionarii oficiali de la diferite mine să-şi aleagă forţa de muncă care le fusese alocată. Un asemenea grup miner avea un contract permanent cu MVD-ul să-şi aleagă pînă la 120 000 de muncitori dintre deţinuţi în fiecare an, ca să-şi înlocuiască pierderile. Ca şi înainte, le pipăiau muşchii oamenilor, le deschideau gura ca să le controleze dantura şi le examinau ochii, capul şi umerii.

Ar fi fost ca o piaţă de sclavi în cine ştie ce sat ecuatorial acum două secole, dacă n-ai fi simţit rigorile climatului nordic

și dacă n-ar fi fost halatele albe ale doctorițelor. Fetele acestea veneau direct de la facultatea sau școlile medicale. în felul acesta le plăteau îndărăt guvernului și partidului banii pe care guvernul și partidul le cheltuiseră cu studiile lor. Veneau aici în baza unor contracte pe trei ani. Deși ele erau libere, viața lor nu era prea deosebită de cea a deportaților. Întrucît experiența lor medicală era foarte restrînsă, trebuiau să se grăbească să învețe cît puteau la fața locului, cu bogata materie primă care le era pusă la dispoziție de către autoritățile lagărelor. Le trebuiau ani de zile să învețe cum să mînuiască bisturiul cu îndemînare sau să vindece o rană mai gravă. Dar deținuții le erau recunoscători pentru bunăvoința de care dădeau dovadă și care înlocuia în cele mai multe cazuri lipsa lor de practică.

Cînd aveau de făcut o asemenea anchetă medicală, metoda pe care o foloseau aceste absolvente de universitate pentru a stabili gradul de distrofie consta în a pișcă fundul persoanei pe care o examinau. Dacă mușchiul era încă elastic, însemna că stadiul distrofiei nu era încă avansat. Dacă mușchiului îi trebuia o vreme să revină la poziția sa normală, se stabilea distrofie avansată și persoana era trimisă la spital. Mulți deținuți suferiseră crize de nervi și erau în diferite stadii de deprimare. Asemenea cazuri erau preluate de spitalul psihiatric situat într-o baracă separată înconjurată de un lanț dublu, foarte înalt, de sîrmă ghimpată. Turnurile de pază situate la capete f ăceau ca acest spital să semene cu o închisoare înlăuntrul altei închisori.

Am avut prilejul să vizitez acel loc sinistru pentru că trebuia s-o văd pe doctorița de acolo. Doctorița Korotkova vorbea puțin englezește și era extrem de interesată să afle mai multe despre Morgan, Weisman, Mendel și biologie în general, decît putea găsi în cărțile sovietice. Eu nu eram în realitate calificat să discut pe larg asemenea subiecte, dar puținele lucruri pe care le știam s-au dovedit suficient de interesante pentru ea ca să mă invite de mai multe ori la ceai în biroul ei. Era o femeie cu un ten brunet, cu ochii negri strălucitori și părul negru. Era mama a doi copii, și suferise tragedia de a și-l pierde pe unul din ei, care fusese călcat de un camion chiar sub ochii ei. își

găsise refugiul de la această durere în cercetările de psihiatrie, aşa cum o fată care ar fi suferit o dezamăgire în dragoste s-ar fi refugiat într-o mînăstire. Foarte cultivată şi bine pregătită, doctoriţa Korotkova era de asemenea o femeie plină de curaj.

S-a expus de două ori la neplăceri serioase din cauza mea. O dată mi-a trimis o carte ştiinţifică şi cinci bancnote de cîte zece ruble prin curier. Altă dată, cînd plecam din lagăr la muncă, ea a traversat un şir de soldaţi ca să vină să-mi strîngă mîna şi să-mi ureze noroc. N-am discutat niciodată politică cu ea şi am evitat cu grijă să-mi dezvălui sentimentele cu privire la regimul sovietic. Dar am simţit totdeauna că era dornică să ajute un semen, oricine ar fi fost el sau de unde ar fi venit.'

înăuntrul clinicii de boli mintale se făcuseră mai multe despărţituri pentru unul sau mai mulţi pacienţi. Erau celule cu uşi grele ca acelea ale unor case uriaşe de bani şi cu vizete în uşă ca în temniţe. Toate celulele aveau pereţii căptuşiţi ca să se evite ca pacienţii să se rănească atunci cînd se dădeau cu capul de pereţi. Cei mai mulţi dintre cei internaţi aici erau femei. Cele mai multe dintre ele sufereau de schizofrenie, dar erau şi cazuri grave de neurastenii, paranoia şi isterii — rezultatul tratamentelor aspre, al lipsei de hrană, epuizării şi cel mai mult al fricii şi spaimei. Fetele bolnave erau separate de bărbaţi. Ţi se rupea inima să le vezi cînd erau duse la baia situată într-o altă clădire la vreo cincizeci de metri de acolo. Izbeau cu picioarele, muşcau, îi zgîriau pe infirmierii care le duceau, se aruncau goale în zăpada îngheţată, urlînd şi ţipînd cît le ţinea gura, plîngînd şi rîzînd, înjurînd şi spunîndu-şi rugăciunile şi luptîndu-se disperate cu bărbaţii care le duceau la baie. Unele îşi mîzgăleau faţa cu noroi, altele purtau pălării făcute din cîrpe. Unele îşi pictau tot trupul. Era un spectacol înfricoşător.

Tratamentul se făcea potrivit teoriei lui Pavlov - perioada de deplină relaxare a creierului şi trupului de-a lungul a multe zile de somn provocat. După ce li se injectau mari doze de insulină, pacienţii dormeau cîte 14 sau 15 ore. Pacientul sau pacienta erau treziţi din acel somn printr-o injecţie cu glucoză, li se dădea să mănînce mai ca lumea, li se făcea o baie şi apoi

erau iarăşi adormiţi cu o injecţie cu insulină. Şi continuau aşa pe o perioadă între patru şi şase săptămîni.

Psihiatrii sovietici susţineau că această formă de tratament dădea rezultate surprinzător de bune şi că cei mai mulţi bolnavi care ieşeau din clinicile lor puteau, fără pericole, să se întoarcă în comunităţile lor şi să-şi reia vieţile normale.

Pe măsură ce înaintam în an se construiau noi barăci ca să primească marele număr de cazuri de psihiatrie. Cînd am plecat eu erau pe cale să mai facă o clădire mai mare cu etaj. Victimele care nu mai aveau nevoie de tratament pe termen lung pentru dereglări mintale mai serioase erau trimise în sus pe rîul Kolîma, într-un loc numit „500“, căruia i se spunea astfel pentru că era situat la 500 de kilometri de izvorul rîului Kolîma. Acolo o clădire cu trei etaje putea trata pînă la o mie de bolnavi. Tratamentul la „500“ era pe mîinile unor specialişti, mulţi dintre ei deţinuţi care fuseseră profesori şi chiar membri ai Academiei ruse. Ei făceau tot ce puteau ca să salveze minţile şi vieţile semenilor lor deţinuţi, dar erau constant handicapaţi de lipsa medicamentelor şi a echipamentului medical modern.

Capitolul X

Crimă și pedeapsă

Lumea criminală se
va anihila singură.

Lenin

într-o noapte în mijlocul unui ianuarie foarte geros și urît, am fost fără să vreau martorul unei scene de o sălbăticie de junglă care are să mă urmărească tot restul vieții. Se făcuse controlul de noapte. Mai auzeam glasurile răgușite ale paznicilor și de pe dușumeaua goală a dormitorului nostru puteam vedea bocancii lor grei și poalele mantalelor lungi, albe, de blană pe care le purtau soldații de gardă. Pe priciurile lor cîțiva dintre deținuții politici se întinseseră să se odihnească după munca istovitoare de peste zi. Eram încă îmbrăcați cu hainele noastre de muncă, lăsasem doar cizmele de pîslă. Stăteam cu zdrențele noastre pe noi ca să mai strîngem ceva din puțina căldură care mai era în baraca umedă și posomorită. Bucățelele de cărbuni pe care le adusesem cu noi din mine scoteau o duhoare acră și răspîndeau o căldură aproximativă din soba de fier.

I-am auzit pe soldați înjurîndu-l pe deținutul de serviciu de noapte pentru că nu le aranjase cizmele în ordine, pe urmă un vîrtej de zăpadă și aer înghețat a suflat peste capetele noastre. Cîteva secunde mai tîrziu am auzit ușa zăvorîndu-se pe dinafară și pașii grei ai soldaților îndepărtîndu-se. Pînă la ora cinci în dimineața următoare aveam să fim lăsați de capul nostru. Nici chiar patrula de noapte - alcătuită dintr-un ofițer și doi gradați - n-avea să ne mai trezească atunci cînd avea să-și facă rondurile obișnuite. Aceste seri de odihnă ne aparțineau numai nouă, așa cum și era specificat oficial în regulamentul lagăru-

lui. Eram acum propriii noştri stăpîni. Singurul zgomot care se mai putea auzi era *purga,* vînturile sălbatice siberiene, şi sforăitul şi lipăitul picioarelor goale îndreptîndu-se spre colţul unde se aflau marile canistre ale latrinei.

- Să dormi, să visezi! i-am spus în loc de noapte bună lui Viktor Mihailovici, patriarhul cu barbă albă, profesor la Institutul Politehnic din Odessa, pe cînd el îşi potrivea un palton peticit peste picioare. El mi-a făcut cu ochiul, pieptănîndu-şi barba albă maiestuoasă, şi m-a privit cu ochii lui albaştri copilăroşi. Am văzut că are ceva să-mi spună.

- Vom avea o judecată, a şoptit Mihailovici.

- Ce judecată? am murmurat pe jumătate adormit.

— Au amestecat printre noi nişte hoţi şi asasini... şi ei au să-l judece pe unul de-ai lor.

- De cînd au făcut asta?

- De ieri dimineaţă.

N-am mai putut adormi. Eram înspăimîntat. Circulaseră de mai multă vreme zvonuri că stăpînii lagărului aveau să aducă criminali mai înrăiţi, dintre aşa-numiţii „irecuperabili" în lagărele politice. Aveau să fie convertiţi să ajungă „elemente bune" urmînd exemplul nostru; dar eu, în ce mă priveşte, nu crezusem că avea să se întîmple aşa ceva.

- De unde ţi-au mai venit şi ideile astea? l-am întrebat pe bătrîn în timp ce aşteptam să se întîmple ceva.

- Nu ştiu. Poate de la Makarenko.

- Poate de la Makarenko. Am început să mă gîndesc şi eu la *Poemul pedagogic* al lui Makarenko şi la felul în care el glorificase vlăstarele revoluţiei. Tinerii hoţi şi prostituatele abia de vîrsta copilăriei pe care el îi transformase în patrioţi sovietici de încredere. Şi acum directorul general al lagărelor şi închisorilor adusese această lume interlopă şi printre deţinuţii politici pentru a-i face pe criminali să-şi schimbe năravurile. Erau oare cu adevărat atît de naivi? mă întrebam.

Reflecţiile mi-au fost întrerupte de vocea răguşită a unui individ care vorbea cu un accent ucrainian pronunţat:

- Saşka! Scoală-te, păduche împuţit. Vino-ncoace! în faţa tribunalului!

Unii dintre deținuți, care adormiseră, au încercat să protesteze. Ce era gălăgia asta? Dar același glas răgușit, brutal, i-a redus la tăcere.

- Tacă-vă fleanca!

Voiam șă-i spun ceva lui Viktor Mihailovici care, în cei 19 ani de lagăr, trebuia să știe ce urma să se întîmple acum.

- *Samosud,* mi-a șoptit el pe rusește, ceea ce înseamnă tribunalul cangur. Adică un tribunal care se autoconstituie și autoimpune, și care e liber .acceptat în lumea criminală.

Sașka s-a dat jos de pe priciul lui și s-a oprit în fața judecătorului. M-am întors și eu în culcușul meu ca să-l văd mai bine. Era un băiat tînăr, uscățiv, cu obrajii găunoși și ochi albaștri apoși. Ca noi toți era ras pe cap. Avea mîini lungi cu degete delicate, alungite. Fusese poate pe vremuri artist, violonist sau pianist - dar acum era un hoț ordinar, hoț de buzunare mai exact. La vîrsta de 23 de ani fusese băgat la pușcărie de mai multe ori și acum, în calitate de criminal obișnuit, fusese trimis să muncească la minele din Kolîma.

în lagărele polare, Sașka, asemenea celor de teapa lui, refuzase să muncească și reușea să trăiască din ce fura de la bucătărie sau din rațiile sărăcăcioase ale deținuților de lîngă el. Nu scotea cine știe ce astfel, întrucît trebuia să-și împartă „grăsimile" și zahărul furate cu hoții mai bătrîni. Acum urma să fie judecat pentru cea mai gravă crimă pe care o cunoștea lumea criminală, „îi vînduse" pe frații săi hoți în fața administrației lagărului. Pentru o asemenea trădare nu exista decît o singură pedeapsă - moartea.

Mi-era milă de acest băiețandru atît de necopt și într-un fel frumușel, dar nu puteam să văd nici o urmă de autocompătimire în ochii lui. Se mișca asemenea unui somnambul, cu gîndurile aiurea, dar ținîndu-se drept. Acum îl vedeam ceva mai bine. Viktor Mihailovici își trăsese în sus picioarele, și eu mi-am sprijinit capul în coate și pe șoșonii mei de zăpadă mare, în priciul de deasupra, nu departe de mine erau trei indivizi

cu aspect oribil, îmbrăcați în impermeabile (pentru hoții mai sus-puși impermeabilele erau ceea ce erau hainele de piele pentru politrucii lagărului.) Cu picioarele legănîndu-li-se peste marginea priciului, stăteau și fumau niște mahorcă răsucită în hîrtie de ziar.

Sașka s-a oprit în fața lor. Nu se uita la ei. Nu-i sfida. Rămăsese cu ochii în gol gîndindu-se Dumnezeu știe la ce. își ținea brațele goale încrucișate la piept, ca și ceilalți. Doar atunci am văzut cît era de slab. Maioul de corp, murdar de tot, atîrna pe el, și dedesubt avea o pereche de indispensabili rupți. Picioarele îi erau mai curate decît ale noastre, nu aveau zgîrieturi și julituri de la loviturile sălbatice cu tîrnăcoapele sau de la pietrele ascuțite din mină.

- Spune, *suka,* de ce i-ai trădat pe frații noștri la *oper?*

Suka în argoul lagărului, cum am mai spus, era un deținut care și-a vîndut sufletul așa-numitului *oper* - prescurtarea pentru *operativnîi upolnomocennîi,* adică ofițer de MVD.

- De ce? a tunat judecătorul principal. Răspunde!

Dar Sașka se uita mai departe în gol, ca și cum întrebarea asta nu l-ar fi privit pe el. Mă întrebam la ce s-o fi gîndind. Poate la nimic. Poate că avea acea concepție fatalistă a slavilor. Poate era simpla resemnare cu o soartă pe care știa că nu mai are cum să și-o schimbe. Dar era oare conștient de ce îl aștepta? Nici o urmă de emoție sau de regret, nici o lacrimă în ochii lui. Stătea pur și simplu acolo, fără să scoată nici un sunet. Poate că se și considera mort de acum. Nu se auzea nici un zgomot în toată baraca. Sute de ochi priveau, cuprinși de panică, spre judecători, fără ca nimeni să spună vreun cuvînt.

De ce nu se mișcau oamenii ai căror ochi priveau toate acestea? De ce nu făceau ceva ca să împiedice asasinatul? Erau cu toții niște lași? Simțeam că trebuie să mă ridic și să spun ceva. Noi eram mai numeroși decît ei. Puteam să-i forțăm să-și lase liberă victima. Voiam să mă ridic în picioare, dar am simțit mîinile cuiva care-mi apucaseră gleznele. Era Viktor Mihailovici.

- Pentru numele lui Dumnezeu, nu te mişca de aici. Au să te înjunghie pe loc şi nimeni n-are să ridice nici un deget. Singurul lucru pe care poţi să-l faci e să-i ignori. Uite!

M-am uitat în direcţia spre care arăta degetul lui. Judecătorii îşi scoseseră stiletele din tecile lor improvizate - nişte lame lungi, strălucitoare, albe - şi le lustruiau neglijenţi de dosul mînecilor. Erau ca preoţii într-un ritual păgîn, pregătindu-se pentru un sacrificiu.

- Spune-ne, Saşka, trădătorule celor de-o seamă cu tine, cum vrei să mori?

întrebarea fusese pusă de judecătorul şef, cu ochii lui mici sticlind de ură.

-Ai alegerea. Tăiat sau spînzurat? a mai scuipat aceste din urmă cuvinte.

Erau două becuri electrice, unul la fiecare capăt al dormitorului care era o încăpere lungă, dar mie mi se părea că o ceaţă se strecurase în sală şi că singura lumină mai venea de la lamele strălucitoare ale cuţitelor. Am auzit pe cineva înăbuşindu-şi un oftat adînc, undeva pe lîngă mine, şi vîntul mugea peste acoperişul ascuţit al barăcii, cărbunii pîlpîiau în sobiţa de fier. A urmat o lungă tăcere. în cele din urmă am auzit vocea stinsă, impersonală, a victimei.

- Tăiat.

în trecut mai văzusem deţinuţi strangulaţi pînă muriseră cu un ciorap sau cu mîneca propriei lor cămăşi, sau pe alţii fiind înjunghiaţi sau cu craniile despicate de lovituri de topor. însă toate aceste acte disperate fuseseră făcute în momente de mînie cînd criminalii pierdeau controlul a ceea ce ar fi putut să facă. De data aceasta eram martorii unui proces, şi membrii tribunalului nu arătau nici un fel de patimă sau mînie incontrolabilă. Triumviratul acesta de judecători acţiona doar după legile nescrise ale profesiei lor de „hoţi cinstiţi[1]'.

Oare băiatul acesta ştia ce însemna să moară, ucis asemenea unui animal? Nu avea nici un fel de dorinţă să se agaţe de viaţă, să lupte pentru supravieţuire? Erau legile acestea sălbatice ale lumii subterane ascultate atît de orbeşte încît el nici nu mai îndrăznea să se lupte pentru viaţa sa tînără?

M-aş fi aşteptat din partea lui să urle, să-i muşte, să-i scuipe în faţă. Dar el rămînea mut. Era ca o statuie.

- Foarte bine, a spus judecătorul şef, adu ligheanul ăla aici.

Era acolo un lighean de spălat, făcut grosolan de un tinichigiu care era deţinut în lagăr, aşezat sub un butoi din care se scurgea apa. Era ruginit şi plin pe jumătate cu apa care curgea din butoiul spart de acolo. Saşka însuşi a adus ligheanul, aşa cum i se ordonase şi l-a pus jos în faţa judecătorilor lui. A făcut-o fără să-i tremure cît de puţin mîinile, ca şi cînd ar fi adus supa de la bucătărie.

- în genunchi!

Saşka a îngenuncheat ascultător şi şi-a închis ochii. Faţa i se făcuse albă ca de cretă, dar nu scotea nici un sunet. îi vedeam vinele albastre în gîtul alb, unde viaţa îi pulsa liberă, şi mi se părea că-i aud şi zvîcnetul bătăilor inimii. Dar erau doar picăturile de apă care cădeau de-a dreptul pe duşumea din butoiul spart. O clipă mai tîrziu şeful a sărit jos de pe priciul său, cu cuţitul lucitor între dinţi. Cu mîna dreaptă i-a răsucit mîinile la spate lui Saşka, şi cu stînga i-a smucit capul băiatului îndărăt pe umeri.

Restul s-a petrecut ca un fulger. Am auzit un ţipăt teribil, un geamăt neomenesc, ca cel al unui animal înjunghiat. Sîngele curgea năvalnic dintr-o rană mare la gît şi trupul a intrat în convulsii înfiorătoare. O baltă de sînge se şi formase pe duşumea. Cîteva tresăriri încă, trupul a mai făcut un ultim mare salt, şi apoi a rămas ţeapăn pe podea. Un miros greţos a umplut încăperea. Mă simţeam atît de rău că-mi venea să ies afară, să-mi îngrop faţa în zăpadă, să-mi urlu disperarea şi dezgustul în vîntul de afară. Dar cineva m-a înşfăcat de la spate şi punîndu-mi mîna peste gură m-a forţat să mă trag îndărăt.

L-am mai văzut pe călău cum îşi şterge cuţitul şi-şi spală mîinile cu apa care picura de la butoi. în cameră domnea o tăcere apăsătoare. Ochii tuturor erau larg căscaţi de spaimă, deţinuţii priveau înspăimîntaţi animalul uman pe a cărui faţă nu se mişca nici un muşchi. în cele din urmă, s-a ridicat, i-a dat un picior cadavrului, s-a dus la uşă şi a băngănit în ea cu

pumnii cît de tare putea. S-a auzit glasul santinelei de cealaltă parte a ușii.

-Ce e?

- Cheamă-l pe ofițerul de serviciu. Am înjunghiat un nenorocit.

. S-a întors la locul lui pe prici, a dat mîna cu colegii săi care avuseseră rolul de judecători, și-a strîns niște obiecte personale și s-a îndreptat din nou spre ușă. Un moment mai tîrziu, ușa a fost smucită în lături și a intrat ofițerul politic, ofițerul de serviciu, adjunctul comandantului lagărului și cîțiva alți ofițeri. S-au oprit în prag în vreme ce cîțiva soldați înarmați cu puști mitraliere îi acopereau de alături.

Politrucul a întrebat:

- Tu l-ai omorît?

Cel care făcuse execuția a aprobat din cap.

- Luați-l, a spus simplu politrucul către paznici. Și asta a fost ultima dată cînd l-am mai văzut pe asasin, așa cum a plecat sub escortă, cu capul sus, convins că făcuse ceea ce se cuvenea să facă.

Grupul de ofițeri nu a dat nici o atenție cadavrului lungit pe dușumea.

- Cine e? ne-au întrebat pe noi.

- Sașka Fedorenko, a îndrăznit să spună unul.

- Mda, a spus politrucul aprinzîndu-și o țigară, să se ducă cineva și să le spună ălora de la spital să aducă o targă și să ducă stîrvul la morgă.

Unul dintre deținuți și-a tras cizmele în picioare și a ieșit.

Politrucul a scuipat pe podea, s-a șters la gură cu mîneca mantalei și le-a spus însoțitorilor săi rînjind:

- Un parazit mai puțin. Mînca cinci uncii de ovăz pe zi și nu făcea chiar nimic.

Au rîs cu toții și au ieșit, trîntind ușa după ei. Cele două becuri au pîlpîit ca și cînd ar fi imitat ultimele convulsii ale cadavrului. Un bătrîn care șchiopăta a aprins o luminare și a pus-o la căpătîiul victimei. Unul dintre hoți începuse să caute ceva printr-o boccea de zdrențe - posesiunile lumești ale lui Sașka. Deținutul care fusese numit ordonanță de serviciu de

noapte își suflecase mînecile și spăla podeaua cu niște apă călduță, Cineva a căscat:

- Sună deșteptarea curînd. Haide să dormim nițel, fraților.

Mai erau încă două ceasuri pînă la deșteptare și noaptea era mai întunecoasă decît oricînd.

Realitățile contorsionate ale lumii interlope rusești, modul incredibil în care autoritățile îi condamnau pe răufăcători și apoi îi trimiteau în lagăre unde acești pușcăriași condamnați puteau în deplină libertate să-i molesteze și să-i persecute pe deținuții politici, constituie o caracteristică fantastică a vieții contemporane sovietice. I-a uimit pe străinii care au petrecut o vreme în lagăre și i-a indispus pe liderii comuniști care sînt convinși că modul comunist de viață ar fi trebuit să fi stîrpit de mult plăgile și rănile lăsate de „rămășițele capitaliste".

Curînd după moartea lui Stalin, în martie 1953, ministrul de Justiție Gorșinin a scris un articol senzațional în presa sovietică, apărutîn publicațiajuridică *Prava,* în care respingea cu curaj vechile aserțiuni că „crima și prostituția sînt rămășițe ale lumii capitaliste și supraviețuiri ale ideologiei burgheze". Gorșinin nu a mers mai departe, dar cei care se pricepeau să citească printre rînduri spuneau că guvernul sovietic era pe deplin conștient care era cauza reală a creșterii alarmante a criminalității în Rusia.

în timpul celor nouă ani pe care i-am petrecut în lagărele de pedeapsă sovietice am întîlnit zeci de mii de membri de ambele sexe ai lumii interlope rusești. Eram de-a dreptul uluit de puterea și îndrăzneala pe care o arătau ei. Formau o clasă unanim acceptată, numai a lor, cu propriile lor tradiții și reguli de comportare. Aveau legături de-a dreptul de necrezut cu autoritățile din administrația vastelor lagăre de muncă.

Era de pildă banda „șepcilor roșii", ale cărei rădăcini ajungeau pînă în zilele furtunoase ale Revoluției și ale conducătorului partizanilor cazaci ucrainieni, Batko (Unchiul) Mahno. Erau „hoții cinstiți" care erau mîndri de faptul că n-aveau să se coboare niciodată pînă la vreo altă crimă decît furturile. Pe urmă erau așa-zișii *suka* - echivalentul rus pentru „cățea",

termen de argou pentru miile de turnători din lagăre și pentru colaboraționiștii cu administrația. Fiecare bandă își avea legile ei nescrise, ritualurile ei, tribunalele ei cangur. Violarea oricăreia din regulile stabilite însemna moartea pentru criminal, rapidă și fără discuție.

Cu timpul s-au introdus unele schimbări, însă în era lui Stalin, în care trăisem eu, elementul criminal se bucurase de numeroase și diferite privilegii. Criminalii condamnați erau adesea oamenii de forță folosiți de șefii de echipă din lagăre, cei care-și puteau folosi liberi biciul și măciuca pentru a-i forța pe nenorociții de deținuți să lucreze în condiții neomenești, deseori depășind limita a ceea ce poate îndura puterea omenească.

Criminalii aceștia nu-și făceau niciodată griji că ar fi putut fi pedepsiți pentru că ar fi omorît un *mujic* sau un deținut politic. în sistemul judiciar care domnea atunci ei erau *după crimă* supuși unui simulacru de judecată și li se dădea doar o pedeapsă suplimentară. Pentru un om condamnat deja la 50 sau 100 de ani, încă 10 sau 20 nu mai reprezenta nimic. Criminalii aceștia aveau hrana cea mai bună, îmbrăcăminte mai bună și locurile cele mai privilegiate în barăcile lagărelor, în trenurile de transport ei stăteau pe bănci sau în locurile protejate. Li se dădea rația de pîine și celelalte alimente pentru toți prizonierii care călătoreau cu ei, urmînd să le distribuie ei. Evident, deținuții politici trebuiau să plătească din greu pentru rațiile lor împuținate.

în lagăre, acești „șefi" care se alegeau singuri din rîndurile criminalilor de drept comun își organizau propriile lor tribunale. Slujiți de cei mai tineri dintre ei, cărora li se spunea *șestiorka,* ei puteau să hotărască viața sau moartea pentru deținuții politici pe care-i controlau, și chiar hotărau asta. Condamnările la moarte erau pronunțate „in absentia", și sarcina execuției era deseori dată pe seama celor mai tineri ca să li se dea șansa de „a-și dovedi curajul și ascultarea". Singurul deținut politic privilegiat era cel care știa să spună povești sau care putea să rezume pe înțelesul lor cîte un roman de aventuri. Șefii criminalilor nu osteneau să asculte asemenea

istorisiri. Eu mi-am cîştigat pîinea de fiecare zi de la Moscova la Vladivostok povestind şi repovestind ce-mi mai aduceam aminte din *Cei trei muşchetari* şi *Contele de Monte Cristo* de Dumas. Ciudat e că şeful criminalilor cunoştea mai bine decît mine intriga şi subiectele, dar prefera să îi fie povestită de cineva care venea din lumea „de afară“.

Problema aceasta a lumii interlope îşi are rădăcini profunde în istoria Rusiei, cu veşnicii ei vagabonzi, cu predispoziţia rusească de a da culori romantice vieţii criminale, şi după Revoluţie, cu milioanele ei de orfani. După cel de al doilea război mondial greutăţile nesfîrşite ale vieţii de zi cu zi şi salariile jalnic de scăzute îi încurajau pe cei istoviţi sau pe leneşi să fure şi pe fete să se apuce de prostituţie.

Hoţii erau şi cartofori înveteraţi. Cînd le erau confiscate cărţile de joc, ei făceau altele din tot ce le cădea în mînă şi putea fi folosit la aşa ceva. Aveam o ediţie splendidă din cartea lui Romain Rolland, *Musiciens d'autrefois, musiciens d'aujourd'hui*. Mi-o împrumutase un doctor după o şedere într-un spital. Ţineam atît de mult la ea încît o păstram în permanenţă sub perna mea de paie. Nici nu mi-am dat seama cînd mi-a fost furată pe cînd dormeam, şi filele ei atît de frumoase s-au tranformat în cărţi de joc. Strîngeau mai multe pagini laolaltă, le lipeau cu un fel de cocă pe care şi-o făceau singuri (din pîinea plină de apă) şi pictau deasupra figurile şi cifrele cu doctorii de diferite culori sau cu gumă arsă.

în acelaşi fel primitiv obişnuiau să-şi tatueze braţele şi picioarele, şi, în unele cazuri, tot trupul. De mai multe ori am văzut oameni care se lăsau supuşi la tratamentul dureros pe care-l reprezentau asemenea tatuaje executate de amatori. Desenatorul venea întîi cu cine ştie ce desen reprezentînd vreun simbol misterios - o cruce mare, un vultur sau un balaur şi apoi cu legenda. Chiar şi fetele se supuneau unei asemenea operaţii - şi unele apăreau cu tatuaje incredibil de obscene. Acestea se făceau cu mai multe ace strînse laolaltă pe un fir şi muiate în culorile alese de client. Odată am văzut un hoţ din Viena, al cărui trup, din creştet pînă în tălpi era complet tatuat. Surprinzător era că şi unii dintre ofiţerii superiori din MVD

erau și ei tatuați. Cînd l-am întrebat pe un colonel cum se explica asta, mi-a spus că i se făcuse de copil, cînd fusese orfan crescut de Revoluție.

Asemenea diversiuni totuși nu influențau modul obișnuit de comportare în care criminalii de drept comun se manifestau față de deținuții politici. Protejați prin faptul că nu aveau a se teme de nici un fel de pedeapsă afară de prelungirea unei condamnări și așa foarte lungi, ei impuneau un adevărat regim de teroare. Oameni nevinovați erau bătuți cu sălbăticie, decapitați cu toporul în plină zi sau uciși prin înjunghiere cu tîrnăcoapele sau sapele. Și, niciodată, ceilalți deținuți sau paznici nu îndrăzneau să intervină ca să salveze victima. Una din atrocitățile obișnuite aplicate în lagăre era să-i frîngă oasele victimei, ridicînd-o de mîini și de picioare și dînd-o violent cu trupul de pămînt. Victima gemea și se ruga de îndurare, dar nimeni nu stătea să-l asculte. Cînd, după 20 sau 30 de asemenea bușituri, victima rămînea în cele din urmă tăcută, criminalii o lăsau să zacă pur și simplu acolo și se duceau să-și raporteze fapta la autorități. Și astfel ciclul continua: un simulacru de proces, o pedeapsă suplimentară și pe urmă îndărăt la noi acte de violență, brutalitate și asasinate.

De-abia după moartea lui Stalin, în 1953, Kremlinul i-a anunțat pe prizonieri prin decret că de acum încolo „morții avea să i se răspundă cu moartea vinovatului". Numai atunci au început acești criminali de drept comun să se mai gîndească înainte de a acționa, și valul de crime din închisori a mai scăzut în intensitate.

Capitolul XI

Femeile în Siberia

Fete care au dat greș ca agente secrete,
condamnate ca prostituate...

în toamna lui 1951, după ce petrecusem aproape un an în lagărul de tranzit, am fost anunțat pe neașteptate să-mi string lucrurile și să mă întorc la Berlag. N-aveam nici o idee de ce autoritățile hotărîseră să mă transporte îndărăt în acel lagăr de maximă securitate, pe cînd altor străini li se permitea să rămînă aici. Știam că ei mă detestau și mă urau. Cîțiva ani mai tîrziu un ofițer politic, care amenința să mă trimită în judecată din cauză că îmi exprimasem niște critici fățișe la adresa stărilor de lucruri, mi-a citit cu voce tare din dosarul meu: „Agent al Intelligence Service-ului. Dușman de moarte al Uniunii Sovietice. Nu numai că refuză să muncească, dar îi împiedică și pe alții să muncească". Am protestat vehement împotriva unor asemenea acuzații, care ar fi putut să-mi aducă o condamnare la moarte, dar în adîncul inimii mele eram măgulit că ura pe care o nutream față de regimul lor îi deranja atît de mult.

Acum, escortat de un căpitan, am străbătut din nou porțile lagărului Berlag, lagărul unde aveam să trăiesc multă, multă vreme. Cea de a 19-a secțiune a Berlagului era situată pe o colină la capătul cel mai nordic al Magadanului. Servea mai ales ca lagăr de cazare pentru deținuții politici care veneau sau se reîntorceau în interiorul continentului. Aceeași muncă silnică grea continua și acum în lagăr, femeile depunînd exact același volum de muncă precum bărbații. Mi-era milă de aceste

tinere fete, unele provenind din familii rusești vechi, de tradiție, care cărau pietroaie grele dinspre carierele de piatră sau erau trimise să smulgă tufișuri din rădăcini pentru lemne de foc pe o temperatură mult sub zero grade.

Erau aproximativ 1 200 de femei deținute politice în acel lagăr și nu era nici una singură care să nu fi avut de povestit cîte o istorie emoționantă. Aparținînd celor mai diferite naționalități, culese din toate țările Asiei și Europei în care intrase victorioasa Armată Roșie, ele fuseseră condamnate pe diferite acuzații pornind de la înaltă trădare și spionaj și pînă la sabotaj și prostituție. în acel singur lagăr ai fi putut găsi actrițe rusoaice faimoase, balerine, cîntărețe de operă, vedete de cinema, soțiile unor cunoscuți compozitori și scriitori, precum și personalități europene, cum ar fi fost secretara particulară a cancelarului Austriei sau o vedetă de film germană din studiourile UFA.

Emisiunile de propagandă transmise zilnic de radio constituiau o trăsătură importantă a vieții de lagăr. De la cinci dimineața pînă la miezul nopții, prin micile megafoane din toate dormitoarele, sau posturile asemenea unor trîmbițe care răsunau prin curțile lagărului, se vărsa necontenit propagandă în mințile oamenilor. Cel însărcinat cu manevrarea emisiunilor de radio era un om liber retransmițînd versiunea oficială a știrilor prin toate posturile existente în lagăr. Din cînd în cînd trebuia să lipsească de la post cîteva minute, și atunci deseori se întîmplau lucruri mai amuzante. Uneori transmisiile de radio americane se interferau cu cele locale. Și atunci, în locul propagandei sovietice, deținuții puteau să audă colinde de Crăciun în ziua de Ajunul Crăciunului sau, alteori, muzică populară sau chiar programe americane transmise pentru forțele americane din Japonia. Evident, ori de cîte ori se petreceau asemenea amestecuri, o adevărată confuzie se instaura în lagăr. Orice ofițer s-ar fi întîmplat să fie pe acolo dădea fuga la baraca de unde se transmiteau emisiunile de radio ca să oprească această temută propagandă americană. Dar două sau trei zile mai tîrziu datorită vreunei neglijențe a omului însărcinat cu rețeaua radiofonică, transmisiunile străine se ameste-

cau iarăşi. într-o împrejurare anume, administraţia a trebuit să închidă întregul sistem pînă cînd a fost găsit un om mai de încredere.

Prin aceste transmisii de radio am întîlnit o fată care se numea Paulina Kuzneţova. Era o fată blondă, pistruiată, cu fălcile pătrate, care absolvise Institutul de Limbi Străine din Moscova. Extrem de inteligentă, cu un nemaipomenit simţ al umorului, ea mi-a spus pe englezeşte ceea ce ea numea „emoţionanta istorie a traversării Mării Ohotsk".

Timp de opt zile şi tot atîtea nopţi mai multe mii de fete stătuseră înghesuite în adîncurile unui vas-închisoare care naviga înspre nord, către Kolîma. Trebuiseră să se acomodeze cu aerul viciat, cu duhoarea şi cu lipsa de igienă tipice pentru asemenea transporturi . Ori de cîte ori încercau să iasă pe punte ca să mai respire aer curat, erau asaltate de soldaţi şi de marinari care încercau să le violeze. Unele dintre fete fuseseră mai norocoase şi erau invitate de căpitan, de secund şi de comandantul de batalion, ca şi de alţi ofiţeri care se înfruptau din farmecele acestor nefericite în drumul spre pustietăţile din Kolîma.

Fetele erau invitate în cabine unde li se oferea o mîncare mai decentă, băutură bună şi luxul unui duş, prosoape şi cearşafuri curate. Ele îşi dădeau, desigur, seama că aceasta putea fi ultima lor şansă să mai profite de un asemenea lux. Paulina mi-a repetat povestea pe care cea mai bună prietenă a ei, o doctoriţă, i-o spusese după ce petrecuse noaptea cu căpitanul vasului.

- Ştiam bine, şi ştia şi el, că n-aveam să ne mai vedem niciodat ă. Dar am jucat fiecare rolul unui îndrăgostit adevărat şi am căutat să scoatem ce era mai bun în situaţia asta. El nu era un băiat rău şi încerca să mă convingă de faptul că această Kolîma n-ar fi fost chiar un Auschwitz şi că mai existau oameni care se întorceau de acolo. Eu dădeam din cap să-l aprob şi beam în sănătatea lui şi a mea, şi am tot făcut aşa pînă în zori. Pe urmă a trebuit să-mi găsesc drumul îndărăt în mizeria din cală. Visul se terminase.

Paulina mi-a spus de asemenea că, după cinci zile de călătorie pe mare, s-a îmbolnăvit de rău de mare și a suit pe punte tîrziu într-o noapte. Soldatul de santinelă a încercat s-o siluiască. Ea s-a luptat îndîrjită să-i scape din gheare și pînă la urmă a reușit să se smulgă și a constatat spre uimirea ei că și fusta și bluza îi fuseseră sfîșiate de pe ea. Vrînd să scape de bruta care o molestase, a fugit așa, pe jumătate dezbrăcată, în jos spre cală, coborînd treptele cîte două deodată. Cînd s-a mai urcat pe punte a doua zi dimineața, și-a văzut fusta și bluza iluturînd agățate în toată splendoarea, ca niște însemne de gală de ancora vasului.

Femeile care se aflau în lagăre ca slujitoare erau socotite pur și simplu ca o sursă de plăceri animalice. Nimănui nu-i păsa de sentimentele lor, de demnitatea lor, de standardurile lor morale. Trebuiau să se adapteze la un asemenea mod de viață dacă voiau să supraviețuiască. Poate că asemenea condiții animalice pe care, și ele, și ceilalți, trebuiau să le îndure făceau ca moralitatea să nu li se mai pară atît de importantă.

Se povestea și cazul acelui tînăr, undeva jos, într-o mină, care ceruse prietenei lui o bucată de pîine și un deget de mahorcă să-și sucească o țigară din puțină hîrtie de ziar. Prietena îi spusese că nu avea nimic din acestea să-i ofere, dar că avea să-i găsească. S-a dus atunci într-un colț mai întunecos unde șeful de echipă, un fost ocnaș, supraveghea munca, l-a sedus acolo pe o grămadă de pietre și s-a întors triumfătoare la prietenul ei cu puțină pîine și mahorcă.

Eu n-am avut niciodată prilejul s-o întîlnesc pe văduva[1] compozitorului rus Serghei Prokofiev, în cei opt ani pe care ea i-a petrecut în Siberia, dar i-am putut reconstitui povestea de la cîteva persoane care o cunoscuseră bine. Războiul se terminase de doi ani și locuitorii Moscovei, revenindu-și din amețeala bucuriei victoriei asupra Germaniei, începuseră să se

1 Prokofiev a avut două soții, Lina Ivanova Lleubera, născută în Cuba, cu care se căsătorise în 1921 și de care divorțase în 1940, și Mira Alexandrovna Mendelson. Prima lui soție însă nu a socotit divorțul legal și, în această povestire, ea se consideră în continuare soția lui Prokofiev.

gîndească îngrijorați la viitorul nesigur. Speranța unei păci trainice se risipise o dată cu eșecul întîlnirii din iunie-iulie 1947 a miniștrilor de Externe la Paris, care nu reușiseră să ajungă la o înțelegere cu Kremlinul. Zvonurile despre un război iminent cu foștii aliați începuseră să se răspîndească asemenea unui foc de paie prin capitala Rusiei. Stalin era instalat la putere mai sigur ca oricînd. El stăpînea cu o mînă de fier țările pe care le ocupaseră trupele sale și era hotărît să le comunizeze cît mai repede cu putință. Oamenilor din Moscova situația li se părea într-adevăr foarte sumbră.

în această atmosferă tulbure, Serghei Prokofiev, împreună cu mulți alții, devenise ținta violentului atac „împotriva cosmopolitismului" lansat de Andrei Jdanov. Creatorul nemuritorului balet Romeo și *Julieta* și *Dragostea, celor trei portocale* era considerat un „lacheu servil al decadentismului occidental", și unele din lucrările sale erau interzise.

Doamna Prokofiev continua să primească în fiecare joi după-amiază, începînd cu ora cinci, la ceai, un grup select de prieteni în salonul său, cu canapelele lui de pluș roșu și fotolii de lemn sculptat, avînd pe pereți tablouri de Monet și Renoir. Ceaiul era servit după metoda rusească veche, dintr-un samovar mare de argint în pahare înalte în suporturi de argint, cu o mulțime de biscuiți și dulciuri de toate felurile. Oaspeții erau de obicei cîțiva profesori bătrîni de la Conservatorul din Moscova, unul sau doi editori muzicali pro-sovietici, un scriitor pe vremuri important, dar acum total ignorat, care fusese prieten de o viață cu compozitorul, și cîțiva alții asemenea lor. Ei continuau să o viziteze ca un gest de încurajare pentru ea în acele momente întunecoase, de mare îngrijorare cînd nimeni nu mai știa care ar fi putut fi viitorul intelectualilor ruși. Jdanov îi ura pe intelectualii ruși în general și acest grup în special și considera că, ținînd seama de formația și vederile lor occidentale, erau lipsiți de credința bolșevică și de demnitatea națională rusească.

Printre cei care luaseră parte la unul din aceste obișnuite ceaiuri de joi după-amiază în apartamentul din Moscova în septembrie 1947 fuseseră și un cunoscut arhitect, profesor la

Universitatea din Moscova și care fusese rănit în timpul războiului, corespondentul din Moscova al unui ziar din Toronto, un scriitor care se întorsese tocmai din Franța după un exil voluntar de 25 de ani și cîțiva din grupul vechi de prieteni. Conversația în ziua aceea se referise la viitorul culturii ruse. Fără să se fi menționat numele său, campania lui Jdanov împotriva cosmopolitismului și a ceea ce oficialitățile sovietice socoteau a fi „ploconirea în fața decadenței occidentale" reveniseră de multe ori pe buzele oaspeților.

Exact ce s-a spus mai departe despre această reuniune atît de inofensivă nu se va afla, firește, niciodată, dar.unul din cei prezenți a avut îndrăzneala să-l numească pe Stalin „un dobitoc nenorocit"; și Desmond Clouton, un ziarist canadian, a aventurat părerea că Uniunea Sovietică avea să fie implicată în cel de al treilea război mondial, zeci de generali ruși aveau să se întreacă în a trece liniile de partea inamicului în încercarea de a scutura jugul lui Stalin. Se pare că ar fi continuat cu asemenea critici dacă doamna Prokofiev nu și-ar fi ridicat mîna să-i facă să tacă.

- Cred că mergeți cam prea departe, domnul meu, a spus ea. Eu vă respect părerea, dar îmi iubesc țara. Fie că are sau nu dreptate, e țara mea, și sînt sigură că invadatorul va întîlni aceeași soartă ca și cavalerii letoni în fața săbiei lui Alexandr Nevski.

Subiectul a fost părăsit și, pentru a schimba atmosfera, unul din bătrînii artiști a cîntat cu mare virtuozitate una din sonatele nepublicate ale lui Prokofiev. Cînd a terminat, și-au strîns cu toții mîinile și au plecat, doi cîte doi, cum făceau de obicei, neștiind că se vedeau între ei pentru ultima dată.

în noaptea aceea toți, inclusiv ziaristul canadian, au fost arestați, deși este încă o taină cum au ajuns autoritățile să afle de această conversație nepatriotică. Doamna Prokofiev, considerată promotoarea „complotului", a fost ținută în totală izolare în subteranele mînăstirii Solokov, care fusese transformată într-una din cele mai temute închisori ale regimului comunist. Era un loc anume menit trădătorilor de frunte și dușmanilor înrăiți ai poporului. A fost supusă la interogatorii de cîte 24 de

ore, ținută tot timpul în picioare în vreme ce întrebări după întrebări îi erau adresate cu brutalitate de oameni zeloși ai securității, dornici să smulgă de la ea mărturisirea că era șefa unei rețele de spioni în slujba vreunei puteri străine. Deși era o femeie firavă și fără resurse fizice deosebite, ea a îndurat aceste chinuri fără să cedeze.

Pentru refuzul ei încăpățînat de a recunoaște niște acuzații absurde și imaginare, a fost trimisă la *inkubator,* un fel de sicriu în picioare, cu un bec de 400 de wați reflectat de oglinzile de deasupra, în vreme ce niște țevi de frigorifer sub ea îi înghețau picioarele. O singură dată a suspinat, atunci cînd cei care o torturau i-au spus rînjind:

- Dacă Serghei ar fi aici, și el ți-ar spune că ești trădătoare.

în ciuda faptului că nu s-au găsit nici un fel de dovezi reale - acuzatorii pretindeau că „ceilalți" le furnizaseră toate dovezile împotriva ei - a fost supusă unui simulacru de proces cu ușile închise și trimisă în Siberia la muncă silnică.

în pădurile de la Taishet în Siberia centrală nimeni nu ar fi bănuit că mica femeie cu părul alb în uniforma vărgată a unui ocnaș, cărînd grămezi de surcele la focul de la bucătărie, măturînd podelele și umplînd gălețile cu apă, fusese odinioară marea doamnă care ținuse singurul „salon" rămas la Moscova. Doamna Prokofiev nu s-a plîns niciodată și nu a lăsat niciodată pe nimeni să facă munca ei, și era gata întotdeauna să-i ajute pe cei mai tineri. Deținuții din lagăr aflaseră pînă la urmă cine era ea, dar nimeni nu a îndrăznit să o tulbure sau să intre în viața ei particulară cu întrebări indiscrete. Autoritățile lagărului o ignorau cu desăvîrșire - pe vremea aceea erau o mulțime asemenea personalități foarte importante în spatele gardurilor de sîrmă ghimpată - și ea era mulțumită să fie lăsată în pace.

într-o noapte din 1955, opt ani după arestarea ei, camionul cinematografic care venea o dată pe lună să mai aducă distracție celor din lagăr a adus un film proaspăt, prezentat în afară, în sala cantinei lagărului, pe un ecran improvizat făcut din patru cearșafuri cusute laolaltă, s-a prezentat acel film splendid, *Romeo și Julieta,* în care dansează Ulanova pe muzica lui Serghei Prokofiev care murise cu doi ani înainte. Era acolo și

doamna Prokofiev - modestă, așezată într-un colț, neobservată de nimeni. Cînd s-a terminat spectacolul deținuții s-au ridicat în picioare, au ovaționat și au aplaudat. De data aceasta regulile lagărului nu mai aveau putere. Dar înainte să fi avut vreme să o ridice pe brațe și să-i aducă un adevărat omagiu ea a dispărut în noaptea lagărului. Un an sau doi mai tîrziu, a fost eliberată și s-a reîntors la casa ei din Moscova.

N-am văzut-o niciodată pe Camilla Horn în carne și oase, numai pe ecran. De-abia îmi mai pot aminti de fața ei, dar țin minte bine că spre sfirșitul anilor '30 ea era o mare vedetă în filmele germane. Nu știu dacă a fost sau nu nazistă. Tot ce știu despre ea e ce am auzit de la oamenii care au cunoscut-o în lagărele din Siberia imediat după război, și aceasta este ceea ce mi-au povestit ei:

Cînd rușii au ocupat Germania, i-au căutat pe toți cei care, în vreun fel sau altul, le provocaseră lor probleme - indiferent cine ar fi fost sau în ce fel le-ar fi adus daune. Dacă rușii în general aveau o ură reală pe toți germanii, ura aceasta era cu atît mai înverșunată împotriva unora anume dintre ei, și printre cei pe care-i urau în mod cu totul deosebit era și actrița Camilla Horn.

De ce? Pentru că ea interpretase personajul feminin principal într-un film numit *Bestiile roșii.* Firește, era multă propagandă nazistă în filmul acela, laolaltă cu o anumită cantitate de adevăr istoric. Filmul se baza pe un incident care se petrecuse în ianuarie 1942. Niște echipe de partizani ruși, special pregătiți, executaseră un raid surpriză la Kerci, un oraș care se aflase în mîinile germanilor de mai mult de un an. Misiunea lor era să stabilească un cap de pod pentru trupe sovietice care ar fi urmat să sosească. Deși debarcarea se făcuse pe neașteptate (era pe atunci o perioadă de acalmie în operațiunile militare, datorată vremii proaste) germanii reacționaseră prompt și după trei zile de lupte grele corp la corp îi aruncaseră pe atacatorii sovietici în mare.

Propaganda germană făcuse o adevărată istorie, la vremea aceea, demascînd ceea ce ei numeau atrocitățile săvîrșite de

soldații sovietici. Fotografiile pe care le luaseră ei arătau că literalmente nimic nu fusese cruțat, arătau cum pacienții din spitale fuseseră asasinați și infirmierele siluite înainte de a fi spintecate cu baionetele. Aceasta era versiunea germană. Cît de mult din ea era adevărat, nimeni nu putea spune. Și în filmul pe care-l făcuseră germanii despre bătălia de la Kerci, Camilla Horn jucase un rol principal. Cît de bine jucase n-ar fi putut-o spune decît cei care văzuseră filmul. Dar cînd rușii cuceriseră Berlinul lansaseră o campanie de mari proporții pentru găsirea vedetei feminine din *Bestiile roșii.* O găsiseră și o condamnaseră la muncă silnică în Siberia. Trecuse și ea prin toate mizeriile și suferințele prin care trecuseră mii de ființe asemenea ei în drumul ei spre Siberia. Nu-i fuseseră cruțate nici foamea, nici umilința, nici brutalitățile de tot felul și nici lipsa oricăror condiții de igienă. Era în zdrențe, chinuită de păduchi, ca oricare alta din grupul ei. Dar ea a îndurat totul fără o lacrimă. Poate că atunci, pentru prima dată, actrița a trebuit să-și trăiască în viață un rol pe care altminteri l-ar fi jucat doar. în vestmintele ei sfîșiate, vărgate, ea încă mai făcea o impresie cu totul emoționantă asupra tuturor celor care dădeau ochii cu ea. Oricît ar fi încercat ea să nu iasă în evidență, manierele ei distinse și trăsăturile clasice ale chipului ei îi trădau originea și formația de aristocrată și de artistă.

Au sosit ordine de la Moscova ca ea să fie menținută în regim de *T. T. T. (tolko tiajiolîi trud,* care în terminologia lagărelor rusești însemna „muncă silnică numai"). Ordinele acestea au fost cu meticulozitate îndeplinite și Camilla a fost trimisă într-unul din lagărele cele mai crîncene pentru femei, o adunătură de barăci de cărămidă undeva în regiunea Krasnoiarsk. Laolaltă cu alte fete și femei germane ea era pusă să facă tot felul de corvezi istovitoare, de la încălzirea cuptoarelor pînă la transportul de cărămizi calde de la o secție la alta. Era exact ca și cînd ar fi fost obligată să trăiască într-un cuptor fierbinte. Multe femei leșinau sau trebuiau să fie scoase pe brațe din locul acela, dar cele rămase erau obligate să continue și să-și facă norma, altminteri riscînd să-și vadă redusă rația de 300 de grame de pîine și apă. Era o viață care nu s-ar fi putut compara

decît cu cea a sclavilor egipteni care construiseră piramidele faraonilor. Dar situaţia nu ar fi fost atît de disperată dacă n-ar fi fost criminalii de drept comun.

în lagărele bărbaţilor aceşti huligani trăiau ca nişte adevăraţi tirani, furînd pîinea de la gura deţinuţilor şi vînzîndu-le-o apoi îndărăt pentru cămaşa pe care nenorociţii o mai aveau în spinare. Dar în lagărele de femei ei cereau dragoste. Poftele lor erau nesecate şi vai de femeia care îndrăznea să le reziste. Multe femei fuseseră înjunghiate mortal încercînd să le reziste celor ce voiau să le violeze.

Timofei, un bandit din Rusia Albă, condamnat pentru asasinat şi tîlhărie la drumul mare, era unul dintre cei care-şi pusese ochii pe actriţa germană. Întrucît el era *persona grata* la administraţie, se putea mişca cum voia prin lagăr şi nici un paznic nu-l oprea. Se folosise de privilegiile pe care şi le cîştigase în lagăr ca să cîştige favorurile Camillei. Mîzgălea tot felul de scrisori pentru ea, îi trimitea conserve de carne şi grăsime, îi cerea o întîlnire şi şi-a trimis chiar şi mesageri speciali să-i pledeze cauza. Dar eforturile sale au fost zadarnice.

într-o seară, Timofei a văzut-o pe actriţă aşteptînd la o coadă în faţa uşii dispensarului lagărului. A lăsat-o să intre şi după ce ea a obţinut o alifie pentru arsurile pe care le avea la degete, s-a apropiat de ea cu un aer insolent.

- De ce nu binevoieşte înălţimea Ta să răspundă la scrisorile mele?

Ea i-a întors spatele şi a încercat să iasă din baracă. Dar el a ajuns la uşă înaintea ei. I-a sucit braţul la spate şi a început să strige, aproape turbat de furie:

- Hei, prinţesă, cine-ţi închipui că mai eşti şi tu, în fond?

- Lasă-mă să trec! a spus ea.

- Ia-o uşor! Ia-o uşor! Noi trebuie să mai schimbăm cîteva cuvinte unul cu altul!

A încercat atunci să-i facă un avans amoros şi, dînd drumul clanţei, şi-a petrecut mîna cealaltă pe după talia ei. O atrăgea cu buzele spre buzele lui, şi ochii îi străluceau de poftă anima-

lică. Camilla a reușit să-și elibereze o mînă și l-a plesnit peste față cît a putut de tare.

Timofei a icnit. S-a clătinat pe picioare o clipă, apoi, cu iuțeala fulgerului, a scos din cizmă un stilet cu lama triplă, lungă de vreo zece centimetri și a încercat să o taie peste față cu el. Aceasta era reacția naturală a hoților împotriva femeilor care le respingeau avansurile: să le urîțească pe restul vieții.

Dar cu aceeași iuțeală, Valentin Matveici, deținutul care îndeplinea funcția de chimist la laborator, l-a apucat pe Timofei de braț și i-a ținut astfel mîna la distanță pentru a-l împiedica să atingă fața femeii. Timp de cîteva secunde situația a fost încordată și cu adevărat critică, dar, puțin cîte puțin, Timofei a trebuit să cedeze teren și pînă la urmă cuțitul i-a căzut dintre degete. Valentin Matveici l-a împins cu piciorul sub o masă și i-a făcut semn din cap Camillei să dispară. După ce ea ieșise, împreună cu alte fete înspăimîntate care fuseseră în clipele acelea în dispensar, Timofei i-a rînjit în față chimistului și i-a spus:

— Ai să plătești pentru asta, Volodia! îți jur pe mormîntul mamei mele că ai să plătești! Știi ce mi-ai făcut, Volodia? M-ai făcut de rîs! M-ai făcut să mă dau de rușine pentru două picioare de muiere, porcule! Am să te fac să răspunzi pentru asta la tribunalul *samosud!*

Înjurînd și făcînd spume la gură de furie, el a ieșit din dispensar și s-a făcut nevăzut în întuneric. Din clipa aceea atît Camilla cît și Valentin știau că se pot aștepta la tot felul de necazuri. Primejdia aceasta care-i amenința pe amîndoi a contribuit să-i apropie unul de altul.

Valentin era un bărbat voinic, foarte înalt și puternic ca un taur. Ar fi putut fi un luptător sportiv sau boxer, dar el era de felul lui un om pașnic, mulțumit să distribuie pilule și medicamente în dispensarul lagărului. Era respectat, chiar temut de criminalii de rînd. Putea să doboare pe oricine cu'o singură lovitură cu pumnul său uriaș.

Dar chiar dacă tîlharul acela îl evita, aceasta nu însemna că nu dorea să scape de el în felul în care de obicei asemenea derbedei și-i înlăturau din cale pe cei care li se împotriviseră.

Să-l înjunghie pe un om sau să-i despice capul în două cu toporul și să-i arunce cadavrul în fața biroului paznicilor era pentru ei un act de curaj.

Valentin era foarte atent în ce-i privește pe Timofei și pe complicii săi, pentru că știa că nu avea nici un sens să se plîngă la autoritățile lagărului. Trebuia să se apere singur. Căuta să-i asigure cît mai pe neobservate paza actriței, de asemenea, și avea grijă să fie în permanență pe lîngă ea cîțiva dintre prietenii săi, fără ca ea să-și dea seama de asta.

Tîrziu într-o după-amiază, chiar înainte ca echipa de seară să-și termine treaba, și fetele lucrau mai cu rîvnă să-și facă norma, Camilla se afla în fața cuptorului. Cu un cozoroc grosolan, improvizat, deasupra ochilor și mănuși groase în mîini, aștepta să se deschidă ușile cuptorului ca să poată scoate alt transport de cărămizi înroșite. Cînd se deschideau ușițele și căldura îi năpădea fața, ea trebuia să aibă grijă să descarce cît mai repede cîteva sute de cărămizi. Se apropiase de ușa cuptorului cît îndrăznea de mult, cînd, prin praful și aerul aburit de căldură o mînă nevăzută îi dădu un brînci, proiectîndu-i trupul, ca un glonte, spre pragul cuptorului încălzit la 300 de grade. Ca prin minune o altă mînă o prinse de părul ei lung și o trase îndărăt în clipa în care s-ar fi prăbușit înăuntru.

Asasinii dăduseră greș. Camilla a leșinat și a fost dusă de tovarășii ei de muncă la spital pentru primele ajutoare. Unul din băieții lui Valentin o salvase de la moarte sigură în ultimul moment.

Firește că nu se mai putea întoarce în acel atelier. Cînd i s-a dat drumul din spital o lună mai tîrziu, Valentin avea o nouă muncă pentru ea. Ea urma să devină asistenta lui. Trăsese tot felul de sfori pentru a-i obține o slujbă în farmacie - slujbă de felul celor cărora în argoul de lagăr li se spune „un locușor mic la căldurică" - pentru ca s-o poată avea sub ochi. Ca să le facă pe plac autorităților lagărului, o convinse să se înscrie în așa-zisa „brigadă artistică" și să joace la spectacolele improvizate în lagăr.

Ea nu se învoia de loc să facă așa ceva, dar Valentin îi spuse că astfel ar fi fost în stare să le mai fie de ajutor deținuților din

lagăr, distrîndu-i nițel, și că ei aveau să o idolatrizeze de-a dreptul dacă ea ar fi consimțit să joace din cînd în cînd în fața lor. Pentru a mai ușura lucrurile, Valentin a preluat el însuși un rol într-o dramatizare a nuvelei lui Gogol *Noapte de mai,* la care începuseră tocmai repetițiile. Camilla trebuia să învețe pe dinafară dialogul în limba rusă, în ciuda faptului că nu stăpînea aproape deloc limba. însă răbdarea și tactul lui Valentin făcură adevărate minuni.

Știrea că actrița germană avea să joace în limba rusă s-a răspîndit repede prin lagăr și în noaptea repetiției generale toată conducerea lagărului, în frunte cu comandantul, își făcu o intrare solemnă. în momentul în care se instalaseră confortabil în scaunele care fuseseră aduse special pentru ei, Camilla părăsi scena. Toate eforturile de a o aduce îndărăt fură zadarnice. Ea refuză să joace atîta vreme cît „cekiștii"[1] aveau să fie de față. O asemenea sfidare din partea unui deținut, și mai ales din partea unei femei germane care era cu totul la mila autorităților, i-a făcut pe toți cei de față din publicul obișnuit al unor asemenea spectacole să o ovaționeze cu entuziasm, exprimîndu-și aprobarea.

Și astfel, această mică femeie, atît de curajoasă, le arunca mănușa stăpînilor lagărului, umilindu-i în fața tuturor celor pe care-i terorizau! O asemenea îndrăzneală nu putea trece nepedepsită. însă oamenii MVD-ului sînt buni jucători de cărți, și fețele lor impasibile nu le trădau deloc intențiile. Ei au

1 *„Cekist" este termenul colocviul aplicat oricărui bărbat sau femeie aparținând uriașului aparat represiv al Ministerului Afacerilor Interne, MVD. Originea este faimoasa Crezvîceainaia Komisia,* „Comisia extraordinară", creată de Lenin imediat după preluarea puterii de către comuniști și căreia i se încredințase sarcina de a detecta și lichida oponenții politici ai puterii sovietice. Primul comisar al nou-createi Ceka (o prescurtare a denumirii în întregul ei) a fost Felix Dzeijinski, un comunist polonez fanatic, care descoperise un complot împotriva lui Lenin pus la cale de niște letoni considerați de încredere. Pentru devotamentul său față de cauză, Lenin i-a dat lui Dzeijinski puteri de viață și de moarte asupra deținuților politici. Felix Dzeijinski a murit cîțiva ani mai tîrziu de inimă, dar memoria sa e venerată pînă în ziua de azi de membrii sistemului de represiune. Recent un mare vas sovietic a primit numele lui.

înghițit insulta cu tot calmul și au părăsit sala de spectacole. Camilla și-a recîștigat cumpătul și s-a declarat de acord să se întoarcă pe scenă. A jucat cu toată seninătatea și detașarea, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic.

Și-a continuat schimburile de replici cu Valentin, cu o liniște plină de eleganță, cu atît mai impresionantă cu cît cei din public știau cît de precară era stăpînirea ei asupra limbii ruse. Toți erau sub fascinația jocului ei. Cel mai impresionat era Valentin însuși, care fusese profesorul și partenerul ei. A fost un mod cu adevărat remarcabil în care o mare actriță și-a exprimat recunoștința față de un om care-i salvase viața de la moarte sigură.

în seara următoare spectacolul s-a dat pentru publicul propriu-zis. Sala cantinei, de obicei rezervată sufrageriei, a fost curățată de mese și deținuții și-au adus cu ei băncile lungi pe care și le-au aranjat în șiruri, cu un coridor de trecere la mijloc. Prin dispensă specială, femeilor din rîndurile deținuților politici li s-a acordat permisiunea să ia parte la spectacol, laolaltă cu bărbații. Femeile stăteau la dreapta, bărbații la stînga. Pentru prima dată în istoria lagărului, nu s-a văzut nici un membru al forțelor din MVD. Deținuții înșiși au asigurat ordinea. Disciplina e greu de menținut atunci cînd bărbații și femeile se găsesc laolaltă în asemenea împrejurări, și cu toții simțeau un impuls aproape irezistibil să-și strîngă mîinile și să stea de vorbă între ei. Dar nimeni nu voia să le dea celor din MVD prilejul să intervină.

Luminile s-au stins în sala de cantină și spectacolul a început. Camilla a jucat divin, și publicul și-a dat frîu liber simțămintelor și mulți plîngeau fără să se rușineze. Nimeni nu a rămas neimpresionat de jocul ei magnific. Valentin însuși a fost atît de extaziat încît s-a întrecut pe sine. Vocea îi tremura cînd a început să-și rostească rolul:

- îmi place furtuna cînd începe luna mai...

Dintr-o dată luminile s-au stins cu totul. în întunericul absolut s-a auzit un geamăt și ceva greu s-a prăbușit pe scenă. S-a dezlănțuit panica. Oamenii strigau, înjurau pe întuneric, băncile s-au răsturnat. Pe urmă luminile s-au aprins la loc, la

fel de misterios cum se stinseseră. Publicul privea pe scenă unde, într-un lac de sînge, Valentin murea cu adevărat. îngenuncheată lîngă el, plîngînd în hohote era Camilla. Ea îi mîngîia mîna în neștire și-i săruta fruntea scăldîndu-i-o în lacrimi.

A fost adusă o targă și Valentin a fost transportat la spital,, unde a murit aproape imediat de pe urma unei răni de stilet, cu inima străpunsă pe la spate. Afară se strînseseră grupuri de deținuți. Păstrau o tăcere de moarte, ninsoarea le acoperea încet capetele dezgolite, și ei rămîneau indiferenți la cîinii cărora paznicii le dăduseră drumul ca să-i risipească.

Tăcerea a fost întreruptă doar cînd porțile lagărului s-au deschis să lase să intre o dubă neagră care s-a oprit în grabă la ușile spitalului. Motorul i-a fost lăsat să meargă și farurile puternice îi orbeau pe cei care încă nu voiau să se risipească. Așteptau cu încăpățînare ca să-l mai vadă o ultimă oară pe iubitul lor Volodia, dar numai o femeie scundă, cu capul plecat și cu o mică boccea în mînă a urcat în mașina poliției, însoțită de doi soldați înarmați cu puștile lor mitraliere cărora li se zicea „balalaica". Era Camilla. A fost ultima dată cînd a mai văzut-o cineva. Timofei se ținuse de cuvînt.

în dimineața următoare oamenii s-au întors la munca lor în mină și la cuptoarele de cărămizi ca să-și reia viața „în cea mai bună dintre lumile posibile".

Capitolul XII

Dragostea şi viaţa sexuală

Chassez le naturel, il revient au galop.

Cu cît autorităţile încercau să-i împiedice pe bărbaţi şi pe femei să se strîngă laolaltă, cu atît mai irezistibilă devenea dorinţa lor de a face aceasta. E uimitor cum, în ciuda condiţiilor grele de muncă, epuizării şi lipsei de vitamine şi de hrană substanţială, poate exista o asemenea dorinţă sexuală acolo, în nordul îndepărtat. Am descris pînă acum prin cîteva exemple importanţa pe care o au problemele de natură sexuală în lagăre. Dar se mai pot da multe alte exemple. O dată am văzut un băiat şi o fată împerechindu-se într-un dormitor, în timp ce 80 de tovarăşi de detenţie căutau să se prefacă în aparenţă cît mai indiferenţi cu putinţă. Autorităţile se străduiau să combată această stare de lucruri, dar promiscuitatea continua, şi multe femei năşteau în lagăr. Homosexualitatea era de asemenea foarte răspîndită.

Bărbaţii şi femeile se întîlneau unde şi cînd puteau. Am văzut perechi făcînd dragoste în zăpadă la minus 40 de grade, în pivniţe, în subsoluri, în poduri, în gropi în pămînt. O dată am dat peste doi care făceau dragoste în spatele uşii, într-un buncăr.

Lucrul cel mai jinduit era un permis de a intra în lagărul femeilor. O dată pe săptămînă cîte un grup de bolnavi era trimis pentru radiografii în spitalul de femei. Bine mituit, medicul, deţinut el însuşi, obişnuia să trimită ca şefi de grup pe cei care-şi aveau iubite acolo în locul celor cu adevărat bolnavi. O dată intraţi, bărbaţii se puteau pierde cu uşurinţă

printre cele vreo mie de femei și puteau face dragoste pe riscul lor. Pînă la urmă însă autoritățile au prins de veste, i-au pedepsit pe doctori și au pus capăt acestor vizite ilicite.

Dar nici autoritățile nu erau totdeauna interesate în menținerea unor conduite morale rigide. într-un anumit prilej am fost eu însumi de față cînd comandantul lagărului, colonelul Ponomarenko, i-a cerut unui șef de brigadă să-i văruiască biroul, atît lui cît și a adjunctului său. Șeful de brigadă a spus că s-ar învoi să facă treaba asta cu condiția să i se dea voie să se ducă la femei.

Comandantul a surîs, și a spus:

- Tu văruiește întîi, și vedem noi după aceea.

— Dar n-am nici var, nici vopsea, a spus șeful de brigadă.

- Treaba ta.

- Să fur toate astea de la atelierul unde lucrez?

— Ți-am spus eu să furi? Dar dacă vrei să te duci să-ți vezi fata, îmi văruiești și vopsești mie biroul întîi. Eu nu te-ntreb de unde-ți iei materialele!

Și atît. Eu însumi am intrat în lagărul femeilor. Bănuit de a fi bolnav de tuberculoză o vreme, eram trimis la radiografii laolaltă cu alți zece bărbați, toți bătrîni și abia ținîndu-se pe picioare. Cînd am intrat acolo, toate femeile care nu erau duse la muncă, ne așteptau în curte. Nu prea aveau ce vedea. Cu toate acestea, ne-au înconjurat, ne-au invitat la ceai în barăcile lor, și făceau puținul joc jalnic al unei cochetării improvizate ca să ne fascineze.

în timp ce așteptam în fața sălii de radiografie, am auzit următoarea conversație între un bărbat bătrîn, neras, prăpădit, ca vai de capul lui, de vreo șaizeci de ani și o fată chiar foarte frumușică.

- De unde ești?

- Din Tomskaia Oblast, a spus bărbatul.

- Și noi sîntem *zemliaki* - tot de-acolo, a spus fata. Eu sînt din Sverdlovsk. (Ceea ce de fapt însemna cam la vreo mie de mile depărtare).

- N-ai vrea să vii pînă dincolo să bei un ceai cu mine? Și cît se poate de sugestiv: Ce-aș putea să fac pentru *tine, zemliaciok ?*

— O felioară de pîine mi-ajunge, a răspuns bătrînul liniştit.

Fata a fost absolut dezgustată de el.

Cînd mă gîndesc la multele crime săvîrşite de asemenea fiinţe omeneşti pentru a ajunge să guste cîteva minute de fericire de acest fel, cred că ceea ce Freud numeşte „instinctul morţii şi al vieţii“ este mai puternic decît toate suferinţele omului luate laolaltă. Toate aceste femei munceau la fel de greu ca şi bărbaţii, dar puteau oricînd găsi o felie de pîine sau cîteva bucăţi de zahăr din sărăcăcioasa lor raţie ca să-i momească. Barăcile lor erau totdeauna curate şi ordonate, paturile le erau făcute cu o anumită cochetărie feminină. Sufereau şi mureau ca şi noi toţi ceilalţi, şi erau la fel de des schilodite în bătăi şi brutalizate, dar moralul lor era totdeauna mai ridicat şi aspectul lor arăta totdeauna mai multă bună dispoziţie decît al bărbaţilor.

Exista o anumită ierarhie în lagărul femeilor, bazată pe munca pe care o presta fiecare. Pe treapta cea mai de jos erau măturătoarele, muncitoarele necalificate de la şantierele de cherestea sau de la zidărie. Pe treapta cea mai de sus erau croitoresele, lucrătoarele din atelierele de croitorie şi modistele. Acest grup din urmă trăia într-un confort relativ, stătea toată ziua în casă, la adăpost de frig şi de viscol, şi din cînd în cînd mai primea cîte o sticlă de ulei sau ceva dulciuri de la doamnele *nacialnicilor,* dacă acestea erau mulţumite de munca lor.

Cele patruzeci de femei care lucrau în atelierul de croitorie din lagărul nostru veneau la muncă la ora opt dimineaţa şi plecau de obicei pe la ora şase seara. Deşi distanţa între lagărul lor şi al nostru era nu mai mare de vreo trei sute de metri, ele erau îmbrăcate ca şi bărbaţii cu pantalonii căptuşiţi gros, flanele, paltoane şi căciuli de blană care să le apere de frigul teribil. îndată ce intrau în clădire, ele dădeau jos totul de pe ele ca să se arate în toalete mai feminine.

Unul dintre bărbaţi care avea o fată printre aceste croitorese a vrut să o ţină într-o noapte în lagărul de bărbaţi. Pentru a face ca numărul fetelor să rămînă acelaşi la punctul de

control, el a aranjat cu un tînăr deținut, care era scund și mai durduliu, să ia locul fetei și să intre odată cu celelalte în lagărul de femei, unde și el avea o prietenă, o fată din Șanghai.

în prima noapte șiretlicul a mers perfect. Fetele au intrat în opt șiruri de cîte cinci, și băiatul cel tînăr deghizat în femeie a trecut fără să fi fost prins.

L'appetit vient en mangeant (Pofta vine mîncînd), astfel că au repetat procedeul timp de mai multe nopți fără să dea de bucluc. în fiecare dimineață băiatul se reîntorcea în lagăr odată cu fetele, și cea care-și petrecuse noaptea în lagărul bărbaților se ducea să lucreze în atelierul de croitorie. Dar în a cincea zi una din fete, căreia îi făcea curte un tinichigiu, a obținut de la el un mic lighean pe care voia să-l ia cu ea în lagărul femeilor. Asemenea daruri erau însă interzise, așa că ea l-a rugat pe băiatul travestit să i-l treacă el pe furiș dincolo. El s-a învoit și a ascuns lighenașul în pantalonii lui cei groși.

Cînd grupul a trecut pe la poartă, ofițerul de serviciu a văzut pîntecele umflat și i-a dat băiatului un ghiont prietenesc drept la mijloc, spunîndu-i:

- Așadar te-ai aranjat și tu cu copil, nu?

S-a auzit firește un bang răsunător, cînd a lovit ligheanul, și imediat toți cei prezenți au trebuit să se dezbrace la lumina reflectoarelor. Sexul băiatului a fost stabilit dincolo de orice putință de îndoială.

Acum ofițerul era într-o dilemă. Dacă erau 39 de fete și un bărbat aici, unde dracu' putea să fie a 40-a fată? A început o căutare febrilă peste tot și o jumătate de oră mai tîrziu fata care lipsea a fost găsită, ascunsă între două scînduri care despărțeau în două unul din dormitoare. Amîndoi au primit regim de temniță singuratică, ea pe cinci zile, băiatul pe trei. De ce femeia a fost socotită mai păcătoasă decît băiatul a fost un lucru pe care judecătorul care a pronunțat sentința nu s-a mai ostenit să-l explice.

în cele din urmă a luat naștere o rivalitate înverșunată între soldații cu epoleți albaștri de la MGB (Ministerul Securității Statului), care aveau sarcina de a ne păzi pe noi deținuții

politici, şi cei cu epoleţi roşii de la MVD (Ministerul Afacerilor Interne) care-i păzeau pe criminalii de drept comun. Oamenii de la MGB îi priveau cu dispreţ pe cei de la MVD. Ei erau şi aşa foarte severi cu noi, dar deveneau de-a dreptul de o mare ferocitate cînd vreunul din criminalii de drept comun le cădea în mîini.

într-o noapte de iarnă, pe un viscol teribil, vreo două duzini de criminali de drept comun au traversat ţara nimănui dintre lagărele noastre şi au dat buzna în lagărul femeilor ca să le violeze pe femeile adormite. împinşi de pofte sălbatice, ei au încercat să le siluiască pe femei înainte de a se da alarma. O fată slăbuţă, o româncă, mi-a povestit a doua zi cum se trezise brusc cînd un fel de maimuţă încerca să se caţăre în priciul ei de sus, cu ochii înroşiţi de poftă şi gata să omoare pe oricine ar fi încercat s-o oprească. Înspăimîntată, ea a căutat în jur o armă oarecare. N-a găsit nimic altceva decît o sticlă plină cu nişte grăsime lichidă. Cînd atacatorul se apropiase de tot de ea şi era încă agăţat de stîlpul patului, l-a lovit din toate puterile cu sticla în cap, şi omul a căzut la pămînt. S-a ridicat cu o simplă zgîrietură, şi a pornit din nou la asalt, de data asta cu nişte ochi cu adevărat asasini.

Din fericire pentru fată şi prietenele ei, se dăduse alarma şi paznicii lagărului au sosit şi i-au înconjurat pe invadatori. Cînd MGB-ul a descoperit că ei aparţineau lumii interlope şi nu erau din grupul deţinuţilor politici, au fost bătuţi cu atîta sălbăticie încît mulţi dintre ei au rămas fără viaţă la faţa locului. După aceea au fost pur şi simplu aruncaţi peste gardul de sîrmă ghimpată şi au fost culeşi de acolo şi duşi la spital. Puţini au mai supravieţuit să povestească ce se întîmplase.

Acesta a fost doar unul din exemplele despre războiul tăcut dintre cele două grupuri ale aparatului represiv al statului.

Cele mai multe dintre fete lucrau pe şantierele de construcţii din oraşul Magadan. Acolo făceau orice de la amestecul betonului pînă la aşezarea cărămizilor, dar norma care le era impusă nu era mai mică decît cea a bărbaţilor. Magadanul era considerat un adăpost ideal pentru deţinuţi, căci acolo nu erau

mine și lucrai într-un oraș, printre oameni, care, chiar dacă în proporție de 95 la sută erau foști deținuți, aveau altă optică decît troglodiții din mine.

în cele șase luni cît am mai lucrat la diferitele blocuri de cîte nouă etaje care se construiau pentru ofițerii din MVD și oficialitățile civile, mă obișnuisem să găsesc sticle goale și rămășițe de hrană prin tot felul de colțuri ascunse ale șantierelor. Erau dovezi că cineva le mituia pe santinele, că unii civili fuseseră în stare să-și petreacă aici cîte o noapte în condițiile acestea nefirești cu cîte una dintre fetele din lagăr.

Să fi fost cu adevărat dragostea ceea ce înflorea aici în aceste grămezi de gunoaie înghețate? M-am întrebat deseori. Dragostea? Sau nimic altceva decît zgîndăreala neobosită a vechiului instinct biologic? îmi aduc aminte că una din fetele cele mai inteligente pe care le-am cunoscut acolo a încercat o dată să-mi răspundă la această întrebare.

- Ei (aceștia de la MVD) vor ca noi să murim. Ce e rău dacă o fată vrea și ea să obțină puțină plăcere și ceva de mîncare de la un bărbat? Nimeni, decît un ignorant sau un ipocrit, nu ar trebui să îndrăznească să ne arate cu degetul.

Am suferit în permanență de foame în tot cursul acelui exil, dar mai ales în lagărul de la Berlag. Oamenii erau atît de înfometați după o zi lungă de muncă, încît se ofereau voluntari să frece pe jos dușumelele sau să facă orice altă muncă oricît de degradantă pentru încă un castron de supă sau o felie de pîine neagră. Dar oricît am fi muncit din greu, trebuia să fim pe picioare a doua zi dimineață la ora cinci și să ieșim la raport pentru o altă zi de muncă. în era lui Stalin muncitorii de la Berlag nu primeau nici un fel de supliment decît pentru realizări excepționale în „spargerea normei“, ceea ce erau cazuri deprimant de rare.

Cînd un asemenea lucru se întîmpia, realizatorului i se dădea o sticluță de apă de colonie s-o bea! 96 la sută din alcoolunle tari erau rezervate ofițerilor și soldaților doar Vinul și alte băuturi mai slabe nu erau transportate pînă la noi căci înghețau la temperaturile scăzute care erau obișnuite în cea mai mare parte a anului.

Era o zi mare cînd se distribuia această apă de colonie „buvabilă". Oficialitățile lagărului tolerau chiar, pînă la un anumit punct, ca asemenea eroi să se mai îmbete nițel căci își cîștigaseră un asemenea drept. Dar asemenea serbări erau puține și rare, și rușii, băutori solizi, își căutau aproape orice, de la terpentină și pînă la lichid antigel în perioadele de secetă alcoolică. De obicei asemenea băuturi de-a dreptul ucigașe erau filtrate prin cîte o bucată de pîine sau prin lînă de bumbac, dar în ciuda unor asemenea precauții mulți mureau sau orbeau. Unii insistau pe lîngă internul lagărului să le dea ceva *gorky,* sau amar, din farmacia lui - evident sperînd că ar fi fost ceva alcool în ceea ce făcea amărăciunea medicamentului. Incredibil cît ar putea părea, erau în realitate și alcoolici în aceste lagăre siberiene - cu miile chiar.

Ipocrizia autorităților lagărului se arăta în nenumărate feluri. îmi amintesc de un incident comic în care a fost implicat lagărul femeilor. Autoritățile au hotărît într-o zi să ofere un premiu tuturor fetelor care- și păstraseră virginitatea. Și astfel o dată pe lună li se făcea un control medical. Mai tîrziu s-a descoperit că întreaga chestiune era un fals și constituia un adevărat scandal pentru că premiile erau acordate cîtorva fete care arătau mai bine, fără a ține seama de criteriul castității. Nici o mirare că această idee grozavă s-a risipit repede.

Stăpînul absolut al vieții de lagăr la Berlag era colonelul Vasiliev - supranumit „Șobolanul[11], pentru că era un individ scurt, corpolent și mîinile îi dispăreau toată vremea în reverele mantalei. „Șobolanul" avea ochi verzi reci și păreau mereu gata să exploreze cine știe ce ascunziș mai sordid și mai mizer al vieții de lagăr. Era de asemenea foarte lacom. Ori de cîte ori putea îl exploata la sînge pe oricine ajungea să intre în contact cu el. în fiecare zi, cîte un grup de nu mai puțin de 25 de fete trebuiau să se ducă să muncească acasă la el - să mulgă vacile, să hrănească păsările, să-i lustruiască mobilele. Totul se făcea, bineînțeles, fără nici o plată. El însuși trăia la fel de bine ca

oamenii lui Dumnezeu în Franța[1]. Mă întreb dacă oamenii bogați din Europa sau America ar duce o viață comparabilă cu a lui. Toate serviciile și întreaga aprovizionare îi veneau gratis.

Vasiliev avea doi băieți care mergeau la școală, amîndoi adolescenți. Nimeni nu știa dacă erau de la prima sau de la a doua căsătorie. Fapt e că tatăl îi răsfăța pe acești băieți, oferindu-le, practic, tot ce le dorea inima și tot ce se putea procura. într-o zi a comandat la atelierul de tîmplărie al lagărului să se fabrice mobilierul pentru o sală de clasă completă - tablă, bănci, totul. Dulgherilor li s-a spus să folosească materialul cel mai bun și să-și dea toată silința să facă lucrul cel mai bun. Au executat într-adevăr o treabă excelentă, cu unele sculpturi artistice și erau foarte mîndri de munca lor. Problema acum era prețul. Ei știau foarte bine ce cărpănos mizerabil era Vasiliev. Dar trebuia să dea socoteală pentru materialele costisitoare pe care le folosiseră. După multă chibzuială, s-au hotărît să-i ceară un preț care abia acoperea materialele folosite. I-au trimis nota de plată la biroul comenduirii de unde, pînă la urmă, a ajuns la biroul comandantului.

în dimineața următoare „Șobolanul" a dat buzna în atelier și a început să-i înjure pe șeful de atelier și pe dulgheri, spunîndu-le că sînt niște hoți și niște tîlhari.

— Voi nu credeți în Dumnezeu? urla el. Cum de vă dă prin cap să mă jefuiți? Eu sînt un om sărac, care muncesc din greu pentru pîinea mea de toate zilele! Cum vă permiteți să-mi cereți 800 de ruble? „

Șeful de atelier, speriat de-a binelea, dornic să-l îmbune pe colonelul atît de mîniat, i-a spus: Tovarășe colonel, s-a făcut o greșeală grosolană. Nota aceea nu era pentru dumneavoastră, era pentru altcineva. Vă trimitem noi mîine nota.

în dimineața următoare, colonelul Vasiliev a găsit pe biroul său o altă notă de plată, de data aceasta în valoare de numai

1 înainte de Revoluția franceză, clerul din Franța trăia atît de bine, încît în alte părți ale Europei se făcea aluzie la viața lui în lux.

300 de ruble. Nu acoperea nici o treime din costul materialelor folosite, dar el a fost mulțumit pentru că nimeni nu-l putea acuza că aduce vreo daună statului.

în lagărul femeilor era o baracă specială pentru copiii născuți astfel, din flori. încercam să pricep ce anume le împingea pe asemenea nenorocite să facă un copil nelegitim și, stînd de vorbă cu unele din cele care așteptau să nască, mi-am dat seama că erau silite la aceasta de două categorii de motive. în primul rînd, le îmbunătățea oarecum condițiile de viață, chiar dacă foarte puțin. în al doilea rînd, ele acum deveneau eligibile pentru avantajele decurgînd din decretul sovietic care proteja mama și copilul. Binecuvîntarea oficială pe care legea sovietică o mai acordă încă unei mame care muncește constă în a-i asigura un concediu de două luni și hrană mai bună înainte de nașterea copilului și încă o lună după naștere. Trei luni de oarecare odihnă ar putea fi tot ceea ce ar putea primi o mamă de la stat, dar aceasta însemna foarte mult.

La început, fetele și femeile respective nu prea voiau să lase copilul. Inevitabilul însă, instinctul matern le făcea să-și iubească pînă la urmă odraslele. Li se permitea să-și alăpteze noul-născut dimineața, înainte de a pleca la muncă. Seara li se dădea voie s-o facă o dată și să se joace puțin cu copiii înainte de a merge la culcare. Dar scenele cele mai sfîșietoare veneau mai tîrziu. Cînd împlineau doi ani, tocmai cînd mamele lor se atașaseră de copilașii care crescuseră acum, ele trebuiau să-i predea statului. Era ceva de-a dreptul ucigător. Atît de detestați! oameni de la MVD veneau și luau copiii, care se agățau înspăimîntați de mamele lor. Scene din acestea, atît de jalnice, se petreceau mereu, atît de sfîșietoare încît nu le mai puteai uita niciodată. Mamele chinuite și disperate, despletite și țipînd cît le ținea gura, se aruncau pe jos, cu copiii încă agățîndu-se cu mînuțele lor de gîtul mamei. Nimeni nu le putea ajuta și simțeai că ți se umplu ochii de lacrimi, în afară de

oficialitățile, posomorite, cu fețele împietrite, și care erau cu totul indiferente și nemiloase în fermitatea cu care aplicau ordinele.

Copiii sm ulși astfel de la mamele lor erau duși la *detsky dom* (casa copilului). Se presupunea că mamele aveau să-i recupereze după eliberare. Dar nu am auzit de nici un singur caz în care vreo asemenea mamă nefericită să-și mai vadă vreodată copilul.

Capitolul XIII

Nepoata lui Troţki

Ţelul nostru e revoluţia permanentă.

Leon Troţki

- Strîngeţi-vă uneltele, ne-a spus şeful de brigadă, ne întoarcem acasă.

După 12 ore în aer liber cu termometrul mult sub zero grade, îngheţaţi pînă la oase, epuizaţi de munca trudnică, şi înfometaţi ca nişte lupi, aşteptasem acest ordin încă de cînd se lăsase întunericul, cu cîteva ceasuri înainte. Am început să ne strîngem lopeţile, tîrnăcoap'ele, rângile, ciocanele greoaie şi toate uneltele de săpat în gheţurile de la Kolîma. în acea confuzie plină de bună dispoziţie în sfîrşit, am întins mîna după o rangă pe care o apucase şi altcineva. Mi-am tras mîna îndărăt şi, uitînd unde mă aflam, am spus:

— Iartă-mă, te rog.

Pe întuneric, o voce feminină plăcută îmi răspunse:

- Eşti străin, nu-i aşa? N-am mai văzut o asemenea politeţe de cînd eram copil.

Ar mai fi spus ceva probabil, dar soldaţii care ne mînau precum vitele ne împingeau cu paturile puştilor ca să formăm şirurile de cîte cinci. Însă înainte de a fugi la locul ei în coloană, glasul acela anonim mi-a aruncat în treacăt un „Au revoir".

M-am interesat printre cei mai tineri cine ar fi putut fi. Un prieten, care fusese student la arhitectură şi care mai păstra oarecum contactul cu deţinutele politice, mi-a spus că femeia pe care o întîlnisem la celălalt capăt al rângii în noaptea dinainte nu putea fi decît Irene.

- Care Irene?

- Irene Bronstein, o nepoată a lui Troțki.
- Și de ce-i aici?
- Nu știu, mai bine întreab-o singur.
- Chiar că-aș avea vreo șansă s-o fac! am spus. Cum pot eu să ajung în legătură cu o femeie „politică"?
— Sînt tot felul de mijloace. Ar trebui să le știi și tu de acum. Pe urmă, după ce se gîndise puțin, a spus: Foarte bine, spune-mi ce-ai să-i transmiți. îi pasez eu mesajul.
- Dar n-am nici un mesaj, am spus.
- Dacă n-ai nici un mesaj ce dracu' vrei de la mine? Niciodată să nu întrebi de un „politic" dacă n-ai vreun mesaj pentru el! înțelegi?

Am aprobat din cap.

O jumătate de oră mai tîrziu, mîzgălisem un bilețel cu un creion pe care-l împrumutasem de undeva și i l-am trecut prietenului meu. El n-a spus nimic. în cele cîteva rînduri scrise acolo mă identificam și întrebam unde aș fi putut să stau de vorbă cu ea cîteva minute. Eram cît se poate de interesat să întîlnesc pe cineva care să fi fost rudă de-a lui Troțki, mai ales pe cineva care să-l fi cunoscut dinainte de exilul său.

Peste două zile am primit un răspuns scris pe aceeași bucată de hîrtie: Fă o cerere pentru o radiografie.

Era limpede. Stația mobilă de radiografie se afla în lagărul femeilor și doctorii noștri îi trimiteau acolo pe toți cei care ar fi avut nevoie de un asemenea lucru. Am mai povestit cîteva ceva despre subterfugiile folosite pentru a obține intrarea în lagărul de femei, sub pretextul radiografiilor.

Pînă la urmă am stors o notă de radiografie de la deținutul doctor.

Lagărul femeilor era la o distanță de doar 300 de metri de al nostru, dar micul nostru grup avea o escortă dublă: paznici înarmați și cu cîini din lagărul nostru, și femei înarmate cu pistoale din lagărul celălalt. îndată ce poarta principală s-a închis în urma noastră, am fost înconjurați de sute de fete și escorta s-a îndepărtat și ne-a lăsat de capul nostru.

Cînd am ajuns în camera de așteptare la radiografii am rămas singur printre toți bărbații și femeile de acolo întrebîn-

du-mă dacă înțelesesem bine biletul primit și dacă fata avea să vină ea la mine. Dar înainte de a fi avut vreme să-mi fac cu adevărat griji, am văzut-o apropiindu-se. Nu că aş fi recunoscut-o - fusese îmbrăcată bărbătește cînd o văzusem, nelămurit, acolo pe întuneric. însă instinctul îmi spunea că această fată de înălțime mijlocie, cu tenul palid, cu părul negru ondulat natural și ochii sinceri, inteligenți, trebuie să fie Irene. Cînd mi-a întins mîna și i-am auzit vocea caldă, surîzătoare n-am mai avut nici o îndoială.

- Ce drăguț din partea dumitale că ai venit, i-am spus.

- Plăcerea e de partea mea.

Nici nu roșise, nici nu rîdea, ci mă privea intens în ochi, pe urmă m-a apucat de mînă și m-a tras afară din cameră.

- Mergem la baraca mea, mi-a spus simplu. Am ceva ceai gata pregătit

- Dar ce facem cu radiografia mea?

- Ai să-ți primești radiografia, nu-ți face griji.

Baraca ei era de tipul obișnuit, putînd adăposti 200 de persoane. Erau aceleași priciuri pe care femeile dormeau, deși puține erau acolo la ora aceea. Cele care nu erau la muncă în schimbul de zi erau ieșite poate vizitîndu-i pe bărbați. Ne-am așezat pe marginea „patului" ei. După o clipă ea s-a ridicat și s-a scuzat.

— Mă întorc într-un moment.

După ce a plecat, mi-am aruncat ochii în jur. Ce deosebită era baraca aceasta de oricare din ale noastre. Totul era curat și frumos aranjat și pe deasupra păturilor aspre de închisoare puteam vedea niște fețe de pernă frumos brodate, și chiar și cearșafuri de pat. Cum de reușeau să obțină așa ceva?

Irene s-a întors cu două cești mici de ceai aburind. Le-a așezat între noi pe pătură:

- Bea-1 cît e cald, a spus. E ceai georgian pur!

Am sorbit puțin și am privit-o întrebător.

- Cum îl obținem? a spus, răspunzînd întrebării mele nerostite. Fetele primesc pachete de acasă, știi. Pe urmă a adăugat rîzînd: Și de la alții, ca șeful nostru de brigadă, sau alți „prieteni băieți".

Am aprobat din cap.

Irene mă privea drept în față cu ochi melancolici și a spus apoi:

- Să nu mă înțelegi greșit. Eu nu am nici un „prieten băiat“. îi detest pe toți. Trebuie să mă lupt cu ei toată vremea. Și-a ridicat capul și cînd ochii i-au fost în lumină mi-am dat seama că era chiar foarte frumoasă.

— Știu ce gîndești, fără îndoială, mi-a spus. Cum poate o fată de vîrsta mea, care nici nu arată rău, să se țină la distanță de cei care îi caută favorurile? Dacă ai ști povestea mea, nu ți-ai mai pune niciodată asemenea întrebări.

Cînd și-a terminat ceaiul i-am remarcat mîna fină, delicată, cu degete lungi, frumoase și care acum trebuia să mînuiască aceleași unelte ca cele pe care le mînuiam eu, și nu m-am putut împiedica să mă întreb care anume ar fi putut fi povestea ei. Pînă la urmă aveam să o aflu.

Se născuse la Harbin, în nordul Chinei. Tatăl ei fusese trimis acolo înainte de primul război mondial de către guvernul țarist ca să lucreze ca inginer la Calea Ferată Estică chineză. Irene nu mai păstra decît amintiri nedeslușite din zilele acelea, în afară de senzația că fuseseră singurele zile fericite ale vieții ei. Cînd venise Revoluția în 1917, Irene avea doi ani. Tatăl ei refuzase să se întoarcă în Rusia, chiar dacă fratele lui, Lev Davidovici Bronstein (Troțki) era acum Napoleonul Rusiei și unul din idolii Revoluției. Irene nu-și întîlnise niciodată unchiul. Tot ce știa despre el era ceea ce îi spusese mama ei, care-i citise deseori pasaje din scrisorile lui Troțki către tatăl ei și-i arătase fotografiile lui. Cînd Troțki fusese expulzat, tatăl Irenei scosese un suspin de ușurare.

— E mai bine acum pentru noi toți, spusese, și-și continuase lucrul.

Irene își termina tocmai liceul francez de la Harbin cînd tatăl ei se întorsese acasă într-o zi, se așezase în fotoliul său favorit și îi spusese:

- S-a terminat acum. Numai e de lucru la căile ferate pentru mine. S-a ajuns la o înțelegere între guvernele chinez și sovietic. Sovieticii își recheamă întregul personal tehnic. Trebuie să alegem: să ne întoarcem sau să rămînem pentru totdeauna în străinătate.

Mama Irenei nu putea fi convinsă că ar fi fost sigur pentru ei toți să se întoarcă în Rusia, dar cînd consulul sovietic i-a vizitat și i-a spus tatălui ei că avea să primească o funcție de mare răspundere la Moscova, el a cedat.

- în 1932, mi-a povestit Irene, am plecat spre Moscova. Primii cîțiva ani au trecut fără evenimente deosebite. Mi-am terminat școala și am intrat la Institutul de Limbi Străine, iar fratele meu a urmat exemplul tatei și a devenit inginer. Viața era plicticoasă și aveam puțini prieteni. Nu știu de ce, dar simțeam că oamenii mă evitau - însă nu s-a întîmplat nimic neplăcut. Poate din cauză că simțeam o primejdie nelămurită, dar, oricum, trăiam numai cu cărțile mele și nu am făcut multe prietenii.

în ultima zi a lui septembrie 1937 tata nu s-a mai întors acasă de la lucru și în aceeași noapte a fost arestată și mama. Acestea se petreceau sub dominația lui Yazov, omul care e răspunzător de cel mai mare număr de victime în regimul sovietic. Am rămas singuri. Am alergat peste tot ca să descopăr ce se întîmplase. în naivitatea mea, m-am dus pînă și la NKVD. Zi după zi, așteptam afară pe coridoare, tremurînd de frig, să fiu primită de cineva. într-o zi de iarnă, unui colonel gras i s-a făcut milă de mine și m-a primit în biroul lui. Acolo era cald și confortabil. Mi-a oferit ceai și niște fursecuri.

Am început să plîng.

- Unde sînt părinții mei? m-am rugat de el să-mi spună.

Colonelul mi-a șters lacrimile cu batista lui și a spus:

- Dumneata ești nepoata lui Troțki, nu? Dumneata știi că Troțki, unchiul dumnitale, este inamicul numărul unu al patriei sovietice?

L-am întrebat ce avea asta de a face cu părinții mei.

- Tata nu și-a mai văzut fratele deloc în ultimii douăzeci de ani, am spus. Și nu s-a amestecat niciodată în politică.

Colonelul a rîs doar.

— Mi-e milă de tine, copila mea. Trăim niște vremuri teribile. Siguranța Revoluției cere măsuri stricte și nemiloase. Haide, nu mai plînge. Te trimit acasă. Nu-ți pierde speranța. Dacă sînt cu adevărat nevinovați s-ar putea să se întoarcă într-o zi.

M-a dus acasă cu mașina lui, dar în loc să mă ducă acasă m-a transportat la apartamentul lui de celibatar. Avea un apartament foarte plăcut de trei camere, ceea ce în zilele acelea ar fi făcut invidia oricui la Moscova. Avea chiar și un pian dar el prefera să cînte la ghitară. A încercat să facă dragoste cu mine. M-am ridicat și i-am spus că trebuie să plec. El a vrut să mă siluiască. L-am zgîriat pe față, l-am scuipat și, smulgîndu-mă din brațele lui, am alergat afară, cu capul gol și doar cu un pantof în picioare. Cînd am ajuns acasă am aflat de la vecinii mei că și fratele meu fusese ridicat.

Eram într-o asemenea stare de disperare că nu mai știam ce făceam. Am plîns, am strigat în gura mare, am spart oglinda. Chiar în noaptea aceea m-au dus la spitalul de boli mintale unde mi-au injectat tot felul de droguri și m-au ținut luni de zile într-o stare de torpoare. Cînd mi-au dat drumul de acolo, eram o ruină. Nu mai puteam să gîndesc, nu mai puteam să lucrez nimic. Nu mai aveam nici casă. Am ajuns să fiu găzduită într-o mansardă, unde împărțeam patul cu o femeie bătrînă și bețivă. Simțeam că înnebunesc cu adevărat. Știam că ofițerul acela care umbla să-mi intre în grații era în spatele tuturor acestor necazuri. într-o noapte l-am așteptat cînd a ieșit de la birou. Cînd a ieșit împreună cu alții din clădirea securității, am strigat:

- Ești un asasin și nimic altceva. O canalie!

M-au arestat și m-au trimis la închisoare. Pînă la urmă mi s-a făcut un „proces", acuzată de „activitate contrarevoluționară" și mi-am primit prima sentință de zece ani.

Eram încă tînără și arătam încă bine. Cei mai tari în închisoare la vremea aceea erau hoții care se bucurau de încrederea deplină a administrației. Un criminal chior, cu o fată de cretin mi-a vîrît o perie mare în mînă și mi-a comandat să frec dușumelele. Am frecat la ele pînă cînd au început să-mi

sîngereze mîinile. El nu era mulțumit. M-a pus s-o iau de la capăt cu săpun. Am spălat dușumeaua cu săpun și am frecat-o iarăși.

în vreme ce munceam astfel din greu, cu respirația tăiată și cu sudoarea curgîndu-mi pe frunte, bruta asta m-a apucat pe la spate și m-a împins într-un colț întunecat al barăcii. Eram atît de epuizată încît de-abia mai puteam să țip. Am țipat totuși cu atîta putere cîtă-mi mai rămăsese, dar în clipa următoare am văzut un pumnal finlandez ascuțit pe care și-l scosese din cizmă și mi-l pusese în gît. Am leșinat.

Asta a fost prima mea „dragoste"! Eram moartă de foame. M-am supus la tot felul de umilințe și sînt sigură că mi-aș fi pus singură capăt tuturor suferințelor dacă, din mila lui Dumnezeu sau a destinului, nu mi-ar fi ieșit în cale un tovarăș de suferință, un doctor și un om de mare caracter, care m-a salvat din mîinile acelor bestii și m-a luat sub aripa lui. Am devenit asistentă de laborator în dispensarul lagărului. Mai tîrziu, ne-am căsătorit în taină așa cum făceau mulți alți deținuți.

Făceam planuri de viitor. El își termina sentința. Cîteva luni mai tîrziu ar fi trebuit să-mi dea drumul și mie. Așteptam un copil. Pe urmă într-o dimineață lui i s-a spus să-și strîngă lucrurile. Eram disperați că trebuie să ne despărțim, dar fericiți că el, cel puțin, avea să fie liber. N-avea să treacă mult și aș fi avut și eu posibilitatea să fiu cu el. Viața, o viață modestă după care jinduisem, avea să înceapă și pentru noi în sfîrșit! Ne-am despărțit în lacrimi, dar surîzînd. încă șase luni!

Soțul meu a fost trimis cu „domiciliul obligatoriu" undeva în Kazahstan. „N-are a face, mi-a scris, o să facem Kazahstanul căminul nostru, pentru moment. Vom fi fericiți. Ține-ți moralul sus și surîde mai departe".

Mă rugam să treacă zilele mai repede. De-abia mai puteam suporta. în ultima zi înainte de ziua în care socotisem că-mi vor da drumul, nu mai știam nici de foame, nici de somn. Trebuia de asemenea să am grijă și de viața aceea tainică pe care o aveam în mine. Și în cele din urmă, ziua atît de așteptată a sosit. Număram minutele pînă cînd așteptam să fiu chemată și aveam să aud cuvîntul: „Du-te". Aveam bocceaua gata pre-

gătită. Dar ziua a trecut și nu a venit nimeni să mă cheme. Nu s-a întîmplat nimic nici a doua zi. în a treia zi am fost chemată la biroul lagărului și mi s-a dat să semnez o hîrtie galbenă. — Ce-i asta? am întrebat. Ofițerul nerăbdător care era în fața mea mi-a citit-o cu voce tare: - Va fi menținută în custodie pînă la noi ordine!

- Pînă la noi ordine, a urlat el. Semnează! Mi-a dat tocul. - Pînă la noi ordine. Pînă...

Am leșinat și am fost dusă la infirmerie. M-au ținut în viață hrănindu-mă artificial. Voiam doar să mor. Dar în loc de așa ceva, am dat naștere unui copil, o fetiță. Nu mai doream acum să mă omor. Eram mamă. Ce altceva aș fi putut face? Strîngeam la piept lucrul acela micuț, care-și cerea și el dreptul la viață. Mi-am revenit și am trăit pentru copilașul meu. Rănile începeau să mi se vindece privind în ochii aceia albaștri frumoși și la surîsul acela îngeresc care-mi aducea aminte de el. Dar și aceasta avea să se termine cu o tragedie.

Cînd fetița a împlinit doi ani, o comisie a venit în lagăr și a confiscat toți copilașii care împliniseră vîrsta aceea. Am țipat, am urlat, le-am mușcat mîinile. Totul în zadar. Trebuia să intre într-un orfelinat. în Rusia legea e lege!

- Cînd te vei elibera, mi-au spus, ai să poți să te duci să-ți iei copilul.

- Spune-mi, m-a întrebat după ce ascultasem povestea ei pînă la sfîrșit, au să-mi dea înapoi copilul pînă la urmă?

Mi-era frică să-i răspund. Sau poate nu puteam s-o fac pentru că mi-era gîtul strîns de prea multe lacrimi.

Capitolul XIV

De la O.P. la D-2

O porție dublă de kașa salvează o viață.

Pe la mijlocul lui ianuarie 1952, după patru ani de captivitate, eram atît de istovit încît de-abia mă mai puteam ține pe picioare. Sufeream din lipsă de vitamine și de distrofie avansată. Am fost examinat în sfîrșit de o comisie medicală care sosise în inspecție, și s-a hotărît că starea în care mă aflam făcea necesar transferul meu la regimul de O .P. (de la cuvintele rusești *osoboiepitanie,* sau hrană specială). În realitate hrana se deosebea prea puțin de cea pe care o primeam de obicei în lagărele de muncă, dar era ceva mai multă și mai bine pregătită. De cele mai multe ori era o *kașa* de hrișcă sau *kașa* de porumb, cu cîte o linguriță de grăsimi sintetice. Dar mai presus de orice altceva, un lagăr O.P. însemna odihnă, și așteptam transferul meu acolo cu bucurie. Două sau trei săptămîni într-un asemenea loc ar fi putut însemna deosebirea între viață și moarte pentru mine. Aveam de asemenea speranțe că dacă mă întorceam de la O.P. aveam să găsesc o slujbă mai ușoară.

17 martie 1952 e o dată care s-a imprimat de neșters în memoria mea. Era o zi noroasă, închisă și viscolea. La cinci dimineața cei dintre noi care plecam la O.P. urma să ne strîngem la poarta principală. Ni s-au dat rațiile de hrană rece pe o zi - 500 de grame de pîine neagră și 15 grame de zahăr - și două ore mai tîrziu, la orele șapte, ni s-au citit numele. A trebuit să așteptăm pînă la ora opt, cînd plecau spre mine brigăzile de muncă pentru ca să ni se deschidă porțile.

în fața noastră erau un ofițer, o duzină de soldați cu puști și obișnuiții cîini. M-am uitat în jur după camionul care ar fi

trebuit să ne ducă la lagărul respectiv, la vreo douăzeci și ceva de kilometri peste dealuri. Eram cu toții într-un asemenea hal încît mi se părea cu neputință să cred că se gîndiseră să ne ducă pînă acolo pe jos. Dar pînă la urmă ne-a devenit limpede că nu exista nici un camion. După ce ni s-au mai citit o dată numele, ni s-a comandat să pornim în marș peste tundra golașă și dezolată și unde zăpada ne ajungea pînă la genunchi. Din fericire un prieten dintre deținuți îmi împrumutase o pătură aspră care-mi mai proteja oarecum capul și umerii. Dar era extrem de greu să mergi așa prin zăpadă. Nu trecuseră decît trei sau patru luni de cînd mi se vindecase piciorul rupt și trebuia încă să umblu cu grijă cu el.

Marșul acela lung a fost o mai mare probă de rezistență și îndurare fizică decît orice altceva din toate suferințele prin care trecusem pînă atunci. Ceas după ceas ne bălăceam așa prin zăpadă, căzînd mereu și mereu străduindu-ne să ne ridicăm în picioare, cu viscolul tăindu-ne fețele. Ochii ni se acoperiseră de perle de gheață, respirația era o tortură. A trebuit să mergem uneori cu spatele, să luptăm împotriva viscolului, ca și soldații care ne escortau.

Ne rostogoleam unii peste alții în zăpadă, și din gurile și urechile unora dintre noi a început să picure sîngele. Nu mai' trecusem prin nimic de felul acesta pînă atunci, și chiar și voința cea mai încrîncenată de supraviețuire aproape că nu mai putea face față efortului uriaș al tuturor resurselor fizice. Ne-au trebuit unsprezece ore ca să ajungem la destinație. Am să-mi amintesc întotdeauna ultima etapă a drumului. Se lăsase întunericul și eram în vîrful unei coline de unde se distingeau nelămurit un mic grup de colibe. în mod obișnuit am fi străbătut în fugă acea distanță în jumătate de oră, dar nici unul dintre noi nu se mai putea ține acum pe picioare. Am căzut pur și simplu în zăpadă și ne-am rostogolit în jos ca niște bușteni povîrnindu-ne parcă de-a lungul unui torent cu ape repezi, o avalanșă omenească răsturnîndu-se în zăpadă. Nu ne-am mai oprit pînă cînd am ajuns în locul unde se presupunea că aveam să ne petrecem perioada de două săptămîni de odihnă.

Nici unul dintre noi nu am putut mînca ceva în noaptea aceea. în următoarele zece zile a trebuit să-mi masez fără încetare picioarele, căci mi-era cu neputință să dorm din cauza mîncărimilor și durerilor cu care rămăsesem de la acea înfruntare cu frigul și oboseala drumului.

Așa-numitul nostru „cămin de odihnă și recreere" nu era nimic altceva decît niște foste grajduri. înăuntru fusese văruit și fuseseră întinse cîteva scînduri pentru noi, ca să avem unde dormi. Dar ploșnițele erau atît de numeroase încît era practic imposibil să se doarmă pe acele scînduri și a trebuit să dormim de-a dreptul pe pămîntul gol, unul lîngă altul. Chiar și așa ploșnițele nu ne dădeau nici un moment de pace, dar, pe de altă parte, eram atît de istoviți încît adormeam totuși.

în primele două zile nu am putut mînca aproape nimic, căci eram literalmente frînt de oboseală. După aceasta am început să înghit ceva mai mult din acea *kașa* cu pîine care ni se dădea. De altfel nici nu aveam de ales, deși autoritățile acestui lagăr avuseseră inima să ne dubleze rațiile și ne dădeau cîte 36 de grame de persoană. în timpul zilei nu prea aveam ce face, nu era nimic de citit, și cum timpul trecea apăsător de încet, ni-l petreceam pe cît puteam dormind.

Timp de două ore pe zi, ne făceam curățenie în baraca noastră și spărgeam lemne pentru focul de la bucătărie. Cel care răspundea de munca aceasta era el însuși un deținut, un fost asistent medical. Cea mai importantă din uneltele lui de lucru era un fel de cîntar, care devenise repede și pentru noi ceva nemaipomenit de important. Dacă reușeam să cîștigăm ceva în greutate trebuia să ne întoarcem în lagăr și să ne reluăm munca grea în mine. Dar dacă acest cîntar avea să arate că nu cîștigasem măcar 10 la sută în greutate, puteam, cu puțin noroc, să mai dobîndim o perioadă de grație și să ni se mai acorde încă șapte zile în această casă „de odihnă" O.P. Maximul de asemenea odihnă însă era de 21 de zile. După ce se terminau și ele, toată lumea se întorcea în lagăr, fie că mai cîștigase în greutate, fie că nu.

Pentru că eram atît de slăbit, nu aveam altă misiune decît să ajut la bucătărie, spărgînd surcele, și asistentul medical m-a

mai ținut acolo o săptămînă. Recîștigîndu-mi totuși oarecum puterile, simțindu-mă mult mai bine, eram acum în stare să mă mai uit în jurul meu. Mă interesa să văd cum, în acea regiune de totală pustietate și părăginire, vînătorii își întindeau cursele pentru cele mai frumoase animale de blană - soboli și hermeline - din lume. Toate blănurile trebuiau predate unui reprezentant al autorităților guvernamentale, care la rîndul lui le expedia spre Europa occidentală și Statele Unite. Vînătorii nu aveau voie să se folosească de puști pentru a vîna animalele, deoarece gloanțele ar fi stricat blana. Singurul mijloc era să le captureze prin curse. Vînătorii se plîngeau că nu cîștigau aproape nimic pentru asemenea blănuri scumpe și jinduiau după zilele de demult cînd nu erau prin preajmă oficialități ale regimului sovietic și își puteau vinde blănurile pe bani buni negustorilor americani care la vremea aceea obișnuiau să viziteze Kolîma.

Cînd m-am întors în vechiul lagăr, de data aceasta făcînd călătoria într-un camion și nu în acel chinuitor marș prin zăpadă, am fost socotit perfect apt pentru muncă și trimis din nou în mină. Aveam un șef de brigadă care ajunsese să mă compătimească. Mi-a spus că nu-mi va cere să muncesc prea din greu, astfel că din cînd în cînd mai puteam să mai hoinăresc cîte puțin de capul meu, cu condiția să am grijă să nu fiu prins de patrulele de control. Astfel că, mai cu seamă la adăpostul întunericului, care se lăsa devreme, plecam de la locul meu de muncă și mă duceam pe ici pe colo, încercînd să ajung undeva la căldură, dar toată vremea la pîndă să nu mă las văzut de cei cu epoleți albaștri.

într-o seară am fost invitat de Pavel Terentievici Kozel, un deținut care avea ca sarcină să manevreze un compresor și care mă chemase să fac o baie caldă. Compresorul se afla într-o colibă mică de lemn, și alături era un butoi mare, plin cu apă călduță. Pe acesta mi l-a oferit să fac o baie. M-am dezbrăcat, m-am aruncat în butoi și am făcut o baie. Pavel Terentievici mi-a dat și ceva ceai cu o felie de pîine cu unt, un dar ceresc în zilele acelea. Apoi, ca Charlie Chaplin în brațele cine știe cărei

statui de marmură, am îmbrățișat strîns trupul compresorului și am adormit alături de el.

M-am trezit dintr-un somn greu și mi-am ridicat ochii ca să văd în fața mea doi soldați în mantalele lor lungi, albe, de blană, cu fețele înroșite de gerul de afară și de alcoolul pe care-l băuseră. Se uitau la mine cu ochi injectați. M-au întrebat de ce dormeam și unde lucram. Doar pe jumătate treaz, am mormăit că lucram într-un birou mai sus pe pantă, într-o altă secție a minei.

Mi-au cerut fișa de identitate. Dîndu-mi seama că în clipa următoare aveam să fiu arestat, mi-am aruncat ochii spre ușa pe care ei o lăsaseră întredeschisă. Sărind din loc, ca un iepure speriat, m-am năpustit afară și am început să mă lupt prin întuneric să mă cațăr pe panta înghețată a muntelui, zgîriindu-mă și julindu-mă tot pe față și pe mîini, în timp ce ei urlau după mine și mă amenințau că mă împușcă dacă nu mă întorc. Nu m-am întors. Speram că n-aveau să tragă în întuneric, și mă agățam disperat de peretele de stîncă acum acoperit de gheață, alunecînd toată vremea, dar cîștigînd puțin cîte puțin în înălțime pînă cînd am ajuns la platoul de la sectorul de sus al minelor. Eram la vreo două sute de metri mai sus decît ei acum și mă gîndeam că renunțaseră să mă mai urmărească. M-am odihnit puțin, spunîndu-mi că aveam să cobor iarăși cînd avea să se sfîrșească tura de lucru. Văzînd unul din vagonetele de pe cablu care cobora încet cu încărcătura lui de minereu și pietre, am sărit și eu în el, sperînd că aveam să ajung teafăr jos la punctul de descărcare. Pe cînd mă apropiam de sosire, am constatat că alte două persoane săriseră de asemenea în vagon ceva mai jos decît o făcusem eu. Nu-i puteam vedea la față, căci trebuia să-mi țin capul plecat să nu mă lovesc de bîrnele transversale de deasupra. Apoi, spre spaima mea am auzit vocea unuia dintre ei:

- Gata, tovarășe! Poți să te ridici acum!

Și, de o parte și de alta a mea, erau cei doi soldați de care fugisem. M-au recunoscut imediat și, amenințîndu-mă în fel și chip, mi-au spus că acum dădusem de dracu'. Vagonetul era încă în mișcare, așa că ei trebuiau să se țină cu mîinile de

marginile vagonului care se zguduia mereu, dar rînjetele lor erau prea elocvente ca să mai pot să-mi închipui că aş mai fi avut vreo speranţă. Ştiam că o dată ajunşi jos, aveau să mă ducă la stîlpul de pedeapsă, să mă dezbrace şi să mă ţină legat acolo pînă avea să se termine schimbul de muncă, să mă biciuiască bine şi pe urmă să mă arunce în temniţa izolată.

încă o dată trebuia să mă decid repede dacă să mă încred în mila lor sau să mai încerc să scap. Am hotărît să încerc să fug. Cînd vagonetul se apropia de capătul liniei şi încetinea treptat, am ales momentul cînd mai avea încă vreo douăzeci de metri de străbătut şi am sărit cît mai departe puteam spre spate, într-o rîpă înzăpezită care se căsca sub noi. M-am rostogolit vreo şaizeci de metri pe pantă, zăpada moale atenuîndu-mi căderea şi făcîndu-mă să scap fără să-mi frîng oasele. Eram teafăr cînd m-am oprit din alunecuşul acesta, deşi mi-era teamă că mă alesesem cu o lovitură mai serioasă la cap. Eram literalmente captiv în zăpadă şi am constatat că de-abia mai puteam să respir: în schimb eram lac de sudoare. Apoi am început să mă caţăr iarăşi în patru labe pînă am ajuns sus, căutîndu-i din ochi pe muncitorii care se îndreptau spre punctul de debarcare. M-am apropiat cu grijă de locul unde mişunau acum oamenii.

N-aveam vreme să-mi mai fac planuri. După ce le scăpasem de două ori, nu mai aveam nici cea mai mică îndoială că soldaţii se vor răzbuna crunt dacă aveau să pună vreodată mîna pe mine. Am hotărît să-mi schimb înfăţişarea în cea a vreunuia dintre criminalii de rînd, ceea ce însemna că trebuia în primul rînd să-mi transform cizmele în acordeoane - hoţii de drept comun aveau un mod al lor cam ciudat de a-şi încreţi cizmele - să-mi scot cămaşa pe dinafara pantalonilor şi să-mi strîng haina de blană cu o sfoară pe care să mi-o petrec peste mijloc. Mi-am întors de asemenea căciula de blană cu partea din spate în faţă, trăgîndu-mi în sus şi gulerul de blană ca să-mi acopere cît mai mult cu putinţă din faţă. Astfel deghizat, m-am aventurat să mă apropii de coloana care se alinia pentru întoarcerea în lagăr. Mi-am trecut braţul pe după braţul altuia, potrivit cu regulile coloanei, şi am intrat în şir. Cînd cineva a împins o

lanternă de vînt în fața mea, am început să chicotesc și să cînt, așa cum făceau totdeauna hoții. Cei doi soldați nu m-au descoperit, e foarte posibil că șiretenia asta mi-a salvat viața.

De cele mai multe ori, munca noastră în orașul Magadan consta propriu-zis în săparea temeliilor foarte adînci pentru clădirile uriașe cu nenumărate etaje care se construiau pentru cei din MVD. Cum Kolîma e situată deasupra paralelei 60, căreia i se spune *vecinaia merzlota* (ghețurile veșnice), trebuia să săpăm adînc, uneori la mai mult de șapte metri. Săpatul era dificil, nu numai din cauza gerului și a expunerii în vînt și viscol, ci și din cauză că pămîntul era asemenea granitului, și în loc de lopeți, aveam aceleași unelte pe care le foloseam și în carierele de piatră. Unul din noi fixa astfel cu o pereche de clești uriași o rangă asemenea unei dălți, iar altul o izbea cu un ciocan uriaș atît de tare încît țîșneau scîntei. Treaba înainta îngrozitor de încet, și ne trebuia cîte o oră întreagă ca să săpăm un șanț de o jumătate de metru.

Era mult mai ușor să săpăm cu unelte acționate electric, dar administrația calculase că era mult mai puțin costisitor să se folosească de sudoarea forței de muncă nelimitate a sclavilor pe care îi avea la dispoziție. în ciuda faptului că temperaturile erau sub zero grade, multe din aceste clădiri au fost terminate în timpul iernii. Cînd lucram ca zidar, aruncînd mortarul altor doi care așezau cărămizile, mă întrebam cît avea să țină mortarul înainte de a plesni și a se nărui toată clădirea asta nouă. De fapt însă a ținut foarte bine, pentru că dacă mortarul îngheață înainte de a se așeza cum trebuie, procesul de tasare se completează la încălzirea vremii. Astăzi constructorii din întreaga lume profită de cele învățate în ce privește folosirea cimentului și betonului în Siberia pe vremea lui Stalin.

Toate țevile și instalațiile erau așezate în afara clădirilor, închise într-un înveliș protector. Ideea era că dacă vreo țeavă ar fi plesnit din cauza temperaturilor foarte scăzute, spărtura avea să fie ușor localizată și reparată. Dar în tot timpul construcției se făcea o risipă enormă de materiale de construcții. Camioanele aruncau fără nici un menajament cărămizile,

și trei sferturi din ele erau gata sfărîmate înainte de a fi ajuns să cadă la pămînt. Același lucru se întîmpla și cu celelalte materiale de construcții. în zilele acelea producția sovietică se baza pe cantitate, nu pe calitate; pe utilitate, și nu pe durabilitate. Problemele de cost și profit erau considerate superstiții burgheze. De-abia mai tîrziu economiștii sovietici au arătat cît de stupid era un asemenea punct de vedere. Chiar cu prețul extrem de scăzut al muncii sclavilor, statul nu-și putea permite să mai exploateze minele în pierdere; erau fabrici și uzine în care costul producției era de multe ori mai mare decît valoarea producției. în 1955, numai la Kolîma, mai multe centre minere au fost închise după ce se anunțase oficial că, datorită producției scăzute, minele aveau un deficit anual depășind 3 milioane de ruble!

La începutul anului 1952 s-a răspîndit zvonul că guvernul sovietic, în graba sa de a-și produce armament nuclear, avea să construiască una din cele mai mari centrale atomice la Kolîma. Aceasta ar fi urmat să folosească bogatele zăcăminte de uraniu descoperite recent în acea regiune a Siberiei. Se calculase că în loc de a transporta minereul brut spre Siberia de sud, avea să fie mai simplu să se instaleze un ciclotron uriaș undeva la fața locului și astfel să se îndeplinească primele operații de rafinare cît mai aproape posibil de locul unde materialul era scos din mine.

O asemenea întreprindere enormă însemna construirea unor uriașe stăvilare și a unor rezervoare artificiale care să poată înmagazina milioanele de metri cubi de apă, necesare pentru a pune în mișcare turbinele marii centrale hidroelectrice. Am aflat unele din detaliile de felul acesta de la inginerii sovietici care se întorseseră de la „Lagărele tăcute" și lucrau acum de zor la proiectul atomic. Ce implica acest plan imens aveam să aflu din propria mea experiență cînd în mai 1952 toți oamenii disponibili au fost transportați într-un loc numit „754“. Era la 754 de kilometri de Magadan și la opt de uriașele complexe carbonifere din Arkagala, unde urmau să fie ridicate niște adevărate piramide moderne de către sclavii moderni ai zilelor noastre. Această regiune uriașă era desemnată ca fiind

D-2 și urma să furnizeze un sfert din milionul de kilowați de care uriașa întreprindere avea să aibă nevoie.

într-o zi am fost vizitați de generalul Goglidze, fostul șef al MVD din Georgia și directorul lagărelor de muncă forțată sovietice din Extremul Orient. Chiar și ofițerii cei mai înalți în grad căutau să se arate în forma cea mai bună cînd venea acest om. Puteam vedea ușor, chiar de departe, că acest omuleț, subdezvoltat fizic, cu tenul măsliniu, cu părul alb, cu ochii negri strălucitori, împrăștia o teroare sălbatică prin venele tuturor celor de față. Mie mi se părea o întrupare a morții îmbrăcată în uniformă de general sovietic. Goglidze a ucis cît mai multe mii de oameni a fost în stare, în acele prime zile ale proiectului, cînd avea în mîna sa biciul puterii absolute. Dar curînd după moartea lui Stalin el a fost transportat cu avionul la Moscova unde a fost împușcat, laolaltă cu Beria, Abakumov, Dekanozov și alți „dușmani ai patriei sovietice". Sigur e că nu l-a plîns nimeni în Siberia.

La 6 martie 1953, la ora trei după-amiază, postul de radio Moscova a transmis imnul național precedînd știrea morții lui Stalin, care a fost citită de vocea catifelată a principalului speaker, Levitan. Trei zile mai tîrziu, exact în momentul cînd trupul dictatorului era transportat în mausoleu, toată lumea din lagăr, chiar și bolnavii din spital, au trebuit să ia poziția de drepți, cu fața la Moscova, pînă cînd oficialitățile lagărului au considerat că ceremonia se încheiase.

Ofițerii ne-au citit discursuri lungi, lăudînd marile fapte ale lui Stalin, și s-a impus în lagăr doliu oficial. Toate activitățile „culturale" au fost oprite. Perioada de doliu nu i-a împiedicat pe unii din oraș să se îmbete de bucurie, totuși, exprimîndu-și satisfacția față de moartea marelui conducător - ceea ce a provocat numeroase arestări. Dar la mai puțin de o lună după moartea lui Stalin, s-a decretat o amnistie generală pentru criminalii de rînd. Singurii deținuți politici eliberați au fost cei ale căror sentințe nu depășeau cinci ani. Din cei 1 250 de deținuți din lagărul nostru, numai doi au beneficiat de această amnistie.

Comandantul lagărului, colonelul Ponomarenko, un ucrainian gras, veșnic bine dispus, încerca să le ridice moralul deținuților repetînd mici predici dătătoare de speranță pentru noi. „Lăsați, băieți. N-aveți grijă! Tatăl vostru, Lavrenti Pavlovici Beria, are să aibă grijă de voi cînd o fi vremea! Se va decreta o mare amnistie foarte curînd!"

Ironia soartei a hotărît însă altfel. îmi amintesc de o după amiază din iulie 1953. Măturam prin sala cea mare cu o mătură improvizată cînd au sosit știrile de la Moscova. Sprijinit de mătură, m-am oprit și eu să ascult știrile acelea incredibile. în acea clipă, îmbrăcat într-o tunică albă asemănătoare celei a unui amiral, a intrat colonelul Ponomarenko, unul dintre marii admiratori ai lui Beria. S-a oprit și el să asculte.

Și de data aceasta am auzit vocea catifelată a lui Levitan, care nu vorbea decît atunci cînd se petreceau evenimente extraordinare. El a citit comunicatul dat publicității după o sesiune de două zile a Comitetului Central, anunțînd arestarea lui Beria și lunga listă de crime de care fusese acuzat.

Priveam chipul comandantului lagărului, a cărui lume de certitudini lăuntrice se năruia acum. Părea zguduit și bolnav. La scurt timp după aceea, mulți ofițeri au dispărut din lagăr și mulți dintre ei, se anunțase, se îmbolnăviseră de emoție și a , trebuit să li se administreze bromură și sedative. Cîteva zile mai tîrziu, unii dintre ei au dispărut cu totul. Se zvonea că fuseseră arestați și trimiși la Moscova să fie judecați.

Una din primele măsuri interne adoptate după înlăturarea lui Beria a fost anularea regulamentelor obligîndu-i pe deținuți să poarte numere. Simbolic a fost faptul că începînd din acel moment ni se spunea iarăși pe nume. Colonelul Vasiliev, „Șobolanul", care doar cu o lună înainte ar fi torturat sălbatic, pînă l-ar fi omorît, pe oricine ar fi fost găsit fără numărul cuvenit de închisoare, ne-a convocat acum la *klub.* într-un discurs ciudat, care a început cu răscoala lui Spartacus și a durat mai bine de o oră, ne-a spus că ni se ordona acum să predăm peticele cu numerele noastre astfel ca să fie distruse. Ne-a mai avertizat că, începînd din acel moment, oricine ar fi

fost găsit purtînd număr avea să fie pedepsit cu toată asprimea! Aceeaşi pedeapsă ni se anunţase înainte, dar tocmai pe dos!

Cu mare ceremonial, peticele murdare, pătate de grăsime, pe care le purtasem ani de zile cusute pe şepcile, piepturile, spinările şi genunchii noştri au fost aruncate într-o groapă mare săpată în pămînt şi arse. Şi astfel se presupunea poate că flăcările aveau să purifice atmosfera otrăvită a lagărului!

„Şobolanul" ne explicase cît se poate de limpede că datoram această mare favoare măreţiei şi generozităţii conducătorilor sovietici.

- Vai de aceia, psalmodia el, care înţeleg greşit faptele noastre şi-şi închipuie că simţămintele noastre umanitare ar însemna slăbiciune. Ei vor fi nimiciţi fără multă vorbă!

Cînd am ajuns întîi la lagărul uriaş D-2 (denumit de asemenea şi „754") la începutul lui mai 1953, după trei zile şi trei nopţi de drum pornind din Kolîma, am întîlnit un spectacol pe care nu-l mai văzusem pînă atunci. Cît vedeai cu ochii erau sute de barăci şi mii de oameni mişunînd ca furnicile într-un furnicar. De ce erau oare aici? N-avea să treacă mult pînă să aflu.

Zece mii de oameni, lucrînd în trei schimburi, erau folosiţi într-o îngrăditură uriaşă a complexului D-2. Se săpaseră adînc temelii şi un singur zid care urma să se înalţe consta din 2 milioane de cărămizi. înlăuntrul acelei suprafeţe uriaşe se aflau fabrici de cărămizi, ciment, sticlă şi cherestea; la vreo şase kilometri depărtare era un lac artificial care cuprindea 4 milioane de tone de apă. Sute de camioane se învîrteau peste tot transportînd materialele de construcţii de la un şantier la altul. Se înălţa o construcţie monstruoasă din oţel şi beton cu nenumăraţi stîlpi de susţinere şi anexe de jur înprejur.

Brigăzi speciale de construcţie lucrau la o înălţime de aproape optzeci de metri asamblînd structurile de oţel ale blocului principal; nu puţini îşi pierduseră viaţa în graba febrilă cu care munca aceasta misterioasă trebuia să progreseze. Alţii au murit de epuizare şi de tuberculoză, dar cel mai mare număr de victime au murit din cauza înspăimîntătoarei lipse de orice măsuri de protecţie a muncii.

Deși aceasta de aici urma să fie cea mai modernă uzină de acest fel din Uniunea Sovietică, uneltele folosite erau aceleași tîrnăcoape, răngi de fier, topoare și lopeți vechi dintotdeauna. Cînd se săpau temeliile, puteai vedea pe fiecare treaptă a cîte unei scărițe improvizate cîte un deținut trecînd mai sus cîte o lopățică de pămînt pe care o primea de la cel de sub el. Se muncea foarte încet și de multe ori scările acestea se rupeau, omorîndu-i și schilodindu-i pe muncitori. Oficialităților nu le păsa cîtuși de puțin de asemenea pierderi de „material omenesc" - erau milioane alții oricînd disponibili să-i înlocuiască.

O trăsătură interesantă a constituit-o ridicarea unui oraș foarte modern menit să-i adăpostească pe muncitorii liberi care urmau să ne ia locul îndată ce construcțiile aveau să fie terminate. Mii de deținuți erau folosiți să facă ultimele lucrări de finisare la căsuțele nou clădite cu cîte un etaj cu grădinițe și cu străzi largi pe care se plantau pomi special importați. Erau teatre și cinematografe pentru amuzamentul celor 10 000 de locuitori pe care urma să-i adăpostească noul oraș. Era pentru prima dată în istoria Uniunii Sovietice cînd un oraș își aștepta încă de la construire locuitorii.

Schimbul de muncă de dimineață număra mai multe mii de deținuți care trebuiau să fie duși la locul de muncă în minimum de timp. Se foloseau trei porți speciale pentru ca să poată intra cît mai repede, dar erau totdeauna sute de oameni care mai întîrziau în paturi în momentul cînd tovarășii lor se grăbeau prin porțile acestea. Șefii de brigadă trebuiau să raporteze numărul oamenilor din unitățile lor și pe al celor absenți sau bolnavi, pe cînd oamenii treceau la pontare. Operațiile de numărătoare durau aproape o oră. însă paznicii nu mai erau la fel de grăbiți seara, și deseori trebuiau două sau trei ore ca să se completeze percheziția amănunțită a fiecărui deținut pentru a se încredința că nu furase nici un obiect străin. Astfel că ziua de muncă se prelungea pînă aproape de 12 ceasuri și cînd ajungeau în cele din urmă în lagăr, cei mai mulți dintre deținuți nu mai voiau nimic altceva decît să se întindă pe paturile lor și să doarmă pînă a doua zi dimineață. Noaptea era singurul nostru prieten.

După ce lucrasem din greu la cofraje timp de trei zile, un subofițer s-a apropiat de mine și mi-a spus că trebuie să-l urmez. Cîteva minute mai tîrziu m-am văzut încuiat într-o celulă unde am rămas cinci zile. în ziua a șasea am aflat motivul. Ofițerii politici de aici constataseră citind fișa mea că fusesem clasificat „spion în slujba unei puteri străine", și astfel nu mai puteam fi tolerat nici măcar un minut mai mult într-o regiune secretă cum era D-2.

Am fost scos din celulă în a șasea zi și adus îndărăt în lagăr unde mi s-a comandat să predau toate obiectele care-mi aparțineau și să mă prezint la poarta lagărului. Mi s-a împins în mînă o bucată de hîrtie, și pe urmă a trebuit să trec prin zece birouri diferite, începînd cu camera medicală și terminînd cu biblioteca. Fără semnătura de lichidare de la fiecare din ele nu puteam părăsi lagărul.

Pe urmă m-am dus la sufragerie să-mi primesc rația de hrană rece pentru călătoria necunoscută care urma. La D-2 sala de mese nu era una obișnuită. Menită să-i hrănească pe cei 10 000 de deținuți, era o baracă enormă cu 100 de ghișee de unde ne primeam felul întîi și al doilea al meselor noastre. Din cauză că aceste barăci fuseseră construite în mare grabă și temeliile lor nu erau destul de adînci, dușumeaua, de îndată ce începea dezghețul, era foarte spartă și ondulată. Mișcîndu-te pe o asemenea suprafață nesigură de la ghișee pînă la mesele lungi de cîte o sută de metri trebuia să fii extrem de atent cu un ochi la supă și celălalt la podea. Cum administrația nu voia să-și piardă timpul cu sarcini neproductive, nimeni nu-și bătea capul cu miile de vase murdare, niciodată spălate cum trebuie, în care ni se servea mîncarea. Cei cărora le păsa de asemenea lucruri mărunte n-aveau decît să se ducă să-și spele castroanele afară, sau să le ude nițel cu puțină apă rece, ca să aibă cît de cît impresia că mîncau din niște farfurii curate.

Diminețile trebuia să ne încolonăm pentru ceaiul cu pîine. Cum fiecare din noi căuta să ajungă aici cît mai tîrziu cu putință, ceaiul ni se dădea în aer liber, în farfurii de supă. N-am văzut niciodată pe vreunul din noi atingîndu-se de acest ceai

înainte de a sparge pojghița subțire de gheață care se forma automat deasupra. Și asta se petrecea la sfîrșitul lunii iunie!

Era la fel de deprimant să vezi cozile nesfîrșite în fața latrinelor; sau în fața camerei medicale, unde cîte douăzeci de asistenți medicali examinau douăzeci de bolnavi în același timp, toți vorbind deodată și nimeni nemaifiind în stare să înțeleagă ceva în vacarmul de acolo; sau la dentist, unde era un dentist pentru 10 000 de deținuți.

Eram fericit să scap din acest coșmar. La poarta principală m-am întîlnit cu ceilalți „deportați" din acest proiect ultrasecret. Erau George Wolcicov, un inginer care-și făcuse studiile la Cambridge, și doctorul Traian Batranac, un basarabean care fusese condamnat la moarte, iar mai tîrziu grațiat, și care fusese acuzat de complot pentru răsturnarea regimului sovietic în Basarabia și revenirea acelei provincii la România.

Din cauză că toți trei eram clasificați drept spioni de prima categorie, oficialitățile hotărîseră să fim deportați de la D-2 în altă parte. Unde, nu puteam nici măcar să ghicim. Am călătorit toată ziua aceea, și seara am ajuns la un lagăr numit Holodnaia, cel mai friguros dintre cele din regiunea Kolîma. Acolo am fost azvîrliți în niște celule în loc să ni se permită să ne odihnim în barăcile lagărului.

Pentru prima dată în viața mea eram într-o celulă în care 3
dușumeaua avea gratii de fier; sub ea erau apele repezi ale unui torent care duceau cu ele gunoaiele și scursorile din canalizarea lagărului. în noaptea aceea era atît de frig, încît a trebuit să fac tot felul de exerciții de gimnastică pentru a mă încălzi cît de cît. Am rămas cu toate hainele mele groase pe mine și mi-am mîncat toată rația pe care o primisem pentru călătorie. Din fericire, după o noapte care mi se păruse nesfîrșită, am fost scoși la ora cinci dimineața și încărcați la loc în dubă, care acum ni se părea fermecătoare, ca un vagon de lux pe un tren de plăcere.

în ziua următoare am mai făcut vreo 600 de kilometri. Am petrecut noaptea într-o altă celulă izolată și tot astfel încă trei zile consecutive pînă am ajuns iarăși la Magadan. Tratamentul acesta nu era deloc nou și era preferat de altfel de autorități;

unui om i se putea fringe rezistența transportîndu-l astfel mii de kilometri în dube închise și fără să i se dea posibilitatea să se odihnească după istovelile drumului. Era una din metodele cele mai rafinate ale cruzimii care ni se aplica.

Zvonuri din cele mai fanteziste circulau acum la Magadan cu privire la repatrierea străinilor. Unii spuneau că se și făcuseră anunțuri în acest fel în emisiunile de radio în limbi străine. Alții susțineau că fiecare străin repatriat avea să primească un costum complet și o anumită sumă de bani ca dar din partea guvernului sovietic. Și așa mai departe.

în cele din urmă, în dimineața de 9 iulie, un grup de cîteva sute de deținuți străini a fost chemat afară din barăci, li s-a făcut baie, au primit lenjeria proaspătă și o nouă uniformă de lagăr și au fost anunțați să se pregătească de drum. S-a dovedit că „ținuta de civili“ consta din o pereche de pantaloni simpli, căptușiți și din haine din postav ordinar. Și „darul“ guvernului erau o farfurie de tablă, un castron de tablă și o lingură de tablă!

Cei pe care-i lăsau ei aici sperau că într-o zi avea să le vină și lor rîndul. Pentru moment noi nu puteam face altceva decît să-i privim cu invidie pe acești deținuți fericiți, porniți spre casă. Știam că, în timp ce sovieticii nu erau deloc entuziaști la gîndul că unii trebuiau trimiși acasă, pe de altă parte aveau mari bătăi de cap încercînd să-i prindă pe milioanele de hoți și delincvenți care fuseseră recent eliberați și care începuseră deja să fie urmăriți de poliție pentru numărul incredibil de jafuri, violuri, tîlhării de drumul mare și asasinate. Dar foarte curînd frumoasele zile de speranță și visare s-au încheiat și nimeni nici măcar nu s-a mai ostenit să ne vorbească despre o eventuală repatriere.

Cînd s-a făcut toamnă și navigația s-a închis din nou, speranțele într-o repatriere în viitorul apropiat s-au risipit repede. Brigăzile care se constituiseră la un moment dat din străini au fost destrămate și am fost trimiși pe cont individual la echipele de ruși pentru muncă grea. Propriul meu transfer a mai fost amînat pe scurtă vreme, și în acea perioadă în

lagărul de tranzit am fost într-o zi martorul unei revolte mărunte, dar ieșită din comun. Erau cîteva zeci de călugărițe împreună cu stareța lor în lagărul politic Berlag; fuseseră condamnate pentru nimic altceva decît pentru credințele religioase pe care le aveau. Tulburările au început cînd ele au refuzat dintr-o dată să mănînce și să lucreze, ducîndu-și zilele cum mai puteau cu firimituri de pîine și apă fiartă.

Oficialitățile lagărului, temîndu-se de influența pe care ar fi putut-o avea această grevă asupra celorlalte deținute, au hotărît să le transfere într-un lagăr obișnuit de muncă. Regulamentul cerea ca ele să apară întîi în fața fotografului lagărului, ca să li se facă fotografia, o formalitate cerută oricăruia dintre noi.

Nu știu cum au reușit să le urce în camioanele care le-au adus la noi, dar cînd eu însumi am ajuns în lagăr ele erau toate lungite pe pămînt în fața colibei fotografului înconjurate de o duzină de soldați de securitate înarmați. Cînd soldații au încercat să le facă să se miște de acolo, au întîmpinat o rezistență sălbatică. Ele au refuzat pur și simplu să se lase fotografiate! Călugărițele au rămas rigide ca niște cadavre și au trebuit să fie cărate ca niște bușteni de către soldați; unele au fost înșfăcate de păr și trase pe jos, altele de picioare. Odată ajunse în cabina fotografului ele au refuzat să se așeze pe scaun în fața aparatului și au continuat să se lupte și să gesticuleze scuipîndu-i în față pe cei care urmau să se ocupe de ele. După o oră de vacarm indescriptibil, autoritățile au trebuit în cele din urmă să renunțe la luptă. Blestemîndu-i și în același timp invocînd ajutorul cerului, călugărițele au fost duse îndărăt la lagărul lor — fără să fi fost fotografiate.

A fost o înfrîngere umilitoare pentru soldații de MVD, care acum își alăturau și ei înjurăturile pe cînd călugărițele revărsau asupra lor amenințări cu focul și plăgile iadului. N-am idee ce li s-a mai întîmplat mai tîrziu acelor călugărițe, dar cu toții am fost impresionați de rezistența acestor femei bătrîne și slabe care își puteau strînge atîta forță din tăria lăuntrică a credinței lor religioase.

Capitolul XV

Drumul pelerinului

Dar acum în Valea Umilinței, sărmanul Creștin a fost pus la grea încercare; căci de-abia făcuse o mică bucată de drum, cînd a zărit un dușman crîncen care venea peste cîmp apropiindu-se de el... Deci el s-a hotărît să-și ia inima în dinți și să stea locului; căci, se gîndea el, chiar dacă nu mă pot aștepta la altceva decît la a-mi salva viața, asta tot ar fi cel mai bun lucru pe care l-aș putea face.

John Bunyan

în ziua de 1 noiembrie 1953, în plină iarnă și în toiul viscolelor, noi străinii care mai rămăsesem, am fost trimiși în diferite mine. Am avut ghinionul să intru într-un grup alcătuit din 50 de oameni care urmau să plece într-un lagăr de represalii numit Matrosova[1]. Două zile după ce plecasem din Magadan, am ajuns la acest lagăr într-o dimineață cu un frig groaznic și am așteptat în afara gardului de sîrmă ghimpată să se deschidă porțile și să ne primească. O ceață deasă se tîra pe pămînt; vizibilitatea era inexistentă. Am constatat că mădularele îmi erau complet țepene de frig; nările mi se lipiseră, și ochii amenințau să-mi înghețe ori de cîte ori clipeam.

Obișnuit cum eram acum cu temperaturile acestea inumane mi-am dat repede seama că ajunsesem într-o regiune unde mercurul scădea la noi recorduri. După o oră de așteptare, am fost duși într-un șopron enorm cu o dușumea improvizată din lut moale. Duhnea a petrol și gazolină, din cauză că aici se țineau camioanele lagărului și echipamentul mecanic de tot felul. Primul lucru pe care l-am făcut a fost să-mi scot cizmele și să-mi frec picioarele complet înțepenite. Apoi am urmat

1 Numit astfel după un marinar care, cum spune legenda, a fost ars de viu de japonezi în timpul ocupației Siberiei (1918-1922) din cauza simpatiilor sale comuniste.

procedura obişnuită de baie şi bărbierit, am primit lenjerie de corp curată dar purtată şi am fost trimişi în dormitoarele lagărului.

Matrosova era o regiune muntoasă cu coaste şi povîrnişuri pietroase şi piscuri înalte, de unde trăgătorii de elită din MVD îşi ţineau pregătite puştile, îndreptate înspre oamenii de jos. Munca în mine se făcea în schimburi continui, cîte trei pe zi; muncitorii erau tăcuţi, emaciaţi şi lipsiţi de viaţă. în lagărul acesta nu erau prevăzute distracţii de nici un fel, ca în celelalte de pînă acum şi cantitatea de muncă cerută de la deţinuţi depăşea media cu care fusesem obişnuiţi. Ştiam că dacă aveam să fiu silit să mă întorc în mină aveam puţine şanse să mai supravieţuiesc. îmi amintesc încă de spaima de moarte care mă cuprinsese cînd coborîsem pentru prima dată la Galimîi şi mi se stinsese lampa pîlpîitoare pe care o aveam la şapcă; cum mă tîrîsem îh patru labe peste pietrele colţuroase şi mă pocnisem de nenumărate ori cu capul de colţurile stîncilor, sfîşiindu-mi hainele şi ţipînd cît mă ţineau puterile să mă audă cineva şi să-mi vină în ajutor.

Cu asemenea amintiri şi dornic să fac orice pentru a nu mă mai găsi încă o dată în acele adîncuri mlăştinoase subpămîntene, m-am dus în prima seară la doctorul lagărului, care ca de obicei era şi el un deţinut. Cînd am ajuns la coliba lui am fost primit de un domn mai bătrîior cu faţa rotundă şi un surîs prietenos.

El mi-a ascultat cu atenţie povestirea, şi cînd am terminat aveam în faţa mea o ceaşcă de ceai cald cu pîine şi marmeladă.

- Te înţeleg foarte bine, prietene, mi-a spus. Eşti şi dumneata una dintre milioanele de victime care au fost silite să lucreze aici. încearcă să vezi tot ce se poate vedea şi pe urmă păstrează-ţi nădejdea că ai să trăieşti şi ai să le povesteşti asta oamenilor de afară care par atît de greu de convins. Să le spui ce ai văzut şi prin ce ai trecut toţi anii aceştia. Dacă îi vei face să te creadă, asta ar fi cel mai mare serviciu pe care l-ai putea face milioanelor dintre noi care nu vom ieşi niciodată de aici!

După o lungă tăcere, a adăugat: - în ce priveşte lucrul aici la suprafaţă, are să trebuiască să vorbesc cu ofiţerul medic

„liber" care e proaspăt absolvent al Facultăţii de Medicină. El e un *komsomol* bine îndoctrinat, dar are de asemenea şi o anumită consideraţie şi oarecare respect pentru cei treizeci de ani de experienţă medicală pe care îi am eu. Am să încerc. Pînă atunci, vino să mă mai vezi ori de cîte ori ai vreun necaz. Am să încerc să-ţi rezolv problema. Mi-a strîns mîna şi m-a condus pînă la uşă.

Cînd mi-am îmbrăcat *bushlat-xA* (pufoaica mea), am simţit ceva greu în buzunare. într-unul am găsit o sticlă de sirop de portocale cu vitamina C, un elixir preţios ca însăşi viaţa; în celălalt buzunar era un mic pachet de unt înfăşurat într-o bancnotă de 25 de ruble. M-am întors la uşa cabinetului doctorului, şi cînd el a deschis, am spus:

- Trebuie să fie o greşeală, domnule doctor. Mi-aţi pus ceva în buzunar din greşeală. Am vrut să-i dau îndărăt darurile, dar el m-a bătut uşor pe spate.

— E bine, Mihail Morisovici. Dacă noi intelectualii nu avem să ne ajutăm între noi, atunci cine s-o facă?

Era un om minunat, acest Boris Ivanovici Sergheiev, un doctor care se luptase pentru ţara lui în război, dar care se ridicase cu fermitate împotriva condiţiilor politice din patria sa. Pînă la urmă a reuşit să-mi găsească un loc într-o brigadă de suprafaţă la punctul de debarcare al unui funicular care parcurgea vreo şase kilometri de la mină la uzina de prelucrarea minereului. Una din cele mai stranii caracteristici ale acestei mine era că trebuia să străbatem un coridor închis de sîrmă ghimpată de ambele părţi spre intrarea în galerie. îmi amintea de primejdiile pe care John Bunyan le povesteşte în *Drumul pelerinului.*

Lucram în schimbul de noapte. Cînd ajungeam la locul de muncă, la capătul coridorului de sîrmă ghimpată, era lună plină cu stelele scînteind luminoase peste noaptea limpede geroasă. în jurul nostru era o tăcere nefirească, cum trebuie să fi fost tăcerea care l-a primit pe primul om care a păşit pe lună. Nu departe desluşeam o baracă cu etaj, din lemn, cu acoperiş, dar fără pereţi, unde se încărcau vagonetele care se reîntorceau goale de la uzina de prelucrare. Cînd m-am uitat mai bine am

văzut că erau operate pe principiul liniilor duble. Vagoanele goale urcau pe o linie, și cele încărcate coborau pe cealaltă după ce erau împinse o dată de un deținut dinăuntru.

Prima mea muncă a fost să împing vagoanele care soseau spre punctul de încărcare. Fuseseră calculate să vină la intervale regulate, dacă ar fi fost manevrate cum trebuie, dar aveau mereu tendința să sosească împreună, cîte două sau trei deodată, sau la intervale neregulate. Din cauza aceasta trebuia să învîrtesc de o manivelă și să le țin în rezervă, ca să le pot apoi da drumul la punctul de încărcare cum se cuvenea. Era o muncă grea, și care cerea o atenție necontenit încordată. Trebuia să dau fuga după fiecare vagonet, să-mi ridic mîinile și să-l împing din spate, să-l ghidez la o cotitură de întoarcere și să-mi încordez fiecare mușchi ca să nu fac vreo mișcare greșită și ca să nu-l fac să alunece de pe cablul de deasupra. O singură greșeală aici ar fi făcut ca vagonul încărcat care pornea deasupra mea să se răstoarne peste mine.

în primele patru ore ale fiecărui schimb, alergam de colo pînă colo ca un cal de circ, fără nici o clipă de odihnă sau întrerupere. N-aveam timp nici măcar să-mi suflu nasul sau să mă șterg de sudoare. Ceas după ceas, alergam, alergam și alergam mereu.

Cursa asta de șoareci care ne făcea să ne învîrtim în cerc •arăși și iarăși împingînd vagonetele, oprindu-le brusc atunci cînd trebuia, se termina la ora șapte dimineața, cînd întreaga mașinărie se oprea ca să permită schimbului de dimineață să vină să-și ia munca în primire. La ora opt eram îndărăt în lagăr. După micul dejun dormeam toropiți pînă tîrziu după amiaza, cînd ni se dădeau masa de prînz și cea de seară laolaltă. Jumătate de ceas mai tîrziu eram din nou la lucru prin același coridor blestemat dintre sîrmele ghimpate. Mai stăteam de vorbă cu unii din tovarășii mei de muncă despre condițiile mizerabile de aici, dar ei socoteau asta o bagatelă în comparație cu alte munci pe care trebuiseră să le facă în mină și unde mulți se prăbușeau, literalmente frînți de epuizare.

Aici am întîlnit un tînăr ziarist austriac. Fusese social-democrat cu mult înainte de cel de al doilea război mondial, dar

cînd Hitler preluase puterea reuşise să fugă în Franţa şi, mai tîrziu, în Spania, unde luptase alături de guvernul legitim împotriva lui Franco. Cînd republicanii au fost înfrînţi, s-a găsit în lagărele franceze pentru internaţii din Spania. Mai tîrziu a luptat în Rezistenţa franceză şi se poate spune că a luptat din greu împotriva lui Hitler şi Mussolini. Cînd s-a terminat războiul, s-a întors în Austria - de unde a fost repede răpit de ruşi şi trimis în Siberia.

Era un om cultivat, cu ochelari cu lentile groase şi care arăta ca un adevărat intelectual vienez. Omul acesta nu mai putuse rezista la condiţiile de muncă din mină, şi într-o zi sărise cu capul înainte de pe nivelul unde lucra pe un altul la vreo treizeci de metri mai jos. Cînd îl culeseseră de acolo la început crezuseră că e mort, dar supravieţuise doar cu o lovitură serioasă la cap. Asta l-a ţinut în spital mai mult de şase luni. Mi-a spus că preferase o moarte violentă agoniei de minut după minut în condiţiile de nedescris în care erau obligaţi să lucreze în minele subpămîntene.

îmi aduc aminte de o altă zi cînd am ajuns la intrarea în galerii şi am găsit mai mulţi oameni decapitaţi cu toporul de un deţinut care înnebunise şi-i atacase pe cei ce încercaseră să-l facă să meargă la lucru împreună cu ei.

Serile cînd mă întorceam la lagăr încercam să-mi string ultimele rezerve de energie şi să mă conving să intru în camera de lectură unde era un frig ucigător şi unde puteam citi cîte un exemplar vechi de două luni din *Pravda* ca să văd ce se mai întîmpla în lumea de afară. Cu braţele încrucişate şi cu picioarele strînse sub mine, ca să păstrez cît mai multă căldură cu putinţă în trup, încercam să citesc printre rînduri şi să ghicesc ce ne mai putea aduce viitorul.

După o lună şi jumătate petrecută astfel, mi s-a dat o altă muncă. Iarăşi spaimele de la Galimîi! înarmat cu o rangă lungă şi grea de fier, trebuia să împing blocurile mari de stîncă descărcate din vagonete printr-o galerie de evacuare. Unele nu treceau prin deschizătură. Trebuia să le sparg cu un ciocan atît de greu încît de-abia puteam să-l ridic. Transpiram atît de tare încît aburul ieşea din mine ca la baie. Cînd nu mai puteam

munci din cauza sudoarei care-mi curgea pe tot trupul, mă dezbrăcăm, aşa în frig, şi-mi întorceam hainele cu căptuşeala în afară. Nu era de mirare că atîţia se îmbolnăveau de pneumonie şi de tuberculoză în lagărul acesta.

în mai puţin de o săptămînă eram o epavă. Incapabil să mă mai ţin pe picioare, m-am dus la doctorul Sergheiev, binefăcătorul meu din prima noapte la Matrosova. El a făcut singurul lucru pe care-l putea face. Mi-a trecut numele pe o listă pentru ofiţerul medic „liber" care făcea vizite regulate în lagărul nostru, un anume maior Vostokov.

Oamenii îi spuneau „Jestokov“ - un joc de cuvinte de la „Jestoky" însemnînd sălbaticul. Era rus. Primul lucru pe care l-a spus cum m-a văzut, fără măcar să clipească, a fost: - înainte de a fi medic, sînt *cekist,* şi în această calitate trebuie să-ţi spun că nu ai fost adus aici ca să trăieşti, ci ca să suferi şi să mori. Nu avem nevoie chiar atît de mult de munca ta. Vieţile voastre sînt calculate cam la zece ani. Dacă trăiţi mai mult înseamnă că sînteţi vinovaţi de unul din două lucruri: sau că aţi lucrat mai puţin decît vă era norma, sau că aţi mîncat mai mult decît se cuvenea.

Era un discurs familiar. Dar m-am străduit cît am putut să-mi schimb soarta obţinînd o muncă ceva mai uşoară pentru mine. I-am cerut acestui maior arogant să-mi dea o slujbă undeva înlăuntrul lagărului, căci aveam picioarele umflate. El s-a îmblînzit şi mi-a dat într-adevăr o slujbă care mă menţinea mai aproape de limitele lagărului. Laolaltă cu un alt deţinut, căram buşteni, peste panta îngheţată cale cam de două mile pe o pîrtie. Dar nu a durat mai mult de o lună. S-au gîndit că era o treabă prea uşoară pentru mine şi m-au trimis îndărăt în mină. De data aceasta misiunea mea era să împing un vagonet pe o bucată mai întortocheată, curbă, a liniei, şi să-l răstorn cînd ajungea sus şi era gata de reîncărcat. Poarta de la capăt, unde se presupunea că urmează să se încarce vagonul nu funcţiona niciodată, şi trebuia să trec în spate şi să împing vagonetul ca să-şi poată descărca sarcina. După trei zile am început să simt dureri violente în pîntec şi medicul lagărului a diagnosticat o dublă hernie. Am încercat să schimb munca —

imposibil. Am încetat lucrul, şi am fost dus imediat în faţa Oper-ului care m-a pedepsit fără nici o vorbă cu şapte zile de carceră în izolare.

Carcera în izolare acolo la Matrosova însemna o celulă în întuneric şi cu pereţii acoperiţi de gheaţă. O dată pe zi primeam şase uncii de pîine şi apă; toate hainele de deasupra mai călduroase mi-au fost luate. Însă această „izolare" nu reprezenta o totală singurătate. Mai erau şi alţii în celulă şi eram astfel în măsură să ne mai încălzim frecîndu-ne pe spate unul pe altul şi recurgînd la vechiul procedeu de închisoare pe care-l învăţasem, de a sta spate în spate pentru a ne încălzi astfel unul de la altul.

în a treia zi, după ce brigăzile de muncă plecaseră spre mină, am fost duşi sub escortă în sufragerie. Mi s-a dat un castron de tablă cu ciorbă de varză, prima mîncare caldă după 72 de ore. Nu puteam ţine castronul cu degetele care-mi erau ţepene şi amorţite de frigul sălbatic, şi nu mă puteam folosi decît de palmele celor două mîini, pe care mi le-am ars cu fierbinţeala tablei. După ciorba asta, care mi-a lăsat palmele înroşite şi degetele albăstrii, am fost duşi îndărăt la poarta principală. Ni s-au distribuit tîrnăcoape, răngi, lopeţi şi topoare, şi apoi, escortaţi de şase paznici înarmaţi, fiecare cu cîte un cîine de zgardă, zece din noi au fost duşi la muncă. Unii din acest mic grup erau de acum oameni aproape în vîrstă. Unul din ei era Iosif Abramovici Lifşiţ, fost profesor şi pe vremuri economist sovietic cunoscut, despre care am mai pomenit. Făceam parte dintr-o „brigadă de pedeapsă" care era trimisă într-o „misiune specială". Am fost duşi la picioarele unei ieşituri stîncoase şi ni s-au dat instrucţiuni să săpăm acolo în stîncă 800 de trepte, fiecare lată de aproape un metru, ca să poată sui soldaţii la turnul lor de pază de deasupra minei. Sudoarea mi se prelingea pe faţă pe cînd mă căţăram în genunchi pe povîrnişul de piatră, cu capul atingînd aproape călcîiele celui de deasupra mea, şi am început să mătur în lături zăpada şi pămîntul pe care-l spărgea cel de sus cu tîrnăcopul. La un moment dat degetele mi-erau atît de amorţite încît mi-am scos mănuşile şi mi-am băgat mîinile îngheţate în

buzunarele pantalonilor ca să mi le încălzesc puțin. Imediat am simțit o pușcă îndreptîndu-se spre mine. Mi-am scos în grabă mîinile, am apucat lopata și am început să lucrez iarăși.

Cîteva momente mai tîrziu, un deținut de alături de mine a spus:

- Freacă-ți puțină zăpadă pe față. Ți-a înghețat de tot.

Nu-mi dădusem seama de asta și am început acum să mi-o frec repede cu zăpadă peste tot și pe obraji. Dar era prea tîrziu. Cînd am ajuns „acasă", la căderea nopții, aproape tăiați în două de viscol și orbiți de zăpadă, m-am dus la doctor. După ce mi-a tras cizmele din picioare, mi-a spus că amîndouă picioarele și obrazul stîng mi-erau urît degerate. De abia atunci am început să simt durerea, pielea s-a umflat și s-a făcut trandafirie în prima zi, și pe urmă roșie, și în cele din urmă neagră și puroiul curgea acum literalmente. Timp de trei zile am fost bandajat după ce fusesem uns cu o alifie pe părțile degerate; dar eram dus mai departe la „izolare" peste noapte și tîrît la lucru ziua.

De data aceasta, mă gîndeam, s-a terminat cu mine. Pe urmă într-o dimineață în drum de la celule spre poarta principală ca să ne luăm uneltele, numele meu a fost iarăși strigat de un subofițer. Mi s-a spus să rămîn în urmă. M-am temut de ceva rău, dar o oră mai tîrziu mi s-a comunicat că eram trimis îndărăt la Magadan. Ce anume se întîmplase ca să-i facă să ia această hotărîre n-am să știu niciodată. Părea să fie un alt miracol prin care Dumnezeu mă scosese din ghearele morții. în ciuda durerilor pe care mi le provocau degerăturile, eram în clipa aceea omul cel mai fericit din Siberia.

în afară de faptul că eram extrem de slăbit, sufeream și de pierderi serioase de sînge din cauza unor hemoroizi netratați, o boală frecventă în lagăre rezultînd din epuizarea fizică și de la mîncarea proastă. De-abia am putut să urc în dubă cînd a venit să mă ia. Singur în mașină, am văzut că pereții interiori ai dubei erau acoperiți de gheață. Era o mică sobiță în centru, dar n-am reușit s-o aprind ori cît am încercat.

Făcusem vreo șapte kilometri, cînd mașina s-a oprit să ia un pasager, un băiat de vreo 17 ani, palid și slab ca un șarpe. Era Un tipăr elev din Moscova care fusese arestat recent sub

acuzaţia de „acte de violenţă", după ce fusese bătut de colegii săi de şcoală în timpul unei campanii de antisemitism lansată de oficialităţi. Amîndoi am suflat încontinuu în sobiţă şi am reuşit să menţinem focul cît de cît.

Călătoria noastră a durat două zile şi două nopţi. Am ajuns în cele din urmă la un loc numit Butugiciag, care era un alt lagăr „cu regim special" nu departe de Matrosova. Acesta era lagărul pentru condamnaţii *katorjniki,* unde mai fusesem înainte. Dar în loc de a ne duce la barăcile lagărului, ne-au vîrît din nou în celule. De data aceasta nu mai era nici măcar fantoma vreunei sobe. Am ţipat, am protestat, dar în zadar. Eram sigur că dacă am fi dormit pe acele duşumele de ciment am fi fost morţi a doua zi dimineaţă.

După 24 de ore, colonelul Sorkin, comandantul lagărului, însoţit de un doctor „liber" a venit să ne asculte protestele. Ne-au spus că puteam ieşi de aici „imediat ce duba avea să fie reparată". Nu ne dădusem seama că ar fi fost ceva în neregulă cu maşina; probabil că nici nu era. în orice caz au trebuit opt zile pentru aşa-zisele reparaţii. Ne-au adus două bănci de scînduri ca să dormim pe ele şi au adus şi o sobiţă cu trei kilograme de lemne la fiecare 24 de ore. Mă mir şi acum cum am supravieţuit acelor opt zile cumplite.

Cînd am ajuns în cele din urmă la Magadan, aveam febră mare şi a trebuit să fiu dus la spital. Am fost tratat bine de către aşa-numitulze&, mai în vîrstă, medicul lagărului, deţinut şi el, Fiodor Mihailovici Loskutov, un om de o mare moralitate care petrecuse la vremea aceea 18 ani în lagăre. Fusese pe vremuri colaborator apropiat al marelui oftalmologrus Filatov.

Refacerea nu a fost uşoară. Bunul doctor a făcut tot ce a putut ca să mă pună din nou pe picioare, dar după o lună de abia dacă mă simţeam ceva mai bine şi doctorul Loskutov personal continua să-şi petreacă în fiecare zi cam o jumătate de oră cu mine, tfatîndu-mă în şedinţe de raze ultraviolete şi fizioterapie. Pentru că nu puteam ieşi, un cizmar român, Mişu Purcariu, obişnuia să mi facă o vizită după programul de lucru. In i aducea cîteva bucăţele de zahăr şi mă mai amuza cu glumele lui. Uneori jucam cărţi sau şah.

După 45 de zile de spital am fost externat la ordine de sus și mi s-a spus să mă prezint la raport la deținutul însărcinat cu distribuirea forței de muncă. M-a pus să jur că n-am să spun la nimeni înainte de a mă anunța că primise ordine stricte să mă mențină la temutul regim *T.T.T.* (muncă grea exclusiv). Aceasta era soarta mea și nu o puteam evita. Cu greutăți foarte mari am mai reușit totuși să scap să nu fiu trimis la munca aceea ucigătoare, din cauza slăbiciunii mele totale, și am fost în stare să mă tîrîi făcînd tot felul de munci subalterne, cum ar fi fost cărînd găleți grele cu apă și curățind gunoaiele. Ar fi putut fi mult mai rău, firește.

Un lucru care m-a ajutat să trec peste aceste jalnice necazuri ale vieții de lagăr a fost și faptul că odinioară, în tinerețe, știusem să cînt la vioară. Pentru că autoritățile lagărului erau în permanență în căutare de deținuți cu talente muzicale sau artistice de orice fel pentru brigăzile lor artistice, mi s-a oferit astfel o șansă. Mi-au dat una din viorile acelea ieftine produse în masă pentru începători. Exersînd cîte două ore pe seară, degetele mi-au redevenit, chiar după o pauză de 25 de ani, cît de cît agile cam într-o lună, ca să fiu în stare să cînt ca vioară a doua în orchestra improvizată a lagărului. Asta mi-a adus oarecare protecție, pentru că acum eram dependent direct de' ofițerul însărcinat cu „reeducarea" deținuților. în afară de aceasta, nu aveam altă alternativă decît să mă țin de munca pe care mi-o dăduseră conducătorii lagărului. în ce-i privește pe cei din administrație, ei nu se așteptau la nimic prea bun din partea mea. Locțiitorul politic nu-mi spunea altfel decît „spion german", deși putea să vadă din fișa mea că fusesem în armata engleză. Pentru el orice venea din Europa era automat socotit a fi german.

îmi amintesc că cele mai multe din filmele de cinema care ni se prezentau în lagăre erau „trofee" capturate în Germania de armatele sovietice. Spectatorul nu vedea nimic din care să deducă originea filmului sau distribuția. Era doar un scurt anunț înainte de începerea spectacolului în care se spunea că filmul pe care urma să-l vedem fusese capturat în război. Stînd acolo într-o seară și întrebîndu-mă ce film aveam să vedem, am

fost încîntat să văd că erau Leslie Howard şi Norma Shearer în neuitatul lor film *Romeo şi Julieta.* Cînd a început scena balconului, am fost atît de fascinat de engleza pe care o vorbeau atît de splendid cele două vedete încît am început să repet dialogul pe care-l ştiam pe din afară.

Comandantul lagărului, care era aşezat alături de mine, m-a auzit spunînd ceva într-o limbă străină şi m-a întrebat dacă ştiu nemţeşte. I-am răspuns că filmul era vorbit în engleză şi că engleza era limba în care recitasem şi eu.

Nu m-a crezut. Cum putea să fie englezeşte, insista mereu, din moment ce filmul fusese luat ca trofeu de război din Germania?

Capitolul XVI

Supravieţuitorii din rebeliunea de la Norilsk

Durii cei înverşunaţi de la Norilsk.

într-o zi am aflat prin sistemul clandestin de știri că supraviețuitorii rebeliunii din mai 1953 de la Norilsk în Peninsula Taimîr aveau să fie aduși la Magadan. Norilsk, cel mai nordic oraș al Uniunii Sovietice, avea la vremea aceea o populație de peste 300 000 de locuitori, și fusese construit în întregime cu muncă forțată. Deținuții din Norilsk, ni se spunea, se răzvrătiseră în masă împotriva administrației și aveau să primească o pedeapsă atît de grea încît toți deținuții din U.R.S.S. aveau să se gîndească bine în viitor înainte de a mai sfida ordinele.

Starea de asediu a fost promulgată cu mai bine de o lună înainte de sosirea lor. Atmosfera era încărcată. Fuseseră luate măsuri extraordinare de precauție atît în lagărul de femei cît și în cel de bărbați. Nimic nu fusese lăsat la voia întîmplării. Toate cele 1 200 de femei au fost evacuate din lagărul lor pentru a face loc rebelelor care trebuiau să vină. întreaga regiune a lagărelor a fost curățată; nimic din ce ar fi putut fi folosit ca o armă n-a mai fost lăsat la vedere. Nici un singur cui nu mai ieșea de la locul lui, nici o piatră nu mai fusese lăsată în curte; tot locul era acum pustiu ca în palmă. Nu mai puțin de 60 de șiruri noi de sîrmă ghimpată au fost întinse în jurul lagărului. încă șase turnuri de observație au fost ridicate în grabă și mii de reflectoare cu lumini orbitoare au fost instalate ca să transforme noaptea în zi.

în dimineața în care rebelii erau așteptați să sosească la Magadan, lucrul a fost suspendat și autoritățile ne-au consem-

nat în barăci sub cheie, astfel ca nimeni să nu poată măcar vedea ceea ce urma să se întîmple. La vremea aceea eram în termeni buni cu șeful de brigadă care răspundea de atelierul de cizmărie. împreună cu el, ne-am ascuns în podul atelierului cu vedere spre curtea și piața cea mare de dincolo de perimetrul în care erau plasate barăcile oficiale. Scuarul de acolo fusese transformat într-un adevărat cîmp de manevră. Erau ofițeri superiori și automobile blindate. Ofițerii și soldații aveau căști de oțel și uniforme și echipament de luptă. O asemenea desfășurare de forțe ar fi fost necesară doar ca să se facă față unui dușman deopotrivă de puternic. Era cu neputință să te apropii la mai puțin de o jumătate de milă de acest întreg dispozitiv, înconjurat el însuși de alte cordoane de soldați, astfel ca nimic să nu poată împiedica operațiunea dramatică pe punctul să înceapă.

Vasul de transport care-i adusese pe rebelii din Norilsk ancorase deja în port, dar nici unul dintre deținuții răzvrătiți nu voiau să debarce înainte de a veni procurorul general din Habarovsk ca să-i asigure că li se va aplica un tratament omenesc. Primele indicii că aveau să sosească au fost ivirea a patru camioane blindate pline cu ofițeri și soldați înarmați, cu revolverele și puștile pregătite, și care s-au oprit în curtea interioară, pustie acum, și au început să debarce deținuții. Unul cîte unul vinovății erau luați din camioane și coborîți de paznici din MVD înarmați pînă în dinți. Erau îmbrăcați în mantii lungi, cu glugile trase pe cap, și fiecare era ținut de brațe de ofițeri în vreme ce soldații își țineau puștile îndreptate spre capetele lor. Au fost puși în celule izolate. Aceștia erau conducătorii rebeliunii. Cei care formaseră gloata răzvrătită au fost duși în barăci speciale înlăuntrul lagărului nostru, înconjurate de sîrmă ghimpată și cu numeroase santinele și patrule dincolo de cordonul de sîrmă. Restul, vreo mie de oameni, aveau să fie trimiși în lagărul de femei, care fusese pregătit cu grijă să-i primească.

După o detenție de o lună la Magadan rebelii au fost încărcați încă o dată în camioane și trimiși la destinația lor - minele din Holodnaia. Ei au pășit cu mîndrie spre camioane,

cîntîndu-şi aşa-numitele lor „bandera“ naţionaliste ucrainiene, şi lăudîndu-se de cele ce făcuseră. Ne rînjeau în faţă, nouă care eram nişte fricoşi respectuoşi faţă de reguli şi regulamente, în vreme ce ei erau supravieţuitorii unei mari bătălii.

Adevărata poveste cu privire la cele ce se întîmplaseră la Norilsk nu a fost aflată decît mai tîrziu. De la cei care fuseseră aduşi la spital am auzit că totul începuse cu o grevă generală care se răspîndise repede printre cei 55 000 de deţinuţi şi deţinute şi care cuprinsese pînă la urmă întreaga regiune industrială a Norilskului. Acţionînd în cel mai mare secret, conducătorii mişcării fuseseră în stare să stîrnească toate lagărele din întreaga regiune şi să organizeze greva cea mai mare pînă cînd revendicările lor fuseseră satisfăcute. Cereau stabilirea contactelor cu familiile lor, să primească scrisori şi pachete, retragerea odiosului sistem al numerelor şi alte privilegii de acest fel.

La cîteva zile după ce greva fusese declarată, generalul Derevenko sosise cu avionul încercînd să-i convingă să reia lucrul, promiţînd că autorităţile aveau să le satisfacă cererile numai dacă se reîntorc la lucru întîi. însă asemenea trucuri nu i-au înşelat pe acei *duri* adevăraţi din Norilsk. Au continuat greva. în fiecare zi, printr-o înţelegere nescrisă, deţinuţii din lagăre deschideau porţile împingîndu-şi cărucioarele de aprovizionare ca autorităţile să le umple cu raţiile ce le erau datorate. Această situaţie a durat 55 de zile.

în repetate rînduri oficialităţile au încercat să discute cu liderii greviştilor şi să ajungă la o înţelegere. Aceste încercări erau precedate de apeluri de trompete şi trîmbiţe prin care deţinuţii erau chemaţi să asculte anunţurile ce urmau să li se facă. O clipă mai tîrziu se făcea auzită o voce puternică apelînd la „înţelepciunea şi patriotismul" lor şi cerîndu-le să se întoarcă la lucru. însă deţinuţii exasperaţi refuzau să se lase înşelaţi. Ei au cerut ca o comisie guvernamentală să vină de la Moscova şi să le rezolve revendicările pe loc. „Nu vrem tratative cu oficialităţile locale", a devenit strigătul lor de luptă. Erau sătui de promisiuni. Generalul Derevenko, prins într-o dilemă înnebunitoare pentru el, a creat un simulacru de comisie - cu

subordonați locali de ai săi îmbrăcați în uniforme de generali jucînd rolul unor oficialități trimise de la Moscova. Dar ei au fost repede demascați de deținuți, huiduiți și fluierați, și au trebuit să părăsească baricadele fără a se fi ajuns la vreun rezultat.

Directorul adjunct al uriașului complex de la Norilsk, tulburat să vadă greva aceasta care-i aducea pierderi de 60 de milioane de ruble pe zi, a telefonat în ciV din urmă la Moscova cerîndu-le să trimită comisia pe care o voiau rebelii. Ca rezultat, a sosit o delegație impresionantă condusă de un subsecretar de stat și care și-a făcut apariția într-o dimineață. Adresîndu-se mulțimii de deținuți care strigau lozinci sfidătoare, personajul oficial le-a comunicat printr-un megafon că acceptă cîteva din revendicările lor mai puțin importante - cum ar fi fost cele privind scrisorile și pachetele - dar a refuzat să ia în considerare orice altceva, adică revizuirea sentințelor la care fuseseră condamnați și noi procese, cinstite. Greviștii și-au păstrat pozițiile.

în a treia zi li s-a dat un ultimatum: dacă deținuții nu aveau să părăsească lagărul a doua zi la ora cinci pentru a merge la lucru, aveau să fie luate măsuri drastice.

în dimineața următoare, după ce trompetele sunaseră o ultimă chemare finală, hoarde de trupe din MVD cu baionete la armă au asaltat lagărul. Mulți dintre deținuți și-au săpat singuri gropile și au rămas fermi și fără nici o teamă, cu piepturile descoperite, să întîmpine baionetele ascuțite ale soldaților năpustindu-se spre ei. Alții s-au luat de mîini, strigînd mai departe sfidări pe măsură ce erau secerați de baionete. Unii s-au retras în barăcile lor pentru o ultimă rezistență, încercînd să înșface baionetele cu mîinile goale și să le respingă de pe piepturile și burțile lor dezgolite. în scurtă vreme au început să se audă și împușcături, și sîngele a continuat să curgă pe măsură ce deținuții erau împușcați și înjunghiați pînă cînd rebeliunea a fost strivită. Nimeni nu a putut afla cîți deținuți au fost uciși în acea dimineață, dar trebuie să fi fost peste o mie.

Două ore mai tîrziu, supraviețuitorii și cei care se predaseră au fost strînși laolaltă, cu mîinile prinse mult deasupra capetelor, pe măsură ce erau scoși la iveală. Au fost scoși din lagăr între două șiruri de soldați înarmați, ofițerii și oficialitățile supraveghindu-i de la o distanță sigură. Acolo, alături de acele persoane oficiale de seamă, era un deținut pe care cei din lagăr l-au recunoscut ca un fost colonel din armata sovietică și fost prizonier de război. El îi șoptea la ureche unuia dintre acești „ștabi“ numele deținuților pe măsură ce treceau prin fața lor, dezvăluindu-le și rolul pe care-l avuseseră în rebeliune. Mai ales pe baza informațiilor furnizate de el deținuții au fost împărțiți în grupuri; unul din aceste grupuri fiind trimis îndărăt în lagăr, celălalt fiind imediat segregat pentru o lungă călătorie în bărci, trenuri sau vapoare la Kolîma.

Acest trădător al foștilor frați și surori de suferință știa dinainte că el nu s-ar fi putut aștepta la nimic altceva decît la a fi omorît^e loc dacă ar fi căzut în cele din urmă în mîinile lor. El voia să trăiască acum cît mai mult cu putință sub aripa protectoare a autorităților, și oficialitățile au făcut și ele ce au putut. La început l-au adus în lagărul nostru la Magadan și i-au dat o cameră specială în spitalul lagărului. Un paznic înarmat era menținut în fața ușii sale fără întrerupere. Dar o lună mai tîrziu, l-au pus într-un salon mai mare, laolaltă cu alți bolnavi. Informatorul avea însă un fel de al șaselea simț și își dădea seama că i se pregătește ceva. într-o noapte și-a schimbat patul cu vecinul său, un bătrîn suferind de distrofie avansată și de o boală de inimă. Către orele patru dimineața un om mascat a pătruns pe coridorul spitalului, a deschis ușa salonului și s-a îndreptat direct spre patul trădătorului. în fața a 22 de bolnavi uluiți el l-a înjunghiat pe deținutul inocent. Fostul colonel în vremea aceasta își acoperea fața în patul de alături, ca să nu fie recunoscut de ucigaș.

îndată ce asasinul a părăsit salonul, s-a dat alarma. în cinci minute, întregul lagăr a fost înconjurat de soldați înarmați, procurorul și o comisie specială de anchetă au sosit curînd după aceea. Unii dintre noi nici n-am știut ce se întîmplase pînă cînd, la ora cinci, propriile noastre barăci au fost deschise pentru ca

oamenii să se scoale. Primul lucru de care mi-am dat seama în somnul adînc dinaintea zorilor, a fost că ceva aspru și lipicios îmi lingea fața. Mi-am deschis ochii îngrozit și am văzut un cîine siberian uriaș, ridicat în două labe și întinzîndu-se spre mine, pe priciul de sus, cu labele din față pe marginea patului și limba atîrnîndu-i. .»

Am fost strînși la mijlocul dormitorului și am format două șiruri. Cîinelui i s-a dat ceva să miroasă - cred că era o pernă pătată de sînge. A mirosit-o și a început să alerge prin baracă, dar nu l-a putut descoperi pe vinovat. Același procedeu a fost încercat și în celelalte barăci. în ciuda tuturor măsurilor de precauție luate, cum ar fi fost menținerea sub cheie a tuturor deținuților pînă cînd autoritățile și-au terminat percheziționarea și controlarea lagărului, nu l-au putut găsi pe vinovat. Doi suspecți, niște dulgheri, au fost trimiși la carcere izolate, pentru că li s-a găsit ceva roșu sub unghii, dar au foat eliberați cînd s-a descoperit că lucraseră cu vopsea în atelierul lor și nu aveau nimic de a face cu crima.

Adevăratul asasin nu a fost găsit niciodată și din ziua aceea n-am mai avut mare încredere în cîinii polițiști și în stăpînii lor. Autoritățile lagărului și-au dat seama că se pusese un premiu pe capul trădătorului și că deținuții aveau să-l omoare mai devreme sau mai tîrziu, și atunci l-au transferat la celulele izolate din lagărul femeilor. El a fost ținut acolo, total izolat, și nu i se aducea mîncarea decît în prezența unui paznic.

însă nu exista scăpare pentru el. într-o zi, pe cînd era în drum spre cabinetul medical, o femeie i-a sărit înainte și l-a înjunghiat. Ordinul de execuție fusese transmis prin canalele clandestine și nimic pe lume nu ar fi putut împiedica executarea sentinței o dată ce fusese preluată de mafia deținuților.

Aceasta era legea crudă, inflexibilă a vieții de lagăr; dar nu exista alt mijloc de a-i lichida pe trădători, agenții dubli și informatorii care vindeau viețile tovarășilor lor pe un blid de linte. în baza acestei legi sălbatice, mafia lagărului l-a condamnat și executat pe trădătorul cel mai important de la Norilsk.

Pînă la urmă s-a aflat că numărul morților rebeliunii de la Norilsk a fost mult mai mare de o mie, fără a-i mai socoti și pe

răniţi şi pe acei lideri ai rebeliunii care au fost spînzuraţi mai tîrziu. De altfel execuţia lor a fost proclamată *urbi et orbi* prin toate lagărele Rusiei sovietice.

însă adevăratul epilog al tragediei de la Norilsk a fost că generalul Derevenko, ţarul Siberiei de nord, a fost în cele din urmă acuzat de incompetenţă. Cînd a fost adus în faţa judecăţii, a preferat să moară de propria sa mînă. O dată cu moartea lui Derevenko a luat sfîrşit o epocă de cruzime şi despotism. Doar în coşmaruri aveam să-l mai vedem cocoţat imperios pe calul său alb, arogant şi atotputernic, zbierînd: - Aceasta este Kolîma. Legea este taigaua şi procurorul e ursul!

Capitolul XVII

Nori negri și speranțe proaspete de repatriere

Da, chiar dacă acum merg prin valea umbrei morții, nu mă voi teme de rele...

Psalmul 23; 4

O dată cu sosirea anului 1954 o boare mai blîndă de speranță a început să adie prin lagăre pentru a face față viscolelor sălbatice ale cerurilor iernii nordice. Se spunea că guvernul ar fi fost cu adevărat preocupat de soarta deținuților săi politici, și au fost introduse anumite măsuri pentru a ușura unele din condițiile aspre ale vieții de lagăr. Au început să vină scrisori, și străinilor li s-a permis să trimită cărți poștale acasă sub egida Crucii Roșii Internaționale, chiar dacă adresa expeditorului era totdeauna o căsuță poștală din Moscova, pentru a nu se deconspira adevăratul loc în care se afla deținutul. Am trimis trei asemenea cărți poștale familiei mele în România, dar numai una a ajuns pînă la ei. Unul din răspunsurile lor mi-a parvenit. Acesta a fost singurul contact de orice fel în cei șase ani de captivitate.

în cursul verii lui 1954 am lucrat din greu alături de alți bărbați și femei descărcînd provizii și alte mărfuri esențiale trimise prin vapoare spre Magadan după ce gheața fusese spartă cu dinamită. Mai tîrziu, după o încălcare măruntă a regulamentului, am fost scos din această echipă de muncă și trimis din nou la munca grea. N-a trecut mult și am ajuns iarăși într-o stare de extremă epuizare. Lipsit de ajutor medical care să-mi oprească pierderile mari de sînge de pe urma hemoroizilor, m-am suit în pat și am refuzat să mai lucrez, deși eram foarte conștient din experiențele mele anterioare că asta nu putea să aibă decît consecințe dureroase în ce mă privește.

De data aceasta am fost trimis la celulă pe timp de 60 de zile, dar cu muncă silnică în timpul zilei. în aceeași celulă cu mine era un inginer, pe jumătate rus, pe jumătate scoțian, un om cu părul roșu și cu pistrui. Devreme, într-o dimineață, înainte de apel, cînd era încă întuneric, ni s-a ordonat să ne îmbrăcăm și am fost duși la poarta principală. Nu se vedea nici țipenie prin lagăr. Am fost preluați de un ofițer și de mai mulți soldați înarmați. Ni s-au legat mîinile la spate cu cătușe și ni s-a comandat să ne ținem privirile în pămînt și să nu vorbim între noi sau cu paznicii. Ploua. Un vînt rece sufla în timp ce noi înaintam cu capetele plecate. Ne-am bălăcit prin noroi cu cizmele de pîslă mergînd astfel printre soldați și cîinii lor.

Mergeam așa de mai bine de o jumătate de oră cînd mi-am dat seama că eram acum departe de oraș și ajunsesem în cîmp deschis. Am continuat să înaintăm prin cîmp încă vreun ceas pînă am ajuns la un fel de șanț care se întindea cît vedeai cu ochii. Am ghicit că acesta urma să constituie o formă oarecare de irigații și care ar fi trebuit să se continue pînă la orașul Magadan. Am fost opriți în fața șanțului, care trebuie să fi avut vreo doi metri adîncime și un metru și jumătate lățime. Am auzit șoapte în spatele nostru și cum puștile erau luate de pe umeri. Simțeam aproape și cum se trăgeau piedicile armelor. Se făcea ziuă. Mi-am ridicat ochii spre cerul de deasupra capului și am încercat să spun o ultimă rugăciune. Mă vedeam murind -, o moarte de cîine, și apoi aruncat și îngropat într-un canal, la mii de kilometri de cei iubiți care nici nu ar mai fi știut vreodată ce se întîiftplase cu mine.

Nu știu cît a durat totul, dar mi s-au părut mii de ani. Dintr-o dată ni s-a poruncit să ne întoarcem. Sub pretext că nu erau unelte de lucru disponibile, am fost escortați îndărăt în lagăr și reintroduși în celule. Nu era prima dată cînd mă amenințaseră că mă vor împușca, dar niciodată înainte de această amenințare nu fusese tradusă în fapt pînă la un punct cu asemenea cruzime rafinată. Astfel de tactici erau adesea folosite ca un mijloc de teroare pentru a ne frînge moralul și a ne face să ne tîrîm în fața lor plini de spaimă.

Cînd vînturile reci s-au pornit în toamna aceea m-am găsit, fără nici un avertisment sau fără vreo explicație, într-o dubă care avea să mă ducă la o altă destinație necunoscută. Cu mine mai erau trei fete și un tînăr bolnav de tuberculoză. A doua zi am ajuns la lagărul principal Butugiciak, la vreo șase sute de kilometri de Magadan, principalul centru de detenție al așa-numiților *katorjniki*. Nu era prima mea trecere prin acest lagăr unde deținuții erau ținuți în lanțuri.

Laolaltă cu acești criminali de cea mai joasă speță erau bărbați și femei care fuseseră colaboraționiști în timpul ocupației germane. Regimul în acest lagăr era extrem de aspru. Bărbații și femeile purtau uniforme vărgate și le era interzis să se adreseze unul altuia folosindu-și numele - doar numărul.[1] Eu eram ca un fel de raritate printre ei, în haine obișnuite de lagăr și fără număr. Aveau de făcut munci incredibil de grele și primeau foarte puțină hrană. Cei mai mulți dintre ei erau aici de mai bine de zece ani. Am auzit spunîndu-se că din numărul lor inițial muriseră jumătate.

în spatele nostru erau munții golași și minele înnegrite de grămezile enorme de cărbune. Deținuții trebuiau să urce mai bine de șase kilometri ca să ajungă la locul de muncă. Deținutele erau închise de cealaltă parte a muntelui și detașamente speciale din lagărul lor trebuiau să urce muntele și apoi să-l coboare în lagărul nostru în fiecare zi pentru a aduce rațiile de hrană rece și apoi să le ducă îndărăt în desagii lor - doisprezece kilometri de fiecare drum, la ducere și la venire. Ar fi părut imposibil ca ceva atît de istovitor să se mai poată îndeplini în iarna care se apropia repede, dar se făcea totuși, zi de zi, fără a se ține seama de frig, viscole și primejdiile de tot felul.

într-o zi, privindu-le cu uimire mută pe toate aceste furnici umane care-și purtau poverile apăsătoare în susul și în josul muntelui pietros, nu m-am putut împiedica să mă gîndesc ce imagine extraordinară a vieții omenești ar fi putut face din acest spectacol un regizor inteligent de film. Printre femeile

1 Folosirea numerelor pentru a-i identifica pe deținuți a fost anulată în 1953; dar procedeul era folosit mai departe pentru *katorjniki*.

deținute care îndeplineau această corvoadă istovitoare am recunoscut o actriță celebră pe care o admirasem foarte mult cînd, cu mai multe luni înainte, se prezentase într-un spectacol la lagărul nostru din Magadan. Am stat de vorbă cu ea a doua zi. Era Nadia Milionușkina, cîștigătoarea concursului de dramă în Uniunea Sovietică în 1948. înaltă și zveltă, cu păr des, castaniu care-i cădea pe umeri, cu ochi frumoși verzi și un ten ca de lapte, Nadia părea o regină chiar în îmbrăcămintea sordidă de lagăr pe care era obligată să o poarte. Fusese arestată în 1949, acuzată de a fi fost amanta generalului german care comandase regiunea Minsk în timpul ocupației. Sentința: 25 de ani muncă silnică.

Nadia fusese o personalitate atît de distinsă în lagărul unde fusese internată înainte, purtarea ei atît de desăvîrșită și talentul ei atît de real, încît nu numai că deținuții *zek* se îndrăgostiseră de ea, ci chiar și cei din autoritățile lagărului și nu puțini politruci. Ea se prefăcuse că acceptă avansurile politrucilor pînă cînd aceștia o invitau în birourile lor. Atunci, cînd încercau să facă dragoste cu ea, începea să țipe, să spargă geamurile, să bată în uși și să creeze asemenea scandaluri încît se strîngeau tot felul de curioși, și o auzeau pe Nadia blestemîndu-l pe politrucul care încercase s-o violeze. Rezultatul a fost că acei politruci au trebuit să fie transferați în altă parte, pentru că-și pierduseră orice autoritate asupra deținuților.

Am întrebat-o pe Milionușkina de ce continua să se preteze la asemenea jocuri primejdioase. Răspunsul ei a fost că voia să-i vadă discreditați sau, spera ea și mai mult, împușcați pentru că nu-și respectaseră regulile de purtare.

După ce a făcut aceasta de cîteva ori, ei s-au răzbunat lipsind-o de statutul ei de actriță și o trimiseseră în acest lagăr blestemat, unde trebuia să care rațiile de hrană în spinare în susul și în josul muntelui. Cu toate acestea, ea își păstrase frumusețea, avea același moral ridicat și era plină de curaj și energie. Ridicîndu-și poverile grele pe umeri, ea îmi mai surise înainte de a porni la drum, spunîndu-mi:

— Crede-mă, nimic nu-i mai plăcut decît să-i vezi pe *cekiști* murind de poftă să facă dragoste cu tine și pe urmă fiind împușcați ca trădători de patrie.

în cursul anilor pe care i-am petrecut în lagărele din Siberia am întîlnit pături reprezentative ale intelighenției rusești. Erau acolo profesori universitari, compozitori, artiști, scriitori și ziariști. Am fost uimit să întîlnesc un deținut care fusese redactor la *Pravda* și care acum era condamnat pentru activitate clandestină contrarevoluționară. Același lucru se putea spune despre un număr de deținuți politici care pe vremuri fuseseră profesori de marxism-leninism și în care se avusese încredere ca în niște fanatici ai comunismului.

Era dureros să vezi calvarul atîtor intelectuali, cei mai mulți dintre ei oameni în vîrstă, trăind în condiții de nesuportat. Barăcile lagărelor fiind atît de suprapopulate cum erau cea mai mare parte a timpului, ți se rupea cu adevărat inima să vezi asemenea eminenți oameni de cultură obligați să doarmă pe pămîntul gol sub priciurile deja supraaglomerate și siliți să suporte mirosul obielelor și cizmelor de pîslă și în același timp luptîndu-se cu șobolanii.

într-o zi o delegație de la Moscova a vizitat lagărul nostru și a descoperit aici doi foști membri ai Academiei Rusiei, oameni de peste 65 de ani, dormind sub priciurile pe care se înghesuiau deținuții. Colonelul care conducea delegația a recunoscut în unul dintre acești doi oameni pe fostul decan al Institutului Politehnic din Leningrad. A fost o întîlnire patetică: datorită acestei întîlniri întîmplătoare, celor doi academicieni li s-a dat o încăpere creată prin separarea unui capăt al barăcii. N-a trecut mult însă pînă cînd cei doi academicieni, în ciuda marilor lor merite și a marii lor elevații de idei, n-au mai fost prieteni. De fapt au ajuns aproape să se bată pe un mic pachet de unt care dispăruse din dulapul lor. Instinctul de conservare biruise asupra respectului de sine și rușinii.

Erau de asemenea cîțiva spanioli, băieți și fete, în acele lagăre. Fuseseră aduși în Rusia în timpul războiului civil

spaniol, copii încă, şi crescuseră în Uniunea Sovietică. în acele zile de violenţă cînd armata lui Franco îi asedia pe republicani în portul Bilbao, multe femei îşi predaseră copiii echipajelor vaselor de transport sovietice ca să-i ducă în siguranţă pe durata luptelor. S-a stabilit că aproximativ 5 000 de copii au fost scoşi astfel cu vapoarele din Spania.

Cînd i-am întîlnit pe aceşti deţinuţi spanioli, ei erau tineri şi tinere de peste douăzeci de ani, care fuseseră condamnaţi pentru furt sau prostituţie. Educaţia lor fusese limitată la cea care li se dăduse în orfelinate, şi foarte puţini dintre ei aveau concepţii politice. Majoritatea arătau asemenea ruşilor laolaltă cu care crescuseră. Ieşiseră din adolescenţă în timpul anilor de război şi în perioada imediat următoare, şi păstraseră o totală indiferenţă faţă de cei din jur. Din orfelinate începuseră să muncească, dar nimeni nu-şi bătuse capul cu vreo formaţie ulterioară în ce-i priveşte, şi puţini dintre ei cunoscuseră viaţa de familie. Erau ispitiţi să trăiască după cum îi tăia capul şi le plăcea viaţa uşoară. Cînd banii pe care-i cîştigau nu le mai ajungeau pentru jocurile de noroc sau băutură, recurgeau la furturi şi tîlhării.

Rezultatul inevitabil era arestarea şi trimiterea în lagărele de deţinuţi. Am cunoscut un asemenea tînăr spaniol foarte inteligent care nu împlinise încă douăzeci de ani şi care era acum a doua oară condamnat. Era mereu bine dispus, cu un temperament tipic spaniol, dar complet pervertit de singura viaţă pe care o cunoscuse. Am încercat să vorbesc spaniola cu el şi spre surprinderea mea am văzut că trebuia să-şi caute cuvintele, căci îşi uitase aproape limba natală. într-o zi i-am cerut să-mi spună denumirea spaniolă a zilelor săptămînii. Le ştia pe toate, cu excepţia zilei de vineri.

- Cum se spune la vineri? l-am întrebat pe ruseşte.

- Vineri, a spus. Nu există o asemenea zi în limba spaniolă.

Cînd i-am spus că săptămîna are şapte zile în orice limbă a dat fuga să-l întrebe pe un spaniol mai bătrîn şi cînd s-a întors, mi-a mărturisit că exista, într-adevăr, o zi de vineri în săptămîna spaniolă, dar că el uitase cum i se spunea.

Nici tinerii ruşi nu se deosebeau uneori prea mult de aceştia. îmi amintesc de o dimineață spre miezul verii cînd lucram la infirmeria lagărului. Am fost chemat să dau un prim ajutor într-unul din țarcurile lagărului. Cînd am ajuns la fața locului, am fost pus în fața unei situații înfiorătoare. Un adolescent se zbătea în chinuri groaznice, căci i se prinsese mîna într- o cursă cînd încercase să și-o vîre printre barele unei ferestruici în cantina lagărului. Acest nefericit tînăr voise să intre acolo prin efracție și să fure țigări, zahăr și unt, sau chiar bani, dar nu ştiuse că omul „liber" care era responsabilul cantinei îl ținea pe un bătrîn invalid să doarmă acolo ca să păzească stabilimentul de eventualii hoți. Bătrînul fusese trezit din somn de pila care tăia gratiile de fier ale ferestrei și așteptase la pîndă să-i vină momentul favorabil. îndată ce intrusul reușise să-și strecoare brațul înăuntru, îl înşfăcase, îl legase cu un lanț de clanța ușii, și înnebunit de furie îi tăiase venele prizonierului. în ciuda țipetelor după ajutor ale victimei, el nu a fost auzit de paznicii lagărului pînă cînd aproape ar fi fost prea tîrziu să mai fie salvat. Cînd am ajuns la fața locului își pierduse aproape tot sîngele. Dus imediat la spital, a murit înainte de a i se mai poate face o transfuzie.

Paznicul n-a fost judecat sau pedepsit pentru fapta sa. Am aflat mai tîrziu că victima ar mai fi avut doar o lună pînă la eliberare.

Spre marea mea surpriză, în ajunul Crăciunului în 1954, străinilor li s-a spus să se pregătească să plece la Magadan - toți în afară de mine. Am alergat la comandantul lagărului și i-am spus că și eu sînt străin, dar el a ridicat doar din umeri.

- Nu eşti pe listă, mi-a spus.

Eram sigur că dacă n-aveam să plec spre Magadan o dată cu ceilalți străini, aveam să fiu uitat și poate lăsat să putrezesc în lagărele sovietice. Mi-am luat inima în dinți și i-am spus:

- Tovarăşe comandant! Vă rog să controlați fișa mea! Veți vedea că eu sînt născut în străinătate, am fost condamnat în străinătate și adus în țara aceasta ca să-mi fac aici pedeapsa.

Dați-mi șansa să-mi regăsesc familia după opt ani de despărțire atît de dureroasă!

M-a ascultat în tăcere și m-a îndepărtat fără să spună nici un cuvînt.

La ora trei după-amiază, cînd toți străinii se adunaseră în fața porților cu boccelele lor în mîini și eu eram înspăimîntat de gîndul că aveam să fiu lăsat aici, un soldat mi-a citit numele printre cei care urmau să plece. În exact cinci minute a trebuit să-mi predau efectele de lagăr și să trec prin diferitele formalități pentru care ceilalți avuseseră o zi întreagă să le îndeplinească. Dar am reușit, nici eu nu știu cum, aproape leșinînd de excitație nervoasă. M-am suit în camion exact în momentul cînd șoferul pornea motorul.

Fericiți la gîndul că se întorc acasă, oamenii din dubă începuseră să fumeze, aruncînd mucurile de țigări la întîmplare prin interiorul dubei. Nimeni nu și-a dat seama cum s-a întîmplat dar mai repede decît ar trebui ca să povestesc totul, un capriciu al destinului a părut să încline viețile noastre ale tuturor spre acea moarte violentă pe care anii lungi de mină și de celulă nu izbutiseră s-o provoace. A izbucnit un foc și flăcările începuseră să mistuie cu furie pereții de lemn ai dubei și paiele uscate pe care ședeam. Am dat alarma, dar înainte ca mașina să se fi putut opri și ușile să ni se deschidă, ne-am sufocat aproape. Unii dintre deținuți au suferit arsuri serioase.

înapoi la Magadan ne-am întîlnit din nou cu toți străinii care fuseseră risipiți prin toate colțurile regiunii Kolîma atunci cînd se întocmiseră prima dată asemenea liste în 1953. Poate de data aceasta venise și rîndul nostru. Poate.

Ziua de Anul Nou 1955 a fost sărbătorită cu festivități și ceremonialuri - și cu speranțe. Un comitet social reprezentîndu-i pe străinii aparținînd unui număr de 55 de naționalități de pe trei continente a fost constituit pentru a organiza o festivitate de despărțire. Banchetul a fost o adevărată sărbătoare cu un menu pregătit special de bucătarii ruși și chinezi, și completat cu băuturi alcoolice introduse în lagăr prin contrabandă în becuri electrice goale de filament. De fapt autoritățile lagărului dădeau dovadă de blîndețe neobișnuită

față de străini acum; presupun că primiseră instrucțiuni în sensul acesta.

Am denumit acest prilej un Simpozion al Națiunilor Unite în cadrul căruia deținuți de toate rasele, credințele religioase și orientările diferite au încercat, prin cuvinte și purtarea lor, să-și arate bunele intenții în ce privește colaborarea pașnică și fraternitatea mondială. Ne-am făgăduit unii altora să menținem legăturile între noi și să facem toate eforturile pentru a contribui la o mai bună înțelegere între toți oamenii de bună credință. (Nu pot spune, însă, că am fost foarte mîndru de coreeni, căci i-am văzut omorînd cîinele comandantului lagărului, un foarte frumos St.Bernard, și fierbîndu-i capul și trupul într-o cadă în spălătorie. Mai mult, dintre toți străinii din acel lagăr, ei erau primii să înjunghie și să omoare pe oricine pierdea la jocul de cărți și nu voia să-și plătească datoriile).

A venit și Anul Nou și zilele continuau să treacă apoi fără să se întîmple nimic. Am fost trimiși la muncă la diferite șantiere de construcții în oraș, dar păstram speranțe că primăvara avea să vină curînd și odată cu ea și luna iunie cînd primele vase aveau să urmeze spărgătoarele de gheață și să se deschidă navigația. Primul mare vas care avea să vină cu deținuți ar fi fost cel care să ne ducă pe noi îndărăt în Rusia continentală și de acolo pe fiecare în țările noastre. Ne resemnasem cu mîncarea proastă și cu condițiile rele de trai dar ne păstram zîmbetul:

- Nu mai durează mult acum! ne spuneam unii altora.

Dar a venit primăvara, și iulie i-a urmat lui iunie și tot nu se vedea nici un semn că aveam să ne îmbarcăm. Ne-am hotărît să încetăm lucrul și să cerem să vină cineva cu o funcție de răspundere care să ne spună de ce nu eram trimiși îndărăt în Rusia continentală sau cel puțin să ne dăm seama dacă aveau de gînd să se joace iarăși cu noi așa cum o mai făcuseră în 1953. La 30 iulie 1955 am intrat în grevă. Era o măsură extrem de primejdioasă, deoarece, în conformitate cu legea sovietică, orice grevă în lagăre se considera un act de rebeliune și putea atrage după sine închisoarea pe viață.

Două zile după ce ne-am început greva am fost convocați la *klub-ul* lagărului, unde de obicei ni se prezentau filme sovietice sau de alt fel. Ușile au fost închise după ce am intrat noi și am avut de făcut față marilor șefi din cartierul general de comandă al lagărelor de la Magadan. în afară de comandantul lagărului și de politrucii săi nu a mai fost primit altcineva la această ședință. Pe estrada, care era folosită drept scenă a spectacolelor, se afla colonelul Vorobei, un om înalt și corpolent, președintele comisiei de anchetă, asistat de doi locotenenți-colonei și doi maiori.

Colonelul Vorobei a început prin a ne spune că din punct de vedere legal acțiunea noastră era considerată o crimă și putea atrage după sine consecințe foarte grave. Dar el a înlăturat orice gînd la vreo acțiune juridică pentru a face față acestui incident și a insistat să ne întoarcem la lucru. Era gata să considere această grevă care durase două zile drept un „concediu" suplimentar.

în ce privește repatrierea noastră, colonelul Vorobei a susținut că nu cunoștea detaliile dar a promis că înainte ca Moscova să dea ordinele, el avea să aranjeze mijloacele de transport cît mai curînd cu putință.

- Trebuie să vă continuați munca, exact așa cum ați făcut-o pînă acum; altminteri vă vom acuza de sabotaj și nici unul dintre voi nu vă veți mai vedea patria, a încheiat el.

Ne-a dat posibilitatea să ne exprimăm revendicările și cînd noi am terminat, el ne-a mai ținut un mic discurs.

- Văd că unii dintre voi sînt din țări occidentale și din alte continente. Acestora eu nu am nimic să le spun; ei n-au decît să fie împotriva noastră și noi vom rămîne absolut indiferenți față de orice ar putea gîndi sau face ei o dată ce se vor fi întors acasă la ei. Dacă văd de asemenea că cei mai mulți dintre cei de aici sînt din țări de democrație populară. în ce-i privește pe cei care sînt din republicile populare, eu am doar atît de spus: mîna Uniunii Sovietice este foarte lungă, și cînd veți ajunge acasă va trebui să dați socoteală pentru simțămintele și comportarea voastră în lagăr. S-ar putea să fie mai greu pentru voi acasă la voi decît a fost aici!

Cînd anumiți iugoslavi au fost întrebați dacă ei consideră că țara lor e o democrație populară sau nu, ei au răspuns într-un glas că nu cred așa ceva. Răspunsul lor le-a atras un comentariu scurt din partea colonelului.

- Exact cum am socotit totdeauna. Luați partea capitaliștilor occidentali!

La vremea aceea nici nu mă gîndeam că aș fi putut fi pedepsit în patria mea pentru ceea ce făcusem sau nu în Uniunea Sovietică. Dar spre marea mea disperare, în cei nouă ani care au urmat, a trebuit să mă mai gîndesc, mereu, iarăși și iarăși, la aceasta. Nu m-am putut niciodată împiedica să mă gîndesc că, în ciuda faptului că nici un tribunal românesc nu a pronunțat vreodată vreo sentință împotriva mea, a mai trebuit să îndur nouă ani lungi de suferințe indescriptibile, de foame, de bătăi și ținere în lanțuri doar pentru că procurorul sovietic le comunicase într-o bucată de hîrtie românilor că trebuie să-mi aplice un asemenea tratament.

Rezumînd așa-zisa dezbatere, colonelul Vorobei ne-a spus limpede că trebuie să reluăm lucrul imediat și să nu ne mai gîndim la întoarcerea acasă pînă cînd avea să ni se spună s-o facem.

- Altminteri, și ne-a amenințat cu pumnul, o să vă arătăm noi cum poate să fie Rusul Ivan...

Cei mai mulți dintre deținuți, intimidați de aceste amenințări, au hotărît să-și reia lucrul, sperînd că într-o zi, curînd, aveau să ne vină ordinele de repatriere. Un mic grup de opoziție față de reluarea muncii era condus de un ucrainian foarte cultivat, născut la Florența, și care, în timpul războiului, fusese consilierul politic al feldmareșalului german Kleist. Se numea Mihail Dimitrievici Antonovici. Vorbea fluent mai multe limbi și era foarte respectat de compatrioții săi. Deși era un om de mare cultură, Antonovici era lipsit de orice simț practic. Nu numai că a sfătuit ca greva să fie continuată, ci a și alcătuit un proiect de memorandum adresat Națiunilor Unite în care descria amănunțit calvarul nostru și cerea intervenția organismului internațional pentru grabnica noastră repatriere. O copie a acestui memorandum a fost înaintată guvernului sovie-

tic, în vreme ce cealaltă, adresată ONU, a fost expediată prin poşta lagărului.

Din cei 600 de deținuți numai 160 au semnat acest „document" ridicol — cei mai mulți dintre ei ucrainieni și bieloruși. Rezultatul a fost arestarea lui Antonovici sub acuzația de incitare la rebeliune și represalii de tot felul împotriva noastră, indiferent dacă semnasem sau nu memorandumul. Orice repatriere care ar fi fost posibilă a fost acum deliberat amînată din cauză că nenumărați martori trebuiau să fie audiați în procesul care-i fusese intentat lui Antonovici. Mulți au fost reținuți în continuare pentru a apărea în fața tribunalului militar care urma să-l judece. Antonovici a fost condamnat la încă zece ani muncă silnică; ținînd seama de starea foarte proastă a sănătății lui nu cred că a supraviețuit. Cînd am plecat din Kolîma, el era încă în închisoare așteptîndu-și judecarea apelului pe care-l făcuse împotriva acestei sentințe.

Ne reîntorsesem acum la muncă cu norme sporite. Și munca era mai grea. Norma pentru încărcarea grelelor cărămizi rusești pe banda de transportare era de 15 000 de cărămizi pe tura de lucru de opt ore, ceea ce însemna un ritm necontenit timp de opt ore.

La sfîrșitul lui iulie mai speram încă într-o grabnică repatriere. La sfîrșitul lui august, cînd se apropia închiderea navigației, am hotărît să trecem la acțiune. „Să facem ceva sau să murim" devenise lozinca noastră. Dacă treceam de jumătatea lui septembrie, ruta pe mare avea să se închidă din nou și ar mai fi trebuit să așteptăm vara viitoare. Nici unul dintre noi nu mai putea face față altei ierni, așa că am intrat din nou în grevă.

De data aceasta autoritățile au lovit de la început dur. Am fost încărcați în camioane în mijlocul nopții și duși departe în afara oraşului într-un lagăr părăsit, cu barăci putrede, umede, pline de șobolani. Nici măcar după criteriile obișnuite la Kolîma nu mai fuseseră tratați așa de rău deținuții. Rațiile noastre de hrană rece constau din pîine mucegăită și cereale pe care trebuiau să ni le fierbem singuri. Nu exista asistență medicală, nimic de citit, nici un fel de posibilități de a ne petrece într-un

fel timpul liber. Singurii care ne vizitau erau anchetatorii civili ai serviciilor de securitate care căutau să-i descopere pe cei ce organizaseră toate aceste tulburări.

Am fost scos la un moment dat și dus cu mașina la închisoarea principală din Magadan și acolo am fost ținut într-un interogatoriu timp de trei zile și trei nopți. Cum nu avusesem nici un fel de legătură cu precedentul caz al lui Antonovici, am refuzat să recunosc orice fel de activitate anti-sovietică și pînă la urmă mi s-a dat drumul.

Clădirea securității din Magadan era o construcție luxoasă, cu bolți și scări de marmură care o făcea să pară mai degrabă o universitate decît o închisoare. Dar dincolo de această fațadă elegantă construiseră și unul din blocurile de celule cele mai perfecționate pe care le-am văzut vreodată. Erau acolo toate dispozitivele la care te-ai fi putut gîndi pentru torturarea deținuților, de la pereții izolați fonic și pînă la paturile ascunse în nișe cu apă caldă și rece. Totul era ales pentru a-l împiedica pe deținut să-și vadă vecinii sau să comunice cu cineva din afară. Nu exista nici o șansă ca deținutul să se poată spînzura sau să-și spargă capul de pereți, căci pereții erau căptușiți. Era ceva cu totul deosebit și mult modernizat față de temnițele prin care mai trecusem, din care unele rămăseseră din zilele lui Petru cel Mare și ale Caterinei cea Mare.

Capitolul XVIII

Drumul către „libertate"

Din lagărele rusești spre temnițele românești.

Multele nostre necazuri păreau să se apropie de sfîrșit și visurile noastre mai aproape de a se realiza cînd în după amiaza de 7 septembrie 1955, 14 bărbați și o femeie, cu toții cetățeni români, am fost îmbarcați într-un camion și duși la aerodromul din Magadan. Aerodromul acesta trebuie să fi fost unui din cele mai mici din lume, deși trece prin el un trafic însemnat. Avioane de pasageri și de transport veneau și plecau în fiecare ceas spre Ciukotski și Habarovsk. Pista de aterizare, care nu are decît vreo optzeci pe două sute de metri, e înghesuită între munți abrupți - mult prea mică pentru avionul tip DC-3 care transporta prețiosul uraniu și alte asemenea metale în condiții dificile. Pe vremea proastă care domina cea mai mare parte a anului, nu era ceva neobișnuit ca avioanele să se prăbușească în munții înconjurători, deseori cu mari pierderi de vieți omenești. Dar fluxul de metale care plecau de aici trebuia menținut cu orice preț.

Grupul nostru de români, escortat de un singur ofițer, a urcat într-un avion de transport, de tipul celor numite „de trei tone“. Nu ni s-a dat autorizația de decolare pînă cînd nu plecaseră toate celelalte avioane de pasageri. în avionul nostru nu erau locuri, dar eram atît de tulburați încît nu ne-a mai păsat de asta și ne-am aranjat cum am putut pe lăzi și pe cutii care erau fixate de dușumeaua aparatului. Militarul care ducea cu el documentele noastre, într-o servietă mare ne-a anunțat că șapte dintre noi erau complet liberi și că aveau să fie

lăsați de capul lor îndată ce aveam să ajungem la Habarovsk; restul, inclusiv fata, trebuia să rămînem în custodie pînă cînd aveam să părăsim teritoriul sovietic.

Am părăsit definitiv Magadanul la ora șase în seara aceea. După ce am zburat la o înălțime de vreo cinci mii de. metri deasupra Mării Ohotsk am făcut prima escală aproape trei ore mai tîrziu pe un aeroport aproape pustiu. Locul, cum aveam să aflăm, era Ohotsk, unde ni s-a permis să ne plimbăm pe pista de aterizare improvizată și să ne vedem de treburi dacă era cazul. O jumătate de oră mai tîrziu am decolat din nou, de data aceasta destinația noastră fiind Nikolaevsk.

Am aterizat în acest mare oraș pe malurile fluviului Amur cam pe la ora unsprezece în noaptea aceea. Eram la destul de mare depărtare de orașul propriu-zis și îi vedeam luminile clipind, însă era limpede că trebuia să fi fost un centru populat și important. Cînd ne-am întors la avion, s-a dezlănțuit o furtună violentă, care o vreme a părut să amenințe continuarea călătoriei. Dar în cele din urmă am pornit spre Habarovsk, punctul terminal al zborului.

Era ora două dimineața cînd am ajuns în acest mare oraș siberian, și a trebuit să zburăm deasupra lui mai mult de o oră pînă cînd aeroportul ne-a dat autorizația de aterizare. De-abia am atins pămîntul și ne-am oprit în fața monumentalei gări aeriene că o femeie cu aspect simplu, îmbrăcată într-un fel de halat lung s-a apropiat de avion cu obișnuita întrebare:

- Sînt bolnavi la bord? îndată ce a văzut militarul cu pușca în mîini a înțeles că sîntem deținuți și s-a îndepărtat discret fără să mai spună ceva.

După opt ani de furtună și viscole în nordul arctic am fost în stare să simțim pentru prima dată mirosul florilor adevărate. Chiar și să simți briza blîndă, caldă a nopții era ceva ceresc. Viața părea să fie din nou demnă de a fi trăită și ne simțeam ca niște oameni care se întorc dintr-o călătorie pe lună. Aici creștea iarbă și legumele erau în forma naturală în loc să le vedem în aspectul lor deshidratat. Era viața adevărată din nou. Deși la Habarovsk vara e foarte scurtă în realitate, pentru noi

care ne obişnuiserăm cu grelele condiţii de viaţă din nord, părea să aibă aspectul şi miresmele unui paradis sudic.

Ne-am luat rămas bun de la prietenii noştri cărora li se dăruise deplina libertate şi care aveau să-şi continue călătoria singuri, şi am rămas aici, laolaltă cu fata, să aşteptăm să se întoarcă militarul care ne escorta şi care trebuia să găsească un mijloc oarecare de transport spre închisoarea locală. Am fi putut uşor încerca să evadăm, căci nu ne păzea nimeni. Dar unde am fi putut să ne îndreptăm, fără bani şi fără documente? Ne-am supus fără vorbă soartei şi am rămas să aşteptăm. O oră mai tîrziu, militarul s-a întors cu o dubă veche de închisoare. Ne-am urcat tăcuţi cu boccelele noastre şi duba ne-a transportat peste o cîmpie necunoscută pînă la închisoarea cea mai apropiată. Ne-au trebuit aproape două ore ca să ajungem acolo, un complex posomorit, delabrat, de clădiri la periferia oraşului. Am fost aruncaţi într-o celulă goală, murdară, urît mirositoare, fără nici un fel de mobilier şi cu şobolani mişunînd pe duşumeaua peste care se aşternuseră paie.

Am protestat şi am făcut atît scandal încît în cele din urmă ofiţerul de serviciu a venit să ne asculte plîngerile. Am fost duşi într-o curte unde domnea o mizerie indescriptibilă, şi încuiaţi într-o baracă unde, în loc de ferestre, erau gratii de fier. Cel puţin puteam vedea cerul. Patruzeci şi opt de ore mai tîrziu am fost duşi sub pază la gară şi încuiaţi într-unul din vagoanele Stolîpin obişnuite pentru transportul deţinuţilor. Vagonul nostru a fost ataşat la un tren de pasageri care se îndrepta spre Irkutsk. Ne-au trebuit cinci zile şi nopţi ca să ajungem la Irkutsk, în tot acest timp hrănindu-ne cu raţiile noastre firave de hrană rece, şi cu puţina apă care ni se dădea o dată pe zi. Nu ni se permitea sub nici un pretext să cumpărăm ţigări sau băuturi calde din locurile unde se oprea trenul.

Fata care venise cu noi de la Magadan fusese separată de grupul principal cînd ajunsesem la Habarovsk. O vedeam dimineaţa cînd trecea prin coridorul vagonului în drum spre toaletă. Era o blondă palidă, slabă, a cărei istorie era dintre cele mai tragice. Cînd armata de eliberare sovietică intrase în România, ea fusese răpită de un subofiţer, dusă în Basarabia

și apoi lăsată să se descurce singură, îndată ce amantul ei rus își pierduse interesul față de ea. La vremea aceea, neavînd decît 16 ani, încercase disperată să se reîntoarcă la părinții ei. Eforturile de a se înapoia la locul de unde venise i-au atras acuzația că ar fi spioană și a fost condamnată sumar la 25 de ani muncă silnică - din care petrecuse deja nouă în lagărele din nordul îndepărtat. Cînd am ajuns în cele din urmă la lagărul de repatriere din Klîuci, în munții Urali, ea era singura fată printre 1 300 de bărbați și a trebuit să fie închisă în celulele lagărului pentru a i se asigura propria siguranță.

La Irkutsk am constatat că datorită transporturilor pe scară uriașă de deținuți din nordul îndepărtat spre centrul continentului se produsese un blocaj uriaș în traficul feroviar, în loc de obișnuitele trei sau patru zile, am petrecut acolo 28 de zile așteptînd să ne vină rîndul. încă o dată bolnav și epuizat, am fost dus la spitalul lagărului. Saloanele aveau uși cu gratii de fier în locul ușilor propriu-zise și-mi aminteau de cuștile dintr-o grădină zoologică. Porțile acestea erau date la o parte numai cînd voiau să intre autoritățile închisorii. Nici măcar medicamentele nu erau distribuite decît în prezența paznicilor.

închisoarea propriu-zisă era atît de supraaglomerată încît deținuții suplimentari trebuiau duși în subsoluri unde de obicei se depozitau proviziile de varză sărată pentru iarnă. Marea noastră ușurare era că deținuții „pe cale de eliberare" aveau ceva bani și puteau face unele cumpărături în fiecare dimineață prin intermediul unei femei grase, îmbrăcată în halat alb pe deasupra unei haine strimte de blană. Ea vindea orice, de la legume și fructe pînă la haine și ceasuri. Nimeni nu se plîngea de prețurile pe care le cerea; era cinstită și părea de bună credință.

Exasperat de lunga întîrziere în reluarea drumului, m-am plîns comandantului lagărului care a consimțit să mă primească în biroul său. Era ca celelalte birouri pe care le mai văzusem. Aceeași masă veche acoperită cu numere vechi din *Pravda* și aceeași casă de fier improvizată, făcută din cutii de conserve goale. A ascultat mohorît tot ce i-am spus și mi-a răspuns răstit:

— Ori aici, ori acolo e acelaşi lucru — închisoare. Stai unde eşti şi ţine-ţi gura atîta vreme cît eşti deţinut.

Am fost în cele din urmă îmbarcaţi într-un alt vagon Stolîpin care trebuia să ne ducă de la Irkutsk la Novosibirsk, dar aici nu ne-am bucurat nici măcar de condiţiile proaste pe care le avusesem în călătoria de la Habarovsk la Irkutsk. De data aceasta cam 15 oameni eram înghesuiţi în compartimente în care ar fi încăput şase.

În drumul, care a ţinut trei zile, de la Irkutsk la Novosibirsk, trenul nostru s-a oprit într-o mică gară alături de un tren de pasageri din care au coborît un număr de băieţi şi fete tinere care vorbeau germana. Fuseseră arestaţi în cursul tulburărilor din 1953 din Berlinul răsăritean, preluaţi de ruşi şi îşi făcuseră condamnarea în Siberia. Acum, printre primii repatriaţi, călătoreau ca pasageri „liberi" într-un tren obişnuit de persoane, în vreme ce noi induram mai departe umilinţa de a fi ţinuţi sub cheie şi sub pază.

Novosibirsk este cel mai mare oraş din Siberia, cu o gară uriaşă cu 14 etaje şi o operă considerată ca a doua după Teatrul Bolşoi din Moscova. Cu toate acestea, străzile păreau sordide şi tramvaiele vechi transformate în autobuze erau ca nişte caricaturi. Ca de obicei am fost duşi la închisoarea locală de tranzit şi n-am văzut mare lucru din oraş, dar am avut un şoc neplăcut cînd am ajuns la clădirea cu cinci etaje a închisorii unde urma să fim ţinuţi. Arăta asemenea turnului din Pisa. Am fost în măsură să aflu povestea acestei clădiri ciudate discutînd cu unii dintre deţinuţii de acolo. Această construcţie monstruoasă din beton fusese ridicată recent, pentru a sluji drept institut de ştiinţe agricole. Din cauză că se infiltrase apa în temeliile prost turnate, îşi dobîndise această înclinaţie, şi caraghioasă şi primejdioasă, şi fusese transformată în închisoare locală de tranzit. Pentru guvernul sovietic se părea că gradul de siguranţă al clădirilor putea varia potrivit folosinţei fiecăreia în parte.

Ca peste tot, am fost supuşi obişnuitei percheziţii. Toate obiectele ascuţite sau care ar fi putut fi folosite pentru scris ne-au fost luate şi am fost duşi într-o celulă mare în care am

găsit tovarăși de călătorie din toate regiunile Uniunii Sovietice. O excepție o constituia un băiat mai tînăr, bine îmbrăcat, cu păr mare, care părea să fie un deținut permanent aici. Acest criminal, îmbrăcat asemenea unui adevărat domn, storcea tot felul de daruri de la cei aflați în trafic și-i asalta cu diferite cereri de bani. L-am văzut cerîndu-i paznicului să-l ducă la fotograf. Trebuie să fi fost un asemenea fotograf în închisoare, căci s-a întors o oră mai tîrziu, fumînd o țigară și în mînă cu 12 fotografii cu el însuși pe care și le făcuse tocmai. Le vindea ca „suveniruri" sărmanilor nenorociți de aici, pe cinci ruble bucata! Am scăpat doar cu trei ruble după ce mi-a întors pe dos buzunarele și s-a convins că nu aveam mai mult. De ce autoritățile acordau asemenea favoruri unor astfel de indivizi sordizi în orice închisoare constituie una din tainele de mai mică importanță ale minții comuniste. Probabil că nu vor să-și creeze complicații și acceptă cu stupiditate cererile lor, ca să evite să se stîrnească tulburări în închisori. Puterea de acțiune a individului pe care l-am întîlnit aici depășea celula propriu-zisă în care se afla el. L-am văzut luînd un băț, bătînd de mai multe ori în tavan și apoi culegînd prin fereastră ceva care-i fusese trimis de sus.

Vechea poftă, existentă în orice temniță, a bărbaților de femei și viceversa se manifesta în feluri ciudate și în timpul pe care l-am petrecut la Novosibirsk. Deținuții puseseră la cale un procedeu ingenios prin care așezau oglinzi printre barele de la fereastră spre a prinde răsfrîngerile dorite. Cînd am văzut un grup de femei condamnate pentru vreun delict de drept comun trecînd prin fața ferestrelor noastre într-o după amiază am văzut o imagine stranie. Pentru că nu trebuiau să poarte uniformele speciale, ca noi, cei „politici", erau îmbrăcate în tot felul de zdrențe, făcute mai ales din materialele de camuflaj capturate de la germani, astfel că semănau cu niște șerpi sau broaște.

De la Novosibirsk ne-am continuat cu trenul ultima parte a lungii noastre călătorii spre Sverdlovsk. După trei zile în închisoarea de acolo, am fost duși jos la parter și am trecut

printr-un coridor lung spre o cuşcă de santinelă cu o ferestruică mică. Un ofiţer ne-a comparat la faţă cu fotografiile de pe plicurile care conţineau voluminoasele noastre fişe şi ne-a lăsat să trecem în curtea de dincolo.

De data aceasta nu ne mai aştepta duba familiară, ci doar un camion deschis. Şi-a făcut apariţia un ofiţer, a salutat, a strîns solemn mina fiecăruia dintre noi şi ne-a informat că, din moment ce eram acum liberi, nu aveam să mai fim însoţiţi de paznici. A spus că el era acolo ca să ne asculte cererile şi că avea să ne însoţească la lagărul de repatriere. Ne-a mai spus de asemenea că eram liberi să vizităm oraşul şi să cumpărăm pe drum orice am fi dorit, cu condiţia să nu încălcăm restricţiile generale aplicate tuturor străinilor.

Primele minute de „libertate" ni s-au urcat la cap asemenea unui pahar cu şampanie spumoasă. Nu ne venea să ne credem ochilor. Să nu mai fim înconjuraţi de puşti încărcate, cu baionete la ţeavă, fără cîinii ameninţători în jurul nostru! Ni se părea cu neputinţă, dar era adevărat!

Ne opream din cînd în cînd să cumpărăm cîte ceva, nu atît de nevoie, cît din pură exaltare de a ne mişca liberi printre clienţii obişnuiţi care se învîrteau în cîte un mare magazin!

După trei ceasuri am ajuns în micul sat Klîuci, unde foşti prizonieri de război români şi unguri lucraseră laolaltă la o uzină de prelucrarea cromului şi îşi aşteptau acum repatrierea. Un român, căpitanul Apostu, care avea rolul de organizator al lagărului, ne-a salutat la sosire şi ne-a urat noroc pe durata şederii noastre.

Ne-am reîntîlnit cu grupul de şapte români de care ne despărţisem la Habarovsk şi care erau aici de o lună. Toţi păreau fericiţi şi plini de încredere că zilele noastre de aşteptare erau aproape încheiate, toţi jinduind după libertatea şi liniştea care desigur avea să ne aştepte la graniţa românească.

între timp sute de pachete, inclusiv pachete din partea Crucii Roşii din Germania răsăriteană, ne erau livrate în lagăr. Erau schimbate şi vîndute pe bani peşin ruşilor din sat. Noapte de noapte, chefurile se ţineau lanţ, cu mîncare bună, băutură şi muzică de la tarafele improvizate în grabă. Disciplina fusese

cu totul uitată, apelurile de dimineață și seară erau sărite, lumea era pretutindeni, în afară de locurile unde ar fi trebuit să fie. Cîțiva din cei care mînuiau pachetele trăiau pe picior mare și cheltuiau din gros și creșteau bănuielile că le dădea mîna pentru că-și însușeau conținutul pachetelor. S-a iscat într-o zi un mare scandal și mai mulți din acești proaspeți cheflii au fost aproape uciși în încăierările care au avut loc între cei de rînd.

în această întreagă atmosferă de sărbătoare, eu ședeam la o parte pe patul meu, folosind o ladă de lemn ca masă de scris și am început să scriu, fără să dau vreo atenție vacarmului pe care-l făceau bețivii din jurul meu. Lucram la un roman, deși știam bine că, și dacă aveau să-mi dea drumul în totală libertate, aveau să treacă ani de zile înainte de a găsi prilejul să-mi cîștig traiul iarăși ca scriitor.

Am petrecut lunile septembrie și octombrie așteptînd acolo plecarea. Se făcea tot mai frig, cerul era de multe ori acoperit și primele ninsori începuseră să acopere pămîntul înghețat tun. Ungurii plecaseră și rămăsesem singuri. Către mijlocul lui noiembrie fiecare din noi a primit cîte un bilețel avînd un mesaj bătut la mașină. A trebuit să semnăm de primire.

Pe biletul meu scria:

> *Potrivit articolului...din 12 septembrie 1955, Hotărîrea Prezidiului Uniunii Sovietice, numitul Mihail Solomon este predat guvernului român pentru crime grave săvîrșite împotriva Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice.*

Am rămas uluit. Era limpede că destinul nu voia încă să mă lase să mă bucur de libertate.

Cei fericiți aveau alte bilete de felul acesta în care se spunea că guvernul sovietic îi iertase de restul de pedeapsă.

Cînd am ajuns la granița românească, am început să înțelegem de ce guvernul sovietic încurajase falsul sentiment de siguranță și de libertate mincinoasă. Dacă ar fi făcut altfel, mulți dintre repatriați ar fi încercat, după toate probabilitățile, să evadeze sau să se sinucidă. Planul lor a fost cu adevărat diabolic și a arătat încă și mai dureros cît de mult puteau să-i

înșele pe oamenii creduli care ar fi fost gata să creadă orice atîta vreme cît era vorba de libertatea lor.

Din cauză că mulți dintre străinii care plecaseră înaintea noastră nu se purtaseră „bine“, călătoria noastră, care ar fi trebuit să ne ducă prin Moscova, a fost modificată în cursul ei și acum am fost duși direct de la Urali spre frontierele României. Cele două săptămîni care au trecut între plecarea ungurilor și a noastră au fost pline de încordare cînd s-a iscat zvonul că sovieticii refuzau să-i repatrieze pe toți românii născuți în Basarabia și Bucovina de nord, care fuseseră amîndouă alipite Uniunii Sovietice. N-avea nici un fel de importanță cîți ani trăiseră aceștia în regatul România și nici cîte suflete le așteptau întoarcerea. Adevărul era că pînă și românii din afara acestor provincii nu puteau fi siguri că prin cine știe ce procedeu deopotrivă de mincinos și sordid nu aveau să fie transformați în cetățeni sovietici.

Cu o zi înaintea celei fixate pentru plecarea noastră, pereții sufrageriei erau acoperiți cu numele celor care urmau să plece spre casă. Am cercetat aceste liste cu exact emoția cu care urmărisem rezultatele examenelor cînd eram la Facultate. Avea să fie și numele meu printre ale celor care reușiseră? Sau aveam să fiu lăsat aici?

Pînă la urmă, numele meu era pe listă. Am fost repartizat în vagonul nr.8. Nu-i mai puteam privi în ochi pe cei dintre semenii mei deținuți ale căror nume nu erau acolo pe liste. Cunoșteam bine deznădejdea totală care-i cuprinsese, simțămîntul acela că nu mai există nici o speranță, atît de apăsător și de groaznic încît nici măcar nu mai poți plînge.

în noaptea aceea întregul lagăr a fost cuprins de nebunie. Pentru a stoarce toți banii pe care i-am mai fi putut avea prin buzunare — căci ne rambursaseră în bani lichizi sumele pe care fusesem siliți să le vărsăm în cadrul împrumuturilor de reînarmare - autorit ițile au făcut un lucru la care nu m-aș fi așteptat niciodată că s-ar putea petrece într-un lagăr sovietic. Au deschis larg porțile și au pătruns în lagăr mai multe căruțe țărănești trase de boi și încărcate cu butoaie mari de vin roșu ieftin, din cel care păta buzele și provoca dureri violente de cap

celor care-l beau. Această poșircă îngrozitoare a fost adusă pentru a smulge ultimele copeici care ne-ar mai fi rămas.

După cum am spus, mulți din grupul nostru fuseseră prizonieri de război. Se poate ușor imagina ce s-a întîmplat cînd soldații și subofițerii, unii dintre ei izolați de civilizație aproape douăzeci de ani, au putut pune mîna pe acel vin ordinar. S-au îmbătat ca niște animale, și în balamucul care a urmat s-au plătit tot felul de socoteli vechi, au fost multe capete sparte și nasuri strivite. Mai tîrziu în noaptea aceea, am văzut iarăși chipurile mohorîte ale celor care nu fuseseră pe liste, și mă durea inima pentru ei. Am auzit mai tîrziu că unii s-au sinucis de disperare.

La ora cinci dimineața, cînd mai era întuneric și stelele străluceau pe cerul înghețat, am părăsit lagărul în grupuri, de data aceasta pe socoteala noastră. Era un sentiment nemaipomenit deși știam de-acum că aveau să mă aștepte alte încercări în patrie. Pentru prima dată de opt ani de zile mergeam pe un drum alături de prieteni, fără escortă, puști sau cîini care să mă latre în jur. Zăpada înghețată scîrțîia sub picioare. Eram în pace desăvîrșită cu toți cei din jur și lumea întreagă era a mea.

Cînd am ajuns la gară, cerul începuse să se înroșească și începea o nouă zi. Ne-am găsit „bagajele" strînse laolaltăîn fața fiecărui vagon. Nu erau nici paie și nici pături pentru cele opt zile de călătorie pe care le începeam. Doar scînduri goale, umede. Cît de mult mai puțin eram prețuiți decît generalii naziști pe care rușii îi trimiseseră acasă în vagoane de clasa întîia cu o lună înainte! Sau era doar o propagandă mai subtil ă a rușilor, care să le facă reclamă în filme și fotografii, arătînd cît de bine i-ar fi tratat pe ofițerii naziști? Plecarea noastră spre o țară satelită nu avea nevoie de o astfel de publicitate. Generalii români dormeau pe dușumea, pe scîndură goală, exact ca și restul dintre noi și erau îmbrăcați în aceleași ridicole și grele uniforme siberiene.

Ultimul vagon le adăpostea pe cele cinci fete, laolaltă cu unii bo'navi și bătrîni. Ce s-a întîmplat acolo a fost o adevărată rușine. Niște bărbați, înfometați de pofte sexuale, au încercat

să cîştige favorurile acelor cinci supravieţuitoare, şi unii erau de-a dreptul fără dinţi de bătrîneţe, alţii în cîrje, şi se luptau cu încrîncenare pentru ele. A trebuit întreaga autoritate a ofiţerilor români care se aflau între noi pentru a-i împiedica să-şi taie gîturile unii altora. O fată a fost dezbrăcată la piele în timpul călătoriei, pentru că un oarecare amorez gelos îşi închipuise că i-ar fi făcut ochi dulci altuia. O alta a acceptat pur şi simplu dragostea tuturor celor tineri din vagonul ei, primindu-i pe toţi, unul după altul, toată noaptea, în faţa ochilor tulburi ai bătrînilor, care au fost obligaţi să asiste la acest spectacol.

Întrucît era într-un tren de marfă care se putea opri cu ceasurile în diferitele gări pe parcurs, am avut prilejul să vizităm micile restaurante sau bufete sau chiar să ieşim din gări şi să stăm de vorbă cu localnicii ca să cumpărăm cîte ceva de la ei. Populaţia era de obicei foarte prietenoasă cu noi. Am văzut nişte ţărănci simple arătîndu-le pumnii ofiţerilor din MVD cînd ne vedeau pe unii din noi umblînd în cîrje, şi adresîndu-li-se cu:

- I-aţi torturat şi i-aţi exploatat şi acum îi trimiteţi acasă ologi, cîinilor!

Ofiţerii surîdeau şi-şi vedeau de drum. Era perioada în care supapele aveau permisiunea să se deschidă puţin. Nimănui nu-i mai era frică să înjure poliţia de stat - chiar şi Hruşciov o făcea. îi mai uşura puţin pe cetăţenii de rînd. Dar un an mai tîrziu, unii din ei au trebuit probabil să plătească asta.

Am fost foarte impresionat să văd în restaurantul gării din Poltava o fată drăguţă, frumos îmbrăcată, lucrînd ca chelneriţă. A refuzat să accepte bani pentru mîncarea pe care o servise întregului nostru grup.

- Am şi eu un frate, undeva într-un lagăr, ne-a spus. Tata a murit acolo, departe în nord. Să fie de sufletul lui. Nu era singura care se purta astfel. N-am auzit niciodată pe cineva să ne spună vreun cuvînt aspru. Cu toţii ne primeau cu simpatie şi ne considerau victime ale cruzimii lui Stalin.

Pe de altă parte, purtarea soldaţilor români era departe de a fi exemplară. Unii dintre ei încercau să le asalteze pe femeile

de pe peroanele gărilor, și unul a avut chiar îndrăzneala să vîre cu sila o femeie într-o cabină telefonică și să încerce să o violeze acolo. Aceștia, firește, erau excepții. Libertatea pe care o dobîndiseră pe neașteptate îi făcuse pe mulți să-și piardă capul. Unii vindeau bunurile guvernamentale care fuseseră alocate pentru călătorie, perne și pături, țăranilor pentru bani cu care să-și cumpere băutură ieftină prin gări.

La 1 decembrie 1955, călătoria noastră de opt zile de la Klîuci a luat sfîrșit și ne găseam la marginea orășelului de graniță Ungheni. Era o zi calmă, însorită, de toamnă frumoasă. Ungheni e un loc pierdut, uitat de Dumnezeu, fără nici un fel de comerț sau industrie. în contrast cu sordiditatea orașului însuși, sovieticii construiseră o gară modernă cu etaj, cu restaurante luxoase, cu săli de așteptare de-a dreptul somptuoase, săli pentru mamă și copil și așa mai departe.

Sub razele calde ale unui soare prietenos, ne-am plimbat pe străzile orășelului și am stat de vorbă pe românește cu localnicii. Românii își numesc frații de peste Prut „basarabeni", dar rușii le spun „moldoveni[11]. Pentru ei asta nu avea importanță, și cu toții aveau sentimente frățești față de noi și făceau tot ce puteau ca să ne îndeplinească orice plăcere.

Legile sovietice interzic cu strictețe scoaterea banilor din țară, astfel că toți cei dintre foștii deținuți care mai aveau bani au intrat în magazinele locale și au cumpărat tot ce le cădea sub ochi: pălării vechi, umbrele și geamantane, orice, ca să scape de banii rusești.

în piața din centrul orașului, populația locală a tăiat doi boi și a adus vin organizînd o chermeză pentru a ne sărbători eliberarea. O parte dintre noi au participat la o nuntă care avea loc în oraș și au fost oaspeți de onoare. Totul în jur părea minunat. Nici chiar pesimiștii nu ar fi putut prevedea viitorul sumbru care-i aștepta pe mai bine de jumătate dintre noi. Cînd au sosit vameșii să ne controleze vagoanele, mă așteptam să ne întoarcă bagajele pe dos și să ne confiște orice hîrtie ar fi fost la noi. în schimb, ei ne-au întrebat doar dacă avem medicamente și arme de foc. De rest nu le păsa. Ne-au crezut pe

cuvînt și s-au mai uitat doar superficial prin boccelele noastre. Acesta a fost temutul control vamal sovietic.

Nu mă așteptasem la prea multă blîndețe, dar oficialitățile vamale primiseră probabil instrucțiuni speciale să fie cît mai îngăduitoare cu noi, astfel ca ultima impresie despre Rusia să mai șteargă ceva din amintirile noastre atît de amare.

Pe cînd mă plimbam pe peronul gării din Ungheni, citeam lozincile de pe ziduri și urmăream cu privirile unele din trenurile care treceau frontiera. Am avut prilejul să văd fațada poleită care li se arăta străinilor cînd se aflau pe pămîntul sovietic. Totul era frumos și prietenos. Toată lumea surîdea.

în timp ce priveam afișele colorate, scrise în toate limbile europene, vedeam din cînd în cînd în litere mari roșii următorul apel: SCRIEȚI NUMAI ADEVĂRUL DESPRE UNIUNEA SOVIETICĂ. Am fost atît de zguduit încît mi-au dat lacrimile. Un ofițer sovietic s-a apropiat de mine zîmbind și mi-a spus:

- Dumneata te întorci în țara dumitale. Te rog, vorbește și scrie numai adevărul despre Uniunea Sovietică.

L-am privit drept în ochi. Am spus:

- îți promit din adîncul inimii mele, fără nici o reținere, să fac ceea ce-mi ceri dumneata, adică să scriu adevărul, întregul adevăr și nimic altceva decît adevărul despre ceea ce au văzut ochii mei, ce au auzit urechile mele și ceea ce inima mea a simțit în întreaga întemnițare de opt ani în Uniunea Sovietică.

A părut puțin încurcat și s-a îndepărtat fără să mai spună ceva. Pe măsură ce trecea vremea, deveneam nerăbdători să-i vedem pe funcționarii și militarii români care aveau să vină să ne treacă frontiera, să ne ducă la casele noastre, speram noi, și la familiile noastre. N-aveam nici o idee despre ce aveau ei de gînd și nici de ce aleseseră să treacă la acțiune de-abia după apusul soarelui. Cînd am trecut granița, la ora șase, am avut un adevărat șoc.

Uniformele lor erau exact copii ale celor rusești. Doar limba română fără cusur pe care o vorbeau ne-a făcut să credem că într-adevăr ar fi fost ofițeri români. Deținuții care se întorceau i-au înconjurat numaidecît, salutîndu-i cu brațele deschise. Dar în loc de a ne răspunde cu aceeași căldură, ei s-au compor-

tat ca nişte duşmani. N-au spus mai nimic, au dat nişte ordine scurte, aspre şi ne-au ţinut la distanţă. Ni s-a spus să ne urcăm la loc în vagoanele noastre și să așteptăm noi ordine. A fost ca un duş rece pentru noi, dar aceasta a fost numai prima dintr-un şir de deziluzii şi speranţe amar înşelate.

O asemenea respingere din partea propriului tău popor, din partea unor oameni, semeni de ai tăi de același sînge, care te-ai fi aşteptat să-ţi arate căldură şi înţelegere era cu totul de neînțeles. Am fost teribil de răniți, cu toții. Imediat ce am intrat în vagoane, aceleași vagoane în care călătorisem, zdruncinați din greu timp de opt zile, de data aceasta ca oameni liberi, ei ne-au încuiat! Au pus santinele pe scările vagoanelor și au pus patrule să străbată tot trenul!

Intenția inițială a autorităților românești fusese să aducă propriile lor vagoane de cale ferată pe teritoriul rusesc, dar rușii au refuzat categoric să permită aceasta. Au trebuit să ne ducă pînă la Iași în aceleași vagoane în care sosisem pînă la frontieră. De la ceasul opt seara au început să manevreze trenul care acum se afla pe teritoriul românesc. Eram obosiți, eram nervoși, ne era sete.

în luminile palide ale lanternelor am încercat să stăm de vorbă cu siluetele nedeslușite ale oficialităților românești ori de cîte ori vedeam pe vreunul din ei. Au refuzat să răspundă. Era incredibil. Chiar și rugămințile noastre de a ni se da ceva de băut s-au lovit de urechi surde. Era cu putință una ca asta? ne întrebam. Aveau de gînd să ne lase să ne ducem liberi la familiile noastre, sau aveau să ne trateze ca pe niște criminali? Cei dinăuntrul vagoanelor simțeau că înnebunesc de furie, mai ales fetele. Au început să le strige insulte; au strigat pînă au răgușit și au făcut adevărate crize de isterie.

La ora două noaptea, trenul a intrat în gara Iași. Peronul era pustiu la ora aceea, dar bine luminat. în spatele gării se înălțau clădirile întunecate ale celei de a doua capitale a României. Orașul dormea. Nouă inimile ne băteau mai repede. I-am auzit pe cei de afară descuind primul vagon. Le-a trebuit timp să-l deschidă pe cel de al doilea, și nu puteam face altceva decît să ghicesc ce se petrecea între timp.

Pesimiştii au spus imediat că se făcea o triere a oamenilor; cei pentru puşcărie şi cei pentru libertate. Deşi fusesem avertizat de nota pe care ruşii mi-o dăduseră, am fost ultimul să cred că ar mai fi fost posibilă o nouă închisoare pentru mine. O oră mai tîrziu, cînd omul cu lanterna în mînă a deschis şi uşile vagonului nostru, am înţeles imediat situaţia. înfiorătoarea realitate a făcut să mi se înmoaie picioarele. - O, Doamne Dumnezeule din ceruri, m-am rugat. Nu mă părăsi acum.

A fost citită o listă de nume. Cei chemaţi astfel au coborît pe o scîndură plantată la gura vagonului şi au urcat în nişte camioane care aşteptau. Erau cei care urmau să fie puşi în libertate. Apoi a venit rîndul nostru - cei condamnaţi să sufere pînă cînd ei, atotputernicii, aveau să fie dispuşi să ne lase să murim!

Livizi, cu feţele nebărbierite, înfometaţi şi morţi de sete, am coborît şi noi. Ni s-a ordonat să facem şiruri de cîte cinci - Dumnezeule, nu iarăşi! Nu aici! Nu!

Nu exista alegere. Am intrat din nou în acele monstruoase şiruri, de cîte cinci, în coloană. Şi am aşteptat.

Cînd ultimul prizonier care visase luni de zile la ceasul acesta a fost înregistrat, au apărut alţi soldaţi. Am văzut cîini - cîinii pe care crezusem că nu aveam să-i mai vedem niciodată, cîinii care ne aminteau de felul în care ne prăbuşeam în noroaie, cîinii care săreau peste noi din zăpadă ca să-i distreze pe murdarii lor stăpîni, cîinii care nu puteau însemna altceva decît că noi înşine eram *cîini* şi ei erau stăpînii noştri.

Escortaţi de aceşti cîini şi de oamenii spre care cu numai cîteva ceasuri înainte privisem ca spre păstorii care aveau să ne conducă îndărăt la adevărata noastră păşune de viaţă, am fost mînaţi spre un alt şir de vagoane care se aflau ameninţătoare în acea tăcere întunecată peste cîteva linii. Simţeam cum îmi alunecă lacrimi pe obraji. Dumnezeule, de ce? De ce trebuise să sufăr şi de ce trebuia să sufăr mai departe? Eu nici nu fusesem măcar judecat de un tribunal românesc! Ce-i făcusem eu patriei mele pentru ca acum compatrioţii mei să mă trateze astfel? De ce voiau să mă menţină sub arest, şi cîtă vreme încă? N-avea să se mai termine niciodată? Unde era

libertatea pe care ne-o dăduseră rușii, animalele cărora le supraviețuisem în Siberia uitată de Dumnezeu, unde era libertatea pe care mi-o făgăduiseră? Lacrimile nu mi se mai opreau și treceam prin suferințe atît de amare, atît de adînci, încît mă simțeam mai rău decît, fără îndoială, se simțiseră nefericitele mame din lagăre cînd li se smulgeau copiii.

Am încercat cu un efort supraomenesc să-mi revin. Eram în Iași. De aici pînă la Roman, unde locuiau părinții mei, erau doar vreo sută și ceva de kilometri. După ce făcusem mai mult de 15 000 de kilometri aveam să fiu împiedicat să-i văd, măcar o singură dată, cînd nu mai era între noi decît o asemenea distanță neînsemnată? O, Doamne! m-am rugat iarăși. Ajută-mă! O, Doamne! Așa te simțeai fără îndoială cînd călăul îți trecea ștreangul de gît? Nu putea fi mai rău.

Am avut o inspirație cu cîteva clipe înainte de a se deschide ușile vagonului nostru închisoare, și am mîzgălit cîteva rînduri pe o bucată de hîrtie. I-am dat-o unui ofițer român care mai era cu noi încă dar care, știind că e vorba de o încurcătură oarecare, se aștepta să fie eliberat curînd. Aveau aceste cîteva rînduri de încurajare să ajungă pînă la ei? Și dacă da, ce aveau ei oare să simtă cînd aveau să înțeleagă, treptat, că eu urmam să fiu ținut în închisoare „pînă la noi ordine"?

Acesta a fost momentul întoarcerii mele. Nu erau în mintea mea nici un fel de răspunsuri la întrebările care treceau acum prin capul meu. Erau doar lacrimi.

Nu mai era mult timp, dar era destul ca să mă resemnez pentru o altă lungă perioadă, poate o foarte lungă perioadă, de noi suferințe. Poate Dumnezeu, în divina Sa înțelepciune, orînduise toate acestea pentru mine și pentru cei pe care-i iubeam. Eram gata acum căci, datorită tuturor anilor mei din Siberia, știam sigur că de acum încplo credeam în dreptatea din urmă.

Nouă ani de captivitate aveau să urmeze acelei nopți cînd mă întorsesem „acasă". Nouă ani de incredibile suferințe, umilințe și degradări. Au fost multe clipe cînd aveam să descopăr că temnițele românești și temnicerii români erau încă mai rele

şi maţ răi decît chinurile pe care le îndurasem în Rusia de pe urma barbarilor străini. într-un fel, am supravieţuit acestui coşmar care a durat nouă ani şi care au luat sfîrşit în ajunul celei de a douăzecea aniversări a „eliberării" României de către Armata Roşie, ziua de 23 august 1964. Am supravieţuit ca să spun povestea aceasta, oricît ar părea ea de incredibilă pentru nişte oameni care nu pot să conceapă că asemenea lucruri mai pot încă exista.

„Inumanitatea omului faţă.depm“ a existat de secole. Poate că am ajuns la ziua şi la epoca în care trebuie în sfîrşit să înţelegem că singurul lucru mai important decît orice altceva în civilizaţia noastră este demnitatea omenească - nu animalicul instinct al supravieţuirii.

Aceasta era speranţa mea cînd am ieşit în cele din urmă iarăşi din suferinţele întemniţării mele româneşti, înapoi printre oamenii liberi, liber să mă bucur de lumina soarelui, liber să mă bucur de casele oamenilor şi ale familiilor lor, liber să mă pot bucura de munca lor şi de libertatea lor. Trecuseră astfel şaptesprezece ani din viaţa mea; fusesem încă un om tînăr atunci cînd „intrasem". Eram un bărbat de vîrstă mijlocie cînd în sfîrşit „ieşisem". Dar mai puteam încă privi în viitor cu încredere şi puteam privi îndărăt fără resentimente. Dacă acum mai privesc îndărăt spre anii aceia de tortură şi de teroare de la Kolîma, nu pot decît să mă întreb: Este oare ceva pe lume mai splendid, mai preţios, mai de neînlocuit decît libertatea?

Capitolul XIX

Drama evreiască - un subiect de preocupare pentru lumea întreagă

Bei jidov, spasti Rosiiu!

(Bate-l pe jidov şi salvează Rusia!)
Lozincă antisemită

Dacă cineva vrea să înţeleagă fundalul rusesc al urii care dăinuie de secole, sînt multe de chibzuit, de observat şi de studiat în lagărele penitenciarelor din Siberia. Sînt biblioteci care oferă deseori detalii uimitoare. Dar chiar şi mai important este faptul că un lagăr strînge laolaltă într-un singur loc toate straturile societăţii sovietice din toate regiunile ei.

în Uniunea Sovietică evenimentele „reale" se întîmplă deseori întîi în lagăre, în parte datorită multelor mii de intelectuali care sînt internaţi acolo. Lagărele sînt marile posturi de observaţie şi ascultare a ceea ce se întîmplă în realitate. Se face cîte o arestare la Leningrad şi nimeni nu ştie de ce. Dar în lagăre se află repede cele mai noi frici, suspiciuni sau orice fel de alte sentimente ale celor care conduc. Acolo pot fi simţite şi înţelese lucruri care pentru un locuitor al Moscovei, izolat de rutina sa de fiecare zi ce-l ţine ocupat între orele nouă şi cinci, ar fi imperceptibile sau ar putea fi cel mult ghicite la întîmplare. Aşa a fost şi cu apariţia antisemitismului în Uniunea Sovietică. Represiunea făţişă a evreilor în Rusia sovietică a fost simţită întîi în lagăre. Ţinta era întotdeauna evidentă: poeţii, scriitorii, cineaştii, oamenii care gîndeau şi făceau ceva, persoanele care ar fi putut schimba ceva. Unii dintre ei erau evrei, alţii erau „cosmopoliţi" (care ar fi putut fi sau care erau sub influenţa evreilor).

S-ar putea să mai fie încă o surpriză pentru unii dintre cititorii occidentali faptul că comuniştii, în calitatea lor de

comuniști, sînt capabili să-i urască pe evrei. Toată lumea știe că evreii au fost în primele rînduri ale Revoluției bolșevice din 1917. în anii de după 1920 extremiștii de dreapta din Occident au văzut o „conspirație evreiască internațională" în spatele Revoluției. Evreii fuseseră cei care contribuiseră la instalarea noilor conducători de state și care luptaseră cu cea mai dezlănțuită energie împotriva fascismului în cel de al doilea război mondial.

în ciuda acestor fapte, Uniunea Sovietică nu a fost la fel de curată și liberă de sentimente antisemite ca unele din celelalte țări. Prejudecățile de acest fel în lagărele penitenciare erau deosebit de dezgustătoare pentru că s-ar fi părut că acolo toți oamenii ar fi trebuit să se unească într-o egalitate disperată și înjositoare, fie și numai din cauza suferințelor pe care trebuiau cu toții să le îndure.

în lagăre, după cum am mai notat, este puternic antisemitismul în rîndurile minorităților naționale sovietice. Pentru mulți dintre ei, antisemitismul e o boală națională. în istoria Rusiei Mari a fost politica statului să încurajeze antisemitismul în rîndul grupurilor naționale pentru a răsfrînge și abate ura naționalistă a, să spunem, ucrainienilor față de ruși spre ura ucrainienilor față de evrei. Ajunge să citești istoria pogromurilor de la Odesa și Kiev pentru a înțelege politica rusească de divizare și dominare.

Antisemitismul este astfel adînc împlîntat în Rusia Mare și va fi folosit de oricare din guvernele ce se vor afla la putere, ori de cîte ori va fi necesar, ca o diversiune dramatică și cît se poate de atractivă. Pentru țari, la fel de bine ca și pentru conducătorii comuniști, evreul a fost, și este o țintă și un țap ispășitor oricînd la îndemînă. Singura deosebire este că, în timp ce din partea țarilor, evreul era folositor direct doar pentru a-i menține supuși pe cei din marile minorități naționale din imperiul lor, evreii servesc astăzi un joc mai subtil în ochii Kremlinului. Lumii i s-a arătat iarăși și iarăși ce valuri uriașe de antisemitism pot izbucni în Uniunea Sovietică pur și simplu condamnîndu-i pe evrei pentru eșecurile economice ale regimului și pentru „relele" provocate de influențele străine.

Antisemitismul a devenit acum o boală sovietică pe care nici învățămîntul de masă, nici 54 de ani de îndoctrinare marxist-leninistă nu au reușit s-o stîrpească. Acum jumătate de secol Lenin declara emfatic că „dărîmînd ghetourile și acordîndu-le evreilor egalitate în drepturi, ei vor ajunge asimilați". Dar, an după an, mai ales după moartea lui Lenin, așa-zisa egalitate în drepturi a scăzut, drepturile culturale au fost retrase evreilor și acei care persistau să le ceară erau declarați „dușmani ai patriei", primeau condamnări aspre și erau trimiși în Siberia unde mureau în uitare.

Nu e nimic mai tulburător în istoria Rusiei Sovietice decît rezistența încăpățînată a evreilor față de asimilarea forțată încercată de ruși. Cu cît e mai silnică acțiunea oficială împotriva educației și respectului evreiesc față de tradiție, cu atît e mai puternică reacția evreiască împotriva acestei acțiuni. Băieții și fetele de evrei din cea de a treia generație după Revoluția din Octombrie, care nu au auzit niciodată un cuvînt idiș în viața lor, ai căror părinți sînt comuniști devotați și care au fost crescuți în principiile abnegației totale și oarbe față de puterea sovietică așa cum le erau repetate în cadrul organizațiilor de Komsomol, s-au aflat în anii din urmă în primele rînduri ale luptei împotriva asimilării și rămîn cu neputință de redus la tăcere în cererile de a li se acorda dreptul autodeterminării evreiești naționale și al emigrației spre Israel.

Nemulțumirea crescîndă a evreilor față de mașinăria pusă în mișcare de sovietici pentru asimilarea lor a devenit un subiect de preocupare mondială. Tineri studenți încearcă să părăsească Rusia cu aprobare oficială sau, cum e deseori cazul, fără ea. Emigrarea clandestină nu e deloc ușoară în Uniunea Sovietică. în 1970, guvernul sovietic a fost silit să fabrice acuzații privind un complot imaginar care ar fi fost pus la cale de un grup de evrei din Leningrad condamnîndu-i pentru a fi încercat să răpească un avion, și au lansat aceste acuzații pentru a-i descuraja pe zecile de mii de oameni care doreau să părăsească Rusia, țara lor natală. După acest incident, guvernul a fost obligat să-i scoată pe scenă pe evreii săi „fideli" și să organizeze pentru ei conferințe de presă pentru a-și demonstra

credința față de stat. După aceea, doi evrei au fost condamnați la moarte, dar la presiunile opiniei publice din întreaga lume sentința le-a fost comutată la cincisprezece ani de muncă silnică, pedeapsa maximă în momentul acela. Atît de critică este situația în momentul de față încît se impune o explicație cu privire la fondul acestui conflict între evrei și guvern.

în timpul și după Revoluția rusă antisemiții din întreaga lume, mulți dintre ei aparținînd extremei drepte, au răspîndit minciuna că întreaga colectivitate evreiască ar fi susținut comunismul cu obiectivul pe termen lung de a distruge civilizația creștină și valorile morale creștine. Era ușor să-l arăți pe Leon Troțki. în Statele Unite și în Europa occidentală grupurile conservatoare au preluat acest strigăt de luptă. în Germania, Goebbels a profitat de exemplul pe care i-1 oferea Revoluția bolșevică și Troțki pentru a stîrni ura împotriva evreilor.

Faptul este că dintre cei șase milioane de evrei din Rusia țaristă doar o mică minoritate au fost socialiști. Cei care erau socialiști credeau într-o nouă societate în care lanțurile șovinismului și ale superstiției religioase aveau să fie înlăturate, într-o lume în care s-ar fi putut bucura de libertatea ce le fusese deja acordată fraților lor în Occident. Ei sperau că o dată ce se va fi prăbușit imperiul țarist, ghetourile și colonizările evreiești aveau să dispară și o dată cu ele și legile antievreiești ale țarismului. Socialiștii evrei - cei mai mulți dintre ei disperați, tineri, sensibili, săraci, inteligenți și nerăbdători - se luptau să aducă în Rusia socialismul democratic al Occidentului și să creeze o viață mai bună pentru ei și pentru copiii lor într-o țară în care părinții lor cunoscuseră numai sărăcia și discriminările.

La vremea aceea evreii constituiau singura minoritate care era direct oprimată prin legi. Evreii nu puteau poseda sau arenda pămînturi, nu puteau trăi în anumite regiuni din Rusia, nu puteau deveni ofițeri în armată, sau intra în ramuri ale serviciilor guvernamentale cum ar fi fost căile ferate. Studentele evreice erau silite deseori să recurgă la „pașapoarte galbene", pașapoartele prostituatelor, pentru a putea locui în orașele universitare. Uneori, recurgînd la botezul creștin, li se deschideau unele ochiuri în plasa care-i îngrădea și evreii

puteau deveni doctori, avocați, bancheri și proprietari de fabrici. Țarii „liberali" le făceau viața mai suportabilă, dar țari cum au fost Alexandru al II-lea și Nicolae al II-lea au reintrodus restricții vechi, depășite. Unul din conducătorii Rusiei, Pobedonoștev, spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, procurator al Sfîntului Sinod, a propus o soluție: Să-i convertim pe o treime din evrei la creștinism, să distrugem o altă treime prin înfometare și să silim ultima treime la emigrare. Era evident că existența în continuare a evreilor contrazicea lozinca rusească „Un țar, o religie, o limbă".

Mai simplu spus, politica țarilor era să incite un grup împotriva altuia și pe toată lumea împotriva evreilor. Această politică a dat rezultate. Grupurile naționale se războiau între ele, și atîta vreme cît erau asmuțite împotriva evreilor nu-și puteau concentra forța împotriva țarului. Acuzația cu privire la asasinatele „rituale" săvîrșite de evrei, spunîndu-se că sîngele de creștini ar fi fost folosit pentru *mațohul* de Paști a fost folosită, și dacă ea nu ajungea, evreii erau transformați în țapi ispășitori în vremurile de foamete, molime și înfrîngeri în războaie.

în aceste împrejurări, intelectualii evrei erau niște candidați excelenți pentru programul oferit de partidul social democrat și în anumite cazuri pentru cel mai radical al bolșevicilor. Nu e de mirare că Leon Troțki (al cărui nume de fapt era Bronstein), Grigori Zinoviev (Apfelbaum), Lev Kamenev (Rosenfeld) și Jacob Sverdlov au fost membri ai primului Birou Politic al lui Lenin. Atît de puternică era prezența evreilor la începuturile statului sovietic încît s-a sugerat că Lenin însuși ar fi fost evreu din cauză că mama sa se numea Maria Alexandrovna Blank. Ea fusese crescută în tradiția culturală germană, poate ca protestantă, și este încă un subiect de discuție dacă Lenin avea sau nu sînge evreiesc.[1]

1 Reticența surselor sovietice în această problemă ar putea lăsa să se creadă într-o suprimare deliberată a datelor, întrucît în Rusia se cerea ca toți cetățenii să-și înregistreze la poliție naționalitatea. Nu e imposibil ca Alexandr Blank, bunicul lui Lenin din partea mamei, să fi fost un evreu asimilat care încerca să treacă drept german. Lenin însuși a păstrat secretă ascendența mamei sale.

Pentru acești intelectuali și politicieni evrei, soluția era simplă: să creeze o nouă societate în Rusia însăși. Pentru majoritatea covîrșitoare a evreilor însă, majoritatea evreilor trăind în ghetourile din Rusia, Polonia și Ucraina, soluția era cu totul alta. Ei erau meșteșugari și mici negustori, învățători, și oameni ai religiei. Ei vorbeau idiș și trăiau cu frica lui Dumnezeu. Pentru ei obiectivul îl reprezenta crearea unui stat evreiesc ca singura soluție a nefericirilor lor.

Cu mult înainte de Revoluție și începînd cu ultimul război ruso-turc din 1877-1878, primele colonii în ceea ce era pe vremea aceea provincia palestiniană a Imperiului otoman au luat naștere și au atras atenția lumii. Chiar înainte de Herzl și de începuturile sionismului ca mișcare politică, idealismul și spiritul de pionierat al evreilor ruși creaseră începuturile unei comunități evreiești în Palestina.

După Revoluția din 1917 s-a produs o schismă dramatică în cadrul evreimii ruse. Un mare număr de evrei au părăsit Rusia plecînd spre Occident, mulți dintre ei mergînd de acolo spre Palestina. Alții s-au integrat pe de-a întregul în viața Revoluției și mai ales în viața partidului comunist. Marea majoritate a restului însă și-a menținut statu quo-ul și s-a luptat pentru a păstra în Uniunea Sovietică o viață evreiască pînă cînd această comunitate a fost redusă prin întemnițarea și asasinarea liderilor ei și prin suprimarea școlilor și teatrelor evreiești sub Stalin și acolitul său principal Lavrenti Pavlovici Beria.

Imediat după Revoluție au fost mulți evrei în poziții importante în serviciile administrative și diplomatice, înînvățămînt, arte și ziaristică în Rusia. La Moscova teatrul idiș, sprijinit de stat, Habima, prezenta spectacole în fața unui public numeros. Idișul a fost recunoscut limbă de stat și era predat în școli frecventate de sute de mii de copii evrei. Sovieticii le-au acordat evreilor accesul liber la serviciile civile, au abolit toate restricțiile impuse de țarism în ce privește libertatea lor de mișcare și au permis copiilor de evrei accesul liber la învățămînt.

Din punct de vedere cultural și rasial, evreii au cîștigat libertatea în Rusia lui Lenin. Din punct de vedere economic, ei au suferit, laolaltă cu sute de mii de alți negustori, oameni de

afaceri și meșteșugari. Politica sovietică a strivit la modul absolut întregul comerț particular. Ea vedea în oamenii de afaceri niște paria politici și sociali. Aceasta a afectat în mare măsură populația evreiască apreciată înainte de Revoluție ca avînd aproximativ 42 la sută din totalul ei în diferite domenii comerciale. Dintre aceștia, cei care au putut au plecat, lăsîndu-i pe cei care mai aveau încă încredere într-un statu quo, precum și acea minoritate evreiască de la început salutînd Revoluția.

Chiar și așa, această lună de miere nu a durat. Cel care a făcut să ia naștere deosebirea a fost Stalin. El era un comunist cu totul neasemănător celor mai mulți dintre colaboratorii cei mai apropiați ai lui Lenin, dintre care majoritatea proveneau din medii intelectuale sau își cîștigaseră oarecare finețe în străinătate pe cînd fugeau de poliția țaristă. Total lipsiți de orice sofisticare, Stalin și apropiații săi caucazieni au înlocuit splendoarea și dinamismul Revoluției cu o mașinărie greoaie, de opresiune, a unei birocrații supracentralizate. Ea a strivit orice încercare de a menține în viață o minoritate națională evreiască în Rusia.

O dată ce Lenin nu mai deținea conducerea - și o dată ce cu el ieșise din scenă idealismul său, oricît de pervertit ar fi fost el — și o dată ce Stalin își instaurase ferm regimul, milioane de cetățeni sovietici s-au aliniat acum regimului păstrîndu-și intacte vechile prejudecăți. Pe la 1930, folclorul rasial rus și comunismul se integraseră și nu mai rămăsese la locul său nici unul din membrii evrei originari ai prezidiului de stat sovietic. Chiar și un apologet american al comunismului de la acea vreme, William Henry Chamberlain, a remarcat creșterea antisemitismului în rîndurile organizațiilor sovietice de comuniști tineri.

Scriitorii și poeții evrei se lamentau zadarnic acum că „Revoluția își pierduse sufletul". în anii care aveau să vină Pasternak, Radek și Lazar Șațki au descris „trădarea Revoluției", dar izbucnirile lor n-au trezit decît mînia și bănuielile celor din anturajul lui Stalin și mulți dintre cei care au vorbit atunci și-au pierdut viața. Unii dintre cei care au scăpat cu

viață și-au pierdut sufletele. Printre aceștia din urmă a fost Ilia Ehrenburg, un bine cunoscut ziarist și scriitor al erei staliniste. Se spunea că el era „agent provocator" al Ministerului de Interne. Preda securității scrisorile conținînd critici la adresa guvernului pe care le primea de la prieteni și de la străini care sperau să găsească în el simpatie. La un moment dat acuzat de Uniunea Scriitorilor sovietică de a fi „un calomniator al realității sovietice și un agent burghez travestit", Ehrenburg a arătat în fața ochilor uimiți ai celor care participau la o ședință a Uniunii Scriitorilor din URSS o scrisoare personală de la Stalin care-i mulțumea pentru cărțile sale recente publicate *Căderea Parisului* și *Furtuna.* Stalin își exprima acolo speranța că Ehrenburg va mai scrie și alte cărți cu același conținut și calitate! Nu mai e nevoie să se spună că înmormîntarea publică dinainte aranjată a lui Ehrenburg a fost tacit dată uitării.

Epurările staliniste au început oficial cu executarea unui grup de 25 de membri ai Bundului evreiesc (Bundul era Organizația Națională a Evreilor Socialiști), acuzați de naționalism, și care a pus în mișcare o serie de valuri mai mici, crescînd odată cu anii, printre revoluționarii evrei neliniștiți și deziluzionați. Cei mai buni dintre evreii și evreicele care „luptaseră prin cețuri și noroaie pentru steagul roșu", cum se spunea într-un cîntec al lor în idiș, au căzut în plasa enormă întinsă de poliția secretă a lui Stalin și au fost trimiși să putrezească și să moară în minele din Peciora, Vorcuta, Kolîma și Karaganda. Una cîte una luminile s-au stins în această societate care-și pierduse sufletul, și teroarea a devenit forța conducătoare în țara gigantică a sovietelor. A fost un proces îndelungat și brutal prin care oamenii de știință și artiștii evrei au fost anihilați fizic pentru a-i șoca pe ceilalți și a elimina orice urmă de rezistență din inimile maselor de evrei.

Evrei lăudați cu o zi înainte ca „eroi ai Poporului" au fost arestați, împușcați ca trădători sau asasinați a doua zi. Aceasta a fost soarta lui Marcel Rosenberg, strălucitul ambasador în Republica spaniolă în timpul războiului civil, a doctrinarului marxist-leninist Lazar Șațki și a lui Solomon Mihoels, „artist

al poporului" şi fondator al Teatrului idiş din Moscova. Dar aceştia au fost doar cîţiva din multe mii. S-a întîmplat să-l întîlnesc într-unul din spitalele primitive de lagăr - „anticamerele morţii" - pe primul ambasador sovietic în România atunci cînd au fost reluate relaţiile diplomatice în 1936, Mihail Ostrovski, un muribund pe atunci, şi care mi-a spus cu lacrimile prelingîndu-i-se pe faţă că fusese condamnat la zece ani muncă silnică pentru că nu raportase ftiga în Occident a unuia din subordonaţii săi. „Cred, mi-a spus el, că voiau să scape de mine din cauza originii mele evreieşti. Se gîndeau că originea asta a mea mă făcea prea familiar cu lumea din afară". A murit curînd şi a fost îngropat în lagăr, mormîntul său purtînd obişnuitul număr în locul numelui.

De asemenea, în timpul celui de al doilea război mondial, cînd sovieticii aveau nevoie de toţi prietenii pe care-i puteau cîştiga, evreilor ruşi li s-a spus de către Stalin să formeze un Comitet antifascist. Membrii cei mai proeminenţi au fost trimişi în Statele Unite şi în Canada să le smulgă lacrimi şi să le stoarcă dolari fraţilor lor evrei pentru cumpărarea armamentului american atît de necesar. Cînd s-a terminat războiul, cu singura excepţie a lui Ilia Ehrenburg toţi foştii membri ai comitetului evreiesc antifascist au fost arestaţi şi acuzaţi de a fi făcut spionaj în favoarea Statelor Unite. Au fost toţi împuşcaţi în 1952.

în confuzia teribilă creată de aceste arestări şi execuţii în masă, tot mai mulţi membri ai intelectualităţii evreieşti s-au înstrăinat sau au fost înstrăinaţi de cercurile oficiale şi mulţi au cerut vize de emigrare în Israel. Printre evreii de rang important arestaţi în perioada lui Beria au fost personalităţi atît de cunoscute pe plan mondial cum erau Lena Stern, preşedinta Institutului de Fiziologie din Leningrad, o femeie în vîrstă de 72 de ani, Iosif Abramovici Lifşiţ, membru al comitetului Băncii de Stat sovietice, locotenent colonelul Şaim Yakir, Nathan Zabara şi Ilia Haimovici Drucker. Lista e fără sfîrşit.

Tot ceea ce s-a dovedit a fi greşit în Uniunea Sovietică a fost pus pe seama conspiraţiei sioniste-imperialiste la care partici-

pau elementele evreiești antisovietice. Hrușciov i-a urmat lui Stalin, Kosîghin i-a urmat lui Hrușciov dar antisemitismul nu a slăbit nici un moment.

Hrușciov a fost cel care l-a eliminat pe ultimul membru evreu al Prezidiului sovietic, Lazar Kaganovici. Ironia a fost că acest Kaganovici a fost considerat un stalinist de modă veche, reacționar. El a fost într-o vreme primul vice prim-ministru însărcinat cu coordonarea a 24 de ministere industriale diferite, inclusiv unele din lagărele de muncă, la momentul cînd a fost răsturnat în 1957.

Hrușciov, deși fiul său se căsătorise cu o evreică, avea vederi ferm antisemite. Rușii înșiși simțeau aceasta. Crescut în Ucraina, acest fost antistalinist a readus la lumină vechiul argument că, întrucît comunitatea evreiască este internațională", ea nu poate fi considerată demnă de încredere în eventualitatea unui război. Tactica conducătorilor sovietici atunci cînd sînt acuzați de antisemitism este să se uite înjur, cum a făcut Kosîghin la ONU, și apoi să-i arate pe unul sau doi membri evrei ai delegațiilor lor. Aceasta constituie de obicei un răspuns impresionant și dramatic, însă evreii aleși astfel sînt invariabil evrei asimilați de felul lui Ilia Ehrenburg care și-au ucis metodic orice urmă de simțămînt evreiesc în ei și în familiile lor.

Fondul acesta al antisemitismului rus și sovietic este cel care a pregătit drumul pentru „cea mai gravă criză evreiască" din istoria sovietică de la Revoluție încoace. Războiul de șase zile din Orientul Mijlociu în 1967 și efectele sale dezastruoase pentru statele arabe, cliente ale Uniunii Sovietice, au creat o psihoză antisemită (oficial denumită anti sionistă). O vreme ea se putea compara cu abilitatea și eficiența propagandei lui Goebbels și cu agresivele caricaturi din *Der Stilrmer.* Și pînă în ziua de azi presa sovietică își descarcă agresiunea împotriva evreimii internaționale și a propriei minorități evreiești. Orice prilej e bun pentru a denunța, insulta și condamna spiritul evreiesc care a refuzat să se lase anihilat în Uniunea Sovietică. Toate acestea din cauză că evreii ruși au cerut aceleași drepturi de care se bucură toate celelalte minorități din Uniunea Sovie-

tică. Bătălia devine tot mai grea pe măsură ce tot mai mulți evrei refuză să se plece în fața regulilor sovietice, respingînd asimilarea care le este cerută.

Deosebirea dintre genocidul german al evreilor și genocidul sovietic al evreilor constă în faptul că primul a fost fizic și cel de al doilea este cultural. Pentru mulți această deosebire este puțin importantă. Există evrei care au devenit „cetățeni sovietici buni“, respingîndu-și moștenirea și fiind la fel de agresivi antisemiți ca și cei mai buni cetățeni sovietici ruși.

Cu toate acestea, fenomenul actual îl constituie numărul crescînd al evreilor care, chiar dacă moștenirea lor evreiască este slabă, insistă să fie evrei în Uniunea Sovietică. Ei se alătură zecilor de mii de creștini sovietici ridicînd un protest calm împotriva politicii monolitice, absolutiste, de asimilare dusă de stat. O dată pe an, în ziua de „Simhat Thora“, „evreii redescoperiți" se roagă, dănțuie și cîntă în jurul sinagogilor care mai există încă, neîngrijite și părăsite în principalele orașe, în grupuri de zeci de mii de oameni, murmurînd melodii israelite și mișcîndu-se dansurile țării lor străvechi. Pe buzele lor e mărturisirea simplă dar zguduitoare a adevărului, *Am Ysrael Hai! (Poporul Israel trăiește!).*

Deoarece controlul în Uniunea Sovietică se exercită relativ indirect în raport cu masele, dar direct și imediat în raport cu deținuții din lagăre, noi cei din lagăre simțeam tensiunea schimbărilor din atmosfera politică cu mult înainte ca ea să se fi transmis maselor în întregime. Sentimentul acesta de acută neliniște era simțit chiar și de oficialitățile evreiești care nu mai erau acum sigure dacă mai pot sau nu avea încredere în superiorii sau subordonații lor sau în ei înșiși. Să fii evreu însemna să trăiești cu frică, fie că erai ofițer de lagăr sau deținut în lagăr.

Sfîrșitul lui 1952 și începutul lui 1953 sînt încă dureros de vii în amintirea mea. Cea mai bună glumă sovietică despre evrei pe care am auzit-o în lagăr era:

Un evreu bătrîn din Ucraina revizitează Moscova după 40 de ani. Ia tramvaiul ca să mai vadă o dată locurile cele mai

faimoase și să le compare cu propriile lui amintiri. La fiecare stație are de făcut cîte un comentariu. Cînd conductorul strigă, „Stația Kirov“, evreul proclamează cu mîndrie, „fostă Pușkin“. Și continuă tot astfel, evreul amintindu-și numele vechi de fiecare dată cînd se anunță cel nou. „Piața Roșie", anunță conductorul, „fostă Piață imperială", spune insistentul evreu, în cele din urmă conductorul exasperat se apropie de bătrîn și-i spune pe tonul cel mai formal! - Cînd ai de gînd să termini o dată, tovarășe evreu, tu fostul jidan împuțit!

Am menționat mai înainte întîlnirea mea cu evreii sovietici și străini în primul lagăr de detenție la Potma în 1949. La vremea aceea nu puteam înțelege atît de bine tragica diviziune care exista pe atunci între evreii comuniști și cei necomuniști. Grișa Șragher, fostul președinte al mișcării de stînga sioniste în Polonia democrată, mi-a povestit o dată cum o *troika* de ofițeri evrei îl condamnaseră la moarte pentru activitatea lui sionistă la Lvov înainte de intrarea armatelor sovietice în acel oraș la mijlocul lui septembrie 1939. Procurorul evreu îi spusese:

— Ești un agent plătit al imperialismului mondial.

Un secol întreg populația evreiască, înghesuită în ghetourile rusești, a încercat să găsească soluția pentru suferințele îndurate. Majoritatea erau înclinați să aștepte reîntoarcerea mesianică în țara străveche, dar o minoritate zgomotoasă și fanatică socotea că soluția ar fi constat într-o revoluție purificatoare și în dictatura proletariatului. Visul drepturilor egale și al posibilităților egale pentru evrei într-un stat condus de Revoluție s-a risipit curînd și împușcarea în masă a liderilor Bundului evreiesc, încă din 1926, a arătat cît de fragilă era situația evreilor în noua societate.

Pentru comuniștii evrei izbucnirea brutală a antisemitismului organizat în campanie de stat în Rusia sovietică a fost o tragedie personală. Ei nu puteau pur și simplu să înțeleagă. Nu se puteau resemna să accepte această realitate îngrozitoare și credeau cu toată tăria că ea nu putea dura.

Cînd în toamna anului 1952 o campanie antisemită perfect organizată a fost lansată de presă, radio și alte mijloace de

masă, culminînd cu acel comunicat formulat cu răceală, publicat în ianuarie 1953 de Nicolai Riumin, acuzînd nouă distinși medici și profesori universitari de medicină, dintre care cel puțin șase erau evrei, de înaltă trădare, orice evreu, fie în lagăre sau încă în libertate, a știut că viața sa e în primejdie. Riumin, care era un călău în slujba lui Stalin, a semnat comunicatul cu cel mai lung titlu pe care l-am întîlnit vreodată în viața mea, cu excepția celor de sînge regal. Se autointitula: „Inspector politic șef pentru problemele privind Cea mai înaltă Securitate a Statului". Omul acesta, care el însuși a fost împușcat ca trădător, a torturat și asasinat nenumărate victime arestate în acea perioadă înfiorătoare.

în acel faimos prim comunicat al său, Riumin informa opinia publică sovietică de faptul că cei nouă intelectuali de frunte arestați atunci făcuseră „mărturisiri" complete despre faptul că-l otrăviseră pe Andrei Jdanov, cel mai de seamă ideolog al partidului, cît și în ce privește faptul că ei complotaseră fără succes să-i omoare pe mareșalul Koniev și pe mareșalul mongol Cei-bal-San, precum și pe alți înalți conducători de partid și de stat. în „mărturisirea" lor, faimoșii doctori recunoscuseră că fuseseră recrutați pentru a desfășura o activitate de spionaj în timpul celui de al doilea război mondial de către agenți ai serviciilor de contraspionaj americane și ai Intelligence Service-ului englez. Legătura, se afirma în comunicat, fusese asigurată prin Comitetul organizației Joint (Jewish Joint Distribution Committee of America) și Organizația Sionistă Mondială.

Orice om cu scaun la cap a înțeles fără îndoială că întreaga acuzație nu era nimic altceva decît o înșiruire de minciuni menită să asmuță populația Rusiei sovietice împotriva așa-numitei Coloane a cincea. La vremea aceea (ianuarie 1953), Coloana a cincea nu mai însemna germanii, ci evreii. Din oră în oră megafoanele lagărului expectorau mii de cuvinte pline de ură la adresa evreilor și în general a fost adoptat tonul antisemit pentru descrierea oricărei forme de activitate evreiască. Era ca Și cînd ai fi ascultat emisiunile posturilor de radio naziste organizate din ordinele lui Julius Streicher!

Evrei de ambele sexe, arestați în bloc și trimiși în lagăre cu miile la sfîrșitul anului 1952, încercau să stabilească momentul în care se dezlănțuise această campanie de antisemitism, în general erau de acord că ea coincidea cu sosirea la Moscova a Goldei Meir în calitatea sa de prim ambasador al statului Israel în Rusia sovietică. Ei își aminteau de faptul că poliția călare înconjurase marea sinagogă din Moscova, încercînd din răsputeri să mențină oarecare ordine printre zecile de mii de oameni care se strînseseră acolo ca să sărbătorească renașterea Israelului în persoana doamnei Meir. își aminteau cum tineri și bătrîni o salutau și-i sărutau poalele rochiei pe care o apucau cu degetele, cu aceeași pietate cu care făceau aceasta cînd sărutau Tora.

Ceea ce era și mai surprinzător era faptul că aceasta se întîmplase în capitala Rusiei sovietice într-o zi obișnuită de lucru; toate aceste mii de persoane își părăsiseră lucrul fără autorizație și riscau represalii pentru a fi lipsit fără motivare oficială, cît și pentru a-și fi manifestat simpatii politice primejdioase. Această primire unică făcută primului ambasador al Israelului a fost o lovitură personală pentru Stalin care, se spune că ar fi declarat cu acel prilej:

- Nici n-am știut că erau atît de mulți străini în capitala noastră.

Cînd Molotov, care fusese retrogradat mai înainte în postul de ministru al industriei ușoare, a fost epurat și eliminat din Biroul Politic în 1957, evreii bine informați care fuseseră arestați și trimiși în lagăr au afirmat că aceasta se datora faptului că soția sa, Jeșujina, evreică, fusese o bună prietenă a Goldei Meir la Moscova. Victimele sosite în lagăr relatau că la un banchet oficial Stalin îi ceruse doamnei Meir să-i dea o listă a celor care doreau să emigreze în Israel. Se spunea că i-ar fi fost prezentată o listă cuprinzînd numele a 400 de evrei proeminenți și că în aceeași noapte toți fuseseră arestați.

Nu era ușor să desprinzi adevărul din ficțiunea în versiunile vehiculate de această masă de oameni traumatizați și emoționați la culme, aflați încă sub șocul recentelor și neașteptatelor lor arestări. Dar unii căutau să-și păstreze calmul și să strîngă

informații care să poată fi considerate valoroase. îmi amintesc de unul din cei nouă medici arestați, un cunoscut profesor universitar, un om cu o barbă albă impresionantă și cu ochi albaștri, inocenți, privind miopi de după ochelarii cu ramă de aur, care mi-a spus că fusese bătut cu sălbăticie pentru că agenții MVD-ului găsiseră în dormitorul său un covor persan cu desen înfățișînd zidurile Ierusalimului și avînd dedesubt în ebraică cunoscutele cuvinte profetice: „De te voi uita, lerusalime, uitată să fie dreapta mea! Să se lipească limba mea de grumazul meu, de nu-mi voi aduce aminte de tine, de nu voi pune înainte Ierusalimul, ca început al bucuriei mele“ (Psalmi, 136; 5-6).

După ce Golda Meir a fost expulzată *ca persona non grata* o campanie nemiloasă, de mari proporții, de antisemitism a fost dezlănțuită de Kremlin. Obiectivul era să se rezolve o dată pentru totdeauna în Uniunea Sovietică această problemă de natură să creeze greutăți. Se presupune că Stalin ar fi declarat la vremea aceea: „Patru cincimi din poșta care vine din America vine de la unchii și mătușile evreilor care trăiesc în Rusia, în eventualitatea unui război, toți acești evrei se vor transforma, vrînd-nevrînd, în spioni americani".

Un bine cunoscut scriitor evreu, membru al Uniunii Scriitorilor sovietici, mi-a spus odată în lagăr că la un anumit congres al scriitorilor evrei Ilia Ehrenburg a declarat fără ocolișuri că, în cazul izbucnirii unui nou război, pe evrei îi așteaptă o situație încă și mai grea decît cea îndurată în timpul ultimului război de germanii din regiunea Volgăi. El a spus că acești evrei ar fi deportați din centrul Rusiei în taigaua siberiană și lăsați acolo în voia întîmplării.

Comunicatul inițial al lui Riumin sublinia orientarea „anticosmopolită“ a politicii sovietice și a fost începutul unei serii de provocări împotriva populației evreiești din Rusia. în lagăre acest val de propagandă antisemită a avut efecte devastatoare. După cum am arătat, un mare număr de deținuți erau ucraineni, ruși sau membri ai altor minorități naționale care purtaseră uniforme germane în timpul războiului, sau care îi ajutaseră pe naziști în anihilarea evreilor în Rusia ocupată de

germani. Ei îi considerau pe evrei răspunzători de arestarea şi condamnarea lor şi nu aşteptau decît un semn din partea autorităţilor lagărului pentru a-şi face „socotelile" cu deţinuţii evrei. în afară de această propagandă otrăvită difuzată de radio, ziarele răspîndeau de asemenea acuzaţii grosolane la adresa evreilor pentru lipsa de patriotism şi chiar trădare.

Ne putem imagina efectul atacurilor fulminante publicate de poetul cunoscut pe plan naţional Konstantin Simonov, în revista sa *Literaturnaia Gazeta,* care apărea de trei ori pe săptămînă, şi care purtau titluri ca „Iuda la lucru" şi „Ucigaşii în caftane albe". Erau în mod limpede menite să stîrnească sentimente antisemite şi să le întărite la culme. Era de asemenea limpede ce urmărea guvernul şi nimeni nu mai avea nici cea mai mică îndoială în ce priveşte obiectivele lui sinistre. Ca într-o simfonie, furtuna care se apropia era bine orchestrată, şi nu ne puteam aştepta decît la o furtună dezlănţuită; din cînd în cînd auzeam la radio ce se petrecea în fabrici, uzine, ateliere, colhozuri, şcoli şi spitale în întreaga Rusie sovietică în această campanie fără precedent de ură naturală stîrnită în mod oficial. în toate colţurile patriei sovietice, începînd cu Universitatea Lomonosov din Moscova şi terminînd cu cel mai umil cătun de pescari din Kamciatka, „patrioţii ruşi adînc răniţi" cereau moartea prin spînzurare a trădătorilor evrei.

Era un spectacol aproape burlesc să le vezi pe ţărăncile bătrîne, a căror treabă era să spele duşumelele, încercînd să citească „protestele" oamenilor muncii şi ale clasei muncitoare împotriva mafiei evreieşti. De obicei se împiedicau la cuvinte cum ar fi fost „rechinii din Wall Street şi partenerii lor din City, în cîrdăşie cu diversionismul american, titoist şi sionist", din textele pregătite pentru ele de *partorg (pârtinii organizator -* secretarul de partid însărcinat cu organizarea) la ordinele de sus.

în scurtă vreme, atmosfera din lagărul nostru devenise atît de încordată încît nimeni n-ar mai fi putut să prevadă ce avea să se întîmple peste o jumătate de oră. Ofiţerii de MVD, evrei ei înşişi, cum ar fi fost maiorul inginer Revici, tremurau şi ei pentru viaţa lor, aşteptîndu-se din clipă în clipă să fie măcelăriţi de subordonaţii lor. Lagărul gemea acum de evreii noi

arestați, bărbați și femei, bătrîni și tineri. Mai văd și acum chipul palid al unui băiat, care nu putea să fi avut la vremea aceea mai mult de 15 ani, și care se apărase de acuzația că ar fi „otrăvitor" ce-i fusese aruncată în față de colegii săi de școală supraexcitați de ce citeau sau auzeau vorbindu-se acasă. Cînd după zile întregi de asemenea tortură mentală, el nu mai putuse îndura și le strigase și el lor:

- Sînteți mai răi decît naziștii! Sînteți o clică de asasini!, a fost arestat. Datorită vîrstei sale, era deținut în faimosul lagăr închisoare de la Taganka, special pentru minori, unde se dădea lapte și pîine albă și unde erau medici pediatri, ca în spitalele de copii. Aceasta nu a împiedicat însă tribunalul MVD să-l condamne pe acest adolescent la 25 de ani muncă silnică în minele din Siberia.

Erau mulți ofițeri evrei printre cei arestați de curînd. O figură interesantă era locotenent colonelul Leonid Rafailovici Duhovnoi, un om de 36 de ani, directorul școlii de artilerie de la Habarovsk, care mi-a arătat odată fotografia sa cu patru rînduri de decorații pe care le primise pentru bravură pe front. Fusese arestat pentru a fi spus - de la catedră - că „un război cu Statele Unite ar fi mai mult decît o crimă, ar fi o greșeală grosolană", prin aceasta repetînd doar vorbele lui Talleyrand. Ni se povestea despre evreii aruncați jos din autobuze, tramvaie și chiar din trenuri. Aflam din surse demne de încredere că, la Moscova, în urma acestor campanii sălbatice, într-o singură zi fuseseră trimiși la spitale pentru prime ajutoare 81 de persoane, toți evrei molestați. Părea să fie vorba de renașterea pogromurilor din Rusia țaristă.

Un grup de noi deținuți era alcătuit exclusiv din studenți de ambele sexe. Ei căzuseră într-o cursă a agenților securității care le ceruse să se semneze o cerere colectivă adresată guvernului și solicitînd permisiunea de a lupta împotriva arabilor în războiul dintre țările arabe și Israel! Firește că semnînd acest document ei își semnaseră propria condamnare. Erau acum în Siberia pentru perioade între 15 și 25 de ani, dar simpatia lor pentru statul evreiesc nu fusese știrbită de nefericirea lor personală.

Unii dintre acești studenți, în naivitatea lor, scriseseră scrisori lui Ilia Ehrenburg cerîndu-i să sprijine cauza Israelului. „Răspunsul" lui Ehrenburg, spuneau ei, fusese să predea aceste scrisori MVD-ului, care le folosise ca probe incriminatorii în timpul proceselor. Aceasta, după cum am mai spus, constituia o practică obișnuită pentru Ehrenburg. Am fost în lagăr cu un distins erudit evreu, Iosif Abramovici Lifșiț, fost profesor la Institutul Frunze și membru al comitetului Băncii de Stat. Era un om de peste 60 de ani cînd ne-am întîlnit și fusese supus la cel mai crud tratament care s-ar fi putut închipui. Mi-a spus că fusese condamnat la zece ani pentru că-i spusese „vecinului meu", Ilia Grigorievici Ehrenburg, el însuși evreu, că după părerea lui valul de antisemitism era inspirat de guvern. „Vecinul" transmisese această declarație MVD-ului.

Situația încordată prilejuită de lansarea campaniei împotriva „cosmopolitismului" a durat mai mult de trei luni și s-a mai destins abia atunci cînd Stalin s-a îmbolnăvit deodată. Dacă a fost evitată vărsarea de sînge aceasta s-a datorat exclusiv influenței pozitive a unor deținuți ruși mai vîrstnici, care erau bine văzuți și care au fost respectați de ceilalți. Curînd după moartea lui Stalin, un nou comunicat publicat la ordinele lui Hrușciov anunța că „trădătorul" Nicolai Riumin fusese împușcat și că șase medici care supraviețuiseră (trei muriseră în timpul anchetei) fuseseră eliberați și reabilitați.

Cu toate acestea, se demonstrase că pogromurile pot fi artificial provocate din ordinul comuniștilor cu o ușurință pe care doar Hitler sau regimul țarist o mai putea invidia și că ele pot fi oprite după voie, atunci cînd nu mai sînt considerate necesare. Cine mai îndrăznește să pună întrebări, și cui să le adreseze, într-un regim dictatorial? Mai viclean decît Stalin, din punctul de vedere al imaginii și relațiilor publice, Hrușciov a continuat politica sa antisemită pe termen lung înlocuindu-i pe evrei în posturile cheie fără a mai anunța aceasta în public.

Un deținut evreu, profesor universitar, mi-a arătat o scrisoare pe care o primise de la fiica lui din Leningrad. Ea scria: „Mi s-a refuzat admiterea la Facultatea de Medicină, pentru

că sînt o fiică a Sionului". în Rusia cuvintele „fiică a Sionului" se scriu „Doci Ziona“, sintagmă pe care cenzorul incult a considerat-o ca fiind un nume propriu, de familie, și a permis astfel ca scrisoarea să ajungă la destinație.

Noul guvern a „reabilitat" memoria marelui actor evreu Mihoels, și a dezvăluit detalii cu privire la felul în care fusese asasinat cu sînge rece de către agenții MVD-ului, dar nu s-a anunțat niciodată ce pedeapsă - dacă a fost într-adevăr vorba de vreo pedeapsă — a fost dată ucigașilor. Solomon Mihoels, unul din cei mai mari actori ruși ai tuturor timpurilor, directorul Teatrului Evreiesc de Stat (închis după moartea sa), a fost asasinat la Minsk de un camion care a urcat deliberat pe trotuar și l-a strivit. Trupul său a fost dus la Moscova, expus în rotonda de la *Dom Soyuza* (Casa Sindicatelor) unde partidul și guvernul au fost reprezentate la ceremoniile organizate. Timp de trei zile și trei nopți cît trupul său a fost expus, lui Mihoels i s-au dat toate onorurile. întregul cor al Teatrului de Operă, cu soliștii Lemișev și Koslowski, au cîntat imnuri funebre și mii și mii de oameni au trecut să-i aducă ultimul salut. Dar cîteva zile mai tîrziu Mihoels a fost acuzat în mod public că ar fi fost agent al serviciilor de informații americane și al Joint-ului.

Numele său a fost reabilitat a doua oară o dată cu reabilitarea celor șase medici care supraviețuiseră. Nu mai știu ce statut are memoria sa astăzi, dar nu există nici o garanție că într-un viitor oarecare cazul său nu va fi „revizuit" și el nu va fi iarăși denunțat ca „trădător".

Evreii care au fost eliberați din lagărele siberiene trebuie să fie cît se poate de precauți acum. Ei sînt trecuți pe listele securității. Ei trebuie „să se strecoare prin iarbă și să fie mai liniștiți decît apa". După cum îmi spunea un cunoscut inginer evreu:

- Cînd am fost arestat, împreună cu mulți ingineri evrei de seamă, procurorul mi-a comunicat: „După ce-i spînzurăm pe otrăvitori (adică pe medicii arestați), vă vom spînzura pe voi, sabotorii. După ce terminăm cu voi, inginerii, vom continua cu

chimiştii, profesorii, muzicienii, artiştii şi aşa mai departe, pînă cînd scăpăm definitiv de voi, lepădăturilor".

Fireşte, Comitetul Central, alarmat de perspectivele unui pogrom general al evreilor, a pus capăt întregii campanii. (Asemenea lucruri încep totdeauna cu evreii, dar cine știe unde s-ar putea termina!)

Prietenul meu inginerul (fiul unui muncitor sărac, militant ferm în favoarea marxismului) mi-a spus odată în mod cu totul confidențial: - Ce-ți spun acum, Mihail, n-aș îndrăzni să i-o spun nici nevesti-mi, nici chiar după 30 de ani de căsătorie. Nici fiului meu care e student. Sîntem cu toții victimele fricii. Dar ție pot să-ți spun: spune-le că noi *toți,* îți repet, *toți,* comuniști sau nu, sîntem dezgustați de toate astea și vrem să părăsim țara asta. Dar ei n-au să ne mai înșele încă o dată și n-au să ne mai facă să semnăm declarații care să însemne condamnările noastre la moarte. Nu. Trebuie să avem nu numai sprijinul oficial al ONU, ci și să vedem stabilirea unor lagăre speciale pentru emigrație, separate cu sîrmă ghimpată de amestecul rușilor și conduse exclusiv de funcționari ONU, înainte de a ne manifesta deschis dorința de a pleca din țară.

Cititorii mei, evrei sau nu, vor pune întrebarea: „Dar cît de grav mai este antisemitismul în Uniunea Sovietică astăzi, acum cînd și Stalin și Hrușciov au părăsit scena istoriei? Și actuala atitudine antisemită mai are binecuvîntarea oficială?"

într-un interviu cu Mihail Feodorovici Kundikov, șeful Departamentului pentru problemele religioase, dependent de consiliul de miniștri al URSS, în 1969, un binecunoscut rabin canadian, Isaac Hechtman, a cerut acestui funcționar oficial sovietic însărcinat cu problemele religioase să intervină pe lîngă consiliul de miniștri pentru a obține restabilirea vechiului obicei evreiesc, potrivit căruia evreii ar trebui îngropați, dacă nu într-un cimitir evreiesc anume, cel puțin pe un petic de pămînt evreiesc. (Pînă în 1967 evreii erau îngropați separat, dar de atunci evreii și ne-evreii sînt îngropați fără deosebire în toate cimitirele rusești).

Privindu-l dispreţuitor pe rabin, ministrul rus i s-a adresat marionetei care îndeplinea rolul de preşedinte al aşa-numitei Helila (termen ebraic pentru comunitate din Moscova), cu vorbele:

- Ia uită-te la el! Pe noi ne preocupă probleme de importanţă mondială, cum ar fi pacea în Vietnam şi lupta împotriva forţelor imperialiste şi „ei" îşi bat capul cu asemenea chestiuni mărunte cum ar fi cimitire speciale pentru îngroparea coreligionarilor lor...

Este, desigur, un fapt că în URSS nici una din religii nu există, cum nu poate exista religie într-o ţară atee. Pe lîngă toate, evreii au trebuit să îndure o adevărată vivisecţie care aproape că a distrus însăşi existenţa iudaismului rus. în ciuda tuturor abuzurilor însă, 54 de ani de comunism şi discriminări antisemite nu au reuşit să distrugă iudaismul în ţara sovietelor.

în ce-l priveşte, rabinul Hechtman a relatat că l-a putut vedea pe un faimos inginer, ocupînd o funcţie atît de importantă încît îşi putea permite să lucreze acasă şi curierii oficiali veneau acasă la el să ia documentele care i se trimiteau la semnat, participînd cu tot respectul la ceremonia de Aron Ha-Kodesh şi spunîndu-şi cu evlavie rugăciunile. La Riga, rabinul a asistat la o nuntă evreiască în care mirele a răsturnat cu piciorul paharul ca pe o minge de fotbal în loc de a-l sparge, dar care, deşi nu cunoştea aproape deloc obiceiurile evreieşti, a dorit să aibă o nuntă rituală evreiască. Odată rabinul a binecuvîntat un pahar de vin de Carmel, păstrat mai bine de un sfert de secol de un bătrîn evreu pentru *simcha.* El s-a întîlnit cu un evreu convertit în vîrstă de 28 de ani, care a îndurat circumciziunea fără anestezie spre uimirea *mohelului* (cel care îndeplineşte ritul circumciziei). El a participat la o ceremonie de vineri seară, în cadrul căreia mii de credincioşi, tineri şi bătrîni, bărbaţi şi femei, credincioşi sau nu, au petrecut ceasuri întregi pe strada Archipova, la Sinagoga Centrală

din Moscova, ascultînd versetele din Megillah (Cartea Estherei din Biblie, citită de sărbătoarea Purimului), transmise din interior prin megafoane puternice în vreme ce poliția călare din Moscova patrula înjur. Și a schimbat salutul de sărbătoare cu nenumărate persoane care, vorbind despre Eretz, aveau lacrimi de bucurie în ochi.

Capitolul XX

Se poate oare schimba Rusia?

Rusia e atît de mare încît nu o poți străbate cu piciorul; n u poți s-o măsori cu metrul. în Rusia nu poți decît să ai încredere.

Nekrasov

Sînt de acum 16 ani de cînd am trecut granița românească și am început o perioadă de detenție, care urma să dureze nouă ani, în țara mea. în totul, am petrecut șaptesprezece ani în închisorile comuniste, deși ar trebui să se adauge și că o temniță românească nu este Magadan.

înapoi în România simțeam că iadul de la Magadan avea să fie alinat de primirea pe care avea să mi-o facă familia mea. Nu a fost să fie așa, deși în întreaga perioadă a captivității mele fratele meu mai tînăr nu a lăsat nici o cale nefolosită pentru a afla cel puțin dacă mai sînt sau nu în viață. Urmărind orice indiciu, el a cerut și în cele din urmă a primit audiență la procurorul general al României, doar ca să afle că din punct de vedere oficial nimeni nu avea nici un fel de idee în ce privește existența mea. Folosind un șiretlic, fratele meu a cerut informații la Registratura oficială a închisorii din Gherla (pornind de la presupunerea că aș fi murit acolo în timpul detenției) cerîndu-i să dea un document în care să se anunțe moartea mea. Registratura a răspuns că eu nu figuram printre morții din cimitirul local; înarmat cu acest răspuns oficial fratele meu a făcut o anchetă pe lîngă directorul general al închisorilor din România.

Multe luni mai tîrziu a primit următorul răspuns: „Mihail Solomon este în viață și sănătos și-și face pedeapsa într-una din închisorile din Republica Populară Română". Pînă în 1965 aceasta a fost singura știre pe care o avea despre mine familia mea.

Captivitatea mea românească nu face parte din ceea ce povestesc eu acum, deşi în diferite etape ale acelei perioade între 1956 şi 1965 am întîlnit diferite persoane care ieşiseră din lagărele sovietice mai tîrziu decît fusese cazul meu. Din ceea ce aceşti foşti deţinuţi mi-au povestit, se părea că se îmbunătăţiseră condiţiile în cadrul sistemului penal sovietic. Oamenii nu mai sînt arestaţi cu miile pentru că s-au plîns de calitatea pîinii sau au făcut cine ştie ce remarcă întîmplătoare despre originea americană a penicilinei Merck. Mai mult decît atît, condiţiile în lagăre devin tot mai suportabile. într-una din scrisorile către părinţii săi, tînărul negustor american Newcomb Mott, care a murit recent în cursul transferului său într-un lagăr de muncă grea în Rusia de nord, după cît s-a afirmat tăindu-şi gîtul cu o lamă de ras în toaleta unui vagon de cale ferată, a scris că, aşa cum susţineau deţinuţii mai vechi, „lagărele arată acum ca nişte staţiuni de sănătate în comparaţie cu ce erau pe vremea lui Stalin“.

Nimeni n-ar putea fi m ai fericit de aceste transformări decît aceia dintre noi care au supravieţuit lagărelor siberiene din vremea lui Stalin, dar nu ne putem împiedica să tînjim după ziua cînd lagărele de muncă forţate vor dispare cu totul din sistemul sovietic.

Am fost la Kolîma cu deţinuţi care-mi spuneau că în timpul celui de al doilea război mondial, cînd preşedintele Roosevelt îl trimisese pe vicepreşedintele Henry Wallace pentru a organiza ajutorul american pentru aliatul lor în cursul războiului, sovieticii demolaseră toate turnurile de control, strînseseră gardurile de sîrmă ghimpată şi-i îmbrăcaseră pe deţinuţi ca pe nişte muncitori la vreunul din proiectele de pe vremea războiului, pentru a ascunde de ochii vicepreşedintelui american realitatea hidoasă a însăşi existenţei lor. Dar îndătă ce Wallace a părăsit Uniunea Sovietică, turnurile de pază, sîrma ghimpată şi numerele de pe uniformele, piepturile şi spatele deţinuţilor au reapărut şi reprimarea nemiloasă şi exploatarea muncii de sclavi şi-a reluat ritmul plin de cruzime.

Nikita Hruşciov, marele herald al „eliberării", a golit lagărele sovietice de milioane de deţinuţi în 1955 - şi a început să le

umple la loc la sfîrşitul lui 1957, mai ales cu studenţi. Aşa cum fusese cazul şi cu Stalin, frica de opoziţia politică a fost principala cauză care a făcut să pară necesară această măsură. Cei mai înverşunaţi oponenţi ai lui Hruşciov erau studenţii din Leningrad, Moscova, Harkov şi Odesa. îl huiduiau şi îl fluierau atunci cînd el încerca să le explice reprimarea sîngeroasă a rebeliunii ungare în toamna anului 1956.

De atunci studenţii sovietici au găsit căi mai sofisticate de a-şi exprima opoziţia: huiduielile şi fluierăturile nu făceau altceva decît să ofere pretextul pentru găsirea unor candidaţi pentru lagărele de concentrare. Acum ei aplaudă şi vociferează continuu şi entuziast pînă cînd vorbitorul la asemenea mitinguri înţelege despre ce e vorba şi pleacă pur şi simplu. Protestul direct nu are decît rareori efect, şi reacţia unui locuitor de rînd al Moscovei atunci cînd se produc asemenea proteste directe poate fi ciudată. Cînd studenţii sovietici au protestat împotriva invadării Cehoslovaciei şi au distribuit manifeste nu departe de mausoleul lui Lenin, ei au fost arestaţi, după cum spunea *Pravda,* după ce fuseseră atacaţi de trecători „indignaţi". Este chiar plauzibil să fi fost aşa, deoarece incidente similare au avut loc şi în lagăre.

în Piaţa Roşie cetăţenii sovietici nu doresc să citească asemenea manifeste în primul rînd, dar chiar dacă ar face-o, n-ar avea altă alegere decît să fie „indignaţi", mai ales dacă ar fi pe aproape şi un poliţist. în cazul protestului cu privire la Cehoslovacia, persoanele „indignate", cele mai multe, femei, au fost surprinse de miliţieni în momentul cînd citeau manifestele; ele au început imediat să strige şi să arunce insulte în direcţia studenţilor pentru a-şi demonstra astfel patriotismul şi condamnarea fără rezerve a acestor trădători! Orice altă atitudine ar fi fost interpretată drept o manifestare de simpatie. în lagărele penitenciare era vorba de o logică similară, şi deţinuţii „buni" (care ar fi putut foarte bine să fie în realitate hoţii şi asasinii cei mai înrăiţi) erau cei mai entuziaşti în a reprima orice semn de rebeliune - cum ar fi fost distribuirea de manifeste din partea deţinuţilor politici. După cum s-a văzut, asemenea deţinuţi „buni" îşi primeau apoi răsplata.

în anii din urmă numărul protestatarilor la Moscova și în orașele mari sovietice a crescut în mod remarcabil. Prin însăși natura sa, statul sovietic este conservator. Tinerii idealiști, pe de altă parte, doresc să cunoască răspunsul la întrebări cum ar fi, „De ce Ungaria? De ce Cehoslovacia? De ce a fost arestat Daniel? De ce a fugit Anatolîi Kuznețov?" Prin propriile lor surse de informare clandestine, prin BBC și Vocea Americii, tinerii sovietici sînt extrem de bine informați - și ei pun întrebări. Pentru moment, pînă cînd vor avea loc evenimente care să zdruncine prin ele însele statul sovietic, numărul crescînd al celor care protestează nu face altceva decît să garanteze că va crește numărul celor deținuți în sistemul penitenciar.

Importanța lagărelor penale ca stîlpi de nădejde ai regimului bolșevic este larg recunoscută. Circula povestea, poate adevărată, cu privire la un asemenea lagăr penitenciar în care se efectua un inventar al deținuților ca și al altor „valori", întrebați de ofițerul anchetator cu privire la „termenul de încheiere al pedepsei", cei mai mulți dintre deținuți au răspuns „sfîrșitul puterii sovietice". Ofițerul a rînjit aprobîndu-i.

Din punct de vedere politic, perspectiva de a petrece 25 de ani, sau chiar și numai cinci, în climatul nemilos al extremului nord este de-ajuns de descurajatoare pentru cei care altminteri ar ieși în public pentru a se opune despotismului sovietic. Cele mai recente exemple au fost evidente în procesele dramatice ale celor doi scriitori sovietici Iuri Daniel[1] și Andrei Siniavski, care au fost condamnați la cinci, și respectiv, șapte ani în *ispravitelnîie trudovîie lagheria* (lagăre de muncă în scop corectiv). Crima lor a fost că au trimis în străinătate critici la adresa stărilor de lucruri din Uniunea Sovietică. De asemenea, Gerald Brooke, lector la Universitatea din Cambridge, a fost condamnat la cinci ani pentru a fi difuzat „literatură clandestină" și, mai recent, a fost trimis în taigaua nordică. Guvernul

1 După ce și-a terminat cei cinci ani de muncă silnică în lagărele de la Potma, Daniel a fost eliberat recent și a început o perioadă de domiciliu forțat în regiunea vestică a Siberiei.

britanic a făcut mai multe demersuri la Moscova, exprimîndu-și teama că tînărul profesor nu va supraviețui condițiilor grele din lagăr și în cele din urmă a fost obținută eliberarea sa în schimbul a doi spioni polonezi condamnați în Marea Britanie pentru spionaj în favoarea Uniunii Sovietice.

Cînd am început să-mi string notele în vederea amintirilor din Siberia, am fost izbit mereu de ceea ce părea caracterul peren și absolutist al sistemului sovietic. De la un an la altul se fac simțite foarte puține schimbări, și nici chiar de la deceniu la deceniu. Anton Cehov, marele umanist rus, scria la sfirșitul secolului al XIX-lea niște însemnări despre lagărele din insulele Sahalin. Ar fi putut la fel de bine să se refere cu ce scria acolo la lagărele din Magadan. Eu am fost la Potma în 1950 și Larisa Daniel l-a vizitat pe soțul ei Iuri acolo în 1968. S-a produs o schimbare de decor (în primul rînd soției lui Daniel i s-a permis să-l viziteze), dar ceea ce m-a impresionat pe mine ca fost deținut acolo este consecvența atmosferei, caracterul constant al cruzimii cu care sînt tratați deținuții. Colosul comunist continuă să aplice aceleași metode nemiloase de a strivi orice încercare a popoarelor din Uniunea Sovietică de a-și cîștiga fie și un simulacru de libertate. Puterea imensă a MVD și KGB-ului continuă să pulverizeze spiritele rușilor, transformîndu-i, în puțini ani de temniță, în epave omenești.

în scrisorile în care-și descrie vizita la Potma, doamna Danie) spune:

„După trei zile de drum mi se permite să stau de vorbă cu soțul meu printre gratiile unui *vorbitor* timp de numai o oră. îl întreb pe Iuri cum se simte cu mîna și cu urechea de care se plîngea în ultima vreme.

El îmi răspunde:

— îmi curge continuu puroi din ureche și asta-mi provoacă dureri teribile de cap. în atelier zgomotul și vibrațiile sînt atît de violente încît la fiecare cincisprezece minute trebuie să ieșim să respirăm o gură de aer curat. De mai bine de un an mă plîng de dureri la ureche și scriu mereu cereri, dar fără nici un succes.

— Cum e mîncarea?

După cîteva clipe de tăcere, Iuri răspunde: - Nu cîştig bani, astfel că nu pot să-mi cumpăr conserve din cele pe care le vînd la cantină. înţelegi deci...

- S-a terminat vorbitorul, strigă paznicul.

Am adus cu mine un pachet de ţigări Belomor; îi cer paznicului permisiunea să i le las soţului meu.

- Nu, sună răspunsul.

- Cîteva portocale, poate?

-Nu!

— Dar vă rog...

Iuri intervine cu un surîs trist pe faţa lui ridată: - Las-o baltă. N-au să-ţi dea voie.

Cu asta întîlnirea noastră de o oră ia sfîrşit. încă nu ne dăm seama ce înseamnă să mai aşteptăm alte patru luni înainte de a putea cere permisiunea să-i facem iarăşi o vizită".

într-o altă scrisoare transmisă clandestin din lagăr cîteva luni mai tîrziu, Iuri Daniel îi spunea soţiei că alifia pe care ea i-o lăsase şi care fusese singura lui armă împotriva ţînţarilor, îi fusese luată cu sila. Dar cum el se luptase să şi-o păstreze fusese bătut cu sălbăticie şi băgat la temniţă izolată pe 14 zile cu regim de pîine şi apă.

Cu puţine schimbări, ţelul aparatului represiv în Rusia rămîne cel de acum 20 de ani: distrugerea fizică a oponenţilor regimului. Cu cît este mai înalt statutul şi prestigiul deţinutului, cu atît mai sălbatice sînt metodele folosite pentru a-l anihila.

Că Larisa Daniel trebuie să fi fost o femeie deosebit de curajoasă reiese din comunicarea cu privire la condiţiile deplorabile încă existente în închisorile ruseşti adresată direct lui Mihail Ivanovici Bardin, colonel din forţele de securitate. Cînd în 1968 ea a reuşit în sfîrşit să fie primită de adjunctul procurorului general şi a relatat despre ororile şi nedreptăţile pe care le văzuse cu ochii ei la Potma, a primit următorul răspuns:

- Totul depinde de soţul dumitale. Dacă vrea un tratament mai bun, el trebuie întîi să înveţe cum să se poarte. Cît despre dumneata, sfatul meu sincer este să-ţi ţii gura. Dacă răzbeşte

ceva în presă despre vizita dumitale în lagăr, atunci numai dumneata vei fi vinovată de consecințe.

Amenințarea aceasta nu a fost o vorbă în vînt. în 1969 Larisa Daniel a fost arestată împreună cu Pavel Litvinov, un om de știință tînăr și curajos, nepot al fostului ministru sovietic de Externe, Maxim Litvinov. Amîndoi au fost condamnați la exil în colțuri depărtate ale Siberiei. Fiind un om robust, Litvinov și-a găsit o slujbă ca electrician într-o mină. Larisa, traducătoare calificată din limbi străine, n-a putut găsi o slujbă similară în satul siberian în care fusese deportată și a fost silită să lucreze ca muncitoare necalificată cărînd bușteni la o fabrică de cherestea. Deși sănătatea i-a fost afectată de munca grea, ea a refuzat cu mândrie să primească ajutor material din partea prietenilor din Moscova.

Occidentalii capătă adesea impresii false cu privire la închisorile sovietice ascultîndu-i pe compatrioți de ai lor care au fost deținuți în Rusia și care au venit de acolo cu tot felul de povești laudative despre un așa-zis tratament mai bun. Pilotul avionului U-2, Gary Powers, a declarat că a fost bine tratat de către ruși în perioada cît a fost prizonierul lor. Ceea ce mulți nu înțeleg este că ori de cîte ori există vreo șansă de a se face propagandă, Uniunea Sovietică este mai mult decît dispusă să lase la o parte obișnuita ei cruzime.

Experiențele dramaturgului american Arthur Miller în timpul vizitei sale în Rusia în 1967 arată cît de departe pot merge sovieticii în dorința lor de a exploata prilejurile de propagandă. Miller și soția sa, Inge Morath, au primit permisiunea de a vedea și fotografia lucruri și locuri la care vizitatorii obișnuiți - sau de fapt chiar rușii - nici n-ar putea visa că ar ajunge vreodată. Iată ce povestește undeva Miller ca să ilustreze prestigiul pe care l-ar avea el în Rusia:

Ca urmare a faptului că i se plînsese doamnei Ekaterina Furțeva, ministrul Culturii, că piesa sa *Vedere de pe pod* fusese grav deformată de o traducere proastă în limba rusă, i s-a promis o anchetă. între timp doamna ministru i-a trimis lui Miller un plic gros conținînd niște drepturi de autor de multă

vreme făcute uitate. Dacă ar fi cerut mai mult, desigur că ar fi primit mai mult, nu din cauză că rublele ar crește în copaci în Rusia, ci din cauză că în țările comuniste constituie un procedeu curent să se liniștească nemulțumirile artiștilor și scriitorilor străini plătindu-le drepturile de autor atîta vreme cît aceștia se află în vizită în Rusia, cerîndu-le de asemenea să semneze mici chitanțe de primire pentru arhivele vistieriei sovietice.

Aceia dintre noi care au norocul să trăiască în lumea liberă sînt de asemenea înclinați să se lase înșelați de apariția unor cărți cum ar fi cea devenită clasică a Iui Soljenițîn despre viața în lagărele siberiene, *O zi din viața lui Ivan Denisovici.* Trebuie să se fi produs vreo schimbare în atitudinea Moscovei, ne spunem, dacă i se permite unei asemenea cărți să apară. Ceea ce nu ni se spune este că chiar dacă Hrușciov a aprobat publicarea acestei imagini dure a lagărelor, ea a apărut doar în serial în revista *Novîi Mir* (o publicație lunară) și cartea nu a fost publicată în volum nici pînă astăzi în Rusia. însuși gîndul că adevărul s-ar putea răspîndi ca o Evanghelie i-a înspăimîntat în atît de mare măsură pe politicieni, încît planul de a publica volumul a fost părăsit.

Și nu au dreptate să fie temători? Nu numai că ar trebui să răspundă pentru cei mai bine de 50 de ani de despotism și represiune nemiloasă, ci trebuie să se gîndească și la faptul că masele au fost atîta vreme oprimate încît orice liberalizare neașteptată ar avea efectul unei bombe de multe megatone.

Unul dintre cei mai buni prieteni ai mei din Kolîma, un profesor universitar care a fost unul din cercetătorii proeminenți sovietici în domeniul aeronauticii mi-a spus odată următoarea poveste:

„într-o zi, în 1952, soția mea și cu mine ședeam pe plajă la lalta așteptînd trenul de amiază care urma să aducă ziarele din capitală. De obicei nu erau mai mult de două sau trei persoane care să aștepte la ora aceea lîngă chioșcul de ziare. Dar în după-amiaza aceea, în cîteva minute, literalmente zeci de oameni au început să se adune și cei fericiți să poată smulge un ziar din mîinile vînzătorilor alergau în toate direcțiile,

refuzînd să spună un singur cuvînt oricui i-ar fi întrebat ceva. La început soția mea și cu mine am crezut că începuse cel de al treilea război mondial. Dar o oră mai tîrziu cînd agitația se potolise și am găsit și noi un ziar, am înțeles ce provocase o asemenea emoție. Pe întreagă a doua pagină a ziarului *Pravda* era textul „integral" al cuvîntării rostite cu cîteva zile înainte de defunctul Herbert Morrison, pe atunci ministrul britanic de Externe. Textul, pentru ruși de-a dreptul senzațional, cuprindea unele din vederile ministrului englez despre libertățile esențiale de care se bucurau oamenii în Marea Britanie, inclusiv faimoasa formulare: „Devreme dimineața, singurul om care poate bate la ușă este lăptarul".

Explicația era că Morrison, care făcuse declarații presei străine, le adresase o provocare corespondenților sovietici cerîndu-le să reproducă mesajul său poporului sovietic. Ei se declaraseră de acord cu condiția ca ziarul partidului laburist, *The Daily Herald,* să publice un răspuns sovietic pe aceeași pagină și ocupînd un spațiu egal.

Această experiență nu s-a mai repetat niciodată și ne putem îndoi că ea va mai fi încercată vreodată. Totuși, pentru a mai atenua efectul pe care cuvintele lui Morrison îl avusese asupra cititorilor sovietici, săptămînalul de satiră al partidului comunist *(KrokodiT)* a publicat după cîteva zile o caricatură înfățișînd un polițist britanic băngănind în ușa unui muncitor englez și strigînd oamenilor speriați dinăuntru: „Nu vă speriați, e doar lăptarul!"

Există unii liberali în Occident dispuși să meargă foarte departe pentru a explica de ce e atît de greu pentru scriitori să fie cei care să prevestească primii schimbările din dosul Cortinei de Fier. Ei notează un fapt evident: că liderii sovietici guvernează cu o extremă grijă și frică, temîndu-se că orice ar fi prea nou și prea neașteptat ar putea pune în primejdie întreaga structură. Se recunoaște chiar faptul că există mii de tineri scriitori care privesc cu amărăciune și resentiment acest conservatorism menținut cu forța. Dar ce mai pot spune cei care apără acest statu quo atunci cînd scriitori care exprimă

critici blînde, cum sînt Iuri Daniel, Andrei Siniavski, Alexandr Ginzburg și Galanski, sînt imediat trimiși cu forța în Siberia? Mai ales atunci cînd în același timp scriitorul sovietic care se face ecoul atitudinii oficiale poate fi transformat într-un adevărat monument național și ajunge milionar pentru colaborarea sa patriotică.

Un asemenea scriitor este Konstantin Simonov. Cunoscut ca poet și dramaturg înaintea celui de al doilea război mondial, el a devenit popular cu poemul său „Așteaptă-mă“ („Jdi Menia“), care a cucerit inimile soldaților sovietici. Imediat după război, el s-a transformat într-un suprapatriot, un publicist devotat lui Stalin, pentru care fapt a fost numit de Stalin directorul revistei *Literaturnaia Gazeta (Gazeta Literară)* cu două milioane și jumătate de cititori. în coloanele ei, i-a atacat pe „cosmopoliți" și mai ales pe evrei. în 1953, după moartea lui Stalin, el l-a atacat violent pe Ehrenburg pentru că acesta din urmă, în romanul său de mici proporții *Dezghețul,* ridiculizase era stalinistă. Ehrenburg a contraatacat denumindu-1 pe Simonov „un trubadur provincial cu reminiscențe burgheze", citînd din poezia lui Simonov din perioada antebelică. Cîndva mai tîrziu Simonov și-a părăsit funcția de conducere și acum trăiește împreună cu soția lui undeva lîngă Moscova, aproape uitat de contemporanii săi. Cel mai bun exemplu al loialității pline de zel manifestată de Simonov a constituit-o denunțarea vehementă a celor doi medici arestați în așa-zisul complot înscenat din ordinele lui Stalin de către MVD. Simonov a scris cu o furie neabătută articole înverșunate împotriva acelor medici.

Dacă, pe de altă parte, un artist ajunge, conștient sau inconștient, să stîrnească neplăcerea celor de la putere în Uniunea Sovietică, el este anihilat fără nici o ezitare. Disprețul, teama de orice e străin - adică nerus sau de inspirație necomunistă — dă naștere la incredibile persecuții, torturi, deportări și reprimări sîngeroase.

Din experiența mea cu artiștii ruși pe care i-am întîlnit în lagărele penitenciare din Siberia, se desprind în mod deosebit două exemple. Primul artist de acest fel era un om liniștit care

a rămas marcat pentru totdeauna de tragedia care se abătuse asupra lui. I se comandase să facă un tablou înfățișînd un colhoz dintr-o localitate mai îndepărtată în ziua recoltei. Credincios realismului socialist așa cum îl știa el, a pus pe pînză tot ceea ce văzuse la fața locului: bravi bărbați și femei muncind și cîntînd, treierătoarele, spicele aurii și steagul roșu. Erau de toate acolo, inclusiv agitatorul de partid și gloriosul tractor. Tabloul prietenului meu a luat un premiu și s-au comandat sute de cópii. Apoi, într-o zi, el a fost convocat la sediul local al securității, a fost dezbrăcat, bătut și pus să semneze o declarație mărturisind că este un „porc cosmopolit". Sărmanul pictase, așa cum îl văzuse el, un tractor Ford model 1929! Cum anul era 1949, el a fost acuzat de a calomnia „realitatea sovietică"! Acum existau tractoare de fabricație sovietică și ele trebuiau zugrăvite în tablouri!

Cel de al doilea a prezentat la o expoziție un tablou în care niște nori negri de furtună apropiindu-se speriaseră niște tineri mînji făcîndu-i să fugă și sărind peste un gard. Procurorul a declarat că acest tablou reprezenta contrarevoluția și că ea amenința generația tînără de comuniști, făcîndu-i să fugă să se adăpostească. Cu o ironie amară pictorul mărturisea că acum îi era frică să mai picteze și naturi moarte cu „ananași și portocale", întrucît acestea erau fructe străine care i-ar fi putut atrage acuzația că e un adulator servil al fructelor capitaliste.

Dar se face simțită o ironie și mai amară astăzi în Uniunea Sovietică. Ea reprezintă poate aspectul cel mai înfricoșător din toate în această țară a egalitarismului oficial. Ce înseamnă libertatea în Rusia pentru cei săraci, pentru cei bogați? De la Revoluție, URSS a creat „societatea fără clase" în care toată lumea tremură în fața secretarului OBKOM (abrevierea cuvintelor rusești care înseamnă organizația de bază regională a partidului comunist) și în fața anumitor oficialități ale securității. Este exact felul în care rușii erau obligați să se poarte în fața guvernatorilor provinciali pe vremea țarismului. Și mai există și o altă asemănare. Pe măsură ce Uniunea Sovietică evoluează, depărtîndu-se de anii războiului și autocrații ei

devin tot mai invidioşi de bogăţiile altor ţări, se manifestă tot mai activ printre ei tendinţa de a trăi în acelaşi fel în care trăiau guvernatorii şi curtenii provinciali pe care i-au răsturnat părinţii lor.

Aceşti noi autocraţi trăiesc literalmente pe spinarea poporului. Darurile pe care le primesc ei în fiecare an sînt egale în valoare cu plocoanele trimise satrapilor orientali în timpurile trecute. Copiii lor umblă cu limuzinele şi toate capriciile le sînt satisfăcute datorită poziţiei pe care o ocupă familiile lor.

Un ministru sovietic a dezvăluit asemenea lucruri într-o scrisoare publicată în *Pravda.* El s-a plîns că trenul în care se afla călătorind într-o misiune oficială a fost reţinut ceasuri întregi într-o zi de iarnă într-o gară mizeră de pe linia transsiberianului pentru a se elibera o linie pentru trenul special plin de oaspeţii invitaţi la nunta unei fiice a directorului general al căilor ferate. Ca în *Revizorul* lui Gogol, aceşti oaspeţi beau şi cîntau şi aruncau cu sticle goale în pasagerii buimăciţi din vagoanele neîncălzite şi mizere, în timp ce această bandă se mişca cu veselie şi vacarm, în sus şi în jos pe linie, dînd la o parte trenurile, dînd peste cap orarele obişnuite şi oprind cu totul trenurile de marfă.

Fiicele ţarului ar fi putut-o invidia pe acea fiică a directorului general sovietic. Şi în vreme ce ministrul sovietic scrie o scrisoare de protest, numeroasa clasă de funcţionari civili şi birocraţii mijlocii şi-au stabilit propria lor autocraţie dăinuitoare. Curînd nici chiar un protest în *Pravda* nu va mai ajunge pentru a potoli valul crescînd de nemulţumire. Fiii inginerilor şi fochiştilor care controlează şi conduc trenurile de marfă sînt la fel de conştienţi de ceea ce se întîmplă cum sînt şi tinerii scriitori. Pentru a-i ţine strict sub control, porţile lagărului de concentrare sovietice sînt deocamdată menţinute deschise. Lagărele îşi fac datoria pentru a menţine coeziunea partidului şi partidul însuşi la putere.

Deşi caracterul absolutist şi represiv al puterii sovietice se poate arăta din cînd în cînd sub înfăţişări mai blînde, lagărele vor continua să existe atîta vreme cît va mai exista Uniunea Sovietică. Ele sînt necesare nu numai ca un mijloc eficient de

descurajare împotriva oricărei opoziţii posibile, ci, şi mai mult, din cauza uriaşei lor valori economice.

Lagărul penitenciar joacă un rol vital în economia sovietică. Întinzîndu-se ca o centură de pete stacojii de febră din extremul nord al Rusiei europene şi Siberiei nordice pînă la cele mai dezolante regiuni ale Asiei sovietice centrale şi de sud, lagărele reprezintă un imens rezervor de materie primă pentru soviete. Cum poate exista şi continua să se extindă o economie naţională fără minele de cărbuni din jurul fluviilor Peciora şi Vorkuta? Fără minereul de fier din Norilsk, sau uraniul, aurul şi cositorul din Kolîma? Aceste bogăţii uriaşe trebuie exploatate şi oamenii care să trudească acolo sînt încă milioanele de deţinuţi care alcătuiesc cea mai ieftină mînă de lucru din lume - un deţinut poate fi hrănit cu mai puţin de jumătatea raţiei unui cîine siberian.

Din cînd în cînd populaţiile lagărelor se vor schimba fără îndoială în ce priveşte aspectul şi culoarea. Faimosul scriitor rus Vladimir Korolenko, deşi ucrainian de origine, scria în memoriile sale că fusese de două ori eliberat din captivitatea siberiana de ceea ce el *numeadiktatura serdţia* (dictatul inimii) şi de două ori trimis îndărăt cînd se producea o schimbare de politică la Moscova. E adevărat, de cînd Korolenko scria asta, a trecut un secol. Dar ceea ce i s-a întîmplat lui i se poate întîmpla oricui altcuiva, chiar şi azi.

Dacă lagărele au să dispară vreodată din Uniunea Sovietică, dispariţia lor va trebui să fie precedată de dispariţia înseşi cauzelor care generează represiunea comunistă — *sublata causa tollitur effectus*. Dar este oare posibil aşa ceva? Este posibil ca un regim totalitar să accepte opoziţia, chiar şi în temeiuri academice? Poate oare noua generaţie de oameni de stat sovietici să recunoască dreptul la opoziţie? Pot chiar şi cei „liberali[11] conducători sovietici să-i tolereze pe criticii politicii lor interne şi externe?

Este imposibil să facem profeţii în ce priveşte viitorul. în momentul de faţă este imposibil de prevăzut ceva. însă o lumină de pe acum vizibilă o constituie criticile mereu crescînde formulate la adresa Kremlinului din partea tineretului rus.

tn mod surprinzător, poate, actuala teroare nu mai poate reprima opoziția crescîndă în rîndurile tinerilor născuți după moartea lui Stalin. Flăcările protestului împotriva opresiunii și cenzurii se întețesc și cuprind Rusia într-o izbucnire uriașă care, pornind din ascunzișurile ei subpămîntene, vor cuprinde într-o zi întreaga Uniune Sovietică. Oxigenul care face să ardă în continuare flacăra îl constituie presa clandestină, demonstrațiile care au loc la tribunale, scrisorile care ajung în străinătate și contrabanda cu manuscrise și dactilograme conținînd cronici ale evenimentelor. Dincolo de toate acestea totuși ne putem gîndi doar la cuvintele lui Nekrasov, unul din marii poeți ruși ai secolului al XIX-lea: Rusia este atît de mare încît n-o poți străbate cu piciorul; n-o poți măsura cu metrul... în Rusia nu poți avea altceva decît încredere, credință.

Cuprins

Redactor: VLAD PAVLOVICI
Tehnoredactor: GHEORGHE CHIRU

Bun de tipar: 10 decembrie 1993
Coli de tipar: 21,5

Culegere şi procesare computerizată
INFO-TEAM Ltd. Bucureşti
Tel/Fax: 659.46.26

Executat la
Atelierele tipografice METROPOL